

JOHN DOUGILL

JAPÁN TITKOS
KERESZTÉNYEINEK
NYOMÁBAN

*Történet az elnyomásról,
a rejtőzködésről, a túlélésről*

JOHN DOUGILL

JAPÁN TITKOS
KERESZTÉNYEINEK
NYOMÁBAN

*Történet az elnyomásról,
a rejtőzködésről, a túlélésről*

A fordítás az alábbi kiadás alapján készült:
In Search of Japan's Hidden Christians by John Dougill
Copyright © 2012 by John Dougill
All rights reserved.

Fordította: Szántai Zsolt

Borítóterv: Patkó-Huszi Hajnalka

Hungarian edition
© by I. P. C. Könyvek Kft., 2017
Hungarian translation
© by Szántai Zsolt, 2017

*A néhai Hal Goldnak,
akitől az ötlet származik*

„A japán történelemnek nincs még egy olyan vonzó és érdekesítő periódusa, mint a kirisitanok kora. Ez különösen igaz azért, mert ez a korszak arra kényszerít minket, hogy elgondolkodjunk: milyen is emberi lénynek lenni.”

– Endó Súsaku

TARTALOM

Előszó	11
Köszönetnyilvánítás	17
Idővonal	19
Japán történelmének korszakai	22
Előjáték (Tanegasima)	25
1. Genézis (Kagosima)	34
2. Az Ige (Jamagucsi)	54
3. Jó hírek (Azucsi)	69
4. Parancsolatok (Hakata)	82
5. Keresztre feszítés (Nagaszaki)	103
6. Üldöztetés (Ómura)	116
7. Apokalipszis (Simabara)	142
8. Apokalipszis után (Amakusza-szigetek)	157
9. Némaság (Szotome)	174
10. Menedék (Gotó-szigetek)	195
11. Reveláció (Urakami)	215
12. Utolsó kenet (Hirado)	237
Jegyzetek	271
Bibliográfia	277

(Az események helyszíneit feltüntető térkép a 23. oldalon található)

ELŐSZÓ

Az 1549-es esztendőben megérkeztek Japánba az első keresztény misszionáriusok. A következő hatvan év során a misszióknak több mint háromszázezer japánt sikerült áttérítenie a saját hitére; az áttértek között ott volt néhány az ország legnagyobb hatalommal és befolyással rendelkező ura közül is. Ám a hittérítők menet közben ellenségeket is szereztek. Japán akkori vezetői betiltották a kereszténység gyakorlását és terjesztését. A tiltást kegyetlen büntető- és megtorló kampány követte, amit „üldöztetésnek” nevezünk. A vallást, amely a gonosz és ténykedése ellen prédikált, hivatalosan gonosznak bélyegezték. Mivel a kereszténység veszélyeztette a sógun hatalmát, egyre fokozódott a hatalom birtokosainak eltökéltsége, hogy visszaszorítsák az idegen irányzatot. A tisztogatási folyamat során a hívőket megkínózták, kivégezték: négyezernél is több olyan emberről tudunk, aki meghalt a hitéért, rajtuk kívül pedig további ezreket tettek földönfutóvá, nyomorékká. 1639-ben az országot lezárták, hogy megakadályozzák a külső „fertőzés” bejutását. A következő évtized végén úgy tűnt, Japánból sikerült kipucolni az idegen vallást.

Japán több mint két évszázadon keresztül zárt társadalom maradt, a kínai kereskedőkön kívül csupán néhány

holland juthatott be az országba Nagaszakinál. A határokat csak 1854-ben nyitották meg újra. Tizenegy évvel később meghökkentő revelációra került sor: kiderült, hogy néhány, vidéken élő csoport (főként tanulatlan, analfabéta emberek) titokban, a tiltások és megelőző intézkedések ellenére tovább gyakorolta a keresztény vallást. Ezek a hívők hét nemzedéken át adták tovább gyermekeiknek a tanításokat úgy, hogy nem is rendelkeztek Bibliával, nem voltak papjaik, és a keresztelésen kívül egyetlen szertartást sem végeztek el. Elszigetelten, állandó veszélyben éltek, de ragaszkodtak hitükhöz, amely sok esetben és számos tekintetben eltért az ortodox kereszténységtől. Érdekes módon ennek a csoportnak a fele még a kereszténység tolerációjának bekövetkezése után sem volt hajlandó csatlakozni a katolikus egyházhoz, továbbra is azokat a rituálékat folytatták, azokat az imákat mondták, amelyeket gyermekkorukban megtanítottak nekik. Néhány leszármazottjuk még ma is ezt az utat követi.

A világ másik oldalán, az Ibériai-félszigeten érdekes párhuzam fedezhető fel ezekkel a titkos keresztényekkel, mégpedig a vallásukat titokban gyakorló zsidók körében. Ironikus módon ebben az esetben nem a keresztények voltak az üldözöttek, itt ők töltötték be az üldözők szerepét, és a jelenség éppen azokban az országokban ütötte fel a fejét, amelyekből misszionáriusok indultak Japánba. 1492-ben, amikor a zsidókkal közölték, hogy vagy áttérnek a keresztény hitre, vagy elhagyják korábbi lakhelyüket, egyes vélemények szerint körülbelül kétszázezren marranó keresztények lettek, akik áttértek ugyan a katolikus hitre, de titokban továbbra is a judaizmust gyakorolták. Egyes családok még ma is ilyen módon élnek; *Az utolsó marranók* címet viselő dokumentumfilmet például 1997-ben forgatták róluk.

A marranókhhoz hasonlóan a titkos keresztények esetében ez a kérdés túlmutatott a vallás területén: faji és identitási fogalmakat is érintett. Japánban a jelenségnek nagyon sok köze volt a Kelet és a Nyugat konfliktusaihoz, mivel a

konfuciánus és a szókratészi tradíciók különböző gondolkodási módokat produkáltak, és ezek ellentéteit tovább erősítette a kelet-ázsiai politeizmus és a keresztény mono-teizmus elvi kibékíthetlensége. Mi történt akkor, amikor a két kultúra képviselői először találkoztak? Felnőtt életem jelentős részét Japánban töltöttem, így természetesen foglalkoztatott ez a kérdés. Érdeklődésem tovább fokozódott, miután elolvastam Endó Súsaku bámulatos, 1966-ban íródott regényét, a *Némaságot*. Amikor tudomást szereztem arról, hogy a japán parasztok milyen kitartóan és elszántan ragaszkodtak az európai hithez, eltöprengtem, vajon mi motiválhatta őket, miért vállalták a halálos veszélyeket, szeretteik esetleges elpusztításának vagy tönkretételének kockázatát. Miközben megpróbáltam választ találni erre a kérdésre, olyan érzésem támadt, hogy a kultúra esszenciáját vizsgálgom.

A misszionáriusok Japánba érkezése több szempontból is összehasonlítható a korai kereszténység terjedésével. Amikor Pál megérkezett Korinthoszba, a város lakói pogány istenségekben hittek, és persze ott állt Apollón, a napisten hatalmas temploma. Amikor Francesco Xavier megérkezett Japánba, nem csupán a meglehetősen szilárd lábakon álló buddhizmussal találkozott, hanem olyan természeti istenségek egész sorával is, akik közül a legfontosabb Amateraszu, a napistennő volt. Pál körbeutazta az Égei-tengert, és létrehozott olyan csoportokat, amelyek azután titokban, magánházakban gyűltek össze – nekik címezte hosszú leveleit. Xavier és misszionáriustársai nagyjából ugyanezt tették: tevékenységükről hosszú jelentéseket írtak Rómának. A vallás mindkét esetben azzal szerzett magának követőket, hogy méltóságot kínált az elnyomottaknak és megalázottaknak, megváltást, amelyben a következő, ez utáni világban lesz részük. Az olyan társadalmakban, amelyekben a népesség nagy része kisemmizve, a kétségbeesés szakadékiának peremén egyensúlyozva élt, a spirituális egyenlőséget hirdető üzenetek a szabadság érzetét keltették.

A hatalmon lévők számára az üzenet természetesen egészen mást jelentett: fenyegetést. Rómában a hívők nem voltak hajlandók részt venni a pogány ünnepségeken és szertartásokon, a császár tiszteletére rendezett, általában áldozatok bemutatásával járó rendezvényeken. Japánban az egyházhoz való kötődés került szembe a sógunnak való feltétel nélküli engedelmességgel. A vallásnak mindkét esetben felforgató és romboló jelleget tulajdonítottak a hatalmon lévők, ez a felfogás üldöztetésben és keresztire feszítésben nyilvánult meg. A két folyamat közötti egyik jelentős eltérés az volt, hogy a negyedik század elején Nagy Konstantin császár áttért a keresztény hitre, így ezt követően a vallás nyugodtan virágozhatott. Nem sokon múlt, hogy Japánban is felbukkanjon egy Konstantin, de végül nem lépett színre, emiatt az események egészen más irányban haladtak tovább, és a titkos keresztények jelentették a vallás utolsó menedékét.

Miközben eltöprengtem, vajon miért kockáztattak ilyen sokat ezek az emberek egy importált hitrendszer érdekében, felállítottam egy érdekes párhuzamot. Egyrészt itt vagyok én, egy európai, aki érdeklődik a japán spiritualitás iránt, másrészt itt vannak azok a japánok, akiket magához vonzott az európai vallás. Amikor felismertem, hogy gyakorlatilag a titkos keresztények tükörképe vagyok, kötelességemnek éreztem, hogy alaposabban megvizsgáljam a lezajlott kulturális összecsapás részleteit. Ennek a módszernek a segítségével sikerült jobban megértenem az országot, amelyet otthonomul választottam. Röviden: abban reménykedtem, hogy sokkal többet sikerül tennem a titkos keresztények megismerésénél; abban bíztam, hogy sikerül mélyebben behatólnom a múltbéli és a jelenbéli Japánba.

Ám ha meg akartam találni a titkos keresztényeket, igyekezniem kellett, mert egyre kevesebben léteztek. 2003-ban Kentaró Mijazaki úgy becsülte, hogy ezer-ezerötszázan maradhattak, többségük idős személy. A fiatalabb generációk érdeklődésének hiánya miatt a vallás nem kapott

utánpótlást, nem került sor újabb keresztelőkre. Nyilvánvaló volt számomra, hogy nem vesztegethetem az időt, de... Hogyan kezdjek hozzá a munkához? A nyilvánvaló válasz az volt, hogy először az ősforrást kell megvizsgálnom, így aztán 2010-ben, egy csodálatos napon elhagytam kiotói otthonomat, és egy olyan távoli szigetre utaztam, amiről gyakorlatilag semmit sem tudtam. Mint minden jó történet, a Kelet és a Nyugat találkozása is ilyen egyszerűen indult.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A számtalan ember közül, akik segítségemre voltak, külön szeretném kifejezni hálámat az alább felsoroltaknak, akik visszajelzéseikkel, információikkal lehetővé tették ennek a könyvnek a megírását. Köszönet mindegyiküknek. Szeretném kifejezni továbbá hálámat azoknak a névtelen kurátoroknak és akadémikus tanácsadóknak, akik azokat a gyűjteményeket kezelik, melyeket Kjúsuban és Azucsiban tekintettem meg. Hálás vagyok a helyi idegenvezetőknek is, akik állandó segítőkészségükkel és kedvességükkel az első pillanattól kezdve az utolsóig élvezetessé tették számomra ezt a kalandot.

Köszönet Martin Reppnek, akivel korábban együtt dolgoztunk a Rjukokú Egyetemen – ő volt az, aki szakértő szemmel átolvasta a kéziratomat.

Köszönet Paul Cartynak és Julie Highmore-nak, akik időt szántak a fejezetek átolvasására, és tanácsokkal láttak el.

Köszönet Roger Vanzila Munsinak (külföldi tanulmányok fakultása, Nanzan Egyetem), aki segített a „Szotome” fejezet megírásában.

Köszönet Christal Whelannek, aki átolvasta a „Gotó” fejezetet.

Köszönet Kirk Sandvignek, aki tanácsokat adott a „Gotó” és a „Sztome” fejezetekhez.

Hálás vagyok Szuzuki Jurikónak, aki asszisztensem volt a kutatásaim során, emellett sofőrködött mellettem, és ha kellett, akkor helyettesített.

Köszönet Higasibaba professzornak (Tenri Egyetem), aki engedélyezte, hogy részt vegyek az előadásain, és válaszolt a kérdéseimre.

Köszönet Kentaró Mijazakinak, aki időt szánt rám és fogadott az irodájában, a Nagaszakiban lévő Junsin Katolikus Egyetemen.

Hálás vagyok William Johnstonnak, a *Némaság* angol fordítójának, aki válaszolt a kiotói előadása után feltett kérdéseimre.

Köszönet Sigeó Nakazonónak (Ikicuki Múzeum), aki nagylelkűen időt szakított arra, hogy körbevezessen a kiállításon.

Köszönet Tomojuki Urabénak (Hiradói Múzeum), aki volt oly kedves, és nem csupán a kérdéseimre válaszolt, de értékes kapcsolatokhoz juttatott hozzá.

És végül: köszönet Sigecugu Kavakaminak, aki egy egész délutánt áldozott arra, hogy körbevezessen Nesikóban és a Hiradói Keresztény Múzeumban.

Megjegyzés: a „kirisitan” kifejezéssel Japánban a 16. és a 17. században a katolikusokra utaltak. Az üldöztetést követően a „kakure kirisitan” (titkos keresztény) kifejezésen belül használták.

- 1543 A portugálok megérkeznek Tanegasimába.
- 1547 Jadzsiró és Francisco Xavier találkozoja Melakában.
- 1549 Francisco Xavier az első japán misszióval megérkezik Kagosimába.
- 1559 Gaspar Vilela elindítja a mijakói missziót (Kiotó).
- 1563 Sor kerül az első „kirisitan daimjó” megkeresztelésére (Ómura Szumitada).
- 1579 Alessandro Valignano érkezése (első látogatás).
- 1580 Ómura Szumitada ingatlant adományoz a jezsuitáknak Nagaszakiban.
- 1582 A négy követ indulása Rómába.
- 1587 Hidejosi elrendeli a misszionáriusok kitiltását.
- 1588 Nagaszaki és Urakami bekerül Hidejosi közvetlen irányítása alá.
- 1590 Valignano megérkezik a négy követtel és egy nyomdagéppel.
- 1593 A spanyol ferencesek érkezése.

- 1596 A *San Felipe* hajótörése Sikoku mellett.
1597 Nagaszakiban keresztre feszítik a huszonhat mártírt.
1600 William Adams érkezése a holland hajón (*Liefde*); a szekigaharai csata
1601 Felszentelik az első japán papot.
1602 Az Ágoston-rendiek és a dominikánusok érkezése.
1609 Hiradóban felépül a holland kereskedelmi telep.
1612 A sógunátus a saját felségterületén betiltja a kereszténységet.
1613 Hiradóban megalapítják az angol telepet.
1614 A misszionáriusok kitoloncolását és a kereszténység betiltását elrendelő rendelet.
1615 A Tojotomi-lázadók (akik között sok keresztény volt) vereséget szenvednek az oszakai kastélynál.
1619 Kiotói vértanúk (ötvenkét kivégzett személy).
1623 Edói vértanúk (ötven kivégzett személy); bezár a hiradói angol telep.
1632 Nagaszakiban ötven keresztény mártírt végeznek ki.
1634 A japánok számára megtiltják az ország elhagyását.
1637–38 A simabara felkelés, harminchétezer áldozat.
1639 A „zárt ország” rendelet. A hollandok kivételével valamennyi külföldit kiutasítják Japánból.
1641 A hollandok Dedzsimában.
1657 Kohri kuzure (üldöztetés).
1790–95 Első Urakami-kuzure.
1805 Amakusza-kuzure.
1842 Második Urakami-kuzure.
1853 Perry sorhajókapitány fekete hajóinak érkezése.
1854 Egyezmény az Egyesült Államokkal, az izoláció vége.
1856 Harmadik Urakami-kuzure.
1859 Az első katolikus misszionáriusok visszatérése. (Párizsi Külföldi Missziók Társasága).
1865 Petitjean találkozása Urakami titkos keresztényeivel.
1867–73 Negyedik Urakami-kuzure.
1873 A kereszténység tiltását elrendelő feliratok leszedése; nem hivatalos toleráció.

- 1880-as évek Nézeteltérések a katolikusok és a „különvált keresztények” között.
- 1895 Az urakami katedrális építésének kezdete.
- 1914 Az urakami katedrális felszentelése.
- 1945 Az urakami katedrális megsemmisülése (atombomba).
- 1966 Endó Súsaku *Némaság* című könyvének megjelenése.
- 1992 A Nesikó titkos keresztény szervezet feloszlataása.
- 1999 A Karemacu Dzsindzsa ökumenikus fesztiválsorozat első eseménye.
- 2013 A Nagaszakiban található templomok és a kereszténység szempontjából fontos helyszínek jelölése az UNESCO Világörökség címre.

JAPÁN TÖRTÉNELMÉNEK KORSZAKAI

Dzsomon (i. e. 13000 – i. e. 300) Vadászás, gyűjtögetés, halászat és fazekastárgyak

Jajoi (i. e. 300 – i. sz. 300) Rizskultúra, vas, független „országok”, Himiko (sámánkirálynő)

Kofun (300–538) Temetkezési dombok; a Jamato-hegemonia és a császárrendszer megjelenése

Aszuka (538–710) Buddhizmus és kínai hatások; első alkotmány Sotoku herceg alatt

Nara (710–794) Első „állandó főváros”. Todaidzsi építése

Heian (794–1186) Arisztokratikus korszak, a császár Heian-kjóból (Kiotóból) kormányoz

Kamakura (1186–1333) A szamurájuralom kezdete, Kamakurában katonai vezető (sógun)

Muromacsi (1333–1573) Az Asikaga-dinasztia uralkodik Kiotóból; központi hatalom összeomlása; hadakozó fejedelemségek kora (szengoku periódus)

Azucsi-Momojama (1573–1600) Egyesülés Oda Nobunaga és Tojotomi Hidejosi alatt

Edo (1600–1867) Tokugava-uralom, az elszigetelődés kora

Meidzsi (1868–1912) Az újonnan elnevezett Tokióban császári restauráció. Nyugatosítás, modernizáció

Taisó (1912–1926) Ipari fejlődés, imperializmus

Sova (1926–1989) Militarizmus. Második világháború, a háború utáni gazdasági csoda

Heiszei (1989-től) Gazdasági buborék; előregedő társadalom, a vidék elnéptelenedése

DÉL-KOREA

HONSÚ

Jamagucsi

Hakata/
Fukuoka

Ikkiki-
sziget

Hirado

K J Ú S Ú

Omura

Simabara

Szotome

Hara-kastély

Gotó-
szigetek

Nagaszaki
(Urakami)

Amakusza-
szigetek

Kagocsi

HOKKAIDÓ

HONSÚ

Eto
(Tokió)

Biva-tó
Kjoto

Fudzsi-hegy
Kjuszi
Nara

SIKOKU

KJUSU

Tanegasima

ELŐJÁTÉK

(Tanegasima)

Déli barbárok

– Látja, hol ér véget a part?

– Igen.

– És látja a sziklákat?

– Igen.

– Hát ott történt. Ott ért partot a hajó. Éppen ott, legalábbis a sziget folklórja szerint.

Japán hatodik legnagyobb szigetének, Tanegasimának a legdélibb csücskén álltunk. A sziget Kjúsútól délre, Okinava irányában helyezkedik el. Előttünk egy szépséges öböl nyújtózkodott a messzeségbe, a tenger kékje élesen elhatárolódott az aranyszínű homoktól és a zöldes árnyalatú partvonalától. Ez volt az a hely, ahol a Dél-kínai-tenger találkozik a Csendes-óceánnal. Nyugatabbra található Jakusima szigete, azon túl pedig Kína; keleten, a messzi távolban Amerika helyezkedik el. Egyedül voltunk azon a napsütéses őszi reggelen. A fákon seregnyi pápaszemes madár csicsergett, de meghökkentő módon a vezetőmön és rajtam kívül egyetlen lélek sem járt azon a gyönyörű és történelmi szempontból oly fontos partszakaszon.

A hajó, amiről beszélgettünk, éppen az volt, amely az első európaiakat Japánba vitte. A két (vagy talán három)

portugál férfi 1543-ban, egy kínai dzsunka fedélzetén érkezett meg erre a helyre.

A hajó a kínai part mentén haladt, legfőképpen kereskedelmi céllal, de egy vad vihar eltérítette eredeti irányától, a heves szélben és hullámszásban megsérült, kormányozhatatlanná vált. Az uralkodó áramlatok a hátukra kapták, így jutott el végül a Kadokura-foknál lévő kellemes öbölbe. Az időjárás szeszélyei ezúttal ismét történelmet írtak...

A dzsunka kicsinyített mása ma is ott áll a parton. Aki megnézi, rögtön megérti, miért próbált a part mentén maradni: a furcsa, doboz formájú építmény valószínűleg jócskán kiemelkedett a vízből, és nyilvánvalóan nem felelt meg arra, hogy az óceánokat járja. Az eredetin, aminek a súlya úgy két-háromszáz tonna lehetett, körülbelül száz ember utazott, vagyis a körülményeket nem lehetett éppen kényelmesnek nevezni. Amikor a helybeliek meglátták, nagy izgalom támadt; a falu vezetőjét elküldték, hogy beszéljen a kapitánnyal. Bár nem volt közös nyelv, amin társaloghattak volna, a kínai írásjelek homokba rajzolásával képesek voltak kommunikálni egymással. A különös ruházatú, nagy szemű és „magas” orrú, egzotikus külsejű európaiak felkeltették a helyiek figyelmét, ugyanis a japánok korábban még sosem láttak hozzájuk hasonlókat. Ezeknek az embereknek nemcsak a külsejük volt más, hanem a viselkedésük is; a falubeliek a feltett kérdéseikre a kínaiaktól azt a választ kapták, hogy az idegenek „déli barbárok”. Az elnevezés abból a kínai szokásból származott, hogy valamennyi külföldit barbárnak neveztek, és úgy különböztették meg őket egymástól, hogy melyik irányból érkeztek. (A portugálok a Malájföld nyugati részén található Melakából jutottak át Kínába.)

Akkoriban Japán az európaiak világának legszélén létezett. Amióta Marco Polo leírta, hogy a szóbeszéd szerint egy Zipangu nevű helyen hatalmas mennyiségű arany található, a legendás föld szünet nélkül foglalkoztatta a felfedezők fantáziáját. Kolumbusz Kristóf is azzal a szándékkal indult útnak, hogy megtalálja ezt a helyet, de végül egészen

más partokra jutott el. Nem sokkal később Spanyolország és Portugália a Tordesillasban megkötött egyezmény (1494) értelmében felosztotta egymás közt a világot. Az Atlanti-óceánon húztak egy képzeletbeli határvonalat. Minden, ami ettől a vonaltól nyugatra helyezkedett el, a spanyol gyarmatosítóké lett, ami pedig keletre, az Portugáliáé. Dél-Amerika (Brazília kivételével) a spanyol zónába esett, míg Ázsia a portugáloknak jutott. Ilyen módon, miközben a spanyol konkvisztádorok az aztékokkal és az inkákkal hadakoztak, a portugálok megkerülték Afrika partjait, és átkeltek az Indiai-óceánon. Vasco da Gama volt az első, aki eljutott Indiába (1498), honfitársai 1510-ben már elfoglalták Goát. A következő évben meghódították Malájföldet. 1513-ra eljutottak Kínába, 1521-re a Fülöp-szigetekre. Úgy tűnt, csupán idő kérdése, mikor érik el Japánt. Ez meglepően sokáig tartott.

Amikor a kínai dzsunka érkezéséről jelentést tettek Tane-gasima akkor tizenöt esztendő urának, a falubeliek azt a parancsot kapták tőle, hogy vontassák be a hajót a sziget északi részén lévő fő kikötőbe. A legénységnek az egyik templomban biztosítottak szállást, míg ez a művelet lezajlott. A japánok figyelmét felkeltették a portugáloknál talált hosszú löfegyverek, ezért az idegenek bemutatót tartottak: úgy százlépésnyi távolságból lődöztek rá különböző célpontokra. Ennek a demonstrációnak olyan nagy jelentősége volt, hogy azt is mondhatnánk: azoknak a lövéseknek a zaja Japán minden részére eljutott. Ilyen módon érkezett el a szigetekre a nyugati technológia.

Az egyik, fölöttébb színes egyéniségnek minősülő utazó és kalandor, Mendes Pinto (kb. 1509–1583) utólag megírt a gyermekei számára egy erősen öntömjénező jellegű emlékiratot, amelyben azt állította, hogy miközben Etiópia és a Táv-Kelet között utazgatott, tizenhárom alkalommal esett fogságba, és tizenhét alkalommal adták el rabszolgának. Egyebek mellett azzal is kérkedett, hogy a tanegasimai dzsunka utasai közé tartozott. Erről az eseményről azt írta, hogy a helybeli nagyúrnak egy muskétával hálálták

meg a vendéglátást, mivel a japán főemberre igencsak nagy hatást gyakorolt a portugálok kacsavadászata. Természetesen tudjuk, hogy az efféle memoárok megbízhatatlanok. Majdnem biztosak lehetünk abban, hogy Pinto egy később érkező hajóval jutott el Japánba, és csak utólag szerette volna „beírni” magát az ország felfedezői közé. Ha kellőképpen rosszmájúak lennénk, valószínűleg megjegyeznénk: nem véletlen a hasonlóság Mendes neve és az angol „mendacious” (hazudozó) szó között...

Miután felismerte az új fegyver erejét és jelentőségét, Tanegasima ura azonnal elrendelte egy másolat elkészítését. Erre megvolt a lehetősége, mivel a szigeten – köszönhetően a partokon található, vasrészecskékben fölöttebb gazdag „fekete homoknak” – számos kovács és fegyverműves dolgozott. Ezek a mesterek híresek voltak arról, hogy kiváló minőségű kardokat és késeket készítenek. A „Tanebasami” ma is ismert márkanév (a cég főként ollókat gyárt), a kiotói séfek pedig még mindig „Tanegasima” késeket használnak, amikor elkészítik a pompás kaiszekit. Azt természetesen nem tudhatjuk, mennyi időre volt szükségük ahhoz, hogy elkészítsék a muskéta másolatát, az viszont biztos, hogy az ifjú uraság négy hónappal később már elég bátor volt ahhoz, hogy merészen magához ragadja a szomszédos sziget irányítását. Ennek alapján azt is kijelenthetnénk, hogy ez volt az első háború Japán területén, amelyben ilyen lőfegyvert használtak, ám Olof Lidin a könyvében (*Tanegasima: The Arrival of Europe in Japan – Tanegasima: Európa érkezése Japánba*) azt feltételezi, hogy a muskétákat csak később tökéletesítették, mivel az egyik csavar beillesztése komoly technikai problémákat vetett fel. Mindenesetre a szigeten legendaként az első verzió maradt fenn; a történetet az idegenvezetőm lelkesen el is mesélte nekem.

– Ez itt Vakasza – mondta a kikötő közelében álló szoborra mutatva. Az alkotás egy fiatal, kimonós hölgyet ábrázol, aki mint egy kisgyermeket, egy muskétát tart a karjában.
– A lány történetének két változata is létezik. Az egyik sze-

rint a muskéta elkészítésével megbízott kovács nem tudta befejezni a munkát, ezért annak érdekében, hogy megszerezze a csavar beillesztéséhez szükséges információt, elküldte a lányát az egyik portugálhoz, aki egy későbbi hajóval érkezett. Ezt követően már el tudta készíteni a fegyvert. Mivel az ő felelőssége volt a muskéta lemásolása, kudarc esetén nem maradt volna számára más út, mint hogy szeppukut kövessen el.

– Mondjuk, nekem jobban tetszik a romantikus verzió – folytatta nevetve. – Aszerint jött egy portugál, és beleszeretett ebbe a lányba. Miután engedélyt kapott arra, hogy elvigye magával a szerelmét, hálából megadta a fegyverkovácsnak az információt, amire annak szüksége volt. Vagyis kijelenthető, hogy Vakasza volt az első japán nő, aki egyes házasságban élt egy nyugatival.

Számos olyan régi japán mesét hallottam, amelyekben a szegénység által sújtott családok megölik a csecsemőiket, vagy eladják a leányaikat. Szerintem szegény Vakaszával is valami hasonló történhetett; talán nem is volt választási lehetősége, mások mondták meg neki, mit kell tennie. Egy későbbi beszámolóban az egyik szigetlakó azt állította, a lányt átvitték Ningpóba, a kínai partvidéken lévő portugál enklávéba, de olyan honvágy vett erőt rajta, hogy meggyőzte a férfit, a következő útja során vigye őt vissza. Miután ismét csatlakozott a családjához, eljátszotta a saját halálát és megrendezte a saját temetését, abban a reményben, hogy ilyen módon megszabadulhat a férjétől. Megjegyzem, ha a románc házassághoz vezetett, akkor éppen a házasság volt az, ami meggyilkolta a románcot.

Akár igaz ez a történet, akár nem, meglepő és érdekes, hogy a nyugati férfi és a keleti nő kapcsolata – a Pillangó kisasszony-szindróma – már a kezdet kezdetén ábrázolásra került és érdeklődésre tartott számot. A nyugati kultúrát a maga fallikus muskétáival és technológiai orientációjával, vélhetőleg agresszív és kifelé irányuló természetével általában maszkulinként jelenítik meg. A keleti kultúra, amelyet inkább az érzékenység, a fogékonyság, a belső

kultiválása jellemez, feminin alakként bukkan fel. Az el-
lentétpárok által létrehozott hatást tovább fokozták a fizi-
kai különbségek: a magas európaiak a jó felépítésű férfi
ideálját testesítették meg, míg a keleti nő az apró, törékeny
asszonyét. Az első találkozástól kezdődően létezett egyfaj-
ta magnetikus vonzás közöttük, amely a különböző törté-
netekben azután párkapcsolatban öltött testet.

A tanegasimai muskéták elkészítésének kulcsfontosságú
tényezője a szigeten dolgozó fegyverművesek hozzáértése
volt – ahogy azt az egyik, még ma is a szakmában dolgozó
leszármazottjuktól megtudtam. Ez a bizonyos, immár hat-
vannyolc esztendő, végtelenül jóindulatú személy beveze-
tett egyszerű műhelykunyhójába, hogy ott mutassa meg,
hogyan készülnek az olló pengéi. A művelet egyszerűnek
tűnt, de természetesen csak azért, mert végrehajtója a
szakma mestere volt, és már hosszú évek gyakorlása állt
mögötte. Amikor elmondta nekem, hogy a családjában
már harminchét nemzedék óta mindenki kovács, gyors
számolást követően rádöbentem, hogy bizony, a felmenői
már úgy ezer esztendeje ezt a mesterséget művelik.

– Régebb óta – felelte. – Már Kammu császár uralkodása
óta. [i. sz. 737–806] – Tragikus módon ezzel a kováccsal vé-
get is ért ez a bámulatos sorozat, mivel két lánya született,
és férjeik nem igazán vonzódtak ehhez a hőségben végzen-
dő, nem túl tiszta és igencsak megerőltető munkához.

– Itt megéghet az ember! – mondta a kovácsmester ne-
vetve, és megmutatta elfeketedett kezeit. A Meidzsi-kor-
szakban tilos volt a kardok és lőfegyverek készítése, a má-
sodik világháborút követően pedig az importból származó,
olcsó ollók halálos csapást mértek a szakma japán művelői-
re. Őszintén megsajnáltam a sztoikus kovácsot, de tud-
tam, nincs egyedül: az ország területén számos olyan tra-
dicionális szakma létezik, amely további művelők híján
lassanként kikopik a világból. A titkos keresztényekről is
hasonlót beszélnek, róluk is azt tartják, hogy kihalófélben
vannak. A kezdet és a vég: Tanegasimában mindkettő
megmutatkozott. Vajon erről szólt ez az egész utazás?

A szigeten található múzeumban a legjobb minőségű portugál muskétákat együtt állították ki a japán változataikkal. Észrevettem, hogy az angol nyelvű ismertetőszövegben véletlenül felcserélték a szavakat, ilyen módon az eredetit mutatták be másolatként, és fordítva, mintegy arra utalva ezzel, hogy a másolatok éppen olyan jók, mint az eredetiek, hiszen még a múzeumi szakemberek sem képesek megkülönböztetni őket egymástól. A japánok valójában nem pusztán lemásolták a fegyvereket, később továbbfejlesztették azokat, megnövelték a kaliberüket, változtattak az elsütőbillentyű szerkezetén, vízhatlan tokokat készítettek a kovakőnek és a puskapornak. Vagyis tulajdonképpen átvettek valamit, alkalmazkodtak hozzá, azután pedig a maguk igényei szerinti átalakításokat hajtottak végre rajta, de olyan módon, hogy ezek és az ezekből kifejlesztett fegyverek hosszú évszázadokon át jó szolgálatot tettek az országnak.

A muskéták másolatai hamar eljutottak Japán más részeire, a többi régióban is elkezdődött műhelyszintű gyártásuk. Közben a portugál hajók folyamatosan hordták az új ellátmányokat, így a löfegyverek lassanként a számarájharc szerves részévé váltak. 1575-ben a Nagosinó mellett megvívott csata volt az első, ahol a muskéták döntöttek el az összecsapás kimenetelét: Nobunaga hadúr lövésorozatokkal semmisítette meg az ellenfelét. Úgy tudni, az évszázad végére Japán nem csupán azzal büszkélkedhetett, hogy a világ legjobb muskétáit gyártja, de azzal is, hogy a legtöbb ilyen fegyverrel rendelkezik. A kultúra már a 16. században is villámgyorsan reagált a technológiai fejlesztésre. Bár személy szerint fenntartásaim vannak azt illetően, hogy szükséges-e ünnepelni az ilyen kétes értékű, importból származó tárgyakat, Tanegasima büszkén adoptálta a muskétát mint motívumot, és mindenütt megjeleníti, például ott volt annak a hotelnek a halljában, ahol megszálltam; ott volt az étteremben, ahol ettem, sőt még a Kadokura-foknál álló tori (sintó kapu) tövében is.

Létezik még egy dolog, ami híressé teszi a szigetet. Itt található Japán legfontosabb rakétakilövő helye. A turistáknak készült plakátokon büszkén hirdetik, hogy ez a Holdhoz legközelebbi sziget. Furcsa módon az űrközpont annak a partszakasznak a közvetlen szomszédságában áll, ahol a portugálok először partra szálltak, vagyis elmondható, hogy a Japánba érkezett legelső és legutóbbi technológia jelképe éppen egymás mellett helyezkedik el. Különlegesnek találtam ezt a véletlen egybeesést.

- Talán nem is véletlen – felelte erre vezetöm. – Talán földrajzi okok miatt alakult így. Tudja, egy műhold fellövéséhez ideálisabb egy déli sziget, ami közelebb van az Egyenlítőhöz. Egy ilyen komplexumnak a tenger közelében kell állnia, hogy ne zavarja az embereket, és szükséges, hogy a környékén barátságos, vendégszerető népek éljenek. Tudja, nagyon sok látogatót kapunk a NASA-tól, akiket az itteniek nagy örömmel látnak. Éppen úgy, ahogy annak idején nagy örömmel fogadták a portugálokat is. Az itteniek nem okoznak bajt. Mi nem tiltakozunk az ellen, hogy éppen hozzánk telepítették az űrkikötőt, míg mások, az ország más pontjain élők megtették ezt. Mi nem olyanok vagyunk, mint azok a földművesek, akik harcoltak a Narita repülőtér ellen – tette hozzá mosolyogva.

- És az űrközpont okoz valamilyen gondot vagy zavart? – kérdeztem.

- Csak évente kétszer, amikor rakétakilövés van. Arról az egész sziget tudomást szerez. Nagy villanást látni, azután jön az a dübörgő, robajló hang, és megremegnek az ablakok. Még a kocsik ablaka is vibrál. Olyan, mint egy földrengés.

Egy nappal azután, hogy elhagytam Tanegasimát, sajnáltam, hogy csak rövid időt tölthettem ott. Ez a hely nem annyira népszerű, mint hegyekkel rendelkező szomszédja, Jakusima, amelynek őssereg cédrusai és páratlan ökoszisztémája a világörökség részét képezi. Tanegasima viszonylag sík sziget – éppen ezzel, a kellemes partszakaszokkal vonzza magához a szörfösöket. Békés hely, harminchat-

ezer embernek ad otthont. Megterem rajta az édesburgonya és a cukornád, és az áramlatoknak köszönhetően dús körülötte a tenger élővilága. Ezek az áramlatok juttatták el partjaira a távoli helyekről érkezők hajóit is. Ezen a helyen találták meg a Japánban ismert legrégebbi rizsfajtát, az akamait (vörös rizst), amely valószínűleg polinéziai eredetű, és a Dzsomon-korban jutott át ezekre a szigetekre. Itt találták meg a legrégebbi kandzsit (kínai írásjelet), ez a Jajoi-korból származik.

Nagyon könnyű elképzelni és elhinni, hogy a portugál kereskedők nem voltak épp boldogtalanok Tanegasimán. A dzsunkájuk megjavítása két hónapba telt. Visszahajóztak Kínába, és jelentést tettek az újonnan felfedezett ország érdekességeiről. Társaik villámgyorsan megszerveztek egy expedíciót. Hat hónappal később egy portugál hajó érkezett Kjúszúba, kifejezetten kereskedelmi céllal. Ezt követően a Makaóból induló „Kína-hajó” rendszeresen meglátogatta a japán partokat. A „nagy hajó”, ahogy közismertté vált, kulcsfontosságú szerepet játszott a katolikusok által Japánban folytatott misszióban. Ezen vagy egy hasonló tengerjárón menekítették ki azt a férfit, aki az első keresztény japán lett, miután szerepe volt egy gyilkosságban. Az ő története igazán figyelemre méltó. Az eset a szülőhelyén, Kjúszú déli partján, Kagosimában játszódott le – éppen ott, ahová indultam.

GENEZIS (Kagosima)

A japánok és a jezsuiták

Hat évvel a muskéták után Tanegasimába megérkezett a Biblia. Ezt egy bizonyos Francisco Xaviernek (1506–1552) vagy ahogy a legtöbbször emlegették: „a Kelet apostolának” köszönhetjük. Xavier egy navarrai arisztokrata családba született, még gyermek volt, amikor Spanyolország annektálta a hazáját. Egy mesés szép kastélyban nőtt fel, amely ma már turistalátványosság és egy évente megrendezésre kerülő zarándoklat végállomása. F fiatal emberként Párizsba ment, hogy tanulmányokat folytasson. Itt derült ki róla, hogy kiváló képességekkel és óriási tudással rendelkezik; ígéretes pályafutás várt rá, de a lehetőségre egészen addig várnia kellett, míg találkozott Íñigo de Loyolával.¹ Ez az esemény megváltoztatta az élete menetét. A spanyol irányításával Xavier szigorú meditációba és böjtbe kezdett. 1540-ben a Jézus Társasága (közismertebb nevükön: jezsuiták) hét alapító tagjának egyike lett.

Mivel a Japánba irányuló keresztény misszió kiemelten fontos ügy volt a jezsuiták számára (több mint negyven esztendőn át ebben monopóliumuk volt), érdemes alapo-

¹ A későbbi Xavéri Szent Ferenc és Loyolai Szent Ignác. Mindkettejüket 1622. március 12-én avatta szentté XV. Gergely pápa.

sabban megvizsgálni a szervezet alapító okiratának első mondatait, amelyekből egyértelműen kiderül Ínigo de Loyola katonai háttere, valamint az, hogy úgy tekintett a csoportra, mint a pápa szolgálatában álló vallási „kommandóra”.

Bárki, aki Isten katonájaként kíván szolgálni Társaságunk keresztes lobogója alatt, melyet Jézus Krisztus nevében kívánunk magasra emelni, s csakis az Urat, valamint az egyházat kívánja szolgálni, utóbbival kíván frigyre lépni a római főpap, Krisztus e világi helytartója irányítása alatt, az a személy azt követően, hogy ünnepélyesen letette a cölibátusra, a szegénységre és az engedelmisségre vonatkozó esküjét, megteszi mindazt, amit a lelkiismerete diktál. Ez a személy egy olyan társaság tagjává válik, amelyet legfőképpen azon okból alapítottak, hogy a hit védelmezője és terjesztője legyen, és azért dolgozzon, hogy a lelkek a keresztény élet előírásainak és tantételeinek megfelelően fejlődhessenek.

A rendet egy olyan korban alapították, amikor a katolicizmus nagy nehézségek árán kiegyezésre jutott a protestáns reformációval (Luther Márton 1517-ban tüzte ki tiltakozó röpiratát a wittenbergi templom kapujára). Az egyház meg kívánta újítani önmagát, és eközben rálelt egy új típusú céltudatosságra és eltökéltségre. Ezt példázza Loyola elhíresült mondása: „Mindig készen kell állnunk, hogy soha ne essünk abba a hibába, hogy azt hisszük, ami fehérnek látszik, az valójában fekete, ha az egyház vezetése ekképpen határoz.” Ez a nem mindennapi megjegyzés kiválóan megvilágítja a későbbi eseményeket és törekvéseket.

A jezsuitaké volt az első olyan rend, amelyet kifejezetten misszionáriusi tevékenység végzésére szerveztek. Amikor Portugália királya papot kért a pápától, aki elkísérheti Goába induló hajóit, a feladatot Xavier kapta meg. A harmincötödik születésnapján hajózott ki. Az utazás veszélyes vállalkozás volt, mivel a hatalmas kétárbócosok meglehetősen ingatagnak bizonyultak, ráadásul a navigációs mód-

szerek is pontatlanok voltak. Gyakran megesett, hogy egy-egy út során a matrózok közel fele odaveszett, ezért a hajók eleve szándékosan a kelleténél jóval több emberrel, hatnyolcszáz fővel indultak útnak. A betegségek és a viharok erősen megrikították a legénységet, emellett számítani kellett az ellenséges erőkkel való találkozásokra, lázadásokra és persze arra is, hogy az idegen földek elcsábítják az embereket. Xavier hajója például a kedvezőtlen szelek miatt sokáig Mozambikban rostokolt, így az utazás körülbelül tizennyolc hónapig tartott.

A hajóút alatt, annak ellenére, hogy gyakran kínozta a tengeribetegség, Xavier miséket tartott a legénység tagjainak, és annak ellenére, hogy szolgát tarthatott volna, és a kapitány asztala mellett biztosítottak számára helyet, úgy döntött, hogy inkább olyan körülmények között él, mint a közönséges tengerészek. Az egykori arisztokratától ez nem volt szokatlan, mivel pályafutása során végig úgy élt, ahogy a legszegényebbek, keveset evett, és a puszta padlón vagy a földön aludt. Ahhoz is ragaszkodott, hogy mindenhová gyalog menjen, még akkor is, amikor lett volna lehetősége arra, hogy lóra üljön. A jelek szerint szilárd eltökéltségének volt némi furcsa, mazochista jellege is. Amikor például megkorbácsolta magát, úgy írt az átélt fájdalomról, mint „Jézus szenvedéseiben való édes részesülésről”, a keresztre feszítésről pedig azt tartotta, hogy nem egyéb, mint Isten szeretetének egyik megnyilvánulási formája. Az odaadása valóban lenyűgöző volt, bár pszichológiai szempontból kissé meghökkentőnek nevezhető.

Abban az időben Goa volt a katolikusok ázsiai bázisa: tizennégy templom állt benne, és húszezernél is több helyi, áttért hívőt számlálhattak össze a keresztények. A misszió vezetőjeként Xavier fáradhatatlanul dolgozott, prédikált a szegényeknek, foglalkozott a számkivetettekkel. Aggodalommal töltötte el az ortodoxiától való mindennemű eltérés; levelet írt a pápának, amelyben az inkvizíciós tevékenység felélénkítését kérte a térségben. A lehető legszélesebb körben próbálta terjeszteni Isten igéjét, folyamatosan utaz-

gatott, hogy ezt a célját megvalósítsa. Akár az indonéziai kannibálokról, akár a Fülöp-szigeteken élő méregkeverőkről volt szó, minden esetben hajlandó volt vállalni a veszélyeket, ha úgy vélte, lehetőség nyílik az ige új népekkel való megismertetésére. Utazásai során eljutott Melakába, a portugál enklávéba. Ez az a pont, ahol egy japán menekült, bizonyos Jadzsiró (aki Angero néven is ismeretes) belép a történetbe.

Nem tudjuk biztosan, hogy Jadzsiró korábban szamuráj vagy kereskedő volt-e, azt viszont tényként kezelhetjük, hogy belekeveredett egy gyilkosságba, és emiatt kénytelen volt elszökni Japánból. Hazáját egy portugál hajón, két társa kíséretében hagyta el. (Az egyik az öccse volt.) A hajó Makaóba vitte őket, ahol alig egy év alatt Jadzsiró képes volt annyira megtanulni a portugál nyelvet, hogy elég szépen megértette, amit mondtak neki. Érdeklődni kezdett az európaiak vallása iránt. A valós motivációi nem ismeretesek, még az is lehetséges, hogy esetleg a büntudat és a feloldozás iránti vágy vezérelte. Annak érdekében, hogy elmélyítse addig megszerzett tudását, az egyik portugál kapitány azt javasolta neki, hogy konzultáljon a Melakában ténykedő, nagy tudással bíró pappal. Miután egy hajón sikerült eljutnia Melakába, Jadzsiró megkereste Xaviert. Az egyik templomban talált rá, ahol a pap éppen esketett. Beszélgetésük során Jadzsiró feltett néhány puhatolózó kérdést, és jegyzeteket készített. Ezzel komoly hatást gyakorolt a misszionáriusra. „Ha valamennyi japánban akkora a tudásvágy, mint Jadzsiróban – írta Xavier az egyik jelentésében –, akkor, úgy érzem, ez a faj a legkülönösebb valamennyi eddig felfedezett nép közül.”

Xavier arra bátorította Jadzsirót és társait, hogy utazzanak Goába, és folytassanak további tanulmányokat, mert – miután a katedrálisban elnyerik a keresztséget – ők lehetnek a legelső japán keresztények. Jadzsiró, aki akkor harminchat esztendő volt, felvette a Paolo, két társa pedig az Antonio és a Joane nevet. Miután keresztény nevük lett, nyugatosulttá váltak, félúton álltak valahol Európa és

Ázsia között. Érdekes és talán szimbolikus jelentőséggel is bír az a tény, hogy a keresztelési szertartásra Indiában került sor.

Közben Xavier az egyik portugál hajóskapitánytól jelentést kapott Japánról, amely igazolta, hogy a szigetek népe tanult, szorgalmas, és érdeklődik az új gondolatok iránt. Nagyon úgy tűnt, az ország megérett arra, hogy miszcionáriusi tevékenység folyjon a területén. „Nagy meglepéssel töltöttek el a hallottak, és úgy döntöttem, elutazom arra a földre – írta az egyik levelében. – Elutazom oda, mert úgy látom, hogy egy ilyen ország lakói, még a saját életük folyamán, maguk is képesek lehetnek azon gyümölcsök leszüretelésére, amelyeknek fáit a Társaság ülteti el náluk.”

Xavier két spanyol jezsuitát, Cosme de Torres atyát és Juan Fernández testvért vitte magával, valamint egy indiai áttértet, és természetesen a három kikeresztelkedett japánt. A csoport Melakába indult, ahol bizonyos idő múltán találtak egy kínai dzsunkát, amelynek tulajdonosa vállalta, hogy átviszi őket Japánba. A két hónapig tartó utazás a viharos tenger és a nyers társaság miatt fölöttébb kellemetlennek bizonyult. A dzsunka kapitánya a „Tolvaj” gúnynevet viselte, a legénység tagjai rendszeresen áldozatokat mutattak be tengeristenüknek – elképzelhető, hogy Xavier ettől milyen rosszul érezte magát. Nagy megkönnyebbülésére szolgált, amikor végül megérkeztek Jadsziró szülővárosába, a Kjúsú déli részén található Kagosimába. Erre 1549. augusztus 15-én került sor.

A kereszténység megérkezett Japánba.

Érkezések

Manapság a Tanegasima és Kagosima között közlekedő hajójáratok közel azonos útvonalon haladnak, mint annak idején Xavier dzsunkája. Először a Kjúsú legdélibb csücskénél található Szata-fok körüli, meglehetősen háborgó

tengeren kellett átjutniuk, majd miután megkerülték a fokot, és nyugodtabb vizekre értek, el kellett haladniuk a csodálatos, kúp alakja miatt „Szacumai Fudzsi” néven is ismert Kaimon-hegy előtt. (Szacuma a helyi hercegség neve volt.) A dzsunka ezt követően bejutott a széles Kinko-öbölbe, amely jó huszonöt mérföld mélyen hatol be a szárazföld belsejébe. Az öböl sziklás és dombos, erdős partjai, a távolban magasló hegycsúcsok hívogató látványt nyújtottak. (Sajnos a huszadik század csúf építményei, a gyárak, a daruk, a raktárépületek és a szállók jelentősen csökkentik a panoráma fenségességét.)

A part mentén kis halászcsónakok hánykolódnak, valahogy úgy, mint Xavier korában is. A hajó egyre közelebb került a vulkanikus szigethez, Szakuradzsimához. A szigeten álló, ezerkétszáz méternél alig magasabb hegy belsejében működő vulkán 1468 óta összesen huszonegy alkalommal tört ki, egész falvakat pusztított el, és a szigetet hozzáhegesztette a közeli félszigethez. Az 1914-es, nagyobb kitörés után szürke lávamező maradt, amelyből szomorú mementóként áll ki egy torii legfelső része. A vulkán ma is aktív; Kagosima városát, amely a szemközti parton áll, időnként vékony hamuréteggel teríti be. Aznap, amikor megérkeztem erre a helyre, a kopár csúcs éppen füstöt eregetett, amely a napnyugta fényében úgy kanyargott az ég felé, mintha egy narancsszínű sárkány farka lenne. Xavierre és misszionáriustársaira bizonyára szintén mély benyomást tett az akkor még ismeretlen föld drámai szépsége.

Mivel a modern hajók annak a helynek a közelében kötnek ki, ahol az első misszionáriusok is partot értek, érkezésem után azonnal taxiba ültem, és elvitettem magam a nevezetes pontra. Menet közben megkérdeztem a sofőrtől, hogy a vulkán mindig ennyire aktív-e.

- Mostanában elég sokat mormog - felelte. - Valószínű, hogy hamarosan ki fog törni, de ne aggódjon. Nem ma lesz.

A misszionáriusok partotérésének helyén egy belga művész által készített reliefet találhatunk, amely azt a jeletet ábrázolja, ahogy annak idején Xaviert a dzsunkától

partra vitték egy csónakkal, miközben csapatnyi helybeli – köztük két, karddal felfegyverkezett samuráj – kíváncsian figyelte őt. Nem nehéz elképzelni, hogy a soknemzeti-ségű csoport milyen feltűnést keltett a japánok között. A csu-hás európaiakon kívül indiaiakat láttak, egy eurázsiai, egy kínai szolgát, és persze ott volt a három, idegen nyelven beszélő japán is, akik feszületet viseltek a nyakukban.

Ahogy ott álltam a víz mellett, a parkban, meglepetten fedeztem fel a távolban a Takacsihó-hegy csúcsát. Az egyik mítosz szerint ezen a hegyen „ereszkedett alá a menynekből” Amateraszu, a napistennő unokája. Különlegesnek találtam, hogy Xavier éppen egy olyan helyen kötött ki, ahonnan jól látható a mitikus hegy. A véletlen műve lenne, hogy a két, egymástól eltérő érkezés földrajzilag egymáshoz ilyen közel zajlott le? Vagy talán itt is geográfiai okok játszottak közre, mint korábban Tanegasimánál, ahol az óceán áramlatai sodorták az utazókat a barátságos öbölbe? Akár véletlenről van szó, akár nem, furcsa paradoxon jött létre. Az egyik vallás lényegében tribális volt, a partikularizmuson alapult, a másik a Közel-Keletről származott, és univerzálisnak vallotta magát. Japán az istenek földje volt, ám Xavier és társai éppen azért érkeztek, hogy Isten földjévé tegyék. Micsoda kihívás!

Az első találkozás bizarr lehetett. Az egyik modern művész, Ucumi Szeidzsi festményén azt láthatjuk, hogy a fekete köpenyt és széles karimájú kalapot viselő európai óriások a kíváncsian köréjük sereglett, egyszerű öltözetet és szalmaszandált viselő japánok fölé tornyosulnak. A japánok szokásai és viselkedése eltérő volt mindentől, amivel a nyugatiak korábban találkoztak: a meghajlások, a térdre borulások, a bólintások, a társalgás modora – minden furcsa lehetett a számukra. A japán férfiak leborotválták a homlokukat, kimonót viseltek, legyezőt használtak, a nők pedig feketére festették a fogaikat és leborotválták a szemöldöküket. A helybeli papok közül néhány fekete köntöst viselt, mások viszont fehérret és esetleg magas kalapot. A hordárok gyakorlatilag meztelenek voltak, a férfiak és a

nők szegyenkezés nélkül együtt fürödtek. A házak fából készültek, az ablakokat papírral bevont keretek helyettesítették. Az írásjeleket a lap jobb felső sarkában kezdve, fentről lefelé, az oszlopok között jobbról balra haladva kellett elolvasni. Azt szokták mondani, minden ország más, de Japán sokkal „másabb” volt, mint bármelyik. Ez a megállapítás manapság is igaz, hát még milyen igaz lehetett a múltban!

Japán egyedi különlegességeit, ahogy azokat az európaiak látták, később egy 611 tétel tartalmazó listában foglalta össze egy jezsuita pap, Luís Fróis (1532–1597). *Tratado* (1585) című értekezését (amelyet angolra Robin Gill fordított le *Zürzavar* címmel) kifejezetten azért írta meg, hogy segítsen az európaiaknak megérteni ezt az országot. Némelyik megfigyelése időtálló. Itt vannak például a fizikai attribútumok: „A mi orrunk magas, némelyünké sascsőrre hasonlító, míg az övék alacsony, orrlyukaik aprók.” Vannak persze ma már elavultnak nevezhető kijelentései is: „Az európai nők mindent elkövetnek, hogy fehéricskék a fogaikat, ezzel szemben a japán nők vasat és ecetet használnak, hogy a szájuk és a foguk fekete legyen.” Ha egymás mellé helyezzük a megfigyeléspárokat, megállapíthatjuk, hogy Fróis érdekes fénnel világította meg a kultúrák különbözőségét.

Európában a nyelv tisztasága a cél, a félreérthetőség kerülendőnek számít. Japánban a félreérthető nyelvezet a helyes és kívánatos, ezt tartják sokra.

Mi egyetlen mindenható Istentől kérünk kegyeket, ebben az életben és azután. A japánok kamitól kérnek maguknak mindent jót erre a világra, és a hotokéktól [buddhákától] várják a megváltást.

Mi az olyanokat, akik elhagyják és megváltoztatják hitüket, árulónak és eretneknek nevezzük. Japánban bárki oly gyakorisággal váltogathatja a szektáját, ahogy kívánja, és emiatt nem válik megvetés tárgyává.

Mi nem alkalmazzuk a keresztre feszítést, Japánban ez mindennapos dolog.

Mi szenvedélyesek vagyunk, szabad utat engedünk dühünknek, türelmetlenségünket alig-alig szelídítjük. Ők, valamilyen furcsa módon, uralkodnak magukon, így mindig visszafogottak, viselkedésük illendő.

Nálunk a férfiak azért lépnek be a vallásos rendekbe, hogy vezekeljenek és megmentseék önmagukat; a boncok [buddhista papok] azért lépnek be a vallásos rendekbe, hogy tétlenségben és jómódban éljenek, megússzák a munkát.

Mi az egyik kezünkkel iszunk, ők mindig két kézzel teszik ezt. Mi széken ülve iszunk, ők térdepelve. Nálunk senki sem iszik többet annál, amennyit akar; a japánok megkövetelik másoktól, hogy annyit igyanak, amennyit beléjük parancsolnak, még akkor is, ha hányás vagy részegség a dolog vége. Minálunk a hangos zajok kiadása evés vagy a bor lenyelése közben illetlenségnek minősül, a japánok ilyenkor nem fogják vissza magukat.

A különbözőségeek a higiénia területén a leginkább szembetűnőek. Az európaiakat nem zavarta a mosdatlan-ság, a japánok számára mindig is fontos volt a testi tisztaság. Az európaiak számára a fürdőzés nem számított se természetes, se higiénikus dolognak; Bill Bryson *Ott-hon* című könyvében például ezt olvashatjuk: „A 18. századig örültségnek tekintették a fürdőzést.” Nem szükséges túl nagy képzelőerő ahhoz, hogy megértsük, a japánok miért látták szörös barbároknak a több hónapi tengeri utat követően hozzájuk érkező, mosdatlan hajósokat. Amiatt, hogy kézzel ettek, és a ruhaujjukba fújták az orrukat, az újonnan érkezettek bárdolatlanak tűntek, ráadásul – állítólag a naponta elfogyasztott tejtermékek miatt – kellemetlen szagot árasztottak magukból. Az európaiak ezzel szemben akkor döbrentek meg, amikor látták, hogy a japánok nem csupán mindennap, de van, hogy naponta két alkalommal is megfürdenek. A forró vízbe merülés a jezsuiták számára a gyengeség jelképe volt, ezért ők nyáron csupán hetente egy, télen pedig kéthetente egy fürdőzést engedélyeztek maguknak. Ha a tisztaság összefüggés-

ben áll a vallásos jámborsággal, akkor kétségtelen, hogy spirituális szempontból a japánok messze az európaiak fölött álltak.

Első lépések

Kagosimába való érkezésem másnapján már reggel elindultam a Xavier-templomba, ahol egy önkéntes idegenvezetővel, Macumoto-szannal kellett találkoznom. Ő egész életében buddhista volt, de fiatalon feleségül vett egy keresztény nőt, és a neje a saját hitének megfelelő módon nevelte fel a lányait. Macumoto-szan azt követően, hogy nyugdíjba vonult, úgy döntött, csatlakozik a családja tagjaihoz, és találkozásunk előtt két évvel áttért a katolikus hitre. Megtudtam, hogy nem a hit, sokkal inkább a családi összetartás érdekében tette meg ezt a lépést. Egy pillanatig sem kételkedtem benne, hogy mint japán partnerem, ő is éppen olyan jónak tartja az egyik kamit, mint a másikat. Először a templom előtti parkot látogattuk meg, vagyis azt a kopár földdarabot, amelyen pár hintát állítottak fel – Japánban gyakran az ilyen helyeket nevezik „parknak”. A terület egyik sarkában három szobor állt. A szobrokat 1999-ben állították fel, hogy ily módon emlékezzenek meg a kereszténység Japánba érkezésének 450. évfordulójáról. Az alakok kiválasztása eléggé érdekes: Xavier és Jadzsiro mellett a kevésbé ismert Bernardóról készítettek szobrot.

Bizonyos értelemben véve Bernardo képviseli a tane-gasimai portugál ellentétpárját, mivel ő az első japán, aki bizonyítottan eljutott Európába. Xavier első áttérítettjei közé tartozott, eltökélt tanítványnak bizonyult; 1551-ben, a Goába induló misszionáriussal együtt hagyta el Japánt, ahonnan később Lisszabonba hajózott. Ide 1553-ban érkezett meg. Xavier azt akarta, hogy „a maga valós pompájában lássa a keresztény vallást”, és így visszatérte után nagyobb hatást tudjon gyakorolni honfitársaira. Amíg Portugáliában tartózkodott, Bernardo csatlakozott a jezsuitákhoz, és

a coimbrai kollégiumban folytatott tanulmányokat. Később Rómába utazott, ahol találkozott Ínigo de Loyolával és a pápával. A jelek szerint 1557-ben, Portugáliában halt meg, láz végzett vele. Sajnálatos módon ez a kulturális pionír nem hagyott hátra feljegyzéseket, így nem tudhatjuk, milyen benyomásokat, élményeket szerzett, miként látta Európa különlegességeit, furcsa szokásait, zűrzavaros kultúráját.

A Xavier-templom meghökkentően modern épület, amelyet sajnálatos módon megfojtanak a telefonvezetékek. Körülötte csúf lakóházak sorakoznak. Eredetileg azért építették, hogy emléket állítsanak Xavier partra szállásának, ezért a formája hajóra emlékeztet. Az elülső részénél egy keskeny harangtorony áll, amely úgy emelkedik a magasba, mint egy árbóc. Ahogy felfelé haladtunk a lépcsőkön, félúton észrevettem egy domborművet, amely az első miszió érkezését ábrázolta. Ezen is szerepelt Jadsziró és két társa, ott álltak a dzsunka orrában, és a hazájuk felé fordultak. A hátuk mögött az európaiak várakoztak, leghátul pedig az indiai keresztény, meg egy kínai. Ez utóbbit karikatúraszerűen ábrázolták: a két szeme két keskeny rés csu-pán. A beszámolómban általában nem szerepel a két ázsiai, ezért kifejezetten jó érzés látni őket ezen a domborművön, bár a megjelenítésük hagy maga után némi kívánnivalót. Amikor felhívtam Macumoto figyelmét erre a tényre, szabadkozva arról kezdett beszélni, hogy a templom valójában nemzetközi létesítmény.

- Van itt két japán papunk, egy filippínó meg egy vietnami - mondta. Mivel nem válaszoltam, megismételte az információt, mintha azt akarná bizonyítani nekem, hogy ez milyen komoly dolog. Igazság szerint annyira belemerültem Xavier interkulturális világába, hogy teljesen megfeledkeztem a provinciális Japán elszigeteltségéről és arról, hogy a japán emberek számára még ma is mennyire egzotikusak a külföldiek.

A templomban egy zenekar és a huszonegy tagú kórus éppen koncertre próbált; az épületet megtöltötték az Urat dicsőítő dallamok. A zenészek otthon érezhették magukat, mert a hexagonális terem legalább annyira emlékeztetett egy hangversenyteremre, mint egy vallási rendeltetésű épület belsejére. A festett ablakokat monokróm szekciókra osztották; a piros az egyik szórólap állítása szerint azt a szenvedélyt szimbolizálta, amellyel Xavier ezt a missziót végezte, meg persze a mártírok vére is vörös volt. Később, a vestibulumban felfedeztem egy képet, amely Xavier mumifikálódott, Goában őrzött holttestéről készült, valamint egy másikat, amelyen levágott jobb alkarja volt látható. Az alkart 1614-ben vágták le, és Rómába küldték, hogy bebizonyítsák Xavier testének „csodálatos megőrződését”. 1999-ben bizarr módon az alkar tett egy körutat Japánban. Egy levágott jobb alkar talán horrorfilmekbe illő dolog, ám a katolikusok számára bizonyos értelemben azt jelentheti, hogy Xavier vagy Xavierből valami még mindig ott van az élettelen végtagdarabban. Ahogy ez eszembe jutott, elgondolkodtam a lélek és a test közötti kapcsolaton. A sintóban a tárgyak – egy kő, egy baba, egy faág, egy egész hegy – is lehetnek szent „testek” (gosintaik), amelyekben a kamik lakoznak. Ehhez hasonlít a katolikus miséknek az a része, amikor a Szentlélek belép az áldozati ostyába. A fizikai anyag és az élet misztikus szikrája... Vajon nem éppen ez az, ami minden vallásos impulzust kihangsúlyoz, tekintet nélkül arra, hogy milyen formát ölt?

Nyelvi kérdések

A Xavier-templomtól Macumoto-san átvitt Fukusodzsi romjaihoz. Egykor ez a zen monostor dominált a városban. Az ország három legnagyobb, ilyen jellegű építménye közé tartozott, volt idő, amikor ezerötszáz szerzetes élt és tanult a falai között. A hatalmas objektumot az 1869-es, buddhistaellenes mozgalom során rombolták le, abban az

időszakban, amikor a Meidzsi-kormány a sintó agendát erőltette. Az esemény után a monostor helyén új iskolát építettek. Az eredeti létesítményből mára gyakorlatilag csak a temető maradt meg; itt található a birtok egykori urainak, a Simazuknak a síremléke. A misszió első napjaiban Xavier barátságot kötött a monostor vezetőjével (aki ebben a sorban már a tizenötödik volt), az akkor nyolcvankét esztendőes Ninsicuval. Annak ellenére jó kapcsolatban voltak, hogy a misszionáriust megdöbbenette az előljáró hitvilága. „Rá kellett jönnöm, hogy bizonytalan, képtelen eldönteni, hogy a lelkünk vajon halhatatlan-e, vagy együtt pusztul-e a testtel” – írta Xavier az egyik, Európába küldött levelében. A helybeliek által végzett meditáció célját is furcsának találta; amikor erre rákérdezett, tipikus zen választ kapott: „Vannak, akik azt veszik számba ilyenkor, hogy az előző hónapok során mit sikerült elérniük... mások azon töprengenek, vajon hol juthatnának hozzá jobb ruhákhoz... megint mások a reinkarnációikon gondolkodnak, vagy érdekes dolgokkal szórakoztatják magukat. Lényegében egyikük sem gondol semmi olyasmire, aminek bármiféle jelentősége volna.”

Az első, különböző vallású személyek között létrejött barátság létezése felveti a nyelvi kérdést. Vajon Xavier és európai társai hogyan kommunikáltak a japánokkal? „Ha tudtunk volna beszélgetni velük, kétség sem férhet hozzá, sokuk kereszténnyé vált volna” – írta Xavier. „Így azonban olyanok vagyunk közöttük, minthogyha érdekes szobrok volnánk. Meg kell tanulnunk a nyelvet, akár a kisgyerekeknek, és pontosan ezt tesszük.” Ezt az érzést mindenki ismeri, aki először jár Japánban. Eleinte Jadzsiró és két társa töltötte be a tolmács szerepét, a három nyugati pedig tanulni kezdett. Negyven nappal később (figyelemre méltóan rövid idő) Xavier kísérletet tett arra, hogy japán nyelven elmagyarázza a tízparancsolatot. Ez úgy sikerült neki, hogy olyan japán szöveget olvasott fel, amihez Jadzsiró elkészítette a fonetikus, latin betűs változatot. Nehéz elképzelni, a helybeliek mit gondoltak a hosszú

orrú idegenekről, akik a japán nyelvet éppen csak makogva messzi-messzi helyeken lejátszódott eseményekről meséltek nekik. Talán nem meglepő, hogy csak nagyon kevesen kívántak áttérni az új vallásra.

A misszió üzeneteinek többsége nem jutott el a célszemélyekhez, így a helybeliek nem igazán kaphatták meg az Istenre vonatkozó tanításokat sem. Ez utóbbiról valószínűleg Jadsziró tehet: mivel a japán hitvilágban nem talált megfelelőbb alakot, azt állította, hogy a Mindenható nagyjából olyan, mint az egyik buddhista istenség, Dainicsi. Ennek persze az lett a következménye, hogy a helybeliek úgy gondolták, az idegenek a buddhizmus egyik úgy típusát hirdetik. Logikus feltételezés volt, mivel Indiából, a buddhizmus szülőhazájából érkeztek. (Emiatt egyébként ugyanúgy tendzsiku-dzsinn – „a Mennybéli Föld lakója” – volt a közkeletű megnevezésük, mint az indiaiaké.) A Dainicsiról tartott előadásaiikkal sikerült összezavarniuk a japánokat. Vajon az a Krisztus, akiről beszélnek, miért nem ismerte fel az újbóli létesülés valóságát? Milyen nézeteket vallott a karmával kapcsolatosan? Melyik szútra volt a kedvence?

Az idegenek számára az is problémát jelentett, hogy Dainicsi nem volt azonos a keresztény felfogás szerinti Teremtővel, őt inkább a lét teljességének megtestesítőjeként tisztelték, ő volt „az életerő, amely bevilágítja a mindenséget”. Ilyen értelemben az istenség inkább panteista, mint transzcendentális, vagyis a lingvisztikai eltérések mellett konceptuális különbözőségek is jelentkeztek, mivel a japánok számára addig ismeretlen volt a világ határain kívül létező, mindenható identitás fogalma. (Endó Súsaku, a *Némaság* szerzője azt állította, hogy a japánok gondolkodásától alapvetően távol állt a transzcendencia fogalma; szerinte ez volt a kereszténység elterjesztésének egyik gátló tényezője.) A vallástörténészek hajlamosak Jadszirót okolni a félreértések miatt, pedig tulajdonképpen indokolható, hogy így fordította le az „Isten” nevet és fogalmat, mivel nem volt se nyelvész, se különösebben mű-

velt. Végző soron ő volt az első olyan személy a történelem során, aki szembetalálta magát ezzel a problémával, és aligha meglepő, hogy a legkézenfekvőbb megoldást választotta, azt a nevet, amiről úgy gondolta, jelentésében a legközelebb áll az eredetihez.

Xaviernek közel két évre volt szüksége ahhoz, hogy felismerje a probléma súlyát. Erre Jamagucsiban került sor, amikor a buddhizmus Singon szektájához tartozó papokkal beszélgetett, akik számára Dainicsi volt a központi istenség. A japánok szerettek volna többet megtudni a kereszténységről. Kérdéseikre adott válaszaiban Xavier elmondta, hogy annak a „Dainicsinek”, amelyről ő beszél, nincs se formája, se színe, nincs se kezdete, se vége. „Mi valamennyien ugyanannak a törvénynek engedelmeskedünk” – mondták erre a papok. Ennek hallatán a misszionárius elgondolkodott, vajon ez igaz lehet-e. Végző soron számos azonosságot talált a szekta és a kereszténység között: a kántálások, a csuhák, a füstölőszerek és az imafüzérek használata, a monostorok léte, a meditáció és az egyetlen felsőbb istenség fogalma. Szent Tamás annak idején elterjesztette a kereszténységet Ázsiában; elképzelhető volt, hogy az ő tanainak egy módosult változata valamilyen módon eljutott Japánba. Xaviernek eszébe jutott, hogy Jadsziró egy alkalommal mesélt neki a Dainicsiről készült festményekről, amelyeken az istenség egy testtel és három fejjel jelenik meg. Lehetséges volna, hogy ez az ábrázolásmód a Szentháromságra utal? A misszionárius izgatottan faggatni kezdte a papokat, vajon a Dainicsi-triász második tagját nem feszítették-e keresztre egy közel-keleti országban, ám a japánok döbbenten meredtek rá válaszáadás helyett. Xavier ekkor rájött, hogy rossz logikai úton indult el.

Korábban a keresztények arra buzdították a japánokat, hogy áldják Dainicsit, ám a felismerést követően Xavier utasítást adott a papjainak arra, hogy prédikációikban ördögnek nevezzék a japán istenséget. A helybeliek természetesen összezavarodtak, a buddhisták pedig sértve érezték magukat. A jezsuiták ezt követően Deust próbálták

Dainicsi helyére állítani, akinek a nevét a japánok „Deusu”-nak ejtették ki. Ez a szó kimondva nagyon hasonlított egy másikra, a „daiusó”-ra, aminek a jelentése: „nagy hazugság”. Hamar elterjedté vált az a vélekedés, hogy az idegenek az „égben lakozó nagy hazugságról” prédikálnak. Ez már túl sok volt a japánok számára. A keresztények ezt követően biztonságosabbnak tűnő kifejezéseket kezdtek használni annak érdekében, hogy fogalmaikat a buddhista világképéhez igazítsák. Ezek egyike a Tensú (Mennyek Ura) volt.

1555-ben az egyik portugál pap összeállított egy listát, amelyben ötven olyan szót sorolt fel, amelyek mindegyike szerepelt a misszionáriusok által használt, japán nyelvű katekizmusban. Ezen szavak mindegyikének volt némi buddhista melléköngéje, amiből arra lehetett következtetni, hogy az idegenek valójában valamiféle eretnek szekta tagjai, nem pedig egy teljesen más vallás hirdetői. Megszületett az elhatározás, hogy a továbbiakban a misszionáriusok az alapvető és lényeges fogalmakat illetően maradjanak a latin vagy portugál szavaknál, sőt magukat is különböztessék meg a buddhista papoktól: nevezzék magukat „bateren”-nek. (Ez a szó a portugál „padre”, atya szó japánosított formája.) Ettől kezdődően az irodalomban meg kellett jelennie a buddhista „boncokkal” (a japán „bouzu”, pap szó eltorzult formája) folyamatosan csatázó baterenek színes nyelvezetének.

Mindezt figyelembe véve már az is felér egy kisebb csodával, hogy a későbbi missziókkal érkezők egyáltalán időt szántak a japán nyelv megtanulására. A szemináriumokon speciális kurzusok indultak; a Japánba érkező keresztények a vallásos szövegek mellett nyelvtankönyveket, olvasófüzeteket, szótárakat is nyomtattak. De mindez jóval Xavier kora után történt. A Navarrából érkezett férfinak úgy kellett megküzdenie a nehézségekkel, ahogy tudott: jobbára segítség nélkül. Mivel már túljutott élete virágán, kínlódott a japán nyelv elsajátításával. Az egyik, Rómának küldött jelentésében leírta, hogy a japánoké „az ördög nyelve”, amelyet kifejezetten arra találtak ki, hogy meg-

akadályozzák vele az Ige terjesztését. Szerencsére ifjabb munkatársa, Fernández testvér, aki még csupán huszonegy éves volt, amikor Japánba érkezett, gyorsabban tanult, és így a csoport szószólójává válhatott a japán politikai élet aknamezőin folytatott tárgyalások során.

Feltámadó és elhaló remények

Fukusodzsi romjaitól Macumoto-szan két másik olyan helyre vitt, ami kapcsolódik Xavierhez. Először Icsiudzsidzsóba mentünk, ahhoz a kastélyhoz, ahol Xaviert nem sokkal az érkezése után fogadta a helybeli feudális uraság, Simazu Takahisza. Japánban abban az időszakban javában dúlt az egymással rivalizáló frakciók háborúja (hadakozó fejedelemségek kora), az országban gyakorlatilag nem létezett központi irányítás. Ez azt jelentette, hogy az autonóm tartományok lényegében függetlenek voltak egymástól, és a feudális urak, a daimjók szabadon azt tehették, amit akartak. A jezsuiták úgy tekintettek rájuk, mint „királyokra”, akik apró országokat uralnak. A zűrzavar előnyükre szolgált, ugyanis ha az egyik tartomány kapuját becsukták előttük, bekopoghattak a másikén.

A hely, ahol a Simazu-kastély állt, tizenegy mérföldre van Kagosimától, vagyis a hosszú gyalogláshoz szokott misszionáriusok könnyen megtehették ezt a távolságot. Xavier korában ezen a vidéken még dús erdő és bambuszliget állt, ma azonban beton és aszfalt borítja a dombokat, hosszú alagutak haladnak keresztül rajtuk, a parányi völgy fölött pedig hatalmas híd ível. A jellegtelen objektumok közül kiemelkednek az olyan világmárkák épületei, mint a Kentucky Fried Chicken és a Joyfully Restaurant. Ahogy az úton haladtunk, hirtelen felbukkant előttünk egy jókora tábla, amely Jadzsiró feltételezett nyughelyéhez igazítja el az utazót. Felhajtottunk az egyik domb tetejére, és megálltunk egy kisebb kőhalom előtt. Nem láttunk se jelzést, se keresztet, se feliratot.

- Lehet, hogy nem is ez a sír – mondta Macumoto. – Talán csak egy régi legenda az egész.

Nem világos, mi történt Jadzsiróval az élete utolsó szakaszában; olyan feljegyzések is léteznek, amelyek szerint kalózok ölték meg. Bárhog is történt, bámulatos életet élt, érdemes lenne megfilmesíteni a történetét, vagy regényt írni belőle. Egy férfi, aki menekül az igazságszolgáltatás elől, elvetődik a messzi Indiába, és később a hazája és az európaiak első kulturális összekötőjeként szolgál... A misszionáriusok valójában neki köszönhették, hogy a japánok szívesen fogadták őket. A családtagjai és barátai közül többeket áttértett a keresztény hitre. Az egyik, Goába küldött levelében megemlítette, hogy honfitársai boldogan hallgatták őt, amikor Jézus Krisztus cselekedeteiről mesélt nekik. „Még a papok sem bántódtak meg, éppen ellenkezőleg, nagyon élvezik, amikor a keresztények törvényeiről beszélnek.” Ebből arra lehet következtetni, hogy a japánok általában véve nyitottak voltak a vallások területén.

Jadzsirónak köszönhető az is, hogy Xaviernek sikerült audienciát kapnia a nagy hatalmú daimjótól. A kastélyt, ahol a találkozóra sor került, nem sokkal később lerombolták; mára alig maradt több belőle, mint egy meredély és néhány kőtömb. Furcsa módon ezen a helyen szobrot állítottak Xaviernek, viszont a vendéglátójának nem. Ebből arra következtettem, hogy a japánok alapvetően tisztelték látogatójukat. A misszionáriusok idejében házak álltak a külső földsáncokon belül. Xaviernek el kellett haladnia ezek előtt, hogy feljusson a daimjó palotájába, ahol ma egy kőkereszt áll. A találkozó idején Xavier negyvenhárom, Takahisza harmincöt esztendő volt. Vajon milyennek látták egymást? A feljegyzések arra utalnak, hogy eltérő hátterük ellenére viszonylag jó kapcsolat alakult ki közöttük. A művelt Takahisza jól ismerte a buddhista írásokat, és nem csupán az új vallás iránt érdeklődött, de a gazdasági, főként kereskedelmi kapcsolatok kialakítását is fontosnak tartotta, ehhez pedig elengedhetetlenül szükséges volt, hogy jó viszonyban legyen az európaiakkal.

Takahisza kastélyától, a domb tetejéről – ahonnan csodás kilátás nyílik a környékre – átautóztunk egy másik, alacsonyabb dombra, a Curumaru-kastélyhoz. Ez volt az a hely, ahol Takahisza szamuráj vazallusa élt; ez volt az a hely, ahol Xavier elkönnyvelhette magának a régióban elért legnagyobb sikerét. Ezt az eredményt a kis kastély intézőjének, a keresztény hitre térését követően Miguelnek nevezett japán férfinak köszönhette. Miguel volt az, aki meghívta az európaiakat, miután Kagosimában végighallgatta Xavier egyik prédikációját. Xavier a látogatása során több japánt is megtérített, köztük a szamuráj feleségét és a hölgy közvetlen kíséretének tagjait. Maga a szamuráj nem tért át, mivel tartott attól, ha megteszi, a daimjója más szemmel fog ránézni. Távozása előtt Xaviertől „gyógyítási módszer” kértek (a japánok hozzászótkak, hogy „világias előnyökhöz” jussanak a vallásuk révén). A misszionárius egy korbácsot adott Miguelnek, és közölte vele, a betegeket a problémás testrészükre mért öt-öt csapással kúrálja, miközben Jézus és Mária nevét kántálja. A katolikus babonáság ilyen módon jelent meg Japánban.

A Curumaruban elért siker felszította Xavier reményeit, de tíz hónappal a misszió megkezdése után katasztrófa következett be: Takahisza hirtelen az idegenek ellen fordult, és halálbüntetés terhe mellett megtiltotta számukra a hitértítő munka folytatását. Az idegenek viselkedését és hitvilágát kritizáló buddhista papok akkor már jó ideje a keresztények ellen lobbiztak, de a daimjó csak azt követően hozta meg tiltó rendeletét, hogy Kjúsútól északra, Hiradónál kikötött egy portugál hajó. Takahisza számára ennek a hajónak az érkezése azt jelentette, hogy az általa pártfogolt keresztényeknek nem sikerült létrehozniuk az általa áhított kereskedelmi kapcsolatot. Mivel megtiltotta a térítést, a misszió munkája leállt – Xaviernek és társainak addig csupán száz japánt sikerült kereszténnyé tenniük.

Mivel Kagosimában már nem sok babért teremhetett a számára, Xavier hajóval átutazott Hiradóba, ahol a portugál hajó kapitánya szíves vendéglátásban részesítette: érke-

zésekör még az ágyúkat is elsütötték. Ez nagy hatást gyakorolt a helyi daimjóra, aki szintén melegen fogadta a misszionáriust, és engedélyt adott neki az Ige hirdetésére. Xaviernek rövid időn belül újabb száz japánt sikerült áttérítenie. Alig várta, hogy továbbhaladhasson, már eltervezte, hogy meglátogatja „Japán királyát”, aki a fővárosban, Kiotóban élt. (A város neve akkoriban még Mijakó volt.) Az uralkodótól akart engedélyt kérni arra, hogy megépíthessen egy templomot, és létrehozhasson egy portugál kereskedelmi állomást a tengerparti Szakaiban. (Szakai ma Oszaka része.) Miután tudomást szerzett a város híres, a Hiei-hegyen álló „egyetemének” létezéséről, szeretne volna vitára hívni az ország buddhista vezetőit. Mivel Párizsban pallérozta logikáját, biztos volt abban, hogy képes lesz legyőzni ellenfeleit, és ezzel elnyeri Japán legfontosabb vezetőinek szimpátiáját. Utazásának következő szakaszában valóban eljutott az ország szívébe, azokra a helyekre, ahol korábban még egyetlen európai sem járt. Miközben a kereszténységet kívánta terjeszteni, a misszionárius valódi pionírtevékenységet végzett.

AZ IGE (Jamagucsi)

Csalódás

1550 végén Xavier megkezdte Kiotóba vezető útjának első szakaszát, és eljutott a Honsú keleti részén álló regionális fővárosba, Jamagucsiba. A város abban az időben szépen virágzott, fontosságát tekintve második volt az országban. „Nyugati Kiotónak” is nevezték, és a 14. században, amikor megalapították, az ország fővárosának mintájára építették fel. Ma, paradox módon, ez az ország legkisebb prefekturális fővárosa, ennek ellenére az olyan épületek láttán, mint az ötemeletes Rurikodzsi, érezni lehet egykori dicsőségét. Xavierre valószínűleg óriási hatást gyakorolt, amikor odalátogatott.

Jamagucsi forgatagában a keresztényekből álló kis csapat azonnal munkához látott: a misszionáriusok prédikálni kezdtek az utcákon. Ahogy Fernández testvér felolvasta a teremtés történetét magyarázó passzusokat, ahogy Xavier csendben imádkozott mellette, ők is hozzájárultak a már amúgy is színes és érdekes város egzotikus hangulatához. Az idegenek megállapították, hogy a japánoknak három nagy bűnük van: a bálványimádás, a szodómia és a csecsemőgyilkosság. (Ez utóbbit általában a szegények hajtották végre, hogy ilyen módon szabályozzák családjuk méretét.) A misszionáriusok látványa egész tömegeket vonzott. Sokan

csendben és udvariasan hallgatták őket, mások hangosan nevettek, és voltak olyanok is, akik dühöngeni kezdtek. Az egyik japán férfi a fiatalabb jezsuita arcába köpött. Az idegenek felkeltették a helyiek érdeklődését, meghívásokat kaptak a nemesektől, akik kíváncsiak voltak az új vallásra. Ezen kapcsolataik révén sikerült elérniük, hogy a helybeli daimjó, Oucsi Jositaka (1507–1551) fogadja őket.

Jositaka kulturált ember volt, és komolyan érdeklődött a konfucianizmus iránt. Udvariasan végighallgatta a misszionáriusokat, majd hirtelen felállt és kisietett a helyiségből – így vetett véget az audienciának. Erre közvetlenül azután került sor, hogy a misszionáriusok megemléstették a szodómiát. Ebből a kommentátorok arra következtetnek, hogy maga Jositaka is folytatta a szamurájok közt széles körben elterjedt gyakorlatot. Az idősebb harcosok és a fiatal tanítványok közötti szexuális kapcsolat, a sudó, teljesen elfogadott része volt a japán kultúrának; az elemzők közül sokan az ókori Görögországban is jelen lévő „fúimádattal” vetették össze. A japánok tehát ebben a kérdésben semmiképpen sem értettek egyet a misszionáriusokkal.

A váratlan akadály ellenére Xavier ragaszkodott terve végrehajtásához, és Bernardót, valamint Fernández testvért maga mellé véve továbbhaladt Kiotó felé. Japán területének hetven százaléka hegyes vidék, ezért az utazók az idők kezdete óta inkább vízen közelítették meg célpontjukat. Az egymástól viszonylag távol álló part menti falvak között gyakran élénkebb volt a kapcsolat, mint a szomszéd völgyben lévő településekkel. Xavier és társai is a beltenger felé indultak Jamagucsiból, majd hajóra szállva Szakaiba, a fővárost kiszolgáló kikötőbe jutottak. Nem volt könnyű az utazás: télen került rá sor, és a két európai egyetlen takarón osztozott. Az olyanok számára, akik hozzászoktak a kényelemhez, már a puszta gondolat is borzasztó. Feldagadt lábak, kalózkodó, az idegenekre kavicssokkal támadó falusi suhancok – ez csupán néhány probléma volt a sok közül, amivel a kis csoportnak szembe kellett néznie.

Szakaiban egy gazdag kereskedő házában kaptak szállást. Az illető jó kiotói kapcsolatokkal rendelkezett. Amikor ellátogattam a városba, meglepetten láttam, hogy ezen a helyen bizony még mindig őrzik a misszionáriusok rövid látogatásának emlékét: a róluk elnevezett park a vasútállomás közelében található. A modern Szakai meg akarja ismerni saját múltját, emlékszik a hajdan a városba érkező portugálokra. Meglepetten láttam azt is, hogy az emlékparkba közlekedő „Nambandzsín busz” oldalát a 16. században élt déli barbárok hatalmas képeivel dekorálták ki. A parkban az egyik táblán büszke felirat hirdeti: „1550-ben, egy szép napon Francisco Xavier ezen a helyen szállt partra Szakaiban, és ezt követően Rjókei Hibija házában szállt meg. Japánban ez a nevezetes nap volt az adventje annak a nyugati civilizációnak, amely jelentős hatást gyakorolt a modern kultúrára.”

Szakaiban a misszionáriusok csoportja csatlakozott a főváros felé induló csapatok egyikéhez. Két napon át gyalogoltak a hófödte hegyekben, az éjszakáikat úgy töltötték, mint a jamabusi aszkéták. 1551 januárjának közepén érkeztek meg Kiotóba, ahol nagy csalódás érte őket. A város javarészt romokban állt, magán viselte a polgárháború és a hosszú évek óta tartó elhanyagoltság nyomait. Azon a helyen, ahol korábban hatalmas épületek álltak, csupán réteket találtak. A Szakaiban megismert segítőkük elintézte számukra, hogy a város belső részében, egy kereskedő házában kapjanak szállást. Erről a helyről kiindulva négy órát gyalogoltak, hogy eljussanak a Hiei-hegy lábához, Szakamotóba. A céljuk a világ legnagyobb templomkomplexumai közé tartozó Enrjaku-dzsi volt. A létesítmény tizenhat völgyben helyezkedett el, és körülbelül ötszáz épületből állt. A jezsuiták mindent elkövettek annak érdekében, hogy találkozhassanak a főpapokkal, de hamar világossá tették számukra: anélkül, hogy drága ajándékokkal nyitnák meg maguk előtt az utat, nem juthatnak a jeles személyek közelébe.

A misszionáriusok Kiotó más pontjain sem jártak sikerrel. Xavier abban reménykedett, találkozhat „Japán kirá-

lyával”, aki valójában egy olyan sógun volt, akit száműztek a saját fővárosából. Távolléte miatt Xavier és társai a császár irányába fordultak, aki azonban csak szimbolikus jelentőséggel bírt, valódi hatalommal nem rendelkezett. Az országban uralkodó állapotok miatt a császári udvarban szolgálók létszáma jelentősen lecsökkent; a korszak császárai annyira elszegényedtek, hogy egyikük kalligráfiákat készített és árult, mint valami utcai művész, egy másikuknak pedig éveken át nem futotta a saját trónra kerülési szertartására. A misszionáriusok számára ismét világgossá tették, hogy ápolatlan külsejük miatt, a szokásosnak számító ajándékok híján esélyük sincs audienciára. Bár megpróbáltak prédikálni az utcákon, az emberek nem igazán foglalkoztak velük: egy valószínűsíthető forrongás kötötte le a figyelmüket. „Amikor láttuk, hogy az a vidék nem elég békés ahhoz, hogy Isten ígését hirdessük, visszafordultunk” – jelentette Xavier. A látogatás totális kudarccal végződött, csupán tizenegy napig tartott.

Második kísérlet

A kudarc ellenére Xavier megtanult néhány fontos leckét, egyebek mellett azt is, hogy központi hatalom híján milyen óriási a regionális uraságok jelentősége. Abban az időben senkinek nem volt nagyobb tekintélye, mint Jamaguci daimjójának, ezért Xavier ismét úgy határozott, hogy elnyeri a jóindulatát. A második találkozás az első szöges ellentéte volt. Az európai ezúttal nem szegény misszionáriusként, hanem egy idegen hatalom tekintélyes küldötteként jelent meg. Goa kormányzójának hivatalos levelei is segítettek őt. Viseltes csuhája helyett a Híradóból áthozott selyemöltözéket viselte, és ajándékokat vitt magával. Az ajándékok között volt brokát, textília, metszett üveg, egy étkezés, portugál bor, egy szemüveg és egy teleszkóp is. A japánok akkoriban még napórát használtak, így óriási hatást gyakorolt rájuk a mechanikus óraszerkezet látvá-

nya. Mindezekén kívül a modern szent egy díszesen megmunkált, háromcsövű muskétát vitt a daimjónak.

Ezúttal sikerrel járt. Jositaka nem csupán arra adott engedélyt a papoknak, hogy prédikáljanak, hanem a rendelkezésükre bocsájtott egy elhagyatott templomot, a Daidodzsi is. Xavier négy hónapon át élt és prédikált azon a helyen. Ezt az időszakot fölöttébb eredményesnek találta. „Úgy vélem, nyugodt szívvel kijelenthetem, hogy életem során még sosem volt részen ennyi örömben és spirituális elégedettségben” – írta. Az emberek özönlöttek a templomba, hogy meghallgassák a napi két mise valamelyikét. A szamurájok és a nemesek a szertartásokat követően sokszor ott maradtak beszélgetni, feltenni kérdéseiket. Miért teremtette meg az Úr a gonoszt és a szenvedést, ha valóban mindenható? Miért lehetetlen kijutni a pokolból annak, aki egyszer bekerült oda? Miért küldték a pokolra a japánok őseit, hiszen nem is volt lehetőségük arra, hogy megismerjék a kereszténységet? A kérdések nem csak vallási, de geográfiai és tudományos témaköröket is érintettek, ám a párizsi tudós ezekre is ügyesen válaszolgatott. Elemében volt, és ezen időszak alatt ötszáz új keresztényt könyvelhetett el. (Az ártértek egyike, egy vak bivajátékos, bizonyos Lorenzo, később kulcsfontosságú szerepet játszott a kiotói misszióban.)

A modern Jamagucsiban van egy park, amely ezeknek az eseményeknek állít emléket. Az Edo-korszakban, amikor a kereszténység kegyvesztettnek számított, az épület megsemmisült, de a 19. század közepén előkerült egy tolóajtó, amit egy látkép díszített. Ezt a látképet a virágkorában festették a városról, és nagyjából meg lehet határozni rajta, hol állt a Daidodzsi. Ma egy egyszerű emlékmű jelöli azt a helyet, ahol a misszionáriusok felállították a bázisukat, amely később az ország első keresztény temploma lett. A városban felépült egy másik templom is, amelyet Xavierről neveztek el. Ezt 1998-ban, miután elődje megsemmisült egy rejtélyes tüzesetben, újra fel kellett építeni. Az eredeti templom román stílusú volt, a homlokzata a navarrai Xavier-kastélyéra emlékeztetett, az új épület vi-

szont már meghökkentően modern, háromszög alakú szerkezete mintha arra utalna, hogy ez itt „Isten sátra”. A templomban egy kis kiállítást is berendeztek, a festett üveglablakok bemutatják a misszionárius életét egészen addig a pontig, hogy érzelmes búcsút vesz Jamagucsi keresztényeitől.

Amikor Xavier tudomást szerzett arról, hogy Kjúszútól keletre, Bungo tartományban partot ért egy portugál hajó, azonnal odautazott, hogy híreket kapjon, mivel névlegesen még ő volt a Goában zajló műveletek irányítója. Nem kapott levelet, így kötelességének érezte, hogy visszautazzon a hajóval. Rövid bungói tartózkodása során találkozott Mendes Pintóval, azzal a kereskedővel, aki azt állította magáról, ő szállt partra Tanegasimánál. Ez a portugál kalandor már tizennégy évet töltött a Távol-Keleten, meggazdagodott, így megtehetette, hogy jelentős összeget adományozott a misszióknak a Jamagucsiba tervezett templom megépítésére. Xaviernek azt is sikerült elérnie, hogy a bungói daimjó, Szorin Otomó annak ellenére fogadja őt, hogy a buddhista papok riasztó képet festettek róla: „Azt mondják, többször is látták, ahogy démonokkal társalog, olyan démonokkal, akikkel mindenféle közös ügyei voltak, akiket felhasznál azon varázslatai során, melyekkel a balgákat és a gyengéket próbálja becsapni. Azt is beszélnek, hogy nem egyszerűen szegény, de olyan szegény, hogy a testén mászkáló bolhák is betegek, oly betegek, hogy már meg se kóstolják a húsát.”

Xaviert a portugál gálya kapitánya védte meg ezekkel a vádakkal szemben. Ő azt állította, hogy a látszat ellenére a pap bármikor elrekvirálhatja az európai hajókat, és valójában nagy hatalmú, magas pozíciót betöltő személy. Ez a kijelentés végül lehetővé tette, hogy Xavier találkozzon a daimjóval, aki a megbeszélés végén egy épületet adományozott a jezsuitáknak. Ez a hely lett a misszionáriusok főhadiszállása. Huszonhét évvel később, amikor áttért a keresztény hitre, ez a daimjó a misszionárius iránti tiszteletből a Francisco nevet vette fel.

Miután két és egynegyed évet töltött Japánban, Xavier elhagyta az országot. Körülbelül ezer áttértettet hagyott maga mögött, vagyis létrehozta azt az alapot, amelyről – reményei szerint – mások elrugaszkozhattak és továbbhaladhattak. Szándékában állt visszatérni; Írigo de Loyolának az egyik levelében a következőt írta: „Japán a térségben eddig felfedezetttek közül az egyetlen olyan ország, ahol valóban van remény arra, hogy a kereszténység állandó jelleggel gyökeret verjen.” Kínában is szeretett volna dolgozni, mivel észrevette, hogy a japánok szívesen versengenek az ottani kultúrával. Miután azonban visszatért Goába, csupán egy évet élt: betegség végzett vele egy kisebb kínai szigeten, ahol néhány portugál fogoly érdekében kívánt közbenjárni az uralkodónál. 1622-ben a katolikus egyház kanonizálta, ma a misszionáriusok védőszentjeként ismert.

Xavier a Japánban létrehozott missziót hagyta örökölni utódaira. Olyan nagy hatást gyakorolt rá a japánok civilizált természete, hogy kifejezetten kérte az egyházat, erre a helyre valóban csak a legképzettebb, legjobb misszionáriusait küldje. Tudatában volt annak, hogy a portugálok hajlamosak lenézni a nem európaiakat, akikből ezzel ellenérzéseket váltanak ki, ezért erőfeszítéseket tett a helyi módszerek adaptálására, a kulturális érzékenység kifejlesztésére. Példának okáért csökkentette a misszionáriusok húsfogyasztását, mivel a buddhista előírásokat betartó japánok szintén keveset ettek. Ez a korlátozás lényegében csak a négylábú állatok (szarvasmarha, ló) elfogyasztására vonatkozott, mert a hal és a madarak a normál étrend részét képezték. (Érdekes módon a nyúl ugyanabba a kategóriába esett, mint a madarak. Ennek oka talán az lehet, hogy a japán „tobu” ige nemcsak azt jelenti, hogy „repül”, hanem azt is, hogy „ugrándozik”.)

Amikor a kereszténységről volt szó, Xavier csekély hajlandóságot mutatott a kompromisszumok megkötésére. Mint oly sokan abban a korban, minden nem katolikus vallást olyan eszköznek tartott, amellyel az ördög próbálja

elterelni az emberek figyelmét az egyetlen igaz hitről. A japán vallások elvetésének terén a misszionárius abszolutista volt. Korrupcióval és lustasággal vádolta a buddhista papokat; a természeti jelenségeket tisztelő sintó animizmusról kijelentette, hogy gyerekes. Ezzel szemben a japánok már régóta a „ta no va” elvei szerint éltek: az ország első, 604-es alkotmányába is belefoglalták a „különbözők harmóniájának” fontosságát. A sintó és a buddhizmus szinkretikus elegyet alkotott (sinbucu sugo), ebben elegyedett a kamik és a buddhák imádata. A taoizmus és a konfucianizmus bizonyos elemei is beleépültek ebbe a vallásos szerkezetbe, és kétségtelen, hogy a kereszténység is abszorbálódhatott volna, ha terjesztői ezt hagyják. Azzal azonban, hogy elvetette a japán vallásokat, Xavier bizonyos értelemben a japán tradíciókat tekintette semmisnek.

Az első titkos keresztény

Xavier távozását követően Cosme de Torres atya (meghalt: 1570-ben) vette át a misszió irányítását. Ez a spanyol nem igazán ismert, de személy szerint, főként kalandos előélete miatt, érdekes alaknak találom. Tanítóként kezdte meg pályafutását, de a távoli vidékek csábításának engedve eljutott Mexikóba. Négy éven át dolgozott a fővárosban, majd a nyugati partra indult, ahol hajóra szállt, hogy eljusson az Ázsiában akkoriban megnyíló szép, új világba. Azután csatlakozott a jezsuitákhoz, hogy megismerkedett Xavierrel, akinek bizalmasává, jobbkezévé vált Goában. Amikor felmerült a Japánba irányuló misszió ötlete, lelkesen vállalkozott az újabb feladatra. Bár nem tanulta meg olyan gyorsan a japán nyelvet, mint Fernández testvér, mindaz, amit Rómába küldött jelentésében az ország vallásáról ír, még így, ötszáz év múltán is megállja a helyét: „A tisztességre úgy tekintenek, mint alapelve, egyfajta isteni princípiumra” – állapította meg. Időként olyan csodálattal írt a japánokról, hogy megjegyzései olvastán Európában vélhe-

tőleg sokan megdöbbenek. „Ha most nekilátnék, hogy leírjam mindazokat a jó tulajdonságokat és erényeket, amelyeket felleltem bennünk, kifogynék a papírból, a tintából.” Nem kezd bele annak elemzésébe, hogy a japánok anélkül ilyen erényesek, hogy hinnének az Urban, de ez a tény minden bizonnyal őt is gondolkodóba ejtette.

Torres történelmet csinált Jamagucsiban, amikor 1552-ben, Fernández testvér és egy újonnan érkezett misszionárius segítségével nagymisével ünnepelte meg a karácsonyt. Az eseményre természetesen meghívta a kikeresztelkedett japánokat, akikkel együtt himnuszokat énekelt. A város vezetői manapság büszkén hirdetik, hogy az országban először náluk ünnepelték meg „Kurizmaszut”; minden évben programokat szerveznek, hogy hirdessék: „Jamaguci a japán karácsony szülőhelye.” Én magam 2010-ben tapasztaltam meg ezeket az ünnepségeket. Ámulattal töltött el, hogy negyven különböző rendezvényt szerveztek, és az eseménysorozat már október 27-én elkezdődött. Koncertek a meleg vizes fürdőknél, a folyó egyes partszakaszainak kivilágítása, bál a bevásárlóközpontokban – számos érdekes és kellemes programot kínáltak. A szórólapokon megjelent Xavier és Oucsi arcmása, de Torresé sajnos nem.

Az első karácsonyi ünnepség megrendezése mellett a spanyol arról is ismertté vált, hogy ő lett az ország első titkos kereszténye egy olyan epizódban, amely kiválóan illusztrálja, hogy a misszió sikere, sőt pusztá léte is a feudális urak támogatásától, pártfogásától függött. Nem sokkal Xavier távozása utána Jamaguci daimjóját egy lázadás során eltávolították a pozíciójából, és a házat, ahol Torres és Fernández testvér élt, előzőnlőtték a lándzsát lóbáló emberek, akik „tendzsikudzsin”-nak (indiaiaknak) nevezték őket. „Öljük meg őket, mert gonoszságokat mondanak a kamiról, mert miattuk került sor a harcokra!” – mondták a behatolók. A két jezsuita szerencsés módon elmenekült. Torres ezt követően egy Xaviernek küldött, kicsempészett levelében azt írta, készen áll rá, hogy ha szükséges, akkor

titokban hirdesse az Igét. Ez a megjegyzés is utal rá, milyen irányt vettek az éppen zajló folyamatok.

Torres a rend viszonylagos helyreállítása után visszatért Jamagucsiba, ahol Pinto pénzéből meg tudta építeni az ország első templomát. 1556-ban újabb zavargás tört ki, és amikor ennek során a keresztények egyik ádáz ellensége került hatalomra Jamagucsiban, szétverték a missziót. Ad-digra Torresnek közel kétezer embert sikerült megtérítenie, köztük nemeseket is. Az áttértek kénytelenek voltak elmenekülni a tartományból. Öt évvel később ehhez hasonló keresztényellenes zavargás tört ki Hiradóban is. Ezt az indította el, hogy a helyi daimjó megorrolt az egyik portugál hajóra, amely nem az ő kikötőjét választotta, és boszszúból arra kényszerítette az áttérteket, hagyják el az egyház kötelékeit. Az egyik jezsuita jelentése szerint a japán keresztények között voltak olyanok, akik inkább javaikat hátrahagyva Bungóba menekültek, mert „inkább voltak szegények Krisztussal, mint gazdagok Krisztus uruk nélkül”. A feljegyzések szerint Japánban ekkor történt ez első mártírhalálnak is minősíthető haláleset: egy ismeretlen nőt lefejeztek, mert egy feszület előtt imádkozott.

Xavierhez hasonlóan Torres is azt írta, hogy a Jamagucsiban eltöltött időszakban boldog és megelégedett volt. Természetesen elszomorította az ottani misszió lerombolása, de optimistán folytatta a munkáját, egészen a haláláig. Luís Fróis vallástörténész szerint „szerénysége és vallásos érettsége tökéletesen illeszkedett a japánok természetéhez, olyannyira, hogy sikerült kivívnia a helybeliek szeretetét és tiszteletét”. Olyannyira kötődtek hozzá, hogy az áttértek közül néhányan kincsként őrizgették hajfűrtjeit vagy ruhájának darabkáit. Különös gondot fordított az oktatásra; tanítást szervezett a gyerekeknek, akik az órákon nemcsak japán nyelven ismerkedtek a vallással, de megtanulhatták a latin nyelvű imákat is. A modern Japánban számos keresztény oktatási intézmény működik, ezek ősei a Torres által alapított iskolák voltak.

Kirisitan daimjő

A keresztény csoportok elszigetelése miatt a térítő munka nehezzé vált. Tíz évvel a misszió elindítása után az egész országban csupán hatezer kikeresztelkedett és hat misszionárius volt. Úgy tűnt, a kereszténység csupán egy kisebb szekta marad, valami olyasmi, ami történelmi távlatokban aligha érdemes említésre. A vallási koncepciók közül néhányról kiderült, oly döbbenetesek a japánok számára, hogy nem is igazán sikerül az el- és befogadtatásuk. Itt van például az örökkévaló lélek fogalma. A leggyakrabban elhangzó kérdések között ott voltak azok, amelyek a lélek színére, formájára vonatkoztak. Mivel a jelek szerint a lélek mentes volt az újjászületés terhétől, vajon miben különbözik a kamiktól vagy a buddhaktól? Az örökkévaló pokol koncepciója is problematikusnak bizonyult, mivel a buddhizmusban lehetőség nyílt a jobb életbe való újbóli beleszületésre. Egy olyan kultúrában, ahol fontos szerepet játszik az ősök tisztelete, kiábrándító és elfogadhatatlan az az elképzelés, hogy a család tagjaira esetleg örökké tartó kárhozat vár. „Időnként alig bírom visszatartani a könnyeimet – írta Xavier –, amikor azt látom, hogy a szívemnek fontos embereknek mérhetetlen fájdalmat okoz egy-egy olyan dolog, ami már megtörtént, amit sosem lehet meg nem történné tenni.”

1563-ban a misszió komoly áttörést ért el: sikerült áttérítenie Nyugat-Kjúsú daimjóját. Ōmura Szumitadát (1533–1587) azt követően keresztelték meg, hogy a jezsuiták megígérték neki, portugál hajókat hoznak a kikötőjébe, és ezzel lehetővé teszik a számára, hogy megszerezze a birodalma és hatalma biztosításához szükséges puskákat, ágyúkat. Nem sokkal később egy másik daimjő is áttért, és az 1563–1620 közötti időszakban összesen nyolcvankét nagyúr keresztelkedett ki. (Közülük sokan apa-fiú kapcsolatban álltak egymással, és legalább egy olyan családról tudunk, amelyben három nemzedék is áttért.) Vita tárgyát képezheti, hogy ezeket a daimjókat milyen mértékben motiválta

a hit, és milyen hatást gyakorolt döntésükre az esetleges politikai előny megszerzése, az viszont kétségtelen: a tény, hogy a jezsuiták hatást tudtak gyakorolni a kereskedelmi döntésekre, komoly tényezőnek számított. Például Szorin Otomó – Bungo daimjója, aki korábban fogadta Xaviert – levelet írt a jezsuitáknak: „Azon vágyam, hogy győzelmet arassak Jamagucsi földje fölött, egybeesik azon szándékkal, hogy segítsek a batereneknek a visszatérésben, és a korábbinál több védelmet biztosítsak a számukra.” Raszasz szavak, a levelet kifejezetten azért fogalmazták meg így, hogy a daimjó salétromhoz (a puszkapor egyik alkotóeleméhez) juthasson. Azt beszélték, hogy miközben a misszionáriusok a kereskedelmet használták fel arra, hogy a mennyekbe juttassák a japánokat, a japánok a mennyeket használták fel arra, hogy kereskedelmi kapcsolatokra tegyenek szert. Ilyen körülmények között a misszió sorsa eleve elrendeltetett.

A kereskedelmet illetően a misszionáriusok malmára hajtotta a vizet a kínai–japán kapcsolatok gyászos állapota. Kína partjait évszázadokon keresztül fosztogatták a csempész kalózok, a vakók, akik javarészt japánok voltak. Ennek eredménye az lett, hogy Kína befagyasztotta a kereskedelmi kapcsolatokat Japánnal, így a portugáloknak lehetőségük nyílt a szakadék áthidalására. A kiváló minőségű kínai selymet Makaóból indították útnak, együtt a textiliákkal, arannyal, porcelánnal, ámbrával, pirosítóval, borssal, fokhagymával és a hanko pecséteknél használatos vízilóagyarral. Európai és indiai termékek is bekerültek a szállítmányokba, főként fegyverek, salétrom és ólom, valamint különböző bútordarabok, egzotikus állatok. A hajók visszafelé rezes, ként, japán kézműves termékeket vittek, de a fő árucikk az ezüst volt – a portugál kereskedők ezt tekintették a legjobb fizetőeszköznek. Olyan nagy mennyiségű ezüst került ki Japánból, hogy Makaóban az ilyen irányú kereskedelmet folytató hajókat egyszerűen csak „Ezüstbárkák”-nak nevezték.

1549 és 1649 között ötvennégy nagy hajó kötött ki Kjúsóban, főként a Nagaszakitól északnyugatra lévő Hiradóban. A portugál gályák érkezése mindig jelentős eseménynek számított, olyasmi volt, mint amikor a modern időkben befutott a harmadik világ valamelyik kikötőjébe egy olyan gigász, mint például a *Queen Elizabeth*. A négyfedélzetes európai hajók kétszer-háromszor nagyobbak voltak az ázsiai dzsunkáknál. A japán átlagember ezeket kurofunénak (fekete hajónak) nevezte, mivel az Európából ide vezető két év során a fenyődeszkákat feketére festette a belsejükből kiváló gyanta. Az ilyen hajók szállítmánya felpezsdítette az életet a kikötőkben, ezért mindig nagy örömmel, ünnepekkel fogadták őket. A portugál tengerészek magukra öltötték legjobb ruhájukat, felsorakoztak a parton, a kapitányok pedig átvonultak a helyi daimjó lakhelyére – természetesen fegyveres őrk kíséretében, miközben a hátuk mögött a hajók ágyúí díszlövéseket adtak le. A kapitányokat fontos, magas rangú személyeknek kijáró fogadtatásban részesítették, tiszteletükre ünnepeket, lakomákat rendeztek. A hajók sokszor hónapokon át a kikötőben pihentek, miközben megkötöttek az alkuk a helyi kereskedőkkel, megállapodás született a csereárukról. Az egyik itáliai látogató, Francesco Carletti a feljegyzésében (amelyet Michael Cooper is megemlíti a *They Came to Japan – Japánba jöttek* című munkájában) a következőket írta:

„Amint ezek a portugálok megérkeztek és partra szálltak, a nőkkal kereskedő stricik azonnal megjelentek a szálláshelyeiken, és megtudakolták tőlük, igénybe kívánják-e venni a hölgyeket, esetleg más típusú élvezetekre vágnak; akarják-e, hogy ott-tartózkodásuk alatt állandóan rendelkezésükre álljon egy lány, több hónapra kívánják megvásárolni, vagy csupán egyetlen éjszakára, egy napra, egyetlen órára... Mindent összevetve, ebben az országban mindenféle szexuális igény kielégítésének megvan a módja, itt sokkal több módon vétkezhet a vágytól fűtött ember, mint a világon bárhol másutt.”

A keresztény daimjó nem csupán azért volt fontos, mert a misszionáriusok pártfogójaként léphetett fel, hanem azért is, mert a japán feudalizmus természetéből fakadóan az uraság példáját követnie kellett teljes kíséretének, hűbéreseinek, háznépének is. „A daimjók a legjobb apostolok” – jegyezte meg az egyik jezsuita szárazon. Időnként még ennél is több történt: előfordult, hogy egy-egy daimjó rákényszerítette a kikeresztelkedést birodalma lakóira, sok esetben több tízezer falusi emberre. Ennek az lett az eredménye, hogy ugrásszerűen megnőtt az áttérők száma, bár a mennyiség nem állt arányban a minőséggel. A papok erőfeszítései ellenére ezek az új „keresztények” még a legalapvetőbb tanításokat sem ismerték.

Az áttértek hitének sekélyessége szította fel a jezsuiták közötti „szélesség kontra mélység” vitát. Vajon az a jobb, ha a lehető legtöbb embert megtérítik, vagy az, ha csak keveset, de azok mindegyikének szilárd a hite? Azok, akik inkább a szélességet részesítették előnyben, azt állították, hogy a kikeresztelkedés lehetővé teszi az emberek számára a megváltást, a hit mélyebb megértése később úgyis bekövetkezik. Jobb, ha addig mentjük a lelkeket, amíg lehet – vélték sokan, legfőképpen azért, mert a misszióknak szüksége volt anyagi és egyéb támogatásra. A másik oldalon állók ezzel szemben azt hangsúlyozták, hogy a kereszténység nem verhet gyökeret anélkül, hogy az áttértek megértenék a hit lényegét; úgy vélték a torz hit éppen olyan rossz, mint a hamis hit. A papok csekély létszáma is szerepet játszott a vitában. Előfordult, hogy egyetlen, japánul nem beszélő misszionárius, akit csupán két helybeli katekista (dodzszuku) segített, egy alkalommal harmincötezer helybelit térített meg. Elképesztő mennyiség!

Végül a „szélesség” hívei legyőzték a „mélység” propagálóit, ez után pedig a lehető leggyorsabb növekedésre he-

lyezték a hangsúlyt. A számok jelentettek mindent, és úgy tűnt, a jezsuiták nyerő szériában vannak. Jamagucsiban még csak néhány százan keresztelkedtek ki, de Kjusú területén már ezrek, és 1579-re a japán keresztények száma megközelítette a százezret. Ez persze csekély szám egy több mint húszmilliós lakosság esetében, de a misszió ekkor már megszerezte magának néhány hatalmasság támogatását. Ahogy felemelkedett Japán igazán jelentős egyesítői közül az első, Oda Nobunaga, a misszionáriusok kijelenthették: a kor egyik legnagyobb hatalmú személyének jóindulatát bírják. Új korszak kezdődött az egyház, de az egész ország számára is.

JÓ HÍREK (Azucsi)

Japán királya

A jezsuiták azon stratégiája, hogy a leghatalmasabbak között keresnek támogatókat, Oda Nobunaga (1534–1582) korában érte el legnagyobb eredményét. Nobunaga valódi kolosszus volt, megállíthatatlanul gázolt keresztül a kor történelmén, amerre elhaladt, ott vér folyt. Ő volt az első, aki a belső háborúkat követően kísérletet tett Japán egyesítésére. Egy távoli, nagojai tartományból emelkedett fel, még hozzá egyszerűen azzal, hogy legyőzte a riválisait. 1568-ban bevonult Kiotóba, ahol drákói eszközökkel látott hozzá hatalma megszilárdításához: „Katonai erővel kell kormányozni a birodalmat” – ez volt a kedvenc mondása. A közvélemény-kutatások során rendre őt jelölik meg minden idők legjelentősebb japán történelmi személyiségének, a nemzetállam napóleoni magasságokba emelkedő hőségének tekintik, viszont George Sansom történész szerint „kegyetlen és kőszívű barbár” volt. Amikor megkérdeztem japán barátaimtól, mit gondolnak felőle, azt mondták, hogy kovai (rémisztő) volt. Meggyilkolta a saját fivérét, elrendelte az ellenfelei kiirtását, legborzalmasabb tette pedig az volt, hogy megsemmisítette a Hiei-hegyen álló templomkomplexumot. A művelet során körülbelül huszonöt ezer férfit, nőt és gyermeket mészároltatott le, és hétszáz év

során összegyűjtött buddhista irodalom vált szó szerint hamuvá és füstté.

Viszont, mint oly sok erős személyiség, Nobunaga érdeklődött a kultúra iránt; nála a brutalitáshoz bátorság, intelligencia és hozzáértés is párosult. Szeretett az idegen misszionáriusok társaságában lenni, akik közül az egyik a már említett Luís Fróis volt. Kettejük útjai először akkor keresztettk egymást, amikor Fróis a jezsuita előjáró titkáraként Kiotóba látogatott, és személyesen Nobunaga vezette körbe új kastélyában. A hadúr felajánlotta neki, hogy költözzön be a Gifuban található privát rezidenciájára. Ezen a helyen Fróisnak alkalma nyílt arra, hogy egészen közelről megfigyelje vendéglátóját:

„Ovari királya úgy harminchét esztendősen lehet. Magas, vékony, a szakála ritkás. Mintha hadakozásra született volna, sok időt szán a gyakorlatozásra, hajlamos az igazságosságra és a könyörületességre, sokra tartja saját becsületét, tervei végrehajtásában szilárd és kitartó, tapasztalt katonai stratégia, nem hajlandó tanácsokat elfogadni alárendeltjeitől, mindenki sokra tartja és fölöttébb tiszteli őt; nem iszik bort, ritkán kínál itallal másokat, modora nyers, megveti az összes többi japán királyt és herceget, foghegyről, olyan hangon beszél velük, mintha alárendelt szolgálóknak, valamennyiük abszolút uraként jelenik meg; gyors a felfogóképessége, jó az ítélőképessége. Megveti a kamikat és a hotokékat (buddhákat), valamint az összes többi pogány babonáságot. Névleg a Hokke-szekta tagja, nyíltan tagadja a világmindenség teremtőjének létezését, a lélek halhatatlanságát és a halál utáni életet.”

Miután megérkezett Kiotóba, Nobunaga határozottan lépett fel a keresztények érdekében. Az ott működő kis missziót alig kilenc évvel korábban hozták létre, de máris sikerült komoly hatást gyakorolnia a szamurájok osztályára. Ezzel természetesen ellenszenvet váltott ki a befolyásos buddhistákból, akik rávették az uralkodót, hogy rendelet-

ben tiltsa ki a keresztényeket a tartomány területéről. Nobunaga visszavonta ezt az utasítást, és vitát szervezett. A vitában az egyik oldalon Fróis állt a vak bivamuzsikussal, Lorenzóval, a másikon pedig a buddhisták helyezkedtek el, akiket a keresztényellenességéről híressé vált Nicsidzso Sónin vezetett. Fróis első kézből származó beszámolót hagyott hátra, amelyben felfedi a nézeteltérések már-már komikus okait.

„Kit imádtok?” – kérdezték a buddhisták. „Istent, hármat egyetlenben, a mennyek és a föld teremtetőjét” – hangzott a válasz. „Mutassátok meg őt nekünk!” – követelte Nicsidzso. Amikor a jezsuiták elmagyarázták, hogy Isten láthatatlan és örökkévaló, a buddhisták felkiáltottak: „Ennek így semmi értelme sincs!” Ezután azt követelték, hogy száműzzék az idegeneket, mert hazug tanokat terjesztenek. A helyzet rövid idő alatt tovább romlott.

A jezsuiták szofizmája által felbosszantott Nicsidzso megvetően felmordult, amikor meghallotta, hogy az idegenek szerint a lélek halhatatlan; ismételten azt követelte, mutassanak neki bizonyítékokat a lélek létezésére. Fróis erre azt felelte, hogy a lelket csakis a belső szemmel lehet látni. Kifejtette, hogy amikor egy ember megbetegszik, nem veszi el a józan esztét, s hasonlóképpen, amikor egy ember meghal, nem veszíti el a lelkét.

A bonc ennek hallatán fogcsikorgatva felpattant a helyéről. Az arca elvörösödött és eltorzult a dühtől. „Azt mondd, hogy a lélek marad. Ha így van, akkor mutasd meg nekem, de azonnal! – kiáltotta. – Levágom az egyik tanítványod fejét, hogy megmutathasd azt a szubsztanciát, ami megmarad!” Azzal előreugrott, hogy megragadjon egy naginatát (lándzsát), és már támadni akart, amikor Nobunaga és a kíséretében lévő uraságok lefogták.

A vitát követően Nobunaga kiterjesztette pártfogását a keresztényekre. A jó viszony mindkét fél számára kedvezőnek bizonyult. A hadúr elég okos volt ahhoz, hogy megértse: azzal, hogy megvédi a misszionáriusokat, jó kapcsolatot alakíthat ki a portugál kereskedőkkel, akik meghozzák

számára a szükséges puskákat és ágyúkat. Uralma akkor még nem terjedt túl az ország középső régióinak határán, vagyis még rengeteg harc várt rá, míg eléri végső célját. 1570-ben például az ikko-ikki vallási zavargások okoztak gondot neki. A szekta tagjai ragaszkodtak a Dzsodó Sinsu (Valódi Tiszta Föld) irányzat tanaihoz. A legfontosabb templomuk, amely Isijama Hongandzsiban (a mai Oszaka helyén álló városban) állt, valóságos erődítménynek minősült. Nobunaga tizenegy esztendőn át folytatott ellenük hadjáratokat.

Tizenegy év! Ezen idő alatt az egyik kereszténnyé lett tábornok is ellene fordult. Nobunagát aggodalommal töltötte el, hogy a kikeresztelkedett hadvezér csatlakozni fog a lázadókhöz, ezért közbelépésre biztatta a jezsuitákat. Cserébe engedélyt adott nekik egy templom építésére, sőt még azt is meglebegtette előttük, hogy talán ő maga is áttér a hitükre. A tárgyalások során éppen olyan ravasznak bizonyult, mint csata közben.

A jezsuiták szerény életvitele hatást gyakorolhatott Nobunagára, aki nagyra tartotta az idegen papok eltökéltségét, elkötelezettségét és szegénységi esküjét. A saját köreiből voltak olyanok, akik a zen buddhizmust gyakorolták, és tudta, az ő hitviláguk szintén összhangban van az általa oly sokra értékelt szamurájerényekkel. (Ez az eset is azt bizonyította, hogy Xaviernek volt igaza akkor, amikor a legjobb misszionáriusokat kérte az országba.) A hadúr ráadásul irtózott a buddhista papok képmutatásától – Fróisnak nyíltan meg is vallotta ezt. Az országban hosszú ideje létező buddhizmus épp olyan betegségektől szenvedett, mint a reformáció előtti katolicizmus. Nobunagát kifejezetten bosszantották azok, akik a szenvedésről prédikáltak, miközben ők maguk luxusban éltek. A buddhista templomok többsége kifejezetten gazdag volt, a papokról pedig azt beszélték, nem vetik meg se a nőket, se az italt. Nobunaga szerint a legrosszabb az volt, hogy a buddhista szekták jelentős, harcos szerzetesekből álló milíciákat alapítottak, hogy még jobban megvédhessék saját érdekeiket. Miután

Kiotóba került, ki is mutatta a vallással szembeni ellen-szenvét: parancsot adott a templomok és kegyhelyek le-rombolására. A ledöntött falak anyagát a saját, új kastélyá-nak építése során használtatta fel.

Érzései történetesen ugyanolyanok voltak, mint a jezsuitáké, akiket az egyetlen igaz vallásba vetett hitük többször is arra sarkallt, hogy támadásokat indítsanak a buddhista papok ellen. „Legfőképpen és elsősorban a gonoszt gyűlöljük, ezt vetjük meg – írta Fróis. – A boncok viszont éppen a sátánt tisztelik, őt imádják.” Kétségtelen, hogy az efféle megjegyzések muzsikaként csengtek Nobunaga fülében. Ahelyett, hogy megpróbáltak volna hidat verni a két vallás közé, a jezsuiták fáradhatatlanul ellenfeleik lejáratására törekedtek. A buddhista imafüzér és a keresztény rózsafüzér közötti hasonlóságban is olyan ördögi kísérletet láttak, amelynek célja az emberek összezavarása volt, az Amida-sektát pedig, amely megváltással kecsegtette híveit, egyenesen Luther Márton eretnekségéhez hasonlították. A zen már sokkal keményebb ellenfélnek bizonyult. Fróis a *Historia* című művében leírta, hogy egy alkalommal az egyik zen pap benézett a kiotói keresztény templomba, ahol Lorenzo testvér beszélt neki az Úr dicsőségéről, valamint arról, hogy Istenéhez képest milyen nevetséges hatalommal rendelkeznek a buddhák. A zen pap erre megvető nevetéssel válaszolt, és közölte, az ilyesfajta beszéd gyermeketeg, nem méltó bölcs férfiakhoz, mert azok, akikről szó van, az emberi tudás és felfogás határán túl léteznek. Ebben valójában igaza is volt.

Azucsi: kastély és szeminárium

Az Azucsi-korszak (1573–1582), amelynek során Nobunaga birtokolta a hatalmat, arról a kastélyról kapta a nevét, amelyet a nagyúr a Biva-tó partján épített. Erre a helyre is ellátogattam, hogy jobban megérthessem azoknak a hajdani éveknél az eseményeit. A vonatról egy álmos kisvárosban

– inkább faluban – szálltam le. Ahogy körbenéztem, azon tűnődtem, vajon jó helyen járok-e. Tényleg ez az a hely, amely egykor az ország hatalmi központja volt? Ahogy magam mögött hagytam az aprócska állomást, Nobunaga hatalmas szobra fogadott. Ezt az alkotást az egyik jezsuita festő, Giovanni Niccolò portréja alapján készítették, mivel állítólag ez volt Nobunaga fennmaradt képmásai közül a leghitelesebb. A nagyúr meghökkentően vastag bajuszt visel horgas orra alatt. Hosszúkás arca olyan, mintha kétoldalt lelapították volna. A kegyetlenség helyett, mint vártam, inkább a higgadt intelligencia aurája veszi körül.

Félórányi sétát követően eljutottam a közel kétszáz méter magas Azucsi-dombra, amelynek tetején a nagyúr felépíttette kastélyát. Ez a kastély nem csupán a kereskedelmi utakat kontrollálta, de lehetővé tette Nobunaga számára, hogy szemmel tarthassa kiotói ellenségeit, de közben elkerülhesse a városban gyakran fellángoló tüzeket és az örökké jelenlévő intrikálást. Az építkezés több mint három évig tartott, a kastély 1579-ben készült el. Fróis bámulatosnak találta, azokhoz a főúri kastélyokhoz hasonlította, amelyeket Európában látott. Bár az építményből az alapjain kívül semmi sem maradt meg, a hatalmas kötömbök és a domb oldalán felfelé vezető, meredek lépcsősor láttán érezni lehet hajdani pompáját. Nobunaga legfontosabb hűbéresei a domb oldalában éltek. „A falakon belül számos gyönyörű és előkelő ház áll – írta Fróis –, valamennyit arannyal díszítették, de oly finoman és ízlésesen, hogy valószínűleg eljutottak ezzel az emberi elegancia csúcsára.”

A domb tetejéről elképesztő látvány nyílik a szomszédos síkságra. Ha a másik irányba fordulunk, a Biva-tó egy jelentős részét láthatjuk. Meglepetten fedeztem fel Nobunaga jelképes sírját – korábban, Kiotóban már két hasonló emlékművet láttam. A japánok bunkocu (csontok szétszórása) szokása zavaró lehet azok számára, akik szeretnek kommunikálni a holtakkal, mivel az ember sosem tudhatja, hogy az adott sír tartalmaz-e valamit egyáltalán, és ha

igen, akkor micsodát. Egy felirat szerint ebben a sírban Nobunaga kalapját, kimonóját és kardját temették el, és itt hajtották végre halála után a hivatalos buddhista szertartásokat.

A kastély legmagasabb és legérdekesebb pontja a domb csúcán álló hétszintes épület. Fróis úgy látta, mintha a mennyekbe nyúlna, és megállapította, kiválóan jelképezi Nobunaga nagyra törő terveit. A legalsó három szint középütt egybenyílt – mintha a magas mennyezetű európai katedrálisok imitációja lett volna. Az alagsorba a fegyverraktárt telepítették. A felső három szint volt a legpompásabb – a közeli múzeumban látni lehet utólag megépített modelljét. Ezeken a szinteken szinte mindent arany bevonat borított, a falakon buddhista, taoista és konfucianus témákat ábrázoló festmények függtek. A hadúr a jelek szerint a saját otthona fedele alatt kívánta összevonni, egymás mellé helyezni az ország ideológiai irányzatait. Önmagát is az istenek szintjére emelte: megépíttette a Szokendzsi nevet viselő, különleges templomot, hogy az istenek aurájával vegye körül uralkodását. Nem érte be azzal, hogy ezen a helyen őt kellett dicsőíteni: kiadott egy proklamációt, amelyben pokollal fenyegette a hitetleneket, és nemcsak egy majdani életben, hanem ebben a mostaniban is. „Így hát megismétlem – mennydörögte az élő isten –, nagyon fontos, hogy mindenki a legmélyebb tisztelettel viseltesen irányomban!”

A kastély körül egy kisebb város jött létre, ebben összesen talán ötezren éltek. Nobunaga támogatásának köszönhetően a misszionáriusok felépíthettek ezen a helyen egy iskolát a nemesek gyermekeinek számára. A kastélydomb és az iskola között egy rizsföld terül el; az iskola mellett egy követ látni, amibe a „Seminario” szót vésték. A hajdan itt álló, háromszintes jezsuita épület tetejét éppen olyan kék cserepekkel fedték be, mint a kastélyt. Egy tágas közös tér és egy hálóterem tartozott hozzá, amelyben harminc diák is elférhetett. Az iskolát Organtino atya, a kiotói misszió vezetője működtette; a gyerekeknek egyebek mellett latint,

zenét, japán irodalmat tanítottak, de a kereszténység történetével is megismertették őket.

A szeminárium több szempontból is tanulságosnak bizonyult, mivel a két kultúra egymás melletti létezése nem mehetett problémák nélkül. A szülők arra számítottak, hogy a noviciusok elzártsága csupán időleges lesz, ahogy az a buddhista gyakorlatban történt, ám a jezsuiták számára a tanulmányok megkezdése egyet jelentett az élethosszig tartó elkötelezettség kezdetével. Bár a szegénységre vonatkozó szabályok megtiltották az anyagi javak birtoklását, a japánok számára az ajándékozás olyannyira az élet részét képezte, hogy kifejezetten sértésnek tekintették, ha valaki nem fogadta el a neki szánt tárgyakat. A gyónás is problematikusnak bizonyult egy olyan kultúrában, amely bátorította az érzelmi elnyomást. Az ősök imádata is konfliktusforrás lehetett, mivel a fiatal növendékek többé nem vehettek részt az olyan fontos családi ünnepeken, mint például az Obon.

Nobunaga egy alkalommal meglepetésszerű látogatást tett a szemináriumban, és nagyon szórakoztatónak találta az európai muzsikát. „Valamennyi, Japánba eddig bevezetett dolog közül – írta az egyik misszionárius a jelentésében – az orgonák, a csembalók és a hegedűk hangja volt az, ami a japánoknak a legjobban tetszett. Az uraság [Nobunaga] később elment megnézni a harangot, és azokat a különleges tárgyakat, amelyeket az atyák abban a házban tartottak. Az ilyen dolgokra fölöttébb szükség van ahhoz, hogy magunkhoz vonzzuk a pogányokat, akik már csak a pusztá kíváncsiságtól hajtva is eljönnek hozzánk. Napi tapasztalatainkból megtanultuk, hogy ezek a dolgok csaliként működnek, mert segítenek az embereknek abban, hogy megismerjenek minket és meghallgassák prédikációinkat.” Teljesen világos tehát, hogy a jezsuiták milyen módon csalogatták magukhoz a japánokat. Valóban halászok voltak, akik embereket fogtak ki maguknak és a vallásuknak.

A szeminárium helyszínén ma egy kis park található. Leültem az egyik padra, és miközben a kastélydombot néz-

tem, eljátszottam a gondolattal, hogy talán Organtino atya is éppen ezen a helyen pihent le, éppen itt mondott hálát „az ő Urának”. Tünődésemet az egyik falubeli szakította félbe, aki a kutyáját sétáltatva odalépett hozzám, és tört angolsággal megkérdezte tőlem, honnan érkeztem. Amikor japánul azt feleltem neki, hogy Kiotóból, és kimondottan azért jöttem, hogy megnézzem a Seminariót, igencsak meglepődött.

- Milyen kár, hogy csupán három évig használták! – jegyeztem meg. – Mert ugye már azután lerombolták, hogy Nobunagát megölték? – Abban reménykedtem, hogy az illető esetleg elmond nekem egy helyi történetet, megoszt velem egy legendát, de annyira meglepődött azon, hogy egy külföldi ilyen dolgokról tud, hogy szóhoz sem jutott. A vasútállomáson eltöprengtem, vajon Organtino atya is találkozott-e ilyen reakciókkal. Az ember azt képzei, hogy az európaiakkal szembeni kíváncsiság akkoriban sokkal erősebb volt, de a japánok „egyediségével” kapcsolatos elképzelések talán nem bizonyultak oly erősnek, mint manapság. Akkoriban a külföldiek még egzotikumnak számítottak Japánban. Akkoriban, vagyis annak a korszaknak az elején, amelyben tömegével jelentek meg a nambanok (déli barbárok) – vagyis amikor elkezdődött a keresztények ügyét nagy mértékben segítő folyamat.

Modor és öltözködés

Nobunaga uralkodása során a keresztények ügye remekül állt, minden törekvésüket segítette a vezető, aki nagylelkűen kedvezett az európaiaknak. George Sansom szerint „bizonyos helyeken szinte már divattá vált a kikeresztelkedés és a rózsafüzér kézben tartása”. A társasági emberek európai ruhákat kezdtek viselni, kedvelték a hosszított zekéket, és nagy volt az érdeklődés a köpenyek, a csipkegallérok, a bő szárú nadrágok iránt is. Ez utóbbiak célszerűek is voltak: elég jól szellőztek, és viselőjüket megóvták a ro-

varcsípésektől. Az ételekben is megjelentek a portugál ízek, kedveltté vált a tempura és a finomított cukorral készült sütemény. A „Namban szósz” még ma is népszerű. Kialakult egy festészeti stílus, amely a Namban-ga nevet kapta. A művészek általában hosszú orrú és különösen viselkedő nyugatiakat festettek meg. Az egyik kedvenc képe men egy karikatúraszerűen megfestett arcú, csuhás, szárnyas démonra, tengura emlékeztető pap látható, aki egy szamurájnak prédikál. (Ebben van némi irónia, mivel a jezsuiták éppen a „tengu” szót használták a sátán megjelölésére.)

A misszió számára ezek kifejezetten jó évek voltak, ahogy Fróis megállapította: több japánt kereszteltek meg egyetlen hónap alatt, mint a térítőmunka első tizennyolc esztendejében összesen. Olyan mértékű volt az optimizmus, hogy Organtino atya kijelentette, Japán harminc éven belül keresztény ország lenne, ha több pap állna rendelkezésre. Nem volt alaptalan ez a megállapítása. Nobunaga barátkozni próbált a katolikus papokkal (huszonhét alkalommal találkozott a jezsuitákkal), de jó viszonyban állt Organtino atyával, sőt még a kiotói Namban-dzsit (a déli barbárok templomát) is meglátogatta. A fiainak engedélyezte, hogy érdeklődjenek a vallás iránt; legidősebb gyermekét Organtino arra biztatta, hogy gifui rezidenciáján indítson saját missziót, a második fiát pedig később megkeresztelték. (A jezsuiták által Gohondzsónak nevezett fiú kísérletet tett arra, hogy atyja örökébe lépjen, és keresztény sógun legyen belőle.)

Kuroszava *Árnyékharcos* (1980) című filmjében Nobunaga nyugati ruhákban jelenik meg, vörösbort iszik, és ámennel válaszol, amikor az egyik katolikus pap megáldja. Ezeknek a részleteknek van történelmi alapjuk. A hadúr egy alkalommal egészen odáig elment, hogy közölte a jezsuitákkal: „Esküszöm nektek... nincs különbség a legőszintébb érzéseim és a padre doktrínái között!” Nagyjából háromszáz évre volt szükség ahhoz, hogy Nagy Konstantin római császár államvallássá nyilvánítsa a

kereszténységet, Japánban a jezsuiták ugyanezt harminc év alatt kívánták elérni. A folyamat elképesztő sebességgel haladt, már szinte biztosnak látszott, hogy a misszióknak sikerül megteremtenie egy keresztény országot a világnak egy olyan pontján, amely szinte nem is volt jelen az európai köztudatban.

Vajon Nobunaga mennyire állt közel ahhoz, hogy áttérjen? A beszámolók szerint semennyire. Bár kedvelte a tanult misszionáriusok társaságát, élvezettel hallgatta az idegen országokról szóló beszámolóikat, a vallásuk iránt nem érdeklődött különösebben. Fróis az egyik jezsuita társának írott levelében így fogalmazott: „A kérdései általában az európai és indiai államügyekre vonatkoznak, a legkisebb érdeklődést sem tanúsítja a mi Urunk, Jézus Krisztus igéje iránt.” A hitbéli ügyek nem sokat számítottak a hatalomra éhes hadúrnak, aki kétségtelenül a saját céljaira akarta használni a jezsuitákat. Úgy gondolhatta, hasznos eszköznek bizonyulnak a buddhisták sakkban tartására, és elősegítik a kereskedelmi kapcsolataik fejlődését. A vallásuk? Azzal ő nem foglalkozott.

A korszak legfontosabb eseményére érdekes módon nem Azucsiban, hanem a távoli Nagaszakiban került sor, amelyet váratlanul átengedtek a jezsuitáknak. A vidék gyakorlatilag ismeretlen volt az európaiak számára, míg az egyik pap, bizonyos Luís de Almeida 1567-ben eljutott egy kis halászfaluba, és megállapította, hogy ez a partszakasz kiváló kikötő lehetne a portugál hajók számára. A falu az egyik keresztény daimjó felségterületén állt. A misszionáriusok szerették volna, ha a portugálok kereskedni kezdenek ezzel a nagyúrral. 1572-ben azután megérkezett az első hajó. Az aprócska halászfaluból a fejlődő kereskedelemnek köszönhetően, és amiatt, hogy az üldöztetés során menekülő keresztények itt telepedtek le, nagyon hamar huszonötezer lakosú város lett. Templomok épültek, portugál kereskedők telepedtek le, az egész városnak európai hangulata volt. Ezen a helyen még a japánok is marhahúst ettek és bort ittak. A japán nyelv ekkor vette át a portugál-

ból a „pan” (kenyér) szót; Nagaszakiban mind a mai napig kapni lehet egy bizonyos típusú szakét, a kasuterát (Castille).

1580-ban a vidék daimjója, Ómura Szumitada kénytelen volt szembenézni a felségterületét körbevevő ellenséges erőkkel. Úgy döntött, hogy a feszült helyzetben Nagaszakiba költözteti az adminisztrációját, a jezsuitákhoz, hogy ilyen módon is az erős szövetségeseihez kösse magát. Menekülési útvonalat biztosított magának, felkészülve arra az esetre, hogy lerohanják, legyőzik. A jezsuiták ezzel a lépéssel finánciális mentőkötelet kaptak, mivel a misszió terjeszkedéséhez anyagi javakra volt szükségük. A következő években működési költségeiknek körülbelül a felét a Nagaszakiban beszedett kikötői díjából és kereskedelmi vámközből fedezték. Ilyen módon, alig harminc évvel Xavier ott-tartózkodása után, a misszió létrehozott egy „japán Vatikánt”, amelynek kikötője legalább olyan jövedelmezőnek bizonyult, mint Goáé, Melakáé és Makaóé. A jezsuiták többé nem számítottak marginálisnak Japánban, mivel közvetett módon ugyan, de már befolyást tudtak gyakorolni az ország belügyeire. A portugál puskákkal és ágyúkkal felfegyverzett Nagaszaki a szó legszorosabb értelmében jezsuita erődítménnyé változott.

A misszió hosszú utat tett meg a kagosimai kezdetektől. Noha viszonylag kevesen voltak (számuk a lakosság egy százalékát sem tette ki), a keresztények a kereskedelmi kapcsolatoknak és nagy hatalommal bíró pártfogóiknak köszönhetően komoly erőt képviseltek, jelentős befolyással bírtak. Ám az ígéretes Azucsi-korszaknak hirtelen vége szakadt. Nobunaga ellen 1582-ben az egyik áruló tábornoka merényletet követett el, amikor a nagyúr – alig néhány ember kíséretében – egy kiotói templomban tartózkodott. Nobunagát nyilvánzó sebesítette meg, de így is elszántan küzdött, míg végül szeppekut követett el, amikor ellenségei rágyújtották a templomot. „Egyetlen hajszál sem maradt, ami ne vált volna hamuvá” – írta Fróis. A merénylető tábornok feldúlta és kifosztotta Azucsit, a kastélyt,

a szemináriumot, de néhány nappal később ő maga is elpusztult abban a csatában, amelyet a Nobunagához hű erők vezetője, Tojotomi Hidejosi által vezetett csapatok ellen vívtak az emberei. A hatalmat a győztes Tojotomi vette át.

Utazásom következő szakaszában át akartam lépni a bámulatos Momojama-korszakba (1582–1598), amelyet bőség és káprázatos eredmények jellemeznek; amely a jezsuita misszió számára nem tartogatott túl sok jót.

PARANCSOLATOK (Hakata)

Találkozások

A Fukuokába tartó utazónak a vonatról – zavarba ejtő módon – Hakata állomásnál kell leszállnia. Japán rendezett világában ritkán fordul elő, hogy egy állomás neve más, mint a mellette álló városé. Ebben az esetben a zavar oka abban keresendő, hogy 1889-ben egyesült a folyó két partján álló, egészen addig önálló város. Az így létrejövő metropoliszt Fukuokának nevezték el, de a Hakata név is megmaradt: ezt viseli az öböl és a vasútállomás. A három oldalról hegyekkel határolt, modern város a nyolcadik legnépesebb az országban, lakóinak száma megközelíti a másfél milliót. Pezsgő élet, dinamizmus, barátságos emberek, elképesztő építmények: Fukuoka valóban csodálatos hely.

Hosszú időn keresztül a kontinenssel szemközti Hakata-öböl volt az a hely, ahol az Ázsiából érkező idegenek partot értek Japán területén. A település már a Jajoi-korban is létezett, sőt egyes feltételezések szerint a császári család ősei ezen a helyen „ereszkedtek alá a mennyekből”. Az öböl jelentős küldetések kezdetének is tanúja volt: innen indultak útnak a Tang-kori Kínába tartó küldöttségek, és itt szállt vízre a legendás Kukai is, aki az ezoterikus buddhizmust kívánta tanulmányozni a kontinensen; egy későbbi korban

Eiszai ezen a helyen érkezett haza, amikor magával hozta a Rinzai zen tanításait. Persze nem csak a vallás áramlott keresztül ezen a helyen: a Nara-korszakban ez az öböl volt a kapu, amely Japánról a Selyemútra nyílt. A kontinensről egzotikus árucikkek érkeztek, amelyeket a beltengeren keresztül juttattak az ország szívébe: arab fazekastermék, közép-ázsiai üveg, kínai porcelán stb. A beérkező áruk némelyikéből a japán kultúra ikonja lett: először itt jutott be az országba a szóman tészta, a go és persze a biva is, a japán lant, ami eredetileg Perzsiából származott.

– Balra láthatod a kis szigetet – mondta a barátom. Tengerparti házának teraszán álltunk, és a csodálatos kilátásban gyönyörködtünk. Tőlünk jobbra a kikötő darui magaslottak, mögöttük toronyházak álltak a területet körbefogó dombgyűrű előtt. Közvetlenül előttünk a szemkápráztatóan kék tenger hatalmas víztükre csillogott, amelyet szinte keretbe fogott a szélesen ívelő hegyvonulat, amely leválasztotta a nyílt tengerről a hatalmas, védett öblöt. Tőlünk balra, úgy fél mérföld távolságban az a sziget helyezkedett el, amire a barátom felhívta a figyelmemet.

– A mongolok ott szálltak partra az invázióik során. Képzeld csak el! 1274-ben körülbelül hétszáz hajóval érkeztek, azután 1281-ben, amikor visszatértek, már négyezer-ötszáz hajójuk volt. Ha nincs a híres kamikaze (isteni szél), biztos végigsöpörnek egész Japánon. – A ragyogó napsütésben a sziget meghökkentően közelinek tűnt. *Pokoli egy szél lehetett*, futott át az agyamon.

Hakatában a mongolokhoz hasonlóan a katolikus misszió is durva fogadtatásban részesült. 1558-ban Balthazar Gago atya engedélyt kapott a prédikációk megtartására. A portugál pap – Fernández testvér segítségével – éppen akkor állította fel kápolnáját, amikor a lázadók elfoglalták a várost. A misszionáriusok hajón akartak Hiradóba menekülni, de útközben a kapitány kifosztotta őket, minden holmijukat elvette, még a ruháikat sem hagyta meg. Valahogy sikerült visszavergődniük Hakatába, ahol menedéket és kimonókat találtak. A lázadók azt tervezték, hogy elrabol-

ják őket, és váltságdíjként puskákat, muníciót követelnek értük. Az atya és a testvér ezt megneszelte. Ötven napon át bujkáltak, mígnem női ruhában, a fejükön jókora szalmakalappal megkísérelték a szökést. A két középkorú európai egyházi igencsak furán nézhetett ki, amikor megpróbálták elhíttetni magukról, hogy japán nők, de a csel sikerrel járt: eljutottak Bungóba.

Természetesen nem emiatt érkeztem Hakatába, hanem azért, hogy utánajárjak egy bizonyos találkozóknak, amire még 1587-ben került sor; a találkozóknak, amelyen az egyik oldalról Tojotomi Hidejosi (1536–1598), Nobunaga utóda, a másik oldalról Gaspar Coelho atya (1530–1590), a Japánban működő jezsuita misszió akkori vezetője vett részt. Az eseményre azért került sor, mert Hidejosi a kjúsúi ellenségei legyőzésével gyakorlatilag befejezte az ország egyesítését, így figyelmét a másik, sokkal komolyabb tervnek, Korea és Kína lerohanásának szentelhette. Ahogy északi irányba, az ázsiai kontinens felé néztem, eszembe jutott, hogy egykor talán Hidejosi is pontosan ezt tette. Eltöprengtem, vajon mi járhatott a fejében, mire gondolhatott egy állig felfegyverzett, még diadalittas szamuráj? Valószínűleg legyőzhetetlennek érezte magát, ha eszébe jutott Kína meghódítása is.

Hidejosi szemében ez a bizonyos találkozó aprócska ügy volt csupán, ám a keresztények számára fordulópontot jelenthetett. Itt, Hakatában került sor egy olyan eseményre, amely először utalt arra, hogy a Kelet és a Nyugat összecsapása eldurvulhat. A dráma középpontjában álló személy talán a japán történelem legérdekesebb alakja, és nem csak azért, mert ő volt az első és egyetlen olyan férfiú, aki paraszti sorból kiemelkedve vált legfőbb vezetővé. Az éles eszű, mindenre nyitott és barátságos természetű Hidejosi kivételes katonai és politikai képességekkel rendelkezett, emellett ravasz is volt: azt beszélték róla, hogy akkor a legveszélyesebb, amikor a legnyájasabban viselkedik. Fiatalkorában egyszerű inasként állt Nobunaga szolgálatában; ura Szarunak (majomnak) nevezte el a külseje miatt. Oda-

adóan végezte a munkáját (a saját testével melengette ura szalmaszandálját), és el is nyerte méltó jutalmát: gyorsan haladt felfelé a ranglétrán, csakhamar Nobunaga egyik legmegbízhatóbb tábornoka lett. Nobunaga meggyilkolása idején éppen nyugaton tartózkodott, egy hadjáratban vett részt, de amint eljutott hozzá a hír, azonnal Kiotóba rohant, hogy csatában győzze le a hatalom bitorlóját. Győzelmét követően az ország vezetőjévé vált.

Annak ellenére, hogy alacsony sorból származott, nagyon sok közös vonás fedezhető fel Hidejosiban és kortársa, Erzsébet királynő apjában, VIII. Henrikben. Mindketten domináns személyek voltak, hajlamosak a dühkitörésre; mindketten imádták a szép nőket, és komolyan aggódniuk kellett az utódjuk miatt. Mindkét férfi támogatta a művészetet, sőt bizonyos szinten foglalkozott is vele: Henrik táncolt és zenét szerzett, Hidejosi nőlőadásokon szerepelt és tanulmányozta a teaszertartást. Mindketten könyörtelemek voltak, habozás nélkül kivégeztették közeli rokonikat, tanácsadóikat. Bár a világ két szemközti pontján uralkodtak, mindkettejüknek gondot okozott a római katolikus egyház hatalma; mind a ketten lépéseket tettek az egyházzal szemben: egyikük a nemzeti egyház fejévé léptette elő magát, a másikuk istenséggként akart megjelenni a nép előtt.

Hidejosi a keresztények viszonylatában eleinte beírte azzal, hogy folytatja elődje politikáját. Nobunagához hasonlóan az új vezér is kedvelte az európaiak társaságát, ő is kereskedelmi kapcsolatokat akart szerezni. Kiotóban a tőfokára hágott a namban divat: a nemesek közül sokan portugál nadrágot viseltek, a nyakukba feszületet akasztottak. Időnként maga Hidejosi is nyugati ruhákat öltött, néha marhahúst is evett. A szolgáltnak keresztény neveket adott, mivel úgy gondolta, ezek jól és előkelően hangznak. Engedélyezte a jezsuitáknak, hogy oszakai kastélyának lábánál létrehozzanak egy szemináriumot, és amikor ellátogatott erre a helyre, kijelentette: „Nagyon jól tudom, hogy az atyák jobbak, mint a boncok, mert ők az élet más-

fajta tisztaságát őrzik... Csupán egyetlen akadályát látom annak, hogy kereszténnyé váljak: a tiltásaik miatt nem lehetne egynél több feleségem.” (VIII. Henriknek, mint köztudott, hat felesége, Hidejosinak pedig egyszerre több felesége és ágyasa volt.)

A kjúsúi hadjáratban elért diadalt követően Hidejosi tábornok vert a hakatai Hakozaki-szentély tövében; úgy húsz napot töltött ezen a helyen, ahol kétségtelenül hálát adott a helyi istenségnek, a háború kamijának, Hacsimannak. A szentélyben versíró versenyt rendezett a tábornokainak, amelyben ő maga is részt vett. Költeményeit sokan dicsérték – köztük a látogatóba érkező Gaspar Coelho is. A jezsuita vezető egy fuszta (keskeny, sekély merülésű hajó) fedélzetén érkezett Nagaszakiból a Hakata-öböllel szemközt álló szentélyhez. (Az beszéltek, ez a felfegyverzett fuszta volt a leggyorsabb hajó egész Japánban.) Ajándékokat hozott magával, és persze bort is. A két férfiú közösen uzsonnázott. Hidejosi szeretett volna felmenni Coelho hajójára, hogy arról vizsgálja meg a Hiradónál horgonyzó nagy portugál hajót, de kérésére azt a választ kapta, hogy az alacsony vízállás és a zátonyok miatt nem lenne célszerű megközelíteni a gályát. Jó hangulatban váltak el egymástól, és mint korábban, Hidejosi ezúttal is úgy fejezte ki a jezsuiták iránti jóindulatát, hogy földet ajándékozott nekik. Erre nagyon jó oka volt, mivel a misszió minden tekintetben és területen támogatta korábbi hadjáratát, és emiatt négy kikeresztelkedett daimjó is mellé állt.

El lehet képzelni, hogy ezek után mekkora sokkot okozott a hír, miszerint Hidejosi súlyos bűncselekmények elkövetésével vádolja a keresztényeket. A legfőbb vád az volt, hogy erőltetett térítéseikkel és a régi templomok lerombolásával megbontják a társadalmi harmóniát. Más vádak is felsorakoztattak: a misszionáriusok a buddhista szabályokkal szembe fordulva a lovak és szarvasmarhák húsának elfogyasztására biztatták az embereket; a tudomány és a gyógyítás különleges eszközeit felhasználva rászedték az embereket; részt vettek japán személyek rabszolgaként

történő értékesítésében. (A történészek szerint a vádak közül a legutóbbit lehet a legkevésbé igazolni, mivel azt a harmincezernél is több japánt, akik ezekben az években kerültek külföldre, valójában a daimjó adta el, aki a rabszolgákért puskaport és más árucikkeket kapott cserébe. A jezsuiták valószínűleg tudtak ezekről az ügyletekről, de nincs bizonyíték arra, hogy részt is vettek volna bennük.)

Kiutasítási rendelet

1587. július 24-én kiadásra került egy rendelet, amelyben kiutasították a misszionáriusokat: húsz napon belül el kellett hagyniuk az országot. Ez olyan volt számukra, mint derült égből a villámcsapás: váratlanul érkezett, és megsemmisítő erejűnek bizonyult. A keresztények korábban élvezték a vezér támogatását, aztán hirtelen azzal kellett szembesülniük, hogy a vallásukra úgy tekintenek, mint a gonoszság forrására. A rendelet szövegéből kiderült, hogy a kiutasítás kifejezetten a baterenekre vonatkozik, nem pedig általában az európaiakra, és mint az alábbi pontok világossá teszik, kiadója nem kívánt ártani a kereskedelmi kapcsolatoknak.

1. Japán a kami földje (kami nó kuni). Véget kell vetni a kirisisan országokból érkező veszedelmes tanok terjesztésének.

2. Hallatlan, ahogy [az idegenek] megkörnyékezik a tartományunkban élőket, és ráveszik őket arra, hogy lerombolják a sintó szentélyeket, a buddhista templomokat. A tartományok, a körzetek, a birtokok és a javadalmak biztonsága attól függ, hogy mennyire tartatnak be a központi kormányzat törvényei, amelyeket mindig tiszteletben kell tartani. Az alacsonyabb osztályba tartozók bujtogatása, elégedetlenkedésének felszítása megengedhetetlen.

3. A központi hatóságok ezennel megállapítják, hogy a baterenek képesek ravasz tanaik segítségével kedvük szerint

irányítani a híveiket, és ezáltal megsértették a Nap Földjén [Japánban] érvényben lévő buddhista törvényeket. Ez elfogadhatatlan, ennek okán a baterenek nem maradhatnak japán földön, húsz napon belül lépéseket kell tenniük annak érdekében, hogy visszatérjenek saját hazájukba. Ha az alacsonyabb osztályokba tartozó rendbontók ezen időszak alatt zavargásokba kezdenek a baterenek pártján, tetteik bűncselekménynek tekintendők.

4. A fekete hajók célja és rendeltetése a kereskedelem, ez pedig teljesen más lapra tartozik. A kereskedelem minden formája továbbra is fenntartandó.

5. Mostantól fogva azok, akik nem ártanak a buddhizmusnak, szabadon utazhatnak a kirisitan országba [Portugáliába], és onnan vissza is térhetnek. Ez természetesen elsősorban a kereskedőkre vonatkozik, de mindenki másra is.

A rendeletet meghallván a papok megrémültek. Úgy tűnt, hogy negyvenévnnyi missziós munka válik értelmetlenné. Már korábban is előfordult, hogy helyi szinten üldözték a kereszténységet, de ez volt az első alkalom, hogy országos szinten került sor erre. A misszionáriusok riadtan próbáltak magyarázatokat találni. Talán Coelho mondott valami nem helyénvalót? Talán az dühítette fel Hidejosit, hogy a portugálok nem voltak hajlandóak átvinni hozzá a Hiradónál horgonyzó gályát? Vagy egyszerűen azt történt, amiről a legtöbben pletykáltak: a hadurat az bosszantotta fel, hogy a keresztény nők vallási okokra hivatkozva nem voltak hajlandóak együtt hálni vele?

A gyanú fokozatosan az egyik buddhista orvosra, Szeijaku-inre terelődött, aki akkoriban Hidejosi jobbkezeinek számított. Az ő keresztényellenes nézeteit mindenki ismerte, és azt is tudták róla, hogy nem csupán orvosi tanácsokkal látta el urát, de a nőket is ő hajtotta fel a számára. Coelho távozását követően a két férfi, a hadúr és az orvos állítólag együtt iszogatott, és eközben Szeijaku-in végig a keresztények negatív tetteiről szóló történeteket mesélt gazdájának. Talán katonai kapcsolatokról is beszélt, meg arról,

hogyan Nagaszaki gyakorlatilag a külföldiek erődítményévé vált. A kjúsúi hadjárat során kiderült, hogy a jezsuiták mire képesek, és az a tény, hogy Coelho egy jól felfegyverzett hajón érkezett a találkozóra, érdekes fénybe helyezte a korábbi eseményeket: megszólaltatta a vézscsengőt, ami egy olyan ikko-ikki vallási lázongás bekövetkeztét jelezte, ami Nobugának oly sok gondot okozott. Hidejosi azonnal lépett, hogy megelőzze a bajt. Az individuális megváltást hirdető vallás hirtelen veszélyesnek tűnt előtte, olyasvalaminek, ami a személyes biztonságát is fenyegette.

Mivel szerettem volna kideríteni, hogy a helybelieknek mi a véleményük az ügyről, ellátogattam az egyik katolikus templomba, hogy feltegyem a kérdéseimet. Sajnos nem találkoztam olyan személlyel, aki már foglalkozott volna ezzel a dilemmával, ezért átmentem a városi múzeumba, ahol az egyik információs anyagban a következőt olvastam:

„Hakataban az egymással rivalizáló feudális uraságok háborúi során több alkalommal is tűzvész pusztított. Tojotomi Hidejosi, aki 1587-ben legyőzte a Simazu klánt és meghódította Kjúsút, hazafelé tartva az említett év júniusában Csikuzen Hakozakiban tartózkodott. Ahogy egy fuszta hajóról végigpillantott Hakata feldúlt városán, elrendelte az újjáépítést, és komoly lépéseket tett a térség gazdasági felemelése érdekében is.”

Mindez számomra azt bizonyítja, hogy a japán történelemnek ebben a szélesen hömpölygő időszakában a keresztényekkel kapcsolatos ügyek marginálisnak számítottak. Hakata polgárai korántsem merültek bele a „keresztény évszázadba”, inkább az újjáépítés kötötte le őket. A város szemszögéből nézve a fusztnak nem sok köze lehetett a keresztényellenes renDELETEhez, viszont annál több a társadalmi törésvonalak megszüntetéséhez.

Mivel a múzeum szakértői sem tudtak információkkal szolgálni Hidejosi motivációit illetően, felkerestem az egyik helybeli egyetem jeles professzorát.

– Meg kell értenie, hogy Hidejosi a hatalom megszállottja volt – mondta a professzor úr. – Japán száz éven át bizonytalan helyzetben volt, akkoriban számos, jelentős hatalommal bíró frakció létezett. Hidejosinak egységre és abszolút hűségre volt szüksége ahhoz, hogy végrehajtsa a soron következő tervét, vagyis meghódítsa Kínát. Aggódott, hogy a keresztények esetleg nem bizonyulnak megbízhatónak. Láthatja például, hogyan bánt Ukon Takajamával. Nem a szamuráj vallása zavarta, hanem az, hogy kikkel lépett szövetségre.

A hagyományok szerint Ukon Takajama a keresztény szamurájok mintapéldánya volt. (Nemrég felmerült a gondolat, hogy kanonizálni kellene.) Tizenkét évesen keresztelték meg, azt követően, hogy az apja áttért. Támogatta Nobunagát a hatalomért vívott harcban, és ezért jutalomként Takacsukinál (a mai Oszaka közelében) kapott jelentős birtokot. Annak érdekében, hogy áttérítse a birtokán élőket, bezáratta a buddhista templomokat és szentélyeket, hogy a keresztény prédikátorok betölthessék az így támadt űrt. A következő nyolc évben a birtokán élő huszonötezer emberből tizennyolcezer áttért. Amikor Akasinál kapott egy még nagyobb birtokot, az ott élő emberek attól tartottak, hogy őket is rábírák a kikeresztelkedésre.

– Nem Ukon volt az egyetlen keresztény daimjó, aki erőltette az áttérést – folytatta a professzor –, viszont ő volt Kanszaiban a legismertebb keresztény, és emellett tábornokként szolgálta Hidejosit. Az Azucsi-kastélyban szemináriumot alapított, a régióban ő volt a misszionáriusok legfontosabb támogatója. Valamennyi keresztény daimjó közül csak nála lehetünk biztosak abban, hogy valódi hívő volt. A többiek esetében ez nem biztos. Ukon többször is tanújelét adta annak, miben hisz. Nobunaga temetésén nem volt hajlandó füstölőrudat gyűjtani, nem mondta el a buddhista imádságokat. Hidejosi próbára akarta tenni a hűségét, ezért ráparancsolt, hogy adja fel hitét. Ukon ezt megtagadta, és ezzel bebizonyította, hogy nem feltétlenül lojális Hidejosihoz. Megfosztották birtokaitól. Ez figyel-

meztetés volt a többiek számára, akik szintén keresztények voltak. Egy másik tábornok, Konisi Jukinaga esküt tett Hidejosinak, hogy feladja a hitét, ennek ellenére továbbra is keresztény maradt, és pajzsként védelmezte a misszionáriusokat. Ukon volt az egyetlen, aki nyíltan nemet mondott ura kérésére.

A professzor elmagyarázta, hogy Hidejosi rendeletének volt egy másik faktora is: a pénz. Katonai kalandjai finánciálisan megterhelők voltak, és tudta, hogy Korea inváziója sokkal többre fog kerülni. Ismét a VIII. Henrikkel vont párhuzam jutott eszembe, mivel az angol király hasznot húzott a Rómával való szakításából: megszerezte a katolikus monostorok vagyonát. Hidejosi esetében lényegében ugyanez történt: ő lépéseket tett annak érdekében, hogy elvegye a jezsuitáktól Nagaszakit, és ilyen módon megszerezze a portugálokkal folytatott élénk kereskedelem után beszédhető illétékeket. Így már érthető, hogy a rendeletében külön kiért arra, hogy a kereskedőkre nem vonatkozik a kitiltás.

Katonai szálak

A Hidejosit felbosszantó katonai és vallási szálak kuszasága a hadúr és a jezsuiták egyik korábbi, 1586-ban, az oszakai kastélyban lezajlott találkozásán vált evidenssé. Aki valamilyen szinten ismeri a modern város szívében álló rekonstrukciót, az fogalmat alkothat arról, milyen imponáló lehetett a vizesárokka körülvett főhadiszállás. A töltés megépítésénél ötszázezer olyan szikladarabot használtak fel, amelyet a beltengertől szállítottak át. A hétszintes főtoronyt aranyozott cserepek borították, a falait egy ugrani készülő tigris ábrázoló, hatalmas relief díszítette. A jezsuiták akkori vezetőjének küldöttsége harminc főből állt. A japán hadúr, aki fogadta a misszionáriusokat, maga volt a megtestesült jóindulat. „Úgy viselkedett, akár egy nyájas kísérő; úgy viselkedett, mintha magánemberként találkoznávalünk” – írta Fróis, aki jelen volt ezen az eseményen.

„Felvezetett minket a hetedik szintre, és menet közben azokról a csodálatos kincsekről beszélt, amelyeket az egyes szinteken tároltak... Azután egy másik lépcsőn elindult lefelé, és megmutatta nekünk azt a helyet, ahol aludni szokott... Leült és szakét kért. Amikor behozták az italt, a saját kezével szolgálta ki Coelho atyát... Ezt követően behozták a halat, amit a szaké kísérijeként szoktak fogyasztani. Ő ekkor fogta az evőpálcikákat, és személyesen szolgálta ki az atyákat és a testvéreket. Ilyen meghökkenítő és végtelen kedvességgel bánt Coelho atyával és kísérijével. Aki látta, aki hallotta, az mind azt vallotta, hogy ilyet vagy hasonlót korábban még sosem cselekedett.”

A megbeszélések során Hidejosi szóba hozta a koreai invázió ügyét, és óvatosan megkérdezte, vajon van-e lehetőség arra, hogy a hadművelet során igénybe vegye a portugálok két nagy hajóját. Coelho erre nem csupán annyit mondott, hogy segít a hajók megszerzésében, de annak esélyét is felvetette, hogy a Fülöp-szigetekről elinduló, a spanyolok által vezetett erők esetleg segíthetik a támadást. Hidejosi ekkor, mintegy viszonzásként, megemlítette, hogy templomokat fog építeni Kína területén. A szövetség jónak ígérkezett, mindenki meglegedésére szolgált. Hidejosi kiadott egy rendeletet, amely engedélyezte a jezsuitáknak, hogy Japán területén bárhol szabadon prédikálhatnak. Ha figyelembe vesszük az egyes daimjók közötti ellenséges viszonyt, megállapíthatjuk, hogy ez komoly lépés volt.

Ám hiába voltak közösek az érdekeik, Hakatanál valahogy minden félrecsúszott, és Coelho a viselkedésével mintegy igazolta a japánok félelmeit. A kiutasításra válaszul az atya elhatározta, hogy akár erővel is megtartja Nagaszakit. Ehhez a keresztény daimjók segítségét kérte, és amikor ők nemmel válaszoltak, futárokat küldött szét a világban, hogy kiderítse, kaphat-e katonai segítséget a spanyoloktól

vagy a portugáloktól. Bár ebből a tervből nem lett semmi, Coelho világossá tette: szükség esetén hajlandó fegyverhez nyúlni. Aki nagyjából tisztában van azzal, hogy a jezsuiták milyen fondorlatos módon ténykedtek Erzsébet királynő Angliájában, az nem lepődhet meg azon, hogy itt, a világ másik felén hasonló eszközökhöz nyúltak.

A misszió végül viszonylag olcsón megúszta a rendeletet. Nagaszakit elvették a jezsuitáktól, a kétszázötven létesítményük közül körülbelül hatvanat leromboltak – így semmisült meg például a kiotói nagy Namban-dzsi (a déli barbárok temploma) –, viszont a Kjúsúban összegyűlt százhusz misszionárius közül ténylegesen csupán három fiatalabb hagyta el az országot, de valamivel később ők is visszatértek Japánba. A többiek elrejtöztek, a keresztény daimjók birtokain találtak menedéket. Az idő múltával Hidejosi dühe alábbhagyott, már más ügyekkel foglalkozott, például Korea tervezett lerohanásával.

A Hakata utáni évek, mint utóbb kiderült, meglepően jól alakultak a katolikusok számára. 1589-ben, alig két évvel a rendelet után, a jezsuiták tízezer új áttérrel büszkélkedhettek; közülük a leghíresebb Hoszokava Grácia (1563–1600) volt. Az elegáns, mégis visszafogott nemesasszonyt az ikonográfiában úgy ábrázolják, mint Ukon Takajama párját: ő az elkínzott arcú nő, aki a képeken szinte mindig ott van az állhatatos szamuráj közelében; ő az, akiről a *Szamuraífjeleség – szerelem, szenvedés, hit* című, igencsak népszerű regény szól. A sors azzal sújtotta, hogy Akecsi Micuhide, Nobunaga gyilkosa volt az apja. Micuhide halálát követően kegyvesztetté vált. A férje, hogy egyértelműen megmutassa, elhatárolódik tőle, rabságban tartotta. A hölgy ezen időszak alatt került kapcsolatba egy keresztény családból származó szolgálólánnyal. Később titokban látogatást tett Organtino atyánál, az oszakai templomban. A hakatai rendeletet követően is hű maradt azon elhatározásához, hogy áttér a keresztény hitre. A saját otthonában, a saját szobalánya keresztelte meg.

Hidejosihoz valószínűleg eljutottak az ilyen tevékenységekkel kapcsolatos hírek, de ezekben az években – meghökentő módon – nem lépett fel a keresztényekkel szemben, és azt is le kell szögeznünk, hogy magát a vallást sosem tiltotta be. Úgy tűnt, az sem zavarja igazán, hogy a misszionáriusok nem teljesítették parancsát, és folytatják a munkájukat. „Egyetlen tisztességes embernek sem fogom megengedni, hogy kereszténnyé váljon – mondta –, de azt nem ellenzem, ha a vének és az alacsonyabb rendűek megteszik, mert az ilyenek amúgy sem jelentenek veszélyt országomra.” Az indiai alkirálynak címzett egyik levelében elmagyarázta, hogy a kereszténység felbolygatta hazája vallási rendjét és szétszaggatta a feudális viszonyok addig létező szálait. A Fülöp-szigetek spanyol kormányzójának is írt; vele azt közölte, hogy a spanyoloknak semmivel sincs több joguk ahhoz, hogy a vallásukat terjesszék Japánban, mint amennyi a japánoknak ahhoz, hogy a saját vallásukat terjesszék Manilában. Logikus érvelés, ami viszont azt mutatja, hogy a partikularizmus visszaütött az univerzalizmusnak.

Adaptáció

Három évvel a hakatai incidens után Hidejosi nagyobb delegációt fogadott az oszakai kastélyában. A küldöttség tagjai között volt az a négy fiatal japán keresztény, aki akkor tért vissza Rómából. A tizenhét külföldi papból álló csoportot a jezsuiták ázsiai legfőbb vezetője, Alessandro Valignano (1539–1606) vezette. Diplomáciai szempontból nem papként, hanem India portugál alkirályának hivatalos küldötteként érkezett. A küldöttség tagjai megpróbálták lenyűgözni a hadurat: még a néger szolgák is bársonyruhát, aranyláncokat viseltek. A találkozó jól alakult, mivel Hidejosi kíváncsi volt a négy ifjú japán történeteire. A csembalón és más európai hangszerekkel előadott zenét is élvezte. A delegációhoz tartozó egyik fiatal pap, João Rodrigues később így írt erről az epizódról:

„Taiko [Hidejosi] a Dzsuraku-kastélypalotában fogadta a delegációt, amelyet India alkirálya, Dom Duarte de Menezes küldött hozzá gazdag ajándékokkal. A nagykövet Alessandro Valignano atya volt, akit a számos portugálon kívül az a négy, európai módon öltözködő japán nemes is elkísérte, akik megjárták Rómát. A fogadás az egyik legünnepélyesebb esemény volt, ami abban az időben Japánban lezajlott, mivel a királyság valamennyi fontos nemese és előkelősége jelen volt. Taiko parancsára a város valamennyi lakója sorfalat állt a hordszéken utazó nagykövetnek, aki mellett gazdagon feldíszített lovak hátán léptettek a portugálok és a japán nemesek.”

A szóban forgó négy fiatal japánt Valignano indította útnak még nyolc évvel korábban. Két feladatot kaptak: tudatosítsák Európában, hogy létezik egy Japán nevű ország, és ezzel segítsék elő, hogy a misszió megkapja hazulról a szükséges anyagi támogatást és embereket; hazatérvén pedig számoljanak be a japánoknak az európai egyház dicsőségéről. A fiatalokat Európában úgy kezelték, mint a világ túlsó felén lévő, egzotikus és hamarosan kereszténnyé váló birodalomból származó hírességeket. Nem csupán Spanyolország királyával és legjelesebb személyeivel találkozhattak, de Rómában átnyújthatták a pápának azt a Nobunagától kapott, festett paravánt, amelyet a kor legjelesebb japán művésze, Kanó Eitoku festményei díszítettek. Összesen hetven várost látogattak meg, mindenhol szenzációszámra mentek. Valójában az ismeretlenbe tették utazást, váratlan kulturális stressz érte őket: kényelmetlenül érezték magukat a magas székeken ülve, a lábukat lógázva, és szinte sokkolta őket, hogy női partnerekkel táncoltak. Augsburgban, 1586-ban készült egy festmény, amelyen pompázatos európai környezetben, díszes ruhákban és gallérokban láthatók. Az a négy fiatal japán keresztény volt a bizonyítéka és az eredménye annak, hogy a Kelet meglátogatta a Nyugatot.

A művelet végrehajtásáért felelős személy, Alessandro Valignano vizitóri pozícióba került, ami azt jelentette,

hogy csakis és kizárólag a jezsuiták római vezetőjének tartozott elszámolással és jelentési kötelezettséggel. Ez figyelemre méltó eredménynek számított, főként úgy, hogy akkor még csupán harmincnégy esztendő volt. Különlegesnek számított, mivel olaszként egy portugálok által uralt rendhez tartozott, de különleges volt a megjelenése is: még Európában is magasnak számított, Japánban pedig mindenütt izgatott és kíváncsi tekintetek követték, bárhol is ment. Kulturális szempontból is óriás volt, mivel abban a korban, amelyben az etnocentrizmus volt a norma, az adaptáció politikáját hirdette, amelytől a jezsuiták a japán életvitel konformizálását remélték. Manapság talán magától értetődő a dolog, de akkoriban ez forradalmi lépésnek számított. A többi európaihoz hasonlóan a misszionáriusok is lenéztek a helyi kultúrát, megalázónak tartották, hogy valaki a földön ülve nyers halat eszik, úgy vélték, ha ők is megteszik ezt, lesüllyednek a pogányok szintjére. Valignano viszont pontosan ehhez ragaszkodott, ő elvárta a papoktól – akik azért érkeznek Japánba, hogy megváltoztassák az országot – önmaguk megváltoztatását. A legtöbben természetesen iszonyodtak a gondolattól, hogy a jezsuiták japánná változzanak.

Valignano valamivel távolabb, Makaóban állomásozott, de figyelemmel kísérte Japánt, ahol három hosszabb látogatást is tett. Miként előtte Xaviernek, neki is nagy elvárásai voltak az országgal kapcsolatban. 1583-as, *A Japánban tapasztaltak összefoglalása* című munkájában külön kihangsúlyozta a tényt, hogy bár a japánok szinte mindent másképp csinálnak, mint az európaiak, semmiképpen sem nevezhetők civilizálatlannak. Az országban pompás templomok álltak, kiválóak voltak a japán kézművesek és más mesteremberek. Az olyan festők, mint például Szessu, meghökkenítő minőségű festményeket készítettek, a samurájok harci képességeit pedig a legjobbnak tartották egész Ázsiában. Mindemellett a lakosság is képzett, tanult és figyelmezt volt („...ebben a tekintetben nem csupán a többi keleti népet haladják meg, de az európai népeket is).

A leírtak valószínűleg sokkolták olvasói némelyikét. „Még a közemberek és a parasztok is jó nevelést kapnak, és oly figyelemre méltóan udvariasak, hogy az embernek az az érzése támad, az udvarban tanították ki őket” – írta. Úgy tűnt, a japánoknak csupán egyetlen hibájuk van: nem keresztények.

Pragmatizmus

Valignano úgy látta, ahhoz, hogy a jezsuiták valóban hatékony munkát tudjanak végezni, elengedhetetlenül szükséges számukra a helyi nyelv ismerete. Ennek érdekében szemináriumi kurzusokat indított. A japán nyelv tanulását korábban túlságosan nehéz feladatnak tartották, olyasminek, amire kár pazarolni a drága időt. Valignano másként látta a helyzetet: „Nekik csupán egyetlen nyelvük van, és ez a legjobb, lelegegásabb, a legkifejezőbb az ismert világban” – jelentette be. Bár a japán nyelv ismeretének hiánya az első időszakban hátráltatta a misszió munkáját, az új rendszer bevezetését követően a haladás felgyorsult. 1586-ban huszonhét padre közül tizennégy már japán nyelven gyóntatott; 1592-re a negyvenkét pap közül ezt már harmincheten voltak képesek megtenni, sőt tízen japán nyelvű prédikációkat tartottak. A nyelvtanulás újabb támogatást kapott 1590-ben, amikor a négy fiatal követel együtt Valignano is megérkezett Goából, és magával hozott egy nyomdagépet. Ezt a gépet szinte azonnal munkába állították, és szótárakat, nyelvtankönyveket, olvasókönyveket készítettek vele. A korábban oly sok gondot jelentő nyelvi akadály jelentősen lecsökkent.

Egészen eddig a pontig egyetlen japán áttért sem kapott magasabb pozíciót a misszió belül, mert megbízhatatlannak tartották őket, azt gondolták róluk, képtelenek megérteni a teológia lényegét. Valignano ezzel szemben úgy gondolta, ha azt akarják, hogy a keresztény a japánok vallása legyen, akkor szükség lesz japán származású papokra is.

Ennek megfelelően elindította a képzéseket. 1583-ban még csupán húsz japán jezsuita volt, de számuk 1593-ra már hetvenre növekedett. (Az első japán származású papok felszentelésére csak 1601-ben került sor.) Közben megnőtt a japán társadalom különböző rétegeiből származó világi segítők (dodzsukuk) és kíségetők (kambók) száma is. A reformok kiterjedtek az egyházi ügyekre is. Az egyik példa erre az áldozás volt, aminek a során a gyülekezettől nem várták el, hogy állva maradjon, mivel Japánban az emberek általában leborulással vagy meghajlással fejezték ki tiszteletüket. Valignano megpróbálta az ilyen részletek kiküszöbölésével csökkenteni a kereszténység idegen jellegét; megpróbálta valóban japános vallássá tenni.

Valignano egy másik újítása az volt, hogy a jezsuiták szervezetén belül lemásolta a zen monostorok hierarchikus szerkezetét. A fő szempont az volt, hogy a misszió a japán társadalom valamennyi szintjére elérjen, márpedig erre a társadalomra az volt a jellemző, hogy a legfelül lévők nagyra tartotta, míg a legalul elhelyezkedőket gyakorlatilag semmibe vette. Azzal, hogy a szegényekhez is elvittek üzenetüket, a jezsuiták automatikusan elidegenedtek azoktól, akik sértésnek vették, ha a társadalmi ranglétra alján elhelyezkedőkkel kellett érintkezniük, ha azokkal sorolták őket egy csoportba. Valignano rájött, ha a jezsuitákon belül is létrehoznak bizonyos japános hierarchiát, akkor a társadalom valamennyi szegmenséhez eljuthatnak, mindenkire hatást gyakorolhatnak, mert az emberek szívesen váltanak szót olyanokkal, akiket magukkal azonos rangúnak vélnék. Ezzel a kompromisszumos megoldással vékony jégre merészkedett – ezt igazolta a Kínában, az 1630-as években lezajlott szertartásvita. Az ortodox katolikusok számára a Valignano által alkalmazott megoldások némelyike felért az ördöggel való cimborálással.

A katolikusoktól egyébként sem állt távol, hogy ördögimádattal vádoljanak valakit. Vilela atya, aki a sintó animizmust tekintette egyik legádázabb és legszívósabb ellenségének, a következőt írta: „Az ördög olyan helyzetbe

kényszerítette ezeket az embereket, hogy számos nevetséges dolgot is imádni képesek. Vannak, akik a rókákat, míg mások a kígyókat, a teheneket, a szarvasokat, a teknősbékákat, az oszlopokat vagy éppenséggel a köveket istenítik.” Fróis leírta, hogy Coelho társaságában egy alkalommal, amikor tűzifát gyűjtöttek, sikeresen összevágta néhány „különleges és mégis furcsa formájú” buddhista szobrot, mert azok alkalmasak voltak a bálványimádásra, Arima daimjója pedig – a jezsuiták hatására – negyven buddhista és sintó intézményt semmisített meg abban a hitben, hogy azok a gonoszság központjai. Nem meglepő, hogy az ilyen cselekedetek ellenséges érzelmeket szültek, ezért Valignano hozzáállása ebben is forradalminak bizonyult: „Nagy szeretettel kell fordulnunk a buddhista boncok felé – írta. – Kifejezetten tartózkodnunk kell attól, hogy örvendjünk balszerencsájüknök, megvessük őket, rossz dolgokat mondjunk róluk, ellenük beszéljünk. A japánok kifejezetten nem kedvelik az efféle viselkedést. Az ilyen dolgok nemhogy nem növelik presztízszüknök, rossz hírüknök keltik.”

Valignano szándékai összességükben tekintve pragmatikusak voltak, mivel a jezsuiták ügyét kívánta elősegíteni, miközben komoly erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy távol tartsa Japántól a többi katolikus rendet. Rájött, hogy minden simábban és könnyebben zajlik, ha a japánok módszereit alkalmazzák. Ugyanezen a gondolati úton haladt akkor is, amikor leállította Gaspar Coelho katonai jellegű intrikáit, mivel azok könnyen visszafelé sülnhettek volna el. Közbelépésével végül lemondásra kényszerítette a misszió vezetőjét. Ezt követően a jezsuitáknak esküt kellett tenniük, hogy távol maradnak a politikától. Ily módon – Valignanónak köszönhetően – képesek voltak arra, hogy keresztülhajózzanak az 1590-es évek viharos vizein.

1592-ben, amikor Hidejosi elindította a Korea elleni inváziót, legfontosabb tábornoka a keresztény Konisi Jukinaga (1555–1600) volt, aki erősen rivalizált a másik fővezérrel, Kató Kijomaszával, aki nicsiren zelótának számított.

A két sereg folyamatosan haladt előre a félszigeten, és Szöulnál találkozott, amelyet ilyen módon harapófogóba fogtak. Ekkor vált nyilvánvalóvá a két vezér ellentéte. Kató katonáinak zászlóján a „Nam mjohó renge kjó” (Dicsőség a Lótusz-szútrának) felirat szerepelt, Konisi katonái viszont keresztet emeltek magasra, és európai misszionáriusok kísérték őket. A japán seregek északi irányba, a határ felé nyomultak tovább, de a kínaiaknak sikerült feltartóztatniuk őket. Közben a tengeren komoly veszteségeket szenvedtek, így nem rendelkeztek megbízható utánpótlási útvonallal. Ennek az lett a következménye, hogy Konisi rákényszerült egy megalázó fegyverszünet megkötésére. Odahaza, Japánban a két tábornok folytatta az ellenségeskedést: míg Konisi a kereszténységet promotálta a saját birtokain, Kató a saját fennhatósága alá tartozó területen kivégeztette az áttérteket. Azt, amit Kató tett, a soron következő események baljós előjelének is nevezhetjük.

A teával kapcsolatos ügyek

A Hakozaki-szentély, ahol Hidejosi 1587-ban időzött, Korea felé néz, és egy fenyegető üzenet található rajta: „Tekikoku fukou” – hódoljanak be az ellenséges országok. Bár nyilvánvaló, hogy a feliratot a mongol hódítóknak szánták, szinte biztos, hogy Hidejosi másképp gondolta. Miközben a szentélyben tartózkodott, versíró versenyt rendezett a tábornokainak, amelyben maga is részt vett, és a ceremóniamesterével, Szen nó Rikjúval teázgatott. Korábban már olvastam egy „kannatartó fenyőfáról”, amelynél ez az esemény lezajlott, ezért elindultam, hogy a saját szememmel lássam. Kiderült, hogy a hely a szentélytől gyalog alig tizenöt percnyire, a kjúsúi egyetemi kórház területén található. Az a bizonyos fa egykor a tenger melletti, beépítetlen részen állhatott – ez is azt juttatta eszembe, hogy a szentélyekre szánt területek mennyire összezugorodtak a modern időkben. Rikjú annak idején

kétségtelenül átfésülte a vidéket, hogy megfelelő helyszínt találjon, miután parancsot kapott a tea elkészítésére. A part mellett álló fát választotta ki, ez alatt gyújtotta meg a fenyőtövisből rakott tüzet az egyik alacsonyan lógó ág alatt, és erre az ágra felakasztotta a kannát. Mindent a vabi-csa, a minimalizmust és a rusztikus egyszerűséget előnyben részesítő teázási stílus esztétikájának megfelelően hajtott végre.

Azt beszélték, hogy a teaszertartás tökéletesítése során Rikjúra a katolikus mise gyakorolt hatást. Ez a kijelentés első hallásra nevetségesnek tűnik, mivel a szertartás lényegét tekintve japán, ám a keresztények aktív tevékenységet folytattak azokban a körökben, amelyekben Rikjú is megfordult, és hét tanítványa közül legalább kettő áttért a nyugatiak vallására. (Állítólag a felesége és a lánya is kikeresztelkedett.) A teamester egyik modern kori utóda, Szosicu Szen meggyőző érveket sorakoztatott fel a katolikus hatás igazolására, és miután ezekre a kapcsolatokra rámutatott, én is meghökkentőnek találtam a hasonlóságokat. Itt van például az, hogy a teát a tisztelet jeleként a fej magasságába emelik, és a csészét ivás után kitorlik egy fehér kendővel. Ebben a rituáléban valóban felfedezhető a két vagy három különálló dolog spirituális egységben való összefogása. Vajon lehetséges az, hogy az okasit (japán édesség), amit a zöld teához szoktak adni, valójában a katolikus misékről ismert ostya inspirálta? Ezen érdemes lenne elgondolkozni.

A teázás azon kevés dolgok egyike volt, amelyet a misszionáriusok nem találtak bűnös tevékenységnek, sőt még az is előfordult, hogy vallási ceremóniákat jeles japánok teaszobáiban tartották meg. Valignano előírta, hogy valamennyi jezsuita szállásán legyen egy teaszoba, ahol a látogatókat fogadni lehet. A misszionáriusok valahogy úgy tekintettek a teázásra, mint egy alkalomra, amelynek során kapcsolatba kerülhetnek a japán elittel, vagyis bizonyos értelemben véve ez volt a 16. század golfja. Az egyik portugál pap, João Rodrigues (1558–1633), akit „Tolmács”

néven is ismertek, alaposan meg- és kiismerte a teázási szokásokat; a japán kultúráról írt könyvében négy teljes fejezetet szentelt ennek a témának. Mint leírta, a teázás valódi célja a japánok számára az, hogy „belepillantsanak a saját lelkükbe, higgadtan és szerényen megszemléljék mindazt, amit ott találnak, és ilyen módon, saját erőfeszítéseik révén megértsék a misztériumokat”. A teaszoba csendjében, egy csésze forró zöld tea előtt üldögélve a jezsuiták és a japánok közösen kutathatták a tökéletességet; a teaszobában létrejött egymás megértése, itt a Kelet és a Nyugat mintha ugyanabból a spirituális forrásból ivott volna. Eközben viszont a külvilágban tovább erjedeztek a problémák...

KERESZTRE FESZÍTÉS (Nagaszaki)

A mártírok múzeuma

A hakatai rendelet után Nagaszakiban véres eseményre került sor: huszonhat keresztényt feszítettek keresztre azzal a szándékkal, hogy figyelmeztessék az embereket: a vallás átlépett egy bizonyos határt. A helyzet komolyságát többé nem lehetett kétségbe vonni, mivel már emberéletek forogtak kockán. Az egyes emberek személyes hite és meggyőződése összegabalyodott a nemzetközi politikával, mivel húsz japán mellett négy spanyolt, egy mexikóit és egy portugált is kivégeztek. A keresztény hit terjesztése ekkor már jóval több volt, mint az eltérő értékrendek összezapása: élet-halál kérdéssé vált. Ennek eredménye egy borzalmas dráma lett, amely Kanszaiban kezdődött és Nagaszakiban ért véget.

Ha vonattal érkezünk a városba, az állomásépületet elhagyva bal oldalon egy dombot láthatunk. Ez a domb egy forgalmas kereszteződés túlsó oldalán áll, és az állomástól néhány perc alatt megközelíthető. A Nisizaka-dombon egy kis park jelöli a keresztre feszítés helyét. Hajdan egyetlen épület sem állt rajta, a modern korban azonban ezt a területet is belepték a lakóházak. A kis zöld folton, ami megmaradt, egy különleges, színes tornyokkal rendelkező templomot, valamint egy hosszú, vízszintes emlékművet

találhatunk, amelyen huszonhat keresztre feszített alak sorakozik. Ha alaposabban szemügyre vesszük ezeket az alakokat, megállapíthatjuk, hogy három közülük jóval kisebb a többinél. Ez a három alak szimbolizálja azt a három kivégzett gyermeket, akik közül a legfiatalabb még csupán tizenkét esztendő volt.

Egészen véletlenül épp húsvét vasárnapján látogattam el erre a helyre. Egy darabig elüldögéltem az egyik padon, hogy magamba szívjam az atmoszférát. A feljegyzések szerint hatszáznál is több embert végeztek ki ezen a dombon, de valahogy végtelenül unalmasnak találtam a helyet. A közelben két turistalány a szuvenírekről csacsogott. Egy idősebb pár a cseresznyevirágokban gyönyörködött. Egy férfi, aki a testalkata alapján ítélve akár szumós is lehetett, egy ölebet sétáltatott. Feljebb a dombon egy hatalmas Kannon-szobor állt, amely az arcán rendíthetetlen mosollyal nézett le az öbölre. Mindent összevetve: a helyszín tipikusan japán volt, és nehezen lehetett összeegyeztetni a múltbeli eseményekkel. „Ma én akarok lenni az egyik a számos zarándok közül, akik eljönnek ide, Nagaszakiba, kilátogatnak a Mártírok dombjára, arra a helyre, ahol keresztények a saját életük feláldozásával tettek tanúbizonyosságot Krisztusba vetett hitükről” – mondta II. János Pál az 1981-es látogatása során. Húsvét vasárnap volt, ennek ellenére alig láttam zarándokokra utaló jeleket.

A park végében áll a Huszonhat Vértanú Múzeuma, amelyet Diego Yuuki (1922–2008) alapított és épített fel. Ő spanyol jezsuita volt, 1948-ban érkezett Japánba, és negyvenhat éven keresztül igazgatta a múzeumot. A kiállítási tárgyak meglehetősen eklektikusak, látható itt egy mexikói könyv, ami a mártírok idején készült; egy bronz Jézus-szobor, amelyet Kolumbusz Lovagjai adományoztak; egy ősrégi kámforgyökér, ami úgy néz ki, mintha „megkínózták volna”. Néhány valóban érdekes, a titkos keresztényekkel kapcsolatos tárgyat is megtekinthetünk az üldöztetés korából. A múzeum legnagyobb becsben tartott kincse egy levél, amelyet Francisco Xavier írt a por-

tugál királynak. A lap felső felén tökéletes kalligráfiákat láthatunk, lejjebb viszont a szent megmutatja emberi oldalát: ezen a részen a betűk megdőlnek, a szavak olvashatatlanná válnak.

A kiállítás központjában a huszonhat vértanú áll, akiknek a történetét a Diego Yuuki által felkutatott anyagból összeállított könyvecskében foglalták össze. Maga a történet 1593-ban, az Assisi Szent Ferenc példáját követve szégyenségi fogadalomban élő ferencesek érkezésével kezdődik. Ezt a rendet a 14. században alapították, és még akkor is megőrizte integritását, amikor a katolikus egyházon belül felütötte fejét a korrupció és a széthúzás. A ferences barátok a spanyol felfedezők nyomában haladtak nyugati irányba, átjutottak az Atlanti-óceánon, keresztülvágtak Mexikón, elérték a Fülöp-szigeteket, ahonnan irigy pillantásokkal méregették a számtalan lehetőséget kínáló Japánt. Ekkor már megtörtént a világ spanyolok és portugálok közötti felosztása, a pápa 1585-ös dekrétumában rögzítették a jezsuiták monopóliumát Japánban. A Manilába eljutó jelentésekből arra lehetett következtetni, hogy a jezsuiták elég nagy zűrzavart okoznak azzal, hogy beleártják magukat a kereskedelmi és katonai ügyekbe; ezt a tiszta gondolkodású ferencesek valódi anathémának tekintették.

1593-ban a Fülöp-szigetek spanyol kormányzója delegációt indított útnak. A küldöttséget, amelynek feladata a spanyol-japán viszonytal kapcsolatos tárgyalások folytatása volt, egy ferences barát, Pedro Bautisto vezette. Bautistót a rendje három tagja kísérte el. A tárgyalások során a delegáció engedélyt kért Hidejositól egy monostor megépítésére. A japán vezető szeretett volna kereskedni Manilával, ezért jó szándékúan állt a kéréshez, és a ferenceseknek adományozott egy kiotói telket, amelyen azután meg is épült a monostor. A helyszínen álló kis múzeumban látható rajz tanúsága szerint a ferencesek akkori komplexuma egy fallal körülvett terület volt, ahol a szerzetesek lakhelyéül szolgáló épületeken kívül iskola és két kisebb kórház is állt. (A kisebbiket a leprások számára tartották

fenn.) A helyiek Namban-dzsinek (déli barbárok templomának) nevezték, vagyis ugyanúgy, ahogy az első városi templomot; a létesítmény hivatalos neve Los Angeles volt. A spanyolok stílusa újabb egzotikummal színesítette az akkoriban az újjáépítés és revitalizáció korát élő várost.

A jezsuiták a hakatai rendeletet követően meghúzták magukat, ám a ferencesek, velük ellentétben, nyíltan folytatták a hittérítést, és jótékonyági munkájuknak köszönhetően hamarosan követőkre is találtak. Az általuk felépített létesítmény körül egyre több keresztény telepedett le; a környéket hamarosan „Diosmacsi”-nak, vagyis „Isten Városának” nevezték. A monopóliumukon keletkezett lék nyugtalanítani kezdte a jezsuitákat, ők is félretették a diszkréciót, és nekiláttak, hogy a színpalak mögött agitációs munkát folytassanak az újonnan érkezett keresztények ellen. A ferencesek döbbenet figyelték, hogy a jezsuiták milyen kompromisszumokat kötnek, hogyan idomulnak a japán szokásokhoz és megoldásokhoz. Az egyik ilyen, szerintük nem jelentéktelen apróság az volt, hogy a jezsuiták selyemlepedőket és csodás takarókat biztosítottak nagyra becsült vendégeik számára. A rendek közötti ellentétet erősítette a nemzetek közötti rivalizálás: a jezsuiták többnyire portugálok voltak, ezért bizalmatlanul figyelték, hogy a ferenceseket milyen szoros kapcsolat fűzi a spanyolokhoz.

A kölcsönös vádaskodások hallatán a japánok elbizonytalanodtak, megrettentek. A helyzet 1596-ban éleződött ki, amikor egy spanyol vitorlás hajó, a Manilából Mexikóba tartó *San Felipe* viharba került, és hajótörést szenvedett Sikoku közelében. Az értékes szállítmány az Urago-öbölbe borult; a víz színét ázott szőnyegként takarta be a sok lebegő selyem és brokát. A hajón nagy mennyiségű arany is volt. A helyi hatóságok lefoglalták a szállítmányt, a legénység tagjait őrizetbe vették. A kormányost feldühítette a bánásmód, közölte fogva tartóival, jobban tennék, ha óvatosabbak lennének, mivel a spanyolok előbb-utóbb éppen úgy gyarmatosítani fogják az országukat, mint Dél-Ame-

rikát. „A misszionáriusok, akik idejöttek, Spanyolország királyának előőrsét képezik” – figyelmeztette a japánokat. Mivel a hajón misszionáriusokon kívül katonák is utaztak, a fenyegetés valósnak tűnt.

Amikor a hír eljutott Hidejosihoz, dühösen reagált, és nem csupán a hakatai rendelet érvényét újíttotta meg, de utasítást adott Kanszai vezető keresztény tisztségviselőinek őrizetbe vételére. Elkészült egy lista, amely annak a körülbelül négyezer főnek a nevét tartalmazta, akik a jezsuiták szerint árthattak a japánok és a portugálok közötti kereskedelmi kapcsolatoknak. A hatóságok fő célpontjai a ferencesek voltak, így a listáról kihúztak jó néhány nevet. A névsor tovább rövidült, mert bizonyos személyek támogatókra leltek, végül Oszakában és Kiotóban összesen huszonnégy embert tartóztattak le. Közöttük volt Pedro Bautisto is, aki még ekkor is bízott a japán vezető jóindulatában. „Nincs félnivalónk, amíg Hidejosi él!” – állította. Tévedett.

A japán vezér időközben megöregedett, egyre szeszélyesebbé vált. Korábban néhány alkalommal már kiszámíthatatlanul viselkedett, időnként megmagyarázhatatlan kegyetlenségről tett tanúbizonyságot. 1591-ben arra kényszerítette teamesterét, Szen nó Rikjút, hogy kövessen el öngyilkosságot. 1595-ben az unokaöccse, egyben örököse, Hidecugu ellen fordult, egész háznépét lemészároltatta. Miután őrizetbe vették ezt a bizonyos huszonnégy keresztényt, úgy döntött, valamennyiüket ki kell végezni. Elrendelte, hogy tetteiket és az ítéletet táblára kell írni, ezt a táblát a vesztőhelyre kísért elítéltek előtt kell majd vinni, hogy mindenki láthassa, miért kapnak ilyen büntetést.

„Ezek az emberek követként érkeztek a Fülöp-szigetekről, de Kiotóban maradtak és a keresztény vallásról prédikáltak, annak ellenére, hogy ezt az elmúlt években szigorúan megtiltottam. Így tehát elrendelem, hogy végezzék ki őket azokkal a japánokkal együtt, akik felvették a vallásukat. Ezt a huszonnégy elítéltet Nagaszakiban kell keresztre

feszíteni. Mindenki tudja meg, ismét kiadok egy rendeletet, amely tiltja a keresztény vallás terjesztését. Ha bárki megszegi ezt a parancsot, a családjával együtt büntetés lesz a része.”

Vajon a Japán biztonsága miatti aggodalom motiválta, vagy esetleg lehetőséget látott arra, hogy megszerezzen egy nagyobb zsákmányt?

– Ne felejtjük el, hogy Hidejosinak pénzre volt szüksége a koreai hadjáratához – mondta a hakatai professzor.

Valignano úgy érezhette, hogy a japánokban az idegen intervenciótól való félelem, ami még Nobunaga idejében támadt fel, akkor erősödött meg, amikor a spanyolok átvették a hatalmat a Fülöp-szigeteken, és a spanyol és a portugál korona 1580-as uniója miatt vált igazán aggasztóvá. A *San Felipe* incidense igazolta a japánok félelmét. Közben az egyik szerzetes, bizonyos Passio atya megfigyelte, hogy a japánokban feltámadt egy potenciális ötödik hadoszlop miatti félelem is: „Mivel Hidejosi abban hisz, hogy nincs következő élet... a fejébe vette, hogy a keresztények célja valójában nem a Megváltás, hanem az a vágy, hogy összegyűjtsék hittársaikat, akik majd egyesülnek, akár a testvérek, és mind ellene fordulnak.” A jezsuita misszió átpolitizált természete tehát kétélű kardnak bizonyult.

Huszonhat vértanú

Nagaszakiban, a mártírok múzeumában van egy nagy méretű freskó, amelyen összesen háromszázötvenhét alakot számolhatunk össze. Ez a festmény a vértanúk kivégzésének történetét meséli el egy sor csoportkép formájában. Az első képszelet az őrizetbe vételt ábrázolja, a következő azt, amikor a foglyok fülét levágták, majd szekérre pakolva végighordozták őket Kiotóban. (A csonkítás a nyilvános megszégyenítés hétköznapi formája volt.) Az elítélteket Oszakában és Szakaiban is megmutatták a népnek, ugyanis

mindkét városban aktív keresztény csoportok léteztek. A foglyoknak hátrakötözött kézzel végig kellett gyalogniuk a Nagaszakiba vezető, 450 mérföldes úton (Diego Yuuki szerint a távolság egy részét lóháton tették meg); a tartományok határánál mindig leváltották az őket kísérő száz katonát. Az egyik hely, ahol keresztülhaladtak, Hakata volt, ahol Hidejosi rendelete ellenére még mindig létezett egy kis, de nagyon is virágzó keresztény közösség.

Úton Kjúszú felé két önkéntes akart csatlakozni a csoporthoz, hogy vigaszt nyújtsanak a foglyoknak, gondoskodjanak róluk. Felszólították őket, hogy távozzanak, és amikor nem engedelmeskedtek, őket is letartóztatták. Egyikük csupán tizenkét esztendő volt. Ilyen módon a foglyok létszáma huszonhatra növekedett. Eltérő háttérrel rendelkeztek: a japánok között volt egy kardműves, egy selyemkészítő, egy szaké főző és egy korábbi buddhista pap. A felfordulásban a jezsuita rend három tagját is letartóztatták. A csoportban volt egy ismeretlen férfi, akit Mathiasnak neveztek. Ő állítólag egy másik, a lefogandók listáján szereplő Mathias helyett adta fel magát. A hat külföldi ferences közül öt kifejezetten térítési szándékkal érkezett Japánba, a hatodik viszont egy mexikói szerzetes volt, egy szegény pára, aki hazafelé tartott a hajótörést szenvedett *San Felipén*, majd Kiotóba keveredett, ahol nem sokkal később őrizetbe vették.

A kivégzés helyszínéül azért Nagaszakit választották ki, hogy szimbolikusan is tört döfjenek az ország keresztényeinek szívébe. A város, ahol tizenegy templom állt, még mindig jezsuita erődítménynek számított. A kivégzés módját is hasonló céllal határozták meg: azok, akik a keresztet követik, haljanak meg a kereszten. Első pillantásra rossz, kegyetlen viccnek tűnik a dolog, de ezt a módszert már régóta alkalmazták Japánban, akár csak a máglyán történő megégetést, a lefejezést és az élve megfőzést is. „A keresztihal csak számunkra különleges – jegyezte meg Luís Fróis a *Tratadóban* –, Japánban ez köznapi dolognak számít.” A japán stílusú keresztre feszítés különbö-

zött a rómainól, ezt már akkor megállapíthatjuk, amikor a mártírok múzeumában megpillantjuk a kiállított, hatalmas méretű fakeresztet. Ezen a kereszten két vízszintes rész van, az egyik a karok, a másik lábak számára, ezenkívül középtájon felerősítettek rá egy kisebb, rönkszerű fadarabot, aminek az volt a funkciója, hogy előretolja a felsőtestet. A kezeket és a bokákat bilincsel rögzítették, a derékra kötelet tekertek. Az egyik szemtanú, Francesco Carletti a következőket írta a borzalmas kivégzési módról:

„A keresztet lefektették a földre, az elítélt testét ráfektették, megfeszítették és rögzítették. Ezután gyorsan felállították a keresztet, a végét belecsúsztatták az előre kiasott gödörbe, amit betemettek, hogy a pózna szilárdan álljon. Amikor ezzel végeztek, a bíró, aki kimondta az ítéletet, és aki köteles volt jelen lenni a kivégzésen, parancsot adott a hóhérnak, aki egy lándzsával oldalirányból keresztülszúrta a testet, de úgy, hogy a lándzsa vége behatoljon az elítélt egyik oldalán, és a másikon bukkanjon elő. Nem ritkán megesett, hogy két hóhér is volt, mindkettőnek volt saját lándzsája, és míg az egyik jobbról, addig a másik balról szúrt, méghozzá úgy, hogy a lándzsák a testben felfelé haladva, odabent keresztezve egymást, a vállak fölött bukkantak elő. Ezen módszer alkalmazása esetén a halál gyorsan beállt. Időnként megesett, hogy a kivégzendő személy nem halt meg a lándzsadöfések miatt, ilyenkor a hóhérok keresztülszúrták a torkát vagy balról felfelé döfve a szívét, és ekképpen vetettek véget szenvedésének.”

A huszonhat vértanú kivégzésével kapcsolatban – miként azt Diego Yuuki megjegyezte – az egyik legmegdöbbentőbb dolog az a lelkesedés volt, amivel ezek az emberek a halálukba meneteltek. „Szilárdan hiszem, hogy Krisztusért meghalni nem egyéb, mint Isten legnagyobb ajándéka. Mily csodálatos módja ez elkezdni az évet!” – írta Pedro Bautisto a börtönében. Amikor az elítéltek eljutottak a kivégzés helyszínére, olyan örömmel ölelték meg keresztjei-

ket, mintha boldoggá tenné őket a sors, ami rájuk vár. A hóhért meglepte ez a különös lelkesedés, és bevallom, ahogy Diego Yuuki beszámolóját olvastam, engem is. Úgy gondolom, hogy bárki, aki értékeli az életnek nevezett ajándékot, aki már a puszta létezését csodának tartja, az csakis akkor értheti meg a halálvágyat, ha teljes bizonyossággal hisz az elmúlást követő létezés valamilyen formájában. Persze még ekkor is felmerül a kérdés: miért teremtené meg Isten az emberi életet, ha a leghőbb kívánsága az volna, hogy az emberek feláldozzák azt? Egyáltalán: miért teremtette meg a világot?

A vértanúk utolsó perceiről a jelenlévők számoltak be, akik között ott volt Luís Fróis és João Rodrigues is. A tizenkét esztendőes gyerekekkel közölték, megkímélik az életét, amennyiben hajlandó megválni felvett hitétől, ő azonban visszautasította a lehetőséget, mert „nem volt hajlandó elcserélni egy örökkévaló életet egy olyanért, aminek hamarosan úgyis vége lesz”. A mexikói szerzetesnek sikerült előadnia egy szójátékot: közölte, hogy Felipe (így hívták) a *San Felipe* kegyelméből fog üdvözülni. A vértanúk közül a leghíresebb, az ékesszólásáról ismert japán jezsuita, Paolo Miki a hosszú vándorlás során egyetlen pillanatra sem tett le arról, hogy megtérítse azokat, akikkel valamilyen módon kapcsolatba került. Letartóztatásáig nagyon jó úton haladt afelé, hogy ő legyen az első japán keresztény pap. A keresztről is szólt az emberekhez, kijelentette, hogy ő igaz japán, nincs semmiféle kapcsolata a Fülöp-szigetekkel, ártatlan az ellene felhozott vádpontokban, ennek ellenére elfogadja sorsát, és hajlandó megbocsátani Hidejiosinak.

A kivégzések hatása nem egészen az volt, amit a hatóságok vártak. Ahelyett, hogy a lakosság megrémült volna, a vértanúk bátorsága tovább növelte a kereszténység iránti elismerést és csodálatot, sőt, ahogy elterjedt, hogy létezik egy vallás, amiért érdemes meghalni, az érdeklődést is. Az eseménynek körülbelül négyezer szemtanúja volt. Ezek az emberek valósággal lerohanták az öröket, hogy valamilyen

relikviához jussanak. Egy 17. századi mexikói festményen azt láthatjuk, hogy a keresztényekkel szimpatizáló japánok szövetségeseikkel a kezükben állnak a kereszték alatt, abban a reményben, hogy sikerül felfogniuk néhány cseppet az áldozatok véréből. A kivégzést követő hetekben a testeket elrettentésképpen a keresztéken hagyták, a helyet harcosok őrizték, akik megakadályozták, hogy nagyobb csoportok verődjenek össze a domb tetején. Ironikus módon úgy egy hónappal később a *San Felipe* legénysége végre el tudta hagyni Japánt. Ahogy kivitorláztak Nagaszakiból, a hajójuk fedélzetéről az emberek láthatták a szerencsétlen kimenetelű baleset borzalmas következményeit.

Egy korszak vége

A jezsuita misszió számára a vértanúk halála az optimizmus korának végét jelölte. Luís Fróis néhány hónappal később, Nagaszakiban bekövetkezett halála ezt külön kihangsúlyozta. Fróis alig tizenhat esztendősen lépett be a jezsuiták közé, ismerte Xaviert és Jadzsirót, akkor találkozott velük, amikor Goában jártak. Harmincegy évesen érkezett Japánba. Hat évvel később Kiotóban találkozott Nobunagával. Mindvégig a jezsuiták „fentről lefelé haladó” stratégiáját képviselte: „Sosem feledkezem meg a portugál mondásról, mely szerint a lépcsőt fentről kezdve kell lesöpörni – írta. – A japánok mindig a felettük lévők példáját követik... Ez az oka annak, hogy a lentől felfelé haladó evangelizáció ebben az országban teljességgel hatástalan.” A misszióvezető titkáraként kétszáz hosszú levelet és jelentést írt Japánról, emellett összeállította az első misszió történetét feldolgozó *Historia de Japan* című kötetet.

Nem egyszerűen pap és írnok volt, mivel az általa készített jelentéseket kinyomtatták és a Japánban végzett missziós munka propagandájaként terjesztették az európai elit köreiből. Ilyenformán azt is kijelenthetjük róla, hogy irodalmi munkásságot végzett, mivel beszámolóit egyfajta

útleírásként is értékelni lehet. A felfedezések korában élt és alkotott, abban az időszakban, amikor számtalan tenge-rentúli utazásra került sor, és ezek népszerűsége hosszú időn keresztül töretlen volt. Az emberek érdeklődtek az új tájak, új országok iránt, olvasni akartak ezekről. (Ezt a tényt igazolja például az is, hogy Richard Haklyut művét, amelyben az angolok 1589 és 1600 közötti legfontosabb út-jairól és felfedezéseiről írt, meglehetősen magas példányszámban sikerült eladni.) Az európaiak a „feje tete-jére állított kultúrájú ország”, Japán iránt különösen érdeklődtek, ámulattal tekintettek rá, Fróis pedig – részle-tek felismerő, éles szemének és kiváló memóriájának kö-zönhetően – képes volt arra, hogy kielégítse a közönség kíváncsiságát. Figyelemre méltó életében a legutolsó jelen-tése az volt, amit a huszonhat vértanúról írt.

A kivégzéseket követően a katolikus egyház felbolydult, vezetői megpróbálták áttekinteni a helyzetet. Hidejosi vi-selkedését senki sem értette: egyrészt barátságosnak tűnt, másrészt viszont nyíltan ellenségesnek. A manilai kor-mányszónak címzett levelei egyikében ezt írta: „Tudomá-somra jutott, hogy az önök királyságai számára a vallás terjesztése csupán trükk, megtévesztés, amelynek segítsé-gével más királyságokat próbálnak uralmuk alá hajtani.” Közölte, hajlandó felajánlani a barátságát, de csak abban az esetben, ha nem küldenek Japánba több papot, hogy „erről a furcsa és hamis vallásról prédikáljanak”. Persze akkoriban nem a keresztényekkel kapcsolatos probléma foglalta le a legjobban: nagyobb ügyek kötötték le a figyel-mét, ráadásul az egészsége is megromlott. Megtorpant a Kína meghódítását célzó hadjárata, Kiotóban egy nagyobb földrengés során megsemmisült az általa készíttetett hatal-mas, még Todaidzsi szobránál is magasabb Buddha-alak, ráadásul az utódlás problémáját is meg kellett oldania, mi-vel a fia, Hidejori akkor még az ötödik esztendejét sem töl-tötte be.

Közben Hidejosi egyik tanácsnoka, Szejjaki-in folytatta a keresztények elleni intrikálást. 1598-ban Nagaszaki kor-

mányzója utasítást kapott arra, hogy zavarja el a jezsuitákat, legfeljebb kettőt-hármat hagyjon a városban, akik misét tudnak tartani az ott élő portugáloknak. A templomokat ismét lerombolták, a szemináriumokat bezárták, a papokat bujdosásra kényszerítették. A jezsuiták természetesen megpróbálták rászedni a hatóságokat, egy alkalommal például papnak öltözött japánok álltak egy kifutó hajó fedélzetén, eljátszva az országot elhagyó misszionáriusok szerepét. Közben a százhuszonöt jezsuita közül körülbelül százan illegálisba vonultak, a szimpatizánsaiknál és a nagyobb hatalommal rendelkező kikeresztelkedetteknel bújtak meg. A hívők csoportjai hetente egyszer, magánházakba találkoztak papjaikkal. Úgy tűnt, elkezdődött a titkos keresztények korszaka. Hidejosi nem sokkal később bekövetkező halála azután megváltoztatta a helyzetet.

Két héttel a halála előtt Hidejosi még találkozott João Rodriguesszel, a Tolmáccsal. 1591 óta voltak barátok – a portugál abban az évben szegődött a Hidejosival megbeszéléseket folytató Valignano mellé. Ez a barátság is közrejátszott abban, hogy a jezsuiták megmenekültek a nagyobb katasztrófától. A pap olyan jóban volt a japán vezérrel, hogy még arra is kísérletet tett, hogy megtérítse őt, amikor a halálos ágyán feküdt. A Hidejosi halálát követő bizonytalan időszakban a Tolmács létfontosságú szerepet játszott abban, hogy az egyház előtt simábbá váljon az új korszakba vezető út.

Amikor ellátogattam a mártírok múzeumába, eljutottam néhány sötét helyre is, így megkönnyebbültem, amikor egy kisebb csoportot követve beléptem a park szomszédságában álló templomba, ahol épp a húsvétot ünnepelték. A gyülekezet úgy kétszáz fős lehetett. Hátul álltam meg, onnan nézelődtem. A nők fehér fátylat viseltek; rajtam kívül csupán egyetlen külföldi volt jelen: a pap. Elgondolkodtam: vajon Nagaszakiban 1597 óta mindig ilyen a húsvét? A mise vidám és élvezetes volt; a pap kijelentette, hogy a huszonhat vértanú neve sosem fog feledésbe merülni. Hirtelen rádöbbsentem, hogy amit hallok, az nem

más, mint az ősök keresztény stílusú imádata; rájöttem, hogy a szentek közös dicsérete nagyon hasonlít a sintóból ismeretes őskamik magasztalására. Kiotóban, a Hokoku-szentélyben annak idején magát Hidejosit dicsőítették, de ugyanezen a helyen mind a mai napig az ő emlékének ajánlják a szertartásokat. Ily módon tehát az 1597-es események áldozatai és végrehajtója is megkapja a tiszteletet attól a nagyobb „családtól”, amelyhez tartoznak: az áldozatok a keresztény templomban összegyűlt hívektől, az atyákkal, fivérekkel és Szűz Máriával együtt, a végrehajtó pedig a nemzetétől, csakúgy, mint Japán többi hőse. Megállapítható tehát, hogy mindkét vallás, mindkét életmód, mindkét világnézet igényt tart a múltra, sőt talán ki is akarja sajátítani azt.

ÜLDÖZTETÉS (Ómura)

Az első kirisitan daimjó

A nyolcvanezer lakosú Ómura szerény hely. Leginkább azért fontos, mert innen lehet eljutni Nagaszaki repülőterére, amely a szomszédos öböl egyik kis szigetén helyezkedik el. A hatalmas víztömeg mintha négy oldalról venné körül a földet, a felszíne pedig olyan nyugodt és csendes, hogy az embernek az a benyomása támad, hogy valójában egy óriási tavat lát. Az öböl északnyugati sarkában mindenestre ott van egy keskeny, a tengerre nyíló átjáró, amely miatt a világnak ez a szeletkéje a térképeken leginkább egy anyaméhre hasonlít. A múltban az öböl egy olyan birtok közepén helyezkedett el, amely délen egészen Nagaszakiig lenyúlt, és magába foglalta a nyugati partvidék mentén lévő szigeteket. Az országnak ez a része volt az, ahol az első keresztény daimjó, Ómura Szumitada (1522–1597) uralkodott. Szumitada öröksége volt az, amit szerettem volna jobban megismerni; utazásom célja az volt, hogy minél többet megtudjak az üldöztetés korszakának kezdetéről, arról az időszakról, amikor a keresztények tömegesen próbáltak elrejtőzni a világ szeme elől.

A kirisitan örökség a város jellegzetességei közé tartozik, ennek megfelelően rendszeresen indítanak túrákat a közelben lévő, valamilyen módon érintett helyszínekre. Az én

túravezetőm a végtelenül udvarias, korábban alkalmazottként dolgozó Morigucsi úr volt, aki csekély nyugdíját próbálta kiegészíteni az idegenvezetői tevékenységgel. Annak érdekében, hogy javítson saját helyzetén, alaposan megismerte a helyi történelmet, és tudását lelkesen át is adta az érdeklődőknek. Az én esetemben azzal indított, hogy elvitt a városi múzeum kirisitan részlegébe. Kiderült, hogy ezt a kiállítást a könyvtár egyik kiábrándítóan kis termében rendezték be, vagyis sokkal kisebb teret biztosítottak számára, mint az összes többi részlegnek. Az egyik falon szinte csak a Rómába küldött négy követtel kapcsolatos emlékeket és anyagokat lehetett látni, ami érthető, hiszen négyük közül ketten a környéken születtek. Az augsburgi portrékat fő helyen állították ki; a négy követ európaizált nevét is feltüntették. (Egyiküket „Don Julian”-nak hívták, utalva az illető nemesi származására.) A jezsuiták gondoskodtak a fiatal emberek további pályájáról is, már amennyire lehetett. Hárman közülük a számukra kijelölt úton haladtak tovább, és papok lettek: egyikük mártírhalált halt, egyel betegség végzett, egy pedig száműzetésbe vonult, és Makaón dolgozott tovább. A negyedik fiatalember, bizonyos Miguel, valamilyen rejtélyes ok miatt háttal fordított a kereszténységnek. Eszembe jutott a jezsuita mondás („Adj nekem egy gyermeket, aki még nincs hétesztendő, és egy férfit fogok visszaadni neked”), ezért meglepett a dolog, meg is kérdeztem vezetőmtől, vajon mi történt Miguellel.

– Az ómurai történelmi társaság már jó ideje kutatja a dolgot – felelte Morigucsi –, de egyelőre senki sem tudja, miért tette azt, amit tett.

Ezt követően annak a villának a helyére látogattunk el, ahová Ómura Szumitada 1585-ben, miután átruházta a fiára a hatalmat, visszavonult. A szerény épület alapjai még ma is láthatók. A közelben csordogáló patakkal ez a domboldal valóban kellemes hely lehetett egy idős férfi számára. Az ásások során előkerült délkelet-ázsiai edénymaradványok külföldi kapcsolatokra utalnak. A tájékoztató

felirat szerint Szumitada támogatta a négy ifjú követet, és szerette volna megerősíteni a Japán és Európa közötti szálakat. A hajdani uraságot körüllegő ellentmondásokról semmit sem találtam; egyetlen szóval sem említették meg, hogy Szumitada kikeresztelkedését politikai haszonszerzés motiválta, hogy átadta a külföldieknek Nagaszakit, hogy üldözze a korábbi vallásokat, mert úgy gondolta, ezzel még inkább a jezsuiták kedvére tesz, még jobb színben tünteti fel magát előttük.

Miután 1550-ben hatalomra jutott, Szumitada sebezhető pozícióban találta magát, egyszerre kellett szembenéznie a belülről és kívülről érkező kihívásokkal. Mivel adoptált gyermek volt, számíthatnia kellett az apja vér szerinti fia által indított támadásokra, amelyek végül 1565-ben egy puccskísérlésben csúcsosodtak ki. Természetesen nem hagyhatta figyelmen kívül azt sem, hogy viszonylag kis méretű birodalmát erős szomszédok veszik körül, akik könnyű prédának tekintik őt. Életben maradását a jezsuitákhoz fűződő viszonyával próbálta biztosítani, mivel a papokon keresztül hozzájuthatott a portugál löfegyverekhez. 1563-ban megkeresztelték, Dom Bartholomeu lett a neve. A frissen áttértek lelkesedésével fordult új vallása felé, feszületet viselt, és nyomást gyakorolt birodalma lakóira, hogy térjenek át ők is a keresztények hitére. Kiadott egy rendeletet, amelyben válaszút elé állította alattvalóit: vagy kikeresztelkednek, vagy száműzetésbe vonulnak. Fróis leírta, hogy a jezsuiták egy csoportja fegyveres őrkíséretében körbejárva ellenőrizte a pogány bálványok és szentélyek lerombolását. Alig hét hónap alatt húszezernél is több japán keresztelkedett ki; az áttértek között ott voltak hatvan különböző buddhista templom szerzetesei is. (Ironikus módon erre éppen akkor került sor, amikor az olyan protestáns országokban, mint Svájc, Hollandia és Anglia az emberek buzgón próbálták megsemmisíteni a katolikus ereklyéket.) Fróis arról is beszámolt, hogy Szumitada egy alkalommal csatázni indult az ellenségeivel, amikor elhaladt valamelyik hadi istenség szobra előtt:

„A bálvány fölött egy kakas ült. Ahogy a daimjó odaért a katonáival, megállította a csapatot, és parancsot adott a bálvány ledöntésére, valamint arra, hogy a templommal együtt gyújtsák fel. Fogta a kakast, rácsapott a kardjával, és közben így szólt hozzá: »Ó, hányszor elárultál engem!« S miután mindent felperzseltek, a daimjó egy gyönyörű feszületet állíttatott ugyanarra a helyre, és miután az embe-reivel együtt tiszteletteljesen imádkozott ezen feszület előtt, továbbvonult a háborúba.”

Az európai történelemben sem ismeretlen a pogány kegyhelyek elpusztítása, erőszakos átformálása, de a fel-idézett történetnek vagy egy olyan részlete, ami még hangsúlyosabbá teszi az eseményeket. A japán mitológiában a kakast Amaterasz, a napistennő hírnökének tekintik, ő az, aki felébreszti a napot. Egyes feltételezések szerint a sintó szentélyek bejáratánál álló „madárfészek” (torii) is a kakasra utal. Az epizódra ilyenformán akár úgy is tekinthetünk, mint a keresztény és a japán értékek összeütközésének szimbólumára, és azzal, hogy a kardjával rácsapott a kakasra, Szumitada valójában a helyi tradícióval való szakítását fejezte ki.

Halálakor, amely két évvel a visszavonulása után következett be, Szumitada különleges birodalmat hagyott hátra maga után. A húszezernél is több áttért mellett négy jezsuita padre és kilenc szerzetes dolgozott. Ezek a számok megmutatják, hogy a tömeges áttérések következtében milyen mértékben terhelődött túl a misszionáriusok rendszere. Persze az is hozzátartozik a dologhoz, hogy a hétköznapi keresztény hívőknek alig volt kapcsolatuk a papokkal, többségük – a legjobb esetben – évente csupán egyszer gyónt, és kevesen tudtak részt venni az áldozásokon. Mindennek tudatában még furcsábban tűnik, hogy az országnak éppen ez a része vált a titkos keresztények központjává.

A Tokugava-korszak

Egy évvel Szumitada halála után Hidejosi is elhunyt. Ezután következett az a hatalmi viszály, amely elvezetett a japán történelem legnagyobb csatájához, az 1600-ban megvívott szekigaharai ütközethez. A természetes Tokugava Iejaszu (1543–1616) lett az ország új „erős embere”. Egy jelentős dinasztia alapító atyja lett, a következő 268 évben az ő leszármazottai uralták Japánt. Az ország harmadik nagy egyesítőjének is szokták nevezni. Lényegében az elődei által létrehozott alapokra építkezett; úgy szoktak fogalmazni, hogy Nobunaga feltörte a tojásokat, Hidejosi megsütötte őket, de már csak Iejaszu ehetett a rántottából. Eredetileg két elődje szövetségeseként harcolt, de közben mindvégig hű maradt saját érdekeihez. Egy közismert haikutrió illusztrálja a három férfi közötti különbséget, azt, hogy Nobunaga brutális, Hidejosi találékony, Iejaszu pedig végtelenül türelmes volt:

*Nem szól a kakukk? –
kérdi Nobunaga.
– Akkor megölöm!*

*Nem szól a kakukk? –
kérdi Hidejosi.
– Majd szólok magam!*

*Nem szól a kakukk? –
kérdi Iejaszu.
– Kivárom, míg szól.*

George Sansom szerint Iejaszu „széles látókörű, higgadt döntéseket hozó” férfi volt. Elődeihez hasonlóan ő is élénken érdeklődött a külföldiek és a külvilág iránt. Uralkodásának első éveiben ugyanolyan óvatos toleranciával fordult a keresztény vallás felé, mint korábban Hidejosi, mivel szerette volna megőrizni az értékes kereskedelmi kapcso-

latokat. A templomok újjáépültek, és tettek bizonyos lépéseket annak érdekében, hogy a virágzó Nagaszakiban megépítsenek egy katedrális. Közben azonban Iejaszu tisztában volt a hatalmát fenyegető veszélyekkel, ezért elrendelte, hogy a továbbiakban egyetlen daimjó sem keresztelkedhet ki. A helyzetet bonyolította a hollandok és az angolok érkezése, valamint a Benedek- és az Ágoston-rendi szerzetesek fellépése. Mindkét rend a jezsuiták pozíciójának meggyengítésén dolgozott, az előbbi ellenségeskedéssel, az utóbbi rivalizálással. Ráadásként Japán vitorlásflottát épített (Vörös Pecsét-hajók), hogy élénkítse a külfölddel való kereskedelmet, és közben fejlesztette a Manilával már korábban meglévő kapcsolatait. Mindez azt jelentette, hogy a jezsuiták Makaóval való kapcsolata elvesztette korábbi vonzerejét, és a Nagy Hajó monopóliuma fokozatosan erodálódott.

Ezekben az években történt, hogy az angol kormányos, William Adams jelentős személlyé vált Japánban. (James Clavell róla mintázta meg az 1975-ben kiadott, *Sógun* című regénye főhősét.) Adams 1600-ban, nem sokkal a szekigaharai csata előtt érkezett az országba. Iejaszu az oszakai kastélyban fogadta őt, és rögtön meglátta benne a számára előnyös képességeket, felfedezte ki- és felhasználható tudását. A következő években az angol megmutatta a japánoknak, hogyan kell európai stílusú hajókat építeni, és közben a vezér bizalmasává vált. Az általa a jezsuitákról festett képre erős befolyást gyakorolt a saját háttere: Anglia, ahol született és felnőtt, szinte folyamatosan rettegett a katolikusok cselszövéseitől. Biztos volt benne, hogy az ibériaiak nem csupán a lelkeket akarják megszerezni, valójában az országot kívánják meghódítani.

Az új korszak első évei az Ómura-birtokon is eseménydúsak bizonyultak. Szumitada fiát és örökösét, Ómura Josikait (1568–1615) a jezsuiták nevelték fel – a keresztény neve Dom Sancho volt –, ennek ellenére 1605-ben megszakította velük a kapcsolatot. A következő évben áttért a nicsiren buddhizmusra.

– Miért? – kérdeztem Morigucsitól.

– Politika – hangozott a válasz. – Nem harcolt együtt Iejaszuval a szekigaharai csatában, semleges maradt, ezért gyenge volt a pozíciója. Tokugava szövetségeseinek az ő földjére fájt a foguk. Végül visszavonult, a fiát tette meg daimjónak, de ez is csak taktikai húzás volt, hogy megtarthassa a hatalmat. Iejaszu nem nézte jó szemmel, ha egy daimjó keresztény, és ez ártott Josikainak. Úgy döntött, felveszi barátja, a kumamotoi daimjó vallását; azt remélte, így erősebbé válhat. Ezért is alapította meg ezt a templomot.

Ekkor éppen a Honkjo-dzsi, a Josikai által 1608-ban alapított templom előtt álltunk, amit egy korábban lerombolt, másik templom helyén, a körzet legfontosabb útja, a Nagaszaki Kaido mellett építettek fel. Különösen hosszú fala miatt sokkal nagyobbnak látszik valódi méreténél – talán ezzel is azt akarták a világ tudomására hozni, hogy Josikai már nem keresztény.

– Nézze csak! – Morigucsi a temető túlsó oldalára mutatott. – Ott vezetett régen a Nagaszaki Kaido. A templom afféle kirakat volt: aki elhaladt ezen az úton, az összes fontos ember, bárki... Mindenki tudhatta, hogy ez bizony az a nicsiren templom, amit Josikai építtetett. És nézze a temetőt! Látja azt a nagy sírt? Az Josikai sírja. Ugye milyen magas? Azért, hogy mindenki láthassa, kívülről is.

A sír szinte már nevetségesen magas – ahogy ránéztem, egy olyan ember jutott eszembe róla, aki lábujjhegyre áll a társai mellett, hogy a róluk készülő csoportképen őt vegyék észre elsőként.

Josikai után egyébként a fia is hitet váltott. Őt már gyermekkorában megkeresztelték, de miután újra buddhista lett, keresztényellenessé vált. Ennek a politikának köszönhetően a leszármazottai egészen a feudális rendszer összeomlásáig, vagyis a Meidzsi-korszak elejéig megőrizhették hatalmukat. A kis temetőben megtalálhatók a családból származó daimjók gondosan megszámozott sírjai.

– De vajon hol van Szumitada sírja? – kérdeztem.

– Ez rejtély – felelte Morigucsi. – Azt tudjuk, hogy egy templomban temették el, de azt az épületet lerombolták. Senki sem tudja, mi történt a sírral. Az ómurai történelmi bizottság ezt is kutatja.

Az üldöztetéshez vezető út

Bár Iejaszu eleinte toleránsnak bizonyult a keresztény vallás iránt, az évtized végére elfogyott a türelme a katolikusokat illetően. Segítséget kért Manilától a japán kereskedelmi flotta megépítéséhez, de csalódottan látta, hogy a spanyolok ezt a lehetőséget arra használták ki, hogy miszionáriusokat juttassanak az országba. 1609-ben, miután Makaóban kivégeztek egy felfordulást keltő japánt, megromlott Iejaszu és korábbi barátai kapcsolata. Iejaszu utasítást adott az egyik portugál hajó, a *Madre de Deus* elkobzására. A kapitány három napig tartó csatározás után úgy döntött, inkább elsüllyeszti. Ezt követően Nagaszakiból kitiltották a portugál hajókat. Közben a hollandok engedélyt kaptak arra, hogy kereskedjenek Hirado területén. 1611-ben Iejaszu a jezsuita João Rodrigues helyett az angol William Adamset tette meg hivatalos tolmácsának. A portugál pap korábban komoly szerepet játszott a Japánnal kapcsolatos ügyekben: a jezsuiták kereskedelmi ügynöke volt, de közben államügyekről tárgyalt. A helyére lépő Adams kihasználta a pozícióját, a katolikusok intrikáiról szóló történetekkel traktálta a sógunat. Olyan befolyásos volt, hogy a jezsuiták egyik későbbi jelentésében azt olvashatjuk, egyedül őt teszik felelőssé a misszió kudarcáért.

1612-ben kirobbant egy csúnya megvesztegetési botrány, amihez két kereszténynek is köze volt. Egyikük daimjó volt, a másik pedig Iejaszu tanácsának tagja. Az esetből arra lehetett következtetni, hogy a hívők közötti kapcsolat sokkal erősebb, mint azok, amelyek az alattvalókat kötik a sógunátushoz. Iejaszu arról is tudomást szerzett, hogy egy keresztény kivégzése alkalmával az egyik

pap azt mondta az összegyűlt tömegnek, hogy az egyház iránti engedelmesség sokkalta fontosabb, mint a daimjó iránti. A japán vezért ezek az események cselekvésre készítették: a sógunátus teljes területén betiltotta a kereszténység gyakorlását. Több daimjó követte a példáját – néhányan csupán azért, hogy Iejaszu kedvében járjanak, de sokan azért, mert őszintén gyűlölték az idegenek vallását.

Két évvel később aztán sor került egy korszakalkotó rendelet kibocsátására. Ez volt a „Baterenek kiűzetésére vonatkozó parancs”, amely valóban fordulópontot jelentett. A rendeletet egy Szuden Koncsin nevű zen szerzetes szövegezte meg, aki érdekes módon a következő kijelentéssel indított: „Japán az Istenek Földje...” Felsorolta a már jól ismert vádakokat: a misszionáriusok az ország gyarmatosítására törekszenek; felforgatták az emberek életét; a vallással aláaknázták a japán szokásokat. Röviden: a kereszténység összességében véve ártalmas tan. A külföldi misszionáriusokat felszólították, hogy azonnali hatállyal hagyják el az országot, a japán áttértek pedig parancsot kaptak, hogy szakítsanak a kereszténységgel. Az ez után következő periódusban lerombolták a templomokat, a jezsuiták épületeit, a városok központjaiban pedig elrettentő büntetésben részesítették a rendelet ellen vétőket. Kiotóban körülbelül hétezer keresztény tömörült össze Diosmácsiban (Isten Városában); ezek az emberek szalmazsákokon aludtak a Kamo folyó partjain, és addig ott kellett maradniuk, amíg el nem hagyták hitüket.

A keresztényellenes lépésekre éppen akkor került sor, amikor fokozódott a feszültség a Tokugava-rezsim és Tojotomi Hidejori (Hidejosi fia) támogatói között. Korábban Iejaszu volt a gyermek gyámja, és annak ellenére, hogy a szekigaharai csatában megszerezte magának a hatalmat, engedélyezte, hogy Hidejori az apja kastélyában nevelkedjen. Ahogy a fiúcska felcseperedett, az elégedetlenek – köztük a keresztény japánok – egyre inkább úgy tekintettek rá, mint vezetőjükre. 1614-ben aztán Iejaszu úgy érezte, kénytelen megostromolni a kastélyt. A falakon belül misz-

szionáriusok is tartózkodtak; a harcosok által viselt jelvények között keresztény szimbólumok is voltak, melyek némelyike provokatív módon Spanyolország védőszentjére utalt, és a „Nagy Védelmeső” szlogent idézte. A védőkkel szemben az akkor már hetvennégy esztendőös Iejaszu által vezetett, 155 000 főt számláló ostromló sereg állt. A kastély védelmi vonalait olyan jól alakították ki (a várárcok hetven-kilencven méter szélesek, a falak húsz méter magasak voltak), hogy a nyári ostrom nem érte el célját. Miután világoSSá vált számára, hogy nem képes betörni a kastélyba, a bölcs Iejaszu visszarendelte katonáit, és tárgyalásokat kezdeményezett. A fegyverszünet megkötésének egyik, általa támasztott feltétele az volt, hogy a védők töltsék fel az árok egy részét. Ez megtörtént, így amikor 1615 telén, szőszegő módon újra megindította az ostromot, nagyon hamar sikerült megroppantania a védelem erejét. A katolikusok számára ez felért egy katasztrófával.

Bár a misszionáriusok többsége a rendeletet követően valóban elhagyta az országot, a feljegyzések szerint negyvenheten illegalitásba vonultak, és maradtak. Őket a szimpatizánsaik rejtegették és védelmezték. Ezek a lázadó papok biztonságos helyeken éltek, titokban miséztek, és csak sötétedés után léptek ki rejtekhelyeikről. Időnként, segítők védelme alatt, váltogatták lakhelyüket. Voltak, akiket padló alatti vermekben, vagy az árnyékszék mögött bújtattak. A misszionáriusoknak ily módon nemcsak a hívők szükségleteit sikerült kielégíteniük, de még a térítők munkában is elérték bizonyos sikereket. A jezsuiták állítása szerint a következő tizenkét év során egyedül nekik tizenhétezer japánt sikerült áttéríteniük a kereszténységre. Közben a Kínai Hajó fedélzetén újabb papok érkeztek Japánba. A hajó érkezése által kiváltott felfordulást kihasználva sikerült bejutniuk az ország területére. Tokugava Hidetada (1579–1632), aki az apjától vette át a hatalmat, az események láttán a korábbiaknál jóval brutálisabb keresztényüldözésbe kezdett. Mivel közel sem volt olyan magabiztos és határozott, mint Iejaszu, az új sógun rettegett a külföldiek

agressziójától, ezért 1616-ban kiadott egy rendeletet, amely szerint minden olyan személyt ki kell végezni, aki védelmezi vagy gyaníthatóan védelmezi a keresztényeket.

A Japánba visszatérő papok egyike japán volt, Tomas Cudzsinak hívták (1570–1627); ő Morigucsi szerint az álcázás valódi mesterének bizonyult. Omurában, nemesi családba született, a jezsuitáknál tanult, 1589-ben lépett be a rendbe, az első felszentelt japán papok közé tartozott. 1614-es kitiltását követően Makaóra utazott, ahol négy évet töltött el, majd kereskedőnek álcázva magát visszatért Japánba. Miközben az európai misszionáriusok – nyilvánvaló okok miatt – nem mutatkoztak nappal, Cudzsi szabadon járhatott-kelhetett. Kedvenc álcája a faárúsé volt, mert így nyugodtan, a gyanú felkeltése nélkül bekopoghatott a házakba. Egy alkalommal, miközben éppen misézett az egyik magánházaiban, katonák törtek rá, letartóztatták. Tizenhárom hónapon át raboskodott Omurában, végül másokkal együtt Nagaszakiba vitték, ahol máglyahalált halt.

Ezekben az években jó néhány olyan incidensre sor került, aminek köze volt a misszionáriusokhoz. 1617-ben két pap – az egyik jezsuita, a másik ferences – azzal provokálta a hatóságokat, hogy az érvényben lévő rendeletet figyelmen kívül hagyva nyilvános helyen prédikált. Egyikük, Jean-Baptiste Machado atya már tízesztendősi kora óta arra vágyott, hogy vértanú válhasson belőle. Amikor a daimjó elé állították, azzal okozott meglepetést, hogy kijelentette, egyáltalán nem fél a haláltól, sőt szívesen vállalja, hogy japán módi szerint végezzék ki. Háromszor is le kellett sújtani a nyakára, míg sikerült átvágni. Az első két csapást követően állítólag hálát adott az Úrnak. Misszionáriustársával közös sírba temették, amely a helyi keresztények kegyhelye lett. Ahogy a huszonhat mártír esetében történt: a kivégzések ebben az esetben sem rettentették meg a keresztényeket, inkább elmélyítették hitüket.

A vértanúság pozitív hatásai annyira lenyűgöztek két másik papot, hogy úgy döntöttek, ők is ezt az utat választ-

ják. Egyikük, Alphonso atya nyilvánosan kijelentette, hogy nem ismeri el Japán uralkodóját, csakis a mennybéli Urat. A hatóságok számára ez ismét a vallás felforgató jellegét bizonyította; az érintetteket kivégezték. A daimjó ezúttal elrendelte, hogy a holttestekre kössenek köveket, és vessék őket a tengerbe, hogy ne legyenek maradványok. A vértanúság ennek ellenére hatásosnak bizonyult: Richard Cocks, a hiradói angol kereskedelmi állomás vezetője szerint az ómurai keresztények úgy gondolták, követniük kell a magukat feláldozók példáját.

- Hallott már a szuzutai börtönről? - kérdezte Morigucsi. - Nincs messze innen. Ott harmincöt keresztényt zártak be egy nagyon kis cellába. Olyan ötször hat méteres lehetett. Még lefeküdni se tudtak, arra sem volt helyük. Hihetetlen! Szerintem maga elképzelni sem tudja. Voltak közöttük olyanok, akiket öt éven keresztül tartottak ott. Nem mehettek ki, a dolgukat a sarokban kellett elintéznük.

Az üldöztetés egy nemzeti kampány része volt, mivel a Tokugavák elindítottak egy sor olyan keresztényellenes műveletet, amelyek egyre komolyabbá, egyre súlyosabbá váltak. Furcsa módon ezt a helyzetet párhuzamba lehet állítani az európaival, ahol maga a katolikus egyház üldözte a saját ellenségeit - Galileit például 1633-ban állították bíróság elé. Ám annak ellenére, hogy az inkvizíció sem bánt éppen kesztyűs kézzel az emberekkel, megállapítható, hogy a japán üldöztetés még drasztikusabban zajlott. Becslések szerint 1540 és 1794 között a portugál inkvizíció 1175 személyt küldött máglyára. Britanniában, körülbelül ugyanebben az időszakban közel ezer embert ítéltek halálra boszorkányság vádjával. Összehasonlításképp: Japánban harminc év alatt négyezernél is több személyt végeztek ki, több ezret megkínóztak, tönkretettek, száműzetésbe kényszerítettek.

Keményebb kézzel

Iemicu, a harmadi Tokugava sógun 1623-as hatalomra kerülése után a japán hatóságok a korábbinál jóval módszeresebben hajtották végre a keresztényellenes intézkedéseket. Iemicu szenvedélyes természetű, okos és erős akarátú ember volt, és – Maszaharu Aneszaki szerint – „bármit és bárkit képes volt elnyomni és megsemmisíteni, ami vagy aki ellenszegült a parancsainak”. Egyesek szerint szadista volt, mások szerint paranoid; több alkalommal személyesen is részt vett a keresztények kínvallatásán. A vallás veszélyt jelentett személyes filozófiájára, mivel isteni szintre emelte nagyapját, Iejaszut, a sógunátus alapító atyját, és mauzóleumot épített neki a nikkói Tosoguszentély mellett. (Ez a hely egyébként ma is Japán leglátványosabb nevezetességei közé tartozik.) Ilyen módon az egyik saját elődjét tette meg az istenévé, aki mellett nem tűrt meg egyetlen más istenséget, még Deust sem.

Uralkodása idején szervezeten és összehangoltan folyt a keresztényellenes kampány, amelynek során a bebörtönzés, a testi fenyítés és a pénzügyi nyomásgyakorlás tartozott a leggyakoribb eszközök közé. Az első években a hatóságok tömeges kivégzéseket hajtottak végre, hogy így félemlítsék meg a lakosságot. Az 1619-es kiotói Nagy Vértanúhalál ötvenkét áldozattal járt; Edóban, 1623-ban ötvenet öltek meg; Nagaszakiban, 1632-ben ötvenötöt. Ez a politika kontraproduktívnak bizonyult, mivel a mártírok kivégzése nemhogy csökkentette volna a vallásos lelkesedést, egyenesen felszította a kereszténység iránti együttérzést. 1628-ban került sor először a fumiére („képen állásra”), amikor is az embereknek a szent és vallásos képekre való rátaposással kellett kifejezniük, hogy távol állnak a kereszténységtől. (A gyakorlat egészen 1640-ig széles körben elterjedt volt, eleinte csak papírképeket, majd fára festett képeket használtak a célra, 1649-ben pedig már az oltárokról leszedett bronzszobrokat sem kí mélték, ezeket egyszerűen beolvasztották.) Bevezették a

kollektív felelősség fogalmát, ami azt jelentette, hogy a sarokba szorított vétkes (keresztény hívő) családjának valamennyi tagját meg kellett büntetni. Ezután gonin-gumikat, lakóközösségi csoportokat szerveztek, aminek az volt a lényege, hogy a közvetlen szomszédoknak kölcsönösen figyelniük kellett egymást. 1635-ben bevezették a kötelező regisztrációt a templomokba. Ez azt jelentette, hogy a törvény értelmében minden egyes japán polgár köteles volt belépni valamelyik buddhista szektába vagy közösségbe. 1640-ben Edóban megkezdte működését a központi közbírói hivatal (sumon aratame jaku), amelynek mindegyik tartományban volt kirendeltsége. Így, mire az ország belépett az általános elszigetelődéssel jellemezhető periódusba, a központi hatalom szinte már Nagy Testvér-stílusban kísérte figyelemmel a lakosság vallási jellegű irányultságát, esetleges mozgását.

A közbírók hamar rájöttek, hogy a propagandaháborúban a hitehagyás sokkal nagyobb fegyver, mint a mártírság. Ennek megfelelően a korobi kiristianok (bukott keresztények), valamint a korobi baterenek (bukott papok) ügye óriási nyilvánosságot kapott; az ilyen eseteket a hatalom komoly diadalként könyvelte el magának. Annak érdekében, hogy rávegyék a hívőket vallásuk elhagyására, a hatóságok a fenyegetés, a meggyőzés, az ígérgetés különböző formáit alkalmazták, majd következett a konkrét fizikai fájdalomkózosítás, amely bizonyos esetekben extrém méreteket öltött. „Szinte minden kínzási formát bevetettek, amit az emberi leleményesség és elvetemültség képes volt feltalálni” – írta Ivan Morris. A fájdalomkózosításnak gyakorlatilag nem létezik olyan formája, amit ne próbáltak volna ki. Vizes kínzás. Kígyóverem. Billogozás. Elevenen szétfűrészelés. Amputáció. Élve megsütés. Végtagok összezúzása. A fojtogatás különböző módjai. Fejjel lefelé felakasztás. Dagálykínzás. (Ez utóbbinál az áldozatot kikötötték a tengerparton levert cölöphöz, és ahogy közeledett a dagály, lassanként megfulladt.) A nyilvános megégetések során az áldozattól olyan távolságban gyújtottak tüzet,

hogy a lángok megpörköljék a bőrét, de ne lehessen része viszonylag gyors halálban. Valamennyi kínzási forma közül a legrosszabb talán a „verem” volt, amelyről az egyik történész, C. R. Boxer adott képszerű leírást:

„Az áldozat testére, egészen a mellkasáig, szorosan kötelet tekertek, de az egyik kezét szabadon hagyták, hogy jelezni tudjon, ha meg kívánja tagadni vallását. Ezt követően egy bitófáról fejjel lefelé belelógatták egy verembe, amelyben általában ürülék és más mocskok volt. Az áldozatot annyira eresztették bele a verembe, hogy a térde a szélével került azonos magasságba. Annak érdekében, hogy a vér ne szálljon a fejébe, a homlokán éles késsel vágást ejtettek. Néhány erősebb mártír akár egy hétig is életben maradt ebben a pozícióban, de a többségük legfeljebb egy-két napig bírta ki a kínzást.”

Ilyen körülmények között nem meglepő, hogy rohamosan csökkent a keresztények száma. 1612-ben háromszáz-ezernél is többen voltak, 1625-re talán feleannyian sem. Voltak, akik külföldre menekültek: váratlanul japán közösségek bukkantak fel Manilában, Burmában, Kambodzsa-ban. Azok, akik a hazájukban maradtak, megpróbálták titkolni a vallásukat. Többségük olyan távoli helyeken élt, ahova a hatóságok nem juthattak el egykönnyen, de például Nagaszaki polgárai kitartottak, a városukat sem hagyták el. Az üldözés másik következménye az lett, hogy hirtelen lecsökkent a Japánban végzendő munkára jelentkező misszionáriusok száma, mivel a kínzásokkal együtt járó kínok kevésbé voltak vonzóak, mint a vértanúk dicsősége. A keresztények a mennyországba akartak eljutni, nem pedig a földi pokolba.

Az 1630-as években egy sor rendeletnek köszönhetően a japánok számára még szigorúbban megtiltották az idegekkel való kapcsolattartást. Némelyik törvény kifejezetten a keresztények ellen irányult. Az 1633-as első rendeletben a hatóságok jutalmat kínáltak mindenkinek, aki rejtőzködő

papokról és az országban kikötő idegen hajókról tett bejelentést. A kereszténységgel gyanúsítottaknak meg kellett tagadniuk vélt vagy valós vallásukat, esküt kellett tenniük, hogy nem az idegen hit útján haladnak. Aki ezt nem tette meg, súlyos büntetésre számíthatott. Egy alkalommal harmincegy ómurai lakossal írtak alá egy dokumentumot, amelyből következtetni lehet arra, hogy a keresztényeknek milyen paradox módon kellett megtagadniuk felvett vallásukat:

„Éveken át kirisitanok voltunk, de rájöttünk, hogy a kirisitan vallás gonosz vallás. Ez a halál utáni életet tartja a legfontosabbnak, azt tanítja, hogy akik nem engedelmeskednek, azokat a padre kiátkozza, akiket pedig egyszer kiátkoztak, az bizonyosan pokolra kerül. De a padrék valódi célja az, hogy megkaparintsák mások javait... Mindezek okán fogadjuk, hogy soha többé nem térünk vissza a kirisitan valláshoz, ez meg se fordul majd a fejünkben... Ezt a fogadalmat tiszta szívvel, őszintén tesszük, de ha mégis hamisság lenne bennünk, akkor büntessen meg minket a kirisitan Atya, Fiú és Szentlélek, valamint Szűz Mária és az összes angyal, valamennyi szent.”

Az idegenellenes rendeletek közül az utolsó, 1639-es megtiltotta a portugál hajók kikötését. A Tokugava-feljegyzésekben ezt azzal indokolták, hogy ezeknek a hajóknak a kapitányai misszionáriusokat csempészték be az országban. Emellett a korábban külföldre utazott japánoknak megtiltották a hazatérést, mintha a kereszténység valamiféle fertőző betegség lenne, amelyet távol kell tartani az ország partjaitól. A rendeletekhez és törvényekhez keresztényellenes propaganda társult: a jezsuitákat gonosz haramiákként tüntették fel, akik a megvesztegetéstől, a hazugságtól sem riadnak vissza annak érdekében, hogy megronthassák az emberek lelkét. Mindez így együtt komoly csapást mért az egyházra. Miközben Japán becsúszott az izoláció korszakába, 1644-ben kivégezték az utolsó,

addig életben maradt misszionáriust, Konisi Manciót. A keresztény közösséget megtörték, vezetőit megsemmisítették vagy elüldözték, és még a legmakacsabb keresztényt is rákényszerítették a behódolásra.

Legalábbis így tűnt.

Kohri esete

Az üldöztetés keménysége és komolysága ellenére csodálatos módon még mindig maradtak keresztény hívők, akik titokban gyakorolták vallásukat. Az egyik ilyen csoportot 1657-ben, az Ómura városától nem messze található, Kohri nevű faluban leplezték le. Összesen 608 keresztényt tartóztattak le; a vallatást követően 197-en megtagadták vallásukat, a többiekét halálra ítélték. Annak érdekében, hogy a lehető legjobban kihasználhassák az esetben rejlő propagandalehetőségeket, az elítélteket csoportokra osztották, és elküldték őket a korábbi keresztény központokba, Nagaszakiba, Hiradóba és Simabarába, hogy ezeken a helyeken végezzék ki őket. A helyben maradó 131 embert fővesztés általi halálra ítélték.

Morigucsi elvitt engem a Búcsúsziklához, arra a helyre, ahol az elítéltek annak idején elbúcsúzhattak családjuktól. Morigucsi állítása szerint annyi könny hullott erre a sziklára, hogy azóta se nőtt rajta moha. Ezután átautóztunk a kivégzés helyszínére, ahol egy emlékművet találtunk egy aprócska, elhanyagolt fűvel benőtt, két nem túl elegáns lakóház közé beszorított telken. A helyszín végtelenül banálisnak tűnt, sehogy sem tudtam elképzelni, hogy bármilyen módon kapcsolatban állhat a múltbeli szörnyű eseményekkel. Az emlékmű egyik oldalán egy angyal látható, aki egy gallyat nyújt át egy halálra ítélt parasztnak. Ez a jelenet a sintó vallást és a szakaki ágat juttatta eszembe, amit a kamiknak szoktak felajánlani. Megkérdeztem Morigucsit, mit tud erről a részletről. Arra gondoltam, esetleg valami helyi jelentősége van a dolognak, de meg-

hökkent arckifejezése azonnal elárulta, hogy nem rendelkezik információkkal.

- Szumimaszen – szabadkozott –, utána fogok nézni az ómurai történelmi bizottságnál...

Ezután átmentünk arra a helyre, ahol eltemették a kivégzett keresztényeket. Útközben elhaladtunk a Nagaszaki Kaido út egy bizonyos szakasza mellett. Annak idején húsz napon keresztül itt sorakoztak a közszemlére kitett, karóra húzott fejek. Levágott fejek előtt sétálgatni... Iszonyatosan találtam a gondolatot, de azt hiszem, az Edo-korszakban élt japánoknak volt alkalmuk hozzászólni az ilyesmihez: a kivégzések mindennaposak voltak, sokszor még a triviális bűnöket is halállal „jutalmazták”, így a hullák látványa mindennapos lehetett. A szamurájok ezeken a holttesteken próbálgatták kardjuk élet; sokszor négy-öt tetemet is egymásra fektettek, hogy lássák, a pengék hány rétegen képesek keresztülhatolni. Francesco Carletti jelentette, hogy egy alkalommal látott egy japán uraságot, aki kettéhasított egy emberi testet, majd higgadtan megvizsgálta a kardját, nem sérült-e meg a penge. (A kardok értékét ilyen tesztekkel határozták meg.) Miután az uraság végzett, kísérői is kipróbálták a saját kardjukat, ők a test különböző részeibe vágtak bele. A szétszabdalt maradványokat egyszerűen ott hagyták a földön. „Pusztán szórakozásból tették, amit tettek, olyan szenvtelenséggel, ahogy mi szoktuk felválni a holttesteket az orvostudomány érdekében” – állapította meg Carletti.

Kohri hajdani lakosait, a kivégzett keresztényeket a falu két különböző pontján, egymástól úgy ötszáz lépésnyi távolságban temették el. Az egyik sírba, a Kubizukába csak a fejeket szórták bele, a másikba, a Douzukába a fej nélküli testeket. A kereszténység a feltámadást hirdette; a japánok úgy gondolták, ha a testrészeket együtt temetik el, a testek valamilyen mágikus módon képesek lesznek összeforrni, az áldozatok képesek lesznek visszatérni az életbe. A sírhalmokat ma csinos, kertvárosi házak veszik körül. Ezt furcsának találtam, mivel a japánok hisznek abban, hogy a

nyugalmat nem találó lelkek vagy szellemek visszajárnak. Azt hittem, a sírok olyan félelmetes helyek, amiket messziről elkerülnek az emberek. Amikor értetlenségemnek hangot adtam, Morigucsi rövid töprengést követően így válaszolt:

– Talán ezek a lelkek mégis nyugalmat találtak... Talán ráleltek a megváltásra, amire oly nagyon vágytak.

Mártírság

Úgy hagytam el Omurát, hogy a fejem tele volt az üldöztetés jeleneteivel, képeivel. A vonaton, Nagaszaki felé tartva megpróbáltam áttekinteni a mártírság kérdését. Körülbelül négyezer ember halt meg a hitéért. Volt köztük hetvenegy európai, de a többségük hétköznapi, a társadalom alsóbb rétegeiből származó japán lehetett. Rajtuk kívül még számtalan ember eltűnt, sokakat száműztek, és bizonyára rengetegen voltak olyanok, akik később haltak bele a kínzások során elszenvedett sérülésekbe. Vajon mi készítette a Kohri lakóihoz hasonló, hétköznapi embereket arra, hogy ilyen eltökélten ragaszkodjanak vallásukhoz? Ők, ahogy korábban a szüleik is, már valószínűleg katolikusnak születtek, katolikusként nőttek fel; ők már az áttértek harmadik generációjához tartoztak. De vajon ez elég magyarázat arra, hogy vállalták a vértanúságot? Úgy éreztem, lehetett itt még valami más is, valami, ami sokkal több, mint az egyéni hit. Az egyes emberek mintha a csoport kollektív erejéből merítettek volna erőt. Endó Súsza a következőt írta erről:

„Rég megfogalmazódott bennem a gondolat, hogy a vérrokonságon alapuló közösségtudat abban a korban sokkal erősebb volt a falusiak között, ilyen módon nem az egyénekre hárult a döntés, hogy elviselik-e az üldöztetés következményeit, vagy inkább behódolnak a hatalomnak. Ebben a kérdésben nem a személyek határoztak, hanem a falu mint egység...”

Vagyis az, amire sikerült ráéreznem, valójában nem más, mint a japán keresztény közösségek és a távoli földek mártirjai közötti alapvető különbség.

Az őskeresztény Tertullianus a következőket írta: „...a mártírok vére az egyház magva”. A katolikus ortodoxia szívesen kihasználta a vértanúság propagandaértékét; széles körben elterjedtek az olyan jezsuita kiadványok, mint a *Tanácsok vértanúknak* és a *Buzdítás vértanúságra* címet viselő szövegek. Az alapvetés az volt, hogy az örök megváltás sokkalta fontosabb és nagyobb dolog, mint az időleges természetű fizikai kín, vagyis: jobb néhány órán át elviselni az extrém fájdalmat, mint egy örökkévalóságon át a pokol borzalmaitól szenvedni. A propagandajellegű írásművek intellektuális közömbösséggel ecsetelték a halál elfogadásának szükségességét, amikor a hívő kérelhetetlen ellenséggel áll szemben, és kihangsúlyozták, hogy azok, akik hűek maradnak hitükhöz, átítatódnak Isten kegyelmével, amely lehetővé teszi számukra, hogy még a legborzalmasabb kínzásokat is elviseljék. Részletesen leírták, hogy egy keresztény hogyan készülhet fel a mártírságra: gyónja meg bűneit, bocsásson meg hóhérainak, imádkozzon a lelke megerősítése érdekében, vizualizálja Jézust és az angyalok eljövetelét, végül pedig mondjon egy utolsó üzenetet a halálát végignézők okulására, például: „Nincs nagyobb boldogság, mint ez, mert ez az örökkévaló áldáshoz vezető út!”

Előbb-utóbb mindenki rákényszerül, hogy szembenézen a halállal; az ember sosem tudhatja, mikor érkezik, és esetleg kitérhet, de meg nem szokhat előle. Ha valaki azt hiszi, hogy a halál Deus különleges adománya, ha valaki biztos benne, hogy felkészülten tudja fogadni, ha valaki úgy hiszi, hogy halála különleges áldozat, amellyel hite erősségét igazolja, akkor a véget akár megváltásnak, kegynek is lehet tekinteni.

A vértanúság elkerülését célzó kifogásokat szisztematikus módon intézték el. A materiális dolgokhoz, a családhoz és a barátokhoz való kötődés; a feljebbvaló iránti enge-

delmesség; a kínzástól és a haláltól való félelem – ezeket könyörtelenül félresöpörték. „Azok, akik megismerhették az Igazságot, de mégis elpártolnak mellőle, sokkal keservebben fognak szenvedni az Infernóban, mint azok, akik soha nem kerültek kapcsolatba a Törvénnyel” – hangzott a komor figyelmeztetés. Az elfogadható viselkedés szabályait részletesen kidolgozták. Helyénvaló dolognak számított, ha valaki elköltözött valahová, és az új helyen nem fedte fel vallását. Helyénvaló dolognak számított, ha valaki egyszerűen hallgatott erről, viszont a vallás le- és megtagadása már halálos bűn volt. Azok is komoly figyelmeztetést kaptak, akik azt fontolgatták, hogy titkos kereszténnyé válnak, de közben nyilvánosan megtagadják hitüket.

„Aki kijelenti: nem változott meg a gondolkodásom, és csupán színleg tagadtam meg az Urat, pusztán azért, hogy életben maradhassak – aki ilyet mond, az nyilvánvalóan bünt követ el. Az árulók azok, akik mást mondanak, mint amit gondolnak. Hogyan is lenne lehetőség arra, hogy bárki megússza a büntetést, feloldozást kapjon, ha így viselkedett? Bármilyen indokkal is teszi valaki, a hit megtagadása mindig bűn, és minden esetben ugyanaz a büntetés jár érte, tekintet nélkül arra, hogy valódi, őszinte megtagadásról, vagy csupán álcázásként elkövetetről van szó. Hallgassátok, Jézus mit mondott erről! *Arról, aki megtagad engem az emberek előtt, a Mi Urunk színe elé kerülve azt fogom állítani, nem ismerem.* S Jézus mondta ezt is: *Senki sem szolgálhat két urat, az egyik iránti tisztelet a másik megtagadását jelenti...* Ilyen módon a hitét megtagadó ember, ha csak színleg tette is, amit tett, a vallás ellen munkálkodik, és szegyet hoz Jézus nemes nevére, ekképpen vétke sosem nyerhet megbocsátást.”

Az ilyen kijelentések alapját a mennyországról és a poklóról alkotott elképzelések alkotják. Ezek az elképzelések olyan hihetőek és elfogadhatóak, hogy – a *Newsweek* vallási rovatának vezetője Lisa Miller szerint – még a tudomány jelenlegi, modern korában is az amerikaiak 81, a britek 51 százaléka hisz benne. Lisa Miller 2010-es könyvében

(*Heaven: Our Enduring Fascination with the Afterlife – Mennycsország: a túlvilági élet iránti kitartó csodálatunk*) egészen i. e. 165-ig visszavezeti az európai tradíciót, vagyis addig a pontig, amikor egy Dániel nevű zsidó azt a sugallatot kapta, hogy emberi lelkeket juttasson a korábban istenségek számára fenntartott helyre. Az elképzelés megragadta mások képzeletét, és futótűzként terjedt tovább, mára pedig már annyira beleágyazódott a kultúrába, hogy úgy tűnik, mentális szerkezetünk természetes része.

Az üldöztetés brutalitását figyelembe véve az adott korban élő európaiakra nagy hatást gyakorolt az a sztoicizmus, amivel a japánok a halált szemlélték. „Úgy rohannak a vértanúság felé, mintha az valamiféle ünnepség volna” – írta Organtino atya. „Nincs még egy olyan nemzet, amely kevésbé fél a haláltól” – jegyezte meg Francesco Carletti. Az ember elgondolkodik, van-e ebben valami kulturális komponens. João Rodrigues – aki feljegyezte, hogy a japánok nyugodtan esznek és isznak a rituálisan elkövetett öngyilkosságuk előtt – úgy gondolta, hogy ennek a hozzáállásnak van valami köze a becsülethez és a tisztességhez. Mások ezzel szemben a sztoikus viselkedésmódot az egó elfojtásával hozták kapcsolatba. Hideo Kisimoto a könyvében (*The Japanese Mind – A japán gondolkodás*) azt állítja, hogy a mulékonyosság olyan alapvető része a buddhista világnézetnek, hogy „...a japánok számára a halál az élet egyik alkotóeleme”. Ennek a felfogásnak a ritualizált és szabályok által meghatározott formája a busido részévé vált: „A szamuráj útja a halálban található meg” – jelentette ki a 18. század híres szamuráj filozófusa, Hagakure. Cseresznyevirágok, szamurájok, szeppekukó – a japánok halálkultúrája hosszú tradícióra tekinthet vissza.

„Véleményem szerint mindazt, amit a japán lélek gyökerénél találhatunk, a kamikaze pilóták testesítik meg” – mondta egy interjú során Sindzso Taku filmrendező. Nem ő az egyetlen, aki ilyen kijelentést tett. Vajon ennek van valamilyen köze a vértanúsághoz? Vajon ezt a kultúrát éppúgy jellemzi a halálra való készen állás, mint az egótól

való elszakadás? A mártírság ideológiája, ahogy a kamikazék ideológiája is, a halál utáni dicsőség elérését tekinti célnak. A keresztények úgy gondolják, a jutalmat a mennyekben fogják megkapni; a kamikaze úgy gondolja, a Jaszukuni-szentélyben fog csatlakozni a kamihoz. Az élet feláldozása mindkét esetben az egyház vagy az állam magasabb érdekeit szolgálja, a hős/mártír pedig halhatatlanságra számíthat, mivel valóban örökké „élni” fog mások emlékezetében. Az egyén halála ilyen módon transzcendentálódik, egy magasabb rendű cél elérésének eszközévé válik.

A vértanúkról szóló legmeghatóbb történetek szereplői gyerekek, ugyanis a japán igazságszolgáltatás ismeri a kollektív bűnösség fogalmát, így hétköznapi dolognak számított, hogy egész családokra szabtak ki halálbüntetést. Japán volt például a katolikus történelem egyetlen állapotos vértanúja, Hasimoto Tekla; őt 1619-ben, öt gyermekével együtt végezték ki. A nőt és gyermekeit, valamint negyvenhat társukat a kiotói Kamogava partján kötözték cölöpkhöz. Tekla egyik oldalán egy tizenkét, a másikon egy nyolcesztendőös gyereket kötöttek ki, hároméves kislányát a mellkasához erősítették. Az egyik angol, Richard Cocks végignézte az eseményt, és megdöbbenette a halálra ítélték lelki ereje: a gyerekek még akkor sem tagadták meg hitüket, amikor a lángok a magasba csaptak körülöttük. Később, amikor Tekla hulláját megtalálták, megállapították, hogy a teste összeolvadt legkisebb lánya testével. (Ők is a katolikus egyház által 2008-ban boldoggá avatott száznyolcvannyolc személy közé tartoznak.)

Kegyetlenség

A fentiek fényében felmerül a kérdés: a hatóságok vajon miért voltak ennyire elszántak az üldöztetés során? Miért számított nekik olyan sokat, hogy egy bizonyos személy miben hisz? Ahogy már láttuk, ebben az egyik fontos té-

nyező a gyarmatosítástól való félelem volt. „A sógun és kormányzói a szívük mélyén valamennyien tudják, hogy az Úr parancsolata olyan eszköz és módszer, amely királyságok meghódítását célozza” – jelentette az egyik jezsuita 1621-ben. Ám szerintem ennél sokkal többről volt szó; kellett lennie valaminek a kereszténységben, ami veszélyt jelentett az eredeti japán értékekre. Nézzük például az öngyilkosságot, ami egy szamuráj számára a legdicsőbb tett volt, ám a keresztények szemében bűnnek számított. Azután itt van a lojalitás kérdésköre is: „Társadalmi szempontból a kereszténység inkonzisztens volt a feudális hierarchiával, etikai szempontból pedig szemben állt a harcosok osztályának értékrendjével” – összegezte George Sansom.

Egy Sicsiemon Zensó nevű szamuráj esete jól illusztrálja ezt a megállapítást. Bár a kereszténység felvétele és gyakorlása már tiltott, halálbüntetéssel sújtandó dolognak számított, ez a szamuráj úgy döntött, hogy áttér. Annak ellenére megtette, hogy a keresztelését végző pap figyelmeztette a várható következményekre. Amikor azután a daimjója elé állították, nem volt hajlandó megtagadni új vallását. „Bármilyen másban engedelmességek – jelentette ki –, de nem tudok elfogadni olyan parancsot, ami meggátolja, hogy enyém legyen az örök megváltás.” Alig négy hónappal a kikeresztelkedése után lefejezték. A mennybéli úrhoz való hűsége erősebb volt az e világi úrhoz való lojalitásnál. A feudális jellegű lojalitás különleges hangsúlyt kapott a Tokugavák neokonfucianizmusa során, amikor a feljebbvalók iránti hűséget a legdicsőbb tulajdonságok, legjelesebb erények közé sorolták. Egy keresztény és egy konfuciánus összecsapásában nem sok lehetőség volt a kompromisszumokra.

De mire vélhetjük ezt a különös kegyetlenséget? Mi készítette a hatóságokat arra, hogy borzalmas kínzásokat alkalmazzanak? George Sansom a japánok által a kereszténységgel szemben tanúsított extrémításokkal kapcsolatban is megfogalmazta véleményét: „A keresztény propa-

gandisták Ázsiában sehol másutt nem tudták elérni, hogy a társadalom különböző osztályaihoz tartozó személyek hallgassák tanításait, és sehol másutt nem bántak velük olyan kedvesen, mint éppen Japánban. Később pedig sehol másutt nem tiporták el őket olyan kegyetlenül, mint ebben az országban... Ezt a paradoxont a japán társadalom ketős természetével lehet magyarázni, ugyanis ebben a társadalmi etika iránti érzék keveredik a törvények betartásánál alkalmazott végtelen könyörtelenséggel.”

Érdemes elgondolkodni azon, hogy a történetekben mekkora szerepe lehetett a kulturális aspektusoknak. A japán börtönök és „halálsorok” még ma is hírhedten embertelen helyek. Annak ellenére, hogy a japán emberek számtalanszor okoztak nekem meglepetést kedvességükkel, legalább ugyanennyiszor sikerült megdöbbenniük például azzal, hogy milyen közömbösek az állatok szenvedése iránt. Vajon el lehet választani ezeket olyan személyektől, akik egy más típusú csoporthoz tartoznak?

Természetesen az is elképzelhető, hogy a túlzásba vitt lelkiismeretesség is szerepet kapott a folyamatokban, mivel a kínzókból ugyanolyan erős volt a céltudatosság, mint a hívőkben a buzgalom. Erre jó példa a korbácsolás. Még a misszionáriusokat is meglepte az a komolyság, amellyel a japánok átvették és gyakorolták ezt a szokást: sokszor olyan keményen verték magukat, hogy a templom padlóját vércseppek borították.

Az sem árthat, ha felidézzük a kor természetét, mivel akkoriban Európában is hasonlóan kegyetlen cselekedeteket hajtottak végre. Erzsébet királynő udvarában például hétköznapi dolognak számított a kínvallatás, a büntetés egyik formája pedig az volt, hogy felakasztották, félig megfojtották az áldozatot, majd kerékbe törték őket, és a még mindig magánál lévő szerencsétlennek felmetszették a hátsát (extrém esetekben megfosztották a nemi szerveitől), ezt követően pedig négy darabra vágták a testét.

Ilyen morbid gondolatok kavargottak a fejemben, amikor telefonhívást kaptam. Morigucsi-san keresett a mobi-

lomon; azért hívtott fel, hogy elmondja, sikerült megtudnia, két katolikus templom is létezik a városban, összesen 2200 körüli hívővel. Kétezer-kétszáz fő a nyolcvanezres lakosságból – a meghozott áldozatok fényében ez nem tűnt valami soknak. Azt is elmondta, hogy kapcsolatba lépett az ómurai történelmi bizottsággal, és sikerült beazonosítania, hogy melyik fáról vágták le az ágat, amit látogatásunk során az emlékműnél láttunk. Egy pálma volt. Hát persze! A hajdani keresztények adaptálták a győzelem római szimbólumát, hogy ezzel hangsúlyozzák ki a lélek által a halál fölött aratott diadalt.

Morigucsi a kezembe adott egy valódi ász... Éppen az ilyen részletek miatt imádom Japánt. Az ember mindig számíthat az itteni taxisofőrökre!

APOKALIPSZIS (Simabara)

Forró víz

Ha Japánban élünk, gyakran zavart okozhat, hogy a helyek neve félrevezető lehet. Például furcsa azt hallani, hogy Kiotónak egykor nagyon szép tengerpartja volt, mivel a város most olyan távol van a tengertől, hogy távolabb már nem is lehetne. A problémát itt az okozza, hogy a városnak és a prefektúrának ugyanaz a neve. Hasonló a helyzet a híres, 1637-es simabara-i felkeléssel, mivel a név hallatán az ember rögtön arra gondol, hogy a Simabara nevű városban, esetleg a Simabara nevű kastélyban zajlott le. Valójában nem ez a helyzet. Az eseményekre a délen álló Hara-kastélyban került sor; a felkelés arról kapta a nevét, hogy ez a kastély a Simabara-félszigeten található, vagyis a japán történelem egyik legvéresebb eseménysora a Nagaszaki prefektúra keleti részén zajlott le.

A Nagaszaki és Simabara közötti út keresztülhalad az unzeni vulkanikus eredetű nemzeti parkon. Ezen a vidéken van egy hegycsúcs, ami csak 1991-ben, egy olyan vulkánkitörés után jelent meg, ami miatt negyvenhárom ember vesztette életét. A hegy neve egyértelmű: Heiszei Sinzan, vagyis: „a Heiszei-kor új hegye”. Az út egy kellemes, dombos tengerparton halad végig, ami éppen olyan, mint egy kínai tusrajz. Egészen addig szép minden, amíg

eljutunk Obama városához, ahol az út menti csatornákból felszálló gőz egyértelműen jelzi: megérkeztünk a forró források hazájába. Ezen a ponton az út a szárazföld belseje felé fordul, és felfelé halad a teraszosan megművelt mezők és termékeny völgyek mellett. Van itt egy kis buddhista park, amelyben található egy hatalmas tenguszobor. Érdekes alkotás: a legendás, hosszú orrú szörnyeteg úgy jelenik meg, mintha bódhiszattva lenne.

Néhány éles kanyarral később a turistákat szállító busz megérkezik az Unzeni Pokolhoz (Unzen Dzsikogou), egy kopár domboldalhoz, ahol a megpörkölődött sziklák között gőzfelhők gomolyognak. Az üldöztetés éveiben ezen a helyen iszonyatos kínzásokat hajtottak végre: a keresztényeket belevetették a kénes forró vízzel teli természetes medencékbe – gyakorlatilag megfőzték őket.

Az Unzeni Pokol ilyen célokra történő használatának ötlete az 1620-as években jutott a keresztények üldözésével foglalkozók eszébe. A műveletet két módon is végre lehetett hajtani: vagy az emberi test bizonyos részeit mérítették a forró vízbe, vagy a teljes testet. (Fennmaradt néhány rajz, amelyen az látható, ahogy az embereket lelökték egy szikla tetejéről.) 1627 és 1633 között harminchárom embert öltek meg ezen a helyen, és hatvan másikat vetettek alá kínzásnak. Borzalmas ebbe belegondolni, ahogy az ember végighalad a gőzölgő sziklák és gurgulázó aknák között. Egy helyen sűrű, fekete gőzfelhő vett körül, és amikor ebből sikerült kijutnom, azon a helyen találtam magam, amit Sikoltó Pokolnak neveznek, mivel az itt hallható hangok állítólag a buddhista pokol irányába ereszkedő holtak jajveszékelésére emlékeztetnek. A víz hőmérséklete itt jóval meghaladja a forráspontot, bizonyos helyeken 30-40 méter magas gőzoszlopok törnek az ég felé. Amikor Endó Súsaku itt járt, eltöprengett, vajon ő mennyi ideig bírta volna elviselni a kínzást ezen a helyen. Biztosra vette, hogy már a legelején elveszette volna az eszméletét. Nekem is hasonló gondolataim támadtak...

Valahol azt olvastam, hogy a kínzások áldozatainak emeltek egy kis emlékművet. Miközben ezt kerestem, ismét szembesülnöm kellett a ténnyel, hogy a japán történelem folyamának áramlásában milyen kicsinyke hullámot jelentenek a keresztényekkel kapcsolatos ügyek. A környéken kihelyezett táblákon meg sem említették az itt lezajlott eseményeket, az információs szövegek készítői a helyi flóra és fauna bemutatására koncentráltak. Az is kiderült, hogy a japán szinkretizmust jellemző komplementer módon a buddhizmus és a sintó is a sajátjának tekinti a helyet, mindkettő beépítette létezését a mitológiájába: a park egyik bejáratánál az Onsen Dzsindzsa (Forró Forrás szentélye) áll, a másik bejáratnál pedig egy Dzsizó (bódhiszattva, az elveszett lelkek védelmezője) viharvert szobrát találjuk, aki mintha készen állna arra, hogy átvezesse a holtakat az élők világát a buddhista túlvilágtól elválasztó folyó túlsó oldalára.

A simabaraai kastély

Az Unzenből továbbhaladó busz keresztülvág a félszigeten, és megérkezik Simabarába, a városba, amelynek legjellegzetesebb épülete a szilárd kőalapokon álló, vakítóan fehér falú, bámulatos kastély. Látszik rajta, hogy a modern korban többször renoválták (bizonyos részeit vasbetonnal erősítették meg), de eredetileg 1618 és 1624 között építtette fel Sigemasza Macukura, az az ember, akinek a nevéhez olyasfajta rémtettek kötődnek, mint, mondjuk, Robin Hood legendáiban a nottinghami bíróéhoz: mindketten kegyetlen zsarnokok voltak, akik mindent kisajtoltak a helyi parasztokból, amit csak lehetett. A daimjó a Tokugaváknak tett szolgálataiért, jutalomként kapta a birtokot, és jó ötletnek találta, ha építtet magának egy pompás kastélyt. Nem igazán zavarta, hogy tovább nyújtózkodott, mint amíg a takarója ért: újabb és újabb adókat vetett ki az emberekre, mindent megsarcolt, amit csak lehetett. A hely-

belieknek adót kellett fizetniük a házuk fűtése, ablakai, polcai, ajtóit után. Adó terhelte a születést és a halált is. Azokra a nyomorultakra, akik egyszerűen nem bírtak fizetni, kegyetlen büntetés várt: voltak, akiket vízzel megtöltött vermekbe hajítottak, hogy ott pusztuljanak el, másokat fejjel lefelé lógattak. Az adós feleségét és gyermekeit túszként lefogták, szolgaságra kényszerítették és kínozták őket. A legborzalmasabb talán a hírhedt mino odori (esőkabáltánc) volt, amikor az áldozatokat szalmába burkolták, leöntötték lámpaolajjal és meggyújtották. Ahogy agonizálva ugráltak, a nézők vidám kacagással nézték végig a „táncukat”. Kegyetlen idők voltak...

A körzet 1563 óta áll kapcsolatban a keresztényekkel, ugyanis Omurából ebben az évben látogatott el ide a portugál jezsuita Luís de Almeida (1525–1584). Ő eredetileg kereskedőként érkezett Japánba. Rendelkezett bizonyos orvosi ismeretekkel, így amikor később csatlakozott a jezsuitákhoz, fel tudta használni tudását az újabb hívek megszerzésére.

Az építkezést később Arima Harunobu (1567–1612) daimjó folytatta. Őt már fiatalon megkeresztelték. Portugál kapcsolatait felhasználva fegyverekhez jutott, és sikerült legyőznie egy erős ellenséget. Erőfeszítéseket tett egy keresztény tartomány létrehozására; állítólag negyvennél is több buddhista templomot és sintó szentélyt romboltatott le. 1576-ban, fél év leforgása alatt a fennhatósága alá tartozó területen húszezernél is több embert kereszteltek meg.

Az 1587-es kiutasítási rendeletet követően a jezsuiták Arima tartományba menekültek, ahol biztonságban lehettek. Volt idő, amikor ezen a vidéken hetven misszionárius ténykedett, és ugyanannyi templom működött. A körzet modellként szolgált: azt sikerült megvalósítani itt, amit a jezsuiták egész Japánban szerettek volna elérni. Egy virágzó szemináriumot is működtettek, ahol nem csupán teológiát tanítottak, de az európai művészetekkel is foglalkoztak. Az innen kikerülő tanítványok közé tartozott a négy

követ, akiket Valignano később Rómába küldött. És ebben a szemináriumban végzett Pietro Kibe (1587–1639) is, az első japán, aki egy epikusnak is nevezhető utazást követően, Indián és az Arab-félsziget sivatagain keresztül eljutott Jeruzsálembe.

1600-ban, a szekigaharai csatában Arima Harunobu a Tokugavák mellé állt, ezzel biztosítva, hogy életben maradjon az új rezsim alatt. 1610-ben belekeveredett egy korrupciós botrányba, amikor az egyik keresztény társa újabb földterületeket ígért neki bizonyos segítség fejében. Az ügyet követően a daimjót megfosztották címétől és birtokaitól, parancsot adtak neki a szeppuku elkövetésére. Mint korábban már több kikeresztelkedett japán, vallási okokra hivatkozva ő sem volt hajlandó megölni magát, ezért az egyik korábbi vazallusát kérte meg, fejezze le. A birtok Macukura Sigemaszáé lett, aki céltudatos és állhatatos keresztényüldözéssel bizonyította be a sógun iránti hűségét. Ő a tartomány északi részében rendezte be új fővárosát. A déli részeken továbbra is erős maradt a kereszténység, még 1632-ben is öt misszionárius ténykedett a régióban.

A simabaraai kastélyban egy kirisitan múzeum működik, ez ad otthont a múltból származó relikviáknak. Egyebek mellett feszülettel ellátott kardokat és zászlókat láthatunk. Ezek egy olyan korszakból származnak, amikor tulajdonosuk nem félt közszemlére tenni őket. Kiállítottak egy kis méretű, bambuszrúdba rejtett ikont, amely valószínűleg már a keresztényüldözés intenzívebbé változása után készült. A keresztények leleményességét példázza Maria Kannon is. Első ránézésre hétköznapi buddhista alaknak tűnik: ő az együttérzés istensége. Annak ellenére, hogy elvileg nemtelen, Kannont gyakran ábrázolják kecsesen nőiesen testtel és megjelenéssel: annak ellenére, hogy Indiában férfiként kezdte meg létezését, a Kínába vezető hosszú út során valahogy nemet váltott. Japánban gyakran látható gyermeket hordozó anyaként – valószínűleg ezzel a megjelenítési móddal is végtelen együttérzését próbálják

hangsúlyozni. A japán keresztényeknek innen már csak egy egészen apró lépést kellett megtenniük, hogy azonosítsák őt Máriával, akinek a nevét a spanyol és portugál papoktól tanulták meg.

Európában, a déli katolikusok köreiből ekkor már erős volt a Madonna kultusza, Japánban pedig, a titkos keresztények számára ő vált a hit központi alakjává, a vallási imádat tárgyává. A Maria Kannon-képek és -szobrok hátuljára és aljára időnként felrajzolták a tiltottnak számító keresztet, de a legtöbbször még ezt a jelölést sem tették meg, az ábrázolt nőalak a japán keresztények számára azonos volt a Madonnával. A hatóságok által a Tiszta Föld irányába terelt gondolatok középpontjában titokban továbbra is a keresztre feszítés állt. A szobrok és képek erőteljes dualitással rendelkeztek, egyszerre volt bennük a nyíltan vállalható és a titkolandó, a rejtett és a felfedett, a Kelet és a Nyugat.

A kastély közelében egy szokatlan katolikus templom áll. Természetesen ezt is megnéztem. Meghökkenítő, kör alakú, magasan ívelt kapuval rendelkező épület, amivel mintha azt akarták volna bebizonyítani, hogy a modern építészet is lehet vonzó. A festett üvegablakokon a régió történelmének az Almeida érkezésétől a keresztények Unzenbe való áttereléséig terjedő időszakának jeleneit láthatjuk. A bejáratnál egy fiatal férfi szobra áll, akinek mindkét kezéről hiányzik a középső ujj. „A hatóságok szemében – olvasható a szobor alatti táblán – a keresztények annyit sem értek, mint az állatok, így nem is érdemelték meg, hogy több ujjuk legyen, mint az állatoknak.” A dehumanizáció veszélyeinek újabb, megdöbbentő példája. Gondolj úgy az ellenségeidre, mint férgekre, és akkor szánakozás nélkül el tudod tiporni őket. Vagy, ami még jobb: gondolj rájuk úgy, mint fadarabokra, és képes leszel rá, hogy lelkifurdalás nélkül végrehajts olyan embertelen kísérleteket, mint a második világháború idején a japánok hírhedt 731-es egysége.

A Hara-kastély

Az 1630-as évekre Simabara népe már többet szenvedett, mint amennyit képes volt elviselni. A termést néhány, egymást követő évben elvitte az ár, egyre súlyosabb méreteket öltött az éhezés, a túladóztatást azonban ekkor sem szüntették meg. „Ezt még a hosszú idő óta alárendeltséghez és engedelmséghez idomult természetű japánok sem bírták tovább” – írta W. E. Griffis. A régió bármelyik pillanatban felrobbanhatott. A szikra, ami azután elindította a folyamatot, akkor pattant ki, amikor egy törvényszolga – talán egy végrehajtó – rátámadt az egyik földműves állapotos feleségére. A falubeliek dühödten reagáltak, a lázadás futótűzként terjedt szét a régióban, és pillanatok alatt teljes körű felkeléssé vált. A lázadók a simabarai kastély ellen vonultak, bár tudhatták, hogy képtelenek lesznek áttörni a védelmi vonalait. A közeli Amakusza-szigeteken, ahol hasonlóan rossz körülmények uralkodtak, szintén fellázadtak az emberek. A felkelők csoportjai hosszas tanácskozás után úgy döntöttek, hogy a félsziget déli részén álló Hara-kastélyhoz mennek, amelyet földrajzi elhelyezkedése valódi erődítménnyé tett. Ezt a kastélyt a Tokugavák által kihirdetett „egy kastély, egy birtok” törvény hatályba lépésekor kezdték lerombolni. A falai már nem álltak, de a vár-árkok és a sáncok még megvoltak.

A kastély békésen álldogál az Ariake-tenger partján, egy kis hegyfokon, amelynek a végében egy harminc méter magas szikla található. A szárazföld felől koncentrikus védelmi pozíciók védik, amelyek átmérője összesen két mérföld. A hegyfok lapos tetejéről bámulatos kilátás nyílik a tengerre, a félszigetről pedig tisztán láthatóak az unzeni hegyek. A környéken kirándulók, családok kószálnak. Kis időre megálltam, és megpróbáltam elképzelni, milyen lehetett a hely négyszáz évvel ezelőtt.

Az uruk kegyvesztetté válása után gazdátlanul maradt keresztény szamurájok kis csoportja talán itt, ezen a lapos területen gyűlt össze. Amikor vezért kellett választaniuk,

valamennyien az akkor tizenhat esztendőes Amakuszai Siróra, a hatalmas termetű, átható tekintetű ifjúra néztek. A kastélyban összegyűlt lázadók falvanként kis csoportokba rendeződtek; mindegyik egységnek megvolt a maga vezére. Alig egyharmad részük volt hadra fogható korú férfi, a tömeget asszonyok, gyermekek, vének alkották. Az erős férfiak is földművesek és halászok voltak, nem értettek a harchoz, valódi fegyverek helyett pedig azt hozták magukkal, amit találtak: ócska kardokat, kaszákat, életlen lándzsákat, husángokat, köveket. Aligha gondolhatta bárki, hogy ennek a „seregnek” bármiféle esélye lehet a sógunátus jól felfegyverzett harcosaival szemben, ennek ellenére az ostromlottak már vagy három hónapja kitartottak.

A lázadók ekkor már elkönnyelhettek maguknak néhány diadalt. Korábban azért sikerült győzniük, mert az ellenség szervezetlen volt, vezetői rossz döntéseket hoztak, a sereg egységét belső ellentétek bontották meg (a harcosokat különböző tartományokból toborozták össze). Ám menet közben a sógunátus kijelölt egy új vezért, és erősítést szerzett, így sikerült felállítani egy sereget, amely százhuszezer főt számlált, vagyis nagyobb volt még a Szekigahara mellett diadalmaskodó hadnál is. A feljegyzések szerint ezt a sereget erősítette Mijamoto Muszasi (kb. 1584–1645), a legendás kardforgató is, aki tanácsadóként vett részt a csatában. Az ostromlók stratégiája egyszerű volt: időt akartak nyerni, ki akarták éheztetni a lázadókat, hogy azután könnyen megadásra kényszerítsék őket.

Az ostrom a tél közepén zajlott le. Mindkét oldal óriási veszteségeket szenvedett. Menet közben folytak a tárgyalások: a leveleket nyilakkal juttatták át a másik oldalra. A támadást vezető hadvezér ígéretet tett arra, hogy megkíméli a nem keresztények életét, és csökkenteni fogja az őket terhelő adókat. A nyomás fokozása érdekében a sógunátus katonái fogságba ejtették a lázadók vezéreinek családtagjait, odavitték őket az erődhöz, velük szólították fel a védőket a megadásra. A csata egyik pontján a tengeren váratlanul megjelent egy nagy hajó. A lázadók megörültek

neki: úgy gondolták, a portugálok érkeztek meg. A hajó azonban rájuk nyitott tüzet az ágyúiból. Kiderült, hogy a hollandoké, akik a japán kormány kérésére vállalták, hogy segítenek az ostromlónak. Keresztények voltak ők is, akárcsak a lázadók, ám protestánsok, akik nem igazán kedvelték katolikus ellenségeiket, ráadásul a hollandok politikai előnyhöz juthattak azzal, hogy támogatják a sógunt.

A lázadók tartalékai rohamosan fogytak. Kiküldtek egy portyázó csapatot, hogy élelmiszert szerezzen, de ezek az emberek a sógun harcosainak fogságába estek. Amikor felvágták a hasukat, kiderült, hogy jó ideje már csak növényeket, tengeri moszatot ettek. Nem sokkal később sor került a végső rohamra. A harc ádáz volt, de a támadóknak sikerült megroppantaniuk a külső védelmi vonalakat. A következő három napban megállás nélkül folyt a mészárlás, ugyanis a sógun katonái parancsot kaptak arra, hogy egyetlen lázadót se hagyjanak életben. Amikor a kastély több helyen is kigyulladt, a lázadók közül ezek döntöttek úgy, hogy inkább a lángok közé vetik magukat, nem várják be, hogy legyilkolják őket. Az árkok vérrel teltek meg, a férfiak levágott fejéből, a nők és a gyerekek levágott orrából emelt kupacok egyre magasabbra nőttek, ahogy a győztesek összefogdosták a védőket. Állítólag harminchétezer ember pusztult el. Tízezer fejet tüztek ki a kastély körül földbe vert karókra, háromezer-háromszáz fejet pedig Nagaszakiba küldtek, hogy az ott élőket is kelőképpen megfélemlítsék. Négy fejet a portugálok menedékeül szolgáló mesterséges szigetre, Dedzsimára vezető kis hídra tüztek ki.

Amikor halottakról van szó, nem illendő a számokkal játszani, viszont tény, hogy Simabaránál közel annyi embert öltek meg, amennyi a Nagaszakit ért atomtámadás során meghalt. (Nagaszakiban harminckilencezer, Hirosimában hatvanhatezer volt az áldozatok száma.) Nagaszaki és Hirosima nevét a világ a modern hadviselésben alkalmazott eszközök minden képzeletet felülmúló pusztítása

miatt jegyezte meg, pedig erre a vidékre már jóval korábban lesújtott egy még halálosabb fegyver: az emberi természet. Az 1937-es nankingi mészárlás másfél hónapig tartó vérfürdője mellett eltölpül a többi atrocitás, itt ugyanis a hivatalos vizsgálatot végző nemzetközi katonai bizottság adatai szerint kétszázezer embert öltek meg, vagyis még egy nukleáris bomba pusztítását sem lehet összehasonlítani azzal a borzalmas barbársággal, amit az ember a saját kezével képes végrehajtani.

Érdeemes felidézni azokat a hidegvérrel elkövetett mészárlásokat is, amelyek ugyanebben az időben Európában zajlottak. 1549-ben, Anglia délnyugati részén sor került az Imakönyv-lázadásra, ami szintén vallási indíttatású felkelés volt. A rojalista katonák a győzelmüket követően százával gyilkolták le a már amúgy is legyőzött lázadókat. A simabarai esethez jobban hasonlít az ír konföderációs háború, amelynek során, az 1641-es felkelést követően Oliver Cromwell katonái olyan vadállati brutalitással hajtották végre a megtorló akciókat, hogy a lakosság közel negyede életét veszítette. Megállapítható tehát, hogy nagyjából azonos időben, de a Föld két különböző oldalán az autokraták tömegével mészárolták le a veszélyesnek ítélt katolikus parasztokat.

Ilyen komor gondolatok kavaroztak a fejemben, ahogy visszasétáltam a kastély bejáratához, amelynek közelében néhány sírt találtam. Az egyik Amakuszai Siróé volt, bár ez természetesen csak szimbolikus sír, mivel a maradványok nincsenek benne. A csata napján vita alakult ki azon, hogy ki végzett vele. A holttest azonosítása érdekében a helyszínre vitték az anyját. Az asszony nem akart segíteni fia ellenségeinek, de végül mégis megtette, mert amikor megpillantotta a testet, és látta, milyen sovány, elsírta magát. Siró levágott fejét később Nagaszakiban tették közszemlére, de hogy ezután mi történt a maradványokkal, senki sem tudja.

A Meidzsi-korszakban előkerült egy vésett kő, amely a rajta lévő felirat tanúsága szerint Siró nyughelyét jelölte.

Ezt a követ átvitték a kastélyhoz. Ma már többen hamisítványnak tartják, ennek ellenére ott látható az ostromlók egyik vezérének síremléke közelében. Ilyen módon a két férfi, akik életükben halálos ellenségek voltak, a halálban csatlakoztak egymáshoz. Éppen megfogalmazódott a fejemben ez az ironikus gondolat, amikor egy hároméves kislány lépett mellém, és valami édességet helyezett a sírok elé.

- Gaikocu ni okasi agetara mammotte kureru - mondta, vagyis: „Ha édességet ajándékozol a csontváznak, a szelleme védelmezni fog téged.” Szavaiból nemcsak a gyermekkor ártatlansága sugárzott, de az ősök iránti, mélyen gyökerező tisztelet is, amely a japán vallásosság egyik jellemzője.

Utolsó gondolatok

A kastély oldalában éppen ásatás folyt, ezért átmentem oda, hogy szétnézzek egy kicsit. Menet közben elhaladtam néhány olyan Dzsizo-szobor előtt, amelyeknek a fejét még a keresztény védők ütötték le. Megpróbáltam nem ironizálni azon, hogy a vereséget követően ugyanezek az emberek szó szerint elvesztették a saját fejüket. A sógunátus harcosai lerombolták a kastély falait; a sziklák még ma is szét-szórva hevernek. Az egyik sánc tetejéről lenézve egy fekete bőrruhát viselő motorost láttam, aki merengve szívta a cigarettáját, miközben a kastély maradványait szemlélte. A jelek szerint a hely nagy hatást gyakorolt rá. Érthető, hiszen itt zajlott le az Edo-korszak utolsó nagy csatája, ami után az ország egészen az 1860-as évekig kénytelen volt viselni a Tokugava-izoláció kényszerzubonyát. A lázadók, akik itt gyűltek össze, talán már az első pillanattól fogva tudták, hogy véres halál vár rájuk, de mivel már amúgy is kínszenvedés volt az életük, vállalták a küzdelmet.

Közelebb léptem az ásatás helyszínéhez, és megkérdeztem a munka irányítójától, találtak-e már valamit a régészek.

– Úgy érti, csontokon kívül? – nézett rám vigyorogva.
– Itt bárhol ásunk le, csontokat találunk. Valóságos csontszőnyeg van a föld alatt. Szinte biztos, hogy maga is éppen pár csonton álldogál. – Elvitt egy kis, nyitott sátorhoz, hogy megmutassa az addigi leleteket. Koponyák, csontdarabok, néhány kis fémkereszt... – Látja ezeket? A támadók által kilőtt golyók ólmából készültek. A kastélyban volt néhány ötvös, összeszedték az ólomgolyókat, beolvasztották őket, kis keresztet öntöttek belőlük. Van, hogy a koponyák közelében találunk rájuk, de van úgy, hogy az állkapcsok között. Lehet, hogy a keresztények lenyelték a feszületeket. Tudták, hogy a támadók úgyis lemeztelenítik majd a holttestüket, de a keresztet mindenképpen magukkal akarták vinni, amikor meghaltak. Talán azt remélték, így könnyebben eljutnak a mennyekbe.

Megjegyeztem, az is lehetséges, hogy a védők egyszerűen megcsókolták a keresztet.

Észrevettem a közeli fák között kifeszített, ünnepi lámpafüzért; megkérdeztem, mit keresnek ott a lámpások.

– Ó, azok? Azokat a cseresznyevirág-fesztiválra akasztották fel oda – mondta a régész.

Korábban már olvastam róla, hogy a közeli városban, Minami Arimában évente megrendeznek egy parádét, amelynek során egy fiú, aki Sirót személyesíti meg, „megküzd” a sógunátus hadvezérével. Úgy gondoltam, az ásatásnál megrendezendő fesztivál a nagyobb ünnepség része, de valahogy furcsának találtam, hogy valakik éppen ezen a csontszőnyeggel letakart helyen szeretnének vigadozni – azon a helyen, ahol még most, háromszázötven évvel később is érezni lehet a történelem szomorúságát.

– Talán nekünk, japánoknak kissé furcsa a gondolkodásunk – mondta a régész. – Úgy tartjuk, helyénvaló dologt cselekszünk, ha megosztjuk a holtakkal a boldogságunkat. Úgy tartjuk, a szellemek vidámabbak lesznek, ha meghallják a nevetést, az iszogatás és a barátkozás hangjait, mert vigasztalja őket, hogy legalább a leszármazottaik boldogok. Ezt talán nehéz így felfogni...

A lázadást követően a Tokugava-sógunátus mindent elkövetett annak érdekében, hogy a jövőben lehetetlenné tegyen bármiféle forrongást. Megbüntették a régió hatalmasait, mondván, rosszul irányították a rájuk bízott területeket, és közben kihasználták az alkalmat, hogy a még mindig jelen lévő portugálokat kizavarják az országból. A nyomaték kedvéért kitiltották az országból a félvér gyermekeket is, mintha az idegen vér a kereszténység vírusát hordozná. 1640-ben, amikor a makaói kereskedők delegációt küldtek, hogy a kereskedelem működésének helyreállítását kérik, a Tokugava-sógunátus megmutatta, hogy a kereszténységet illetően valóban komoly az elhatározása: a delegáció hatvanegy tagját kivégezték, tizenháromat viszont életben hagytak, hogy legyen, aki megviszi a hírt. A magyarázó üzenetben az állt, hogy Japán összekapcsolja a „Makaó féregszerű barbárjait” a simabaraival felkelőkkel:

„Ha nem pusztítottuk és semmisítettük volna meg őket a lehető leggyorsabban, megnő a számuk, és a lázadás úgy terjedt volna szét, mint annak idején Csang Lué [Kínában, i. e. 184-ben]... A jelen lázadás felszítói a legkeményebb büntetést érdemelték, ennek okán kormányzatunk küldöttséget menesztett Nagaszakiba, hogy figyelmeztesse az embereiteket, soha többé nem térhetnek vissza ebbe az országba, és ha esetleg mégis megteszik, akkor a hajók fedélzetén mindenki halálát leli.”

A sógunátus számára egyértelmű volt, hogy valamiféle kapcsolat létezett a lázadók és a makaói kufárok között, de vajon helyes-e, ha a simabaraikat katolikus felkelésnek nevezzük? Aki ellátogat a Hara-kastélyba, ahol a romok között egy hatalmas, fehér kereszt áll, annak minden bizonynyal ez jut eszébe. A sógunátusnak tökéletesen megfelelt, hogy ilyen módon demonstrálja a kereszt dominanciáját, mert ez ürügyet szolgáltatott arra, hogy helyére illesszék az elszigetelődés falának utolsó tégláit, és segítette a helyi

daimjóknak is, akik a helytelen uralkodásuk minden negatív következményéért és hatásáért a keresztényeket okolhatták. Az egyháztörténészeknek is kapóra jött ez a kereszt, hiszen így kihangsúlyozhatták a hit erejét, és együttérzést kelthettek az áldozatok iránt. A modern kommentátorok azonban inkább úgy vélik, a felkelés az éhező parasztság kétségbeesett kitörési kísérlete volt, amely a fel-fokozott, idegenellenességgel jellemezhető hangulatban kapott bizonyos vallási színezetet.

Természetesen tény, hogy a parasztok közül sokan hittek a katolikusoknak, sokan kikeresztelkedtek. Úgy érezhették, már közel a végítélet órája, hiszen az éhínség nem lehetett más, mint Isten büntetése, amelyet azért szabott ki, mert az emberek nem hittek benne. Úgy érezhették, elkezdődött a világ elmúlásának folyamata. A kiutasítása előtt ebben a régióban ténykedő Marco Ferraro atya próféciája különösen nagy hatást gyakorolt a népre: „Huszonöt év múltán színre lép Isten egy gyermeke, és megmenti az embereket.” Mindenki biztosra vette, hogy ez a bizonyos személy nem más, mint Amakuszai Siró, aki Isten gyermeke lehetett, hiszen például portugálul is beszélt. (Nagaszakiban tanulta meg a nyelvet.) Azt tartották róla, hogy angyal, aki azért érkezett erre a világra, hogy Japán hatvanhat tartományát átvezesse a kereszténységbe; azt beszélték, jární tud a vízen. Az egyik népszerű történetből az is kiderült, hogy egy madár az ő tenyerébe rakta le tojását, s ez a tojás szétrepedt, de nem fióka volt benne, hanem egy festmény, amely Jézust ábrázolta, meg egy tekercs, amire a Biblia szövegét írták. Az ilyen és hasonló mesékkal feltűzelt parasztok lelkesen beálltak a váratlanul megjelenő népvezér mögé, és magasra emelték a kereszténység lobogóját.

De valójában ki volt ez az Amakuszai Siró? Hogy az ördögbe lehetett képes egy tanult, tizenhat (egyek jelentések szerint tizenöt) éves fiú arra, hogy a kétségbeesett, nyomorgó parasztok felkelésének vezérévé váljon? Érdekes, hogy magáról az eseményről sok mindent tudunk, de alig

valamit arról az ifjúról, aki vezette. Például pontosan tudjuk, hogy a hollandok hány ágyúgolyót lőttek ki, és honnan (124-et a hajóról, további 298-at egy parti lövegéből), ám Siró alakja homályos. Még azt sem tudjuk, hogy nézett ki, mivel bizonyos feljegyzések szerint nőies karakterű és alkatú volt, mint a bisonenek („szépfűk”), mások viszont azt állították, hogy nyughatatlan volt és haragos természetű. Úgy gondoltam, talán az Amakusza-szigeteken, amelyekről a nevét kapta, többet is megtudhatok róla. Japánnak összesen 6852 szigete van, ezek közül nagyjából 400 lakott. Újabb lehetőség kínálkozott számomra, hogy miközben a titkos keresztények után nyomozok, ismét szétnézzek néhány híresen szép és békés helyen.

APOKALIPSZIS UTÁN (Amakusza-szigetek)

Helybéli hős

A Simabara-félszigeten lévő Kucsinocu kikötőjéből komppal rövid idő alatt át lehet jutni az Amakusza-szigetekre. Ha a kompkikötő nem éppen ott lenne, észre se lehetne venni azt a tengerparti várost, amely kulcsfontosságú szerepet játszott a Kelet és a Nyugat első találkozásában, amely mellett annak idején lehorgonyoztak a portugál hajók. 1570-es látogatása során Alessandro Valignano ezen a helyen lépett először Japán földjére. A kompkikötővel szemben egy déli barbárt ábrázoló, óriási karikatúra látható, egy hatalmas termetű, horgas orrú, ormótlan alak, amely egyszerre fejezi ki azt a csodálatot és értetlenséget, amit a japánok éreztek a nyugatiak iránt. Az egzotikusnak számító, rikító színű ruházat és a bő szárú nadrág külön kihangsúlyozza az alak idegenségét. Egy fotó erejéig odaálltam a karikatúra mellé, amelyben valamilyen elődömet véltem felfedezni, ám a helybeli, aprócska múzeumban megtudtam, hogy én nem déli barbár vagyok, hanem komoudzsin, vörös hajú ember. Annak idején a japánok ezzel az elnevezéssel különböztették meg a hollandokat és az angolokat az ibériaiaktól. Mivel valóban vörös a hajam, illik is rám az európai ősökre ragasztott jelző...

A szoros túlsó oldalán, az ominózus Oniikénél (Ördög-tónál) Siró szobra üdvözli az Amakusza-szigetekre látogatókat. Ez a szobor, valamint a szigeteken található Amakuszi Siró Emlékcsarnok is arról tanúskodik, hogy őt amolyan helybeli hősnek tekintik. A következő úti célom éppen ez az Emlékcsarnok volt. Sajnos csalódást okozott nekem, mivel rögtön látszott rajta, hogy megépítésnek elsődleges célja a kirándulók pénzének elszedése. Az első teremben reneszánsz kiállítást rendeztek be, de rögtön láttam, itt nem a történelmi háttér bemutatása volt a fő cél, inkább az, hogy kiállíthassanak néhány ócska Raffaello- és Michelangelo-reprodukciót. A következő szekcióban Oda Nobunaga állt Francisco Xavier mellett. Érdekes párosítás, mivel ők ketten sosem találkoztak. „Ez a két férfiú segítette magasra emelni a kereszténység fáklyáját Japánban” – olvasható a nem túl informatív felirat. A harmadik szinten egy jókora meditációs termet találtam. New Age-muzsika, babzsák-fotelek... Nem volt valami különleges. A legnagyobb meglepetés azonban a végére maradt. Találtam egy táblát, amelyen a következő szöveg olvasható: „A simabarai felkelés volt az első alkalom, amikor a japánok az egyenlőségért és a szabadságért harcoltak.” Ezután egy rövidke ismertetőben arról olvashatunk, hogy ez a felkelés jelentőségében a francia forradalomhoz és az amerikai polgárháborúhoz hasonlítható. Nos, ez azért... mehökkentő információ volt.

A múzeumot felszerelték a legmodernebb 3D-s kivétítőkkel, de gyakorlatilag semmit sem tudhatunk meg a felkelés vezetőjéről. Figyelembe véve az emlékcarnok nevét, ez eléggé zavarba ejtő.

- Igen, sokan mondják ezt – felelte kérdésemre a recepció mosolyogva. Mivel ő sem tudott segíteni, mert nem volt a közelben egyetlen szakértő sem, elindultam a szigetek fővárosába, Hondóba, ahol Mr. Szatóval, egy szakképzett idegenvezetővel volt találkozóim. Egyszemélyes túráim során tőle percek alatt több információt szereztem, mint az emlékcarnokban. Megtudtam például azt is, hogy Siró

születési helyére vonatkozólag három különböző teória is létezik; megtudtam, hogy az apja valószínűleg Jukinaga Konisi, a szigeteket is birtokló keresztény daimjó vazallusa volt. Amikor a daimjó meghalt a szekigaharai csatában, hűbéresei közül sokan róninná (gazdátlan szamurájjá) váltak. Valószínűleg Siró apjának is ez lett a sorsa.

Az ifjú lázadóvezér valódi neve Maszuda Siró volt. A helyi legenda szerint azzal vált híressé, hogy az egyenlőségről és a méltóságról szónokolt Ojano szigetén. „Miért bánnak velünk úgy, mint a lovakkal, a tehenekkel? – kérdezte az összegyűltektől. – Nem kérünk rizst, nem könyörgünk az életünkért sem, de igenis követeljük, hogy egyenrangú emberként kezeljenek minket!” Ez mindenképpen forradalmi üzenet volt az olyan elnyomott parasztok számára, akiknek addig talán eszükbe sem jutott, hogy nekik is kijár a tisztelet, nekik is van méltóságuk. Hamar elterjedt az ifjú szónok híre, a szigetek lakói özönlöttek, hogy meghallgathassák szónoklásait.

Az a tény, hogy Siró, amikor még Nagaszakiban élt, a jezsuitáknál tanult, magyarázatot ad retorikai tudására, volt azonban valami, ami még mindig zavart engem. Valóban vezér volt, vagy egyszerűen csak egy báb, akit valamilyik szamurájklikk tolt előre? Lehet, hogy belekényszerítették ebbe a szerepbe?

– Mi nem így gondoljuk – mondta Szato-szan, mintha a szigetek valamennyi lakója nevében szólna. – Mi úgy gondoljuk, hogy igenis vezér volt, mert az emberek követni akarták őt. Még akkor is követni akarták, ha ez egyet jelentett a halállal. Az emberek tudták, hogy nem győzhetnek, de őbenne hittek. Tudja, jó szónok volt. El tudta érni, hogy az emberek higgyenek abban, amit mond.

A simabarai felkeléssel kapcsolatos tárgyakat a Sirajama Emlékparkban gyűjtötték össze, ezért Szato úr arra a helyre vitt el. Útközben elhaladtunk néhány ház mellett, amelyek ajtaja fölé eltűzött méretű újévi dekorációkat akasztottak: a köteleken színes tárgyak, páfrányok, narancsok, legyezők, nyilak, sőt műanyagból készült homárok függ-

tek. Meglepődtem. Május volt, miért nem szedték még le ezeket a díszeket?

– Ez egy speciális helyi szokás – magyarázta Szato-szan.
– Az Edo-korszakban kezdődött, a felkelést követően. Az emberek ilyen módon akarták megmutatni, hogy a háznépük nem keresztény. Az újév sintó ünnepség, a keresztények ezt nem ünnepelhették meg. Az emberek azért dekorálták ki a házukat, hogy megmutassák: ők bizony nem keresztények. A díszeket aztán egész évben fent hagyták. Itt ez a szokás, még most is így teszünk – tette hozzá.

Az emlékparkban egy jókora dombot láttam. Elvileg ez alá temették el a felkelés áldozatait, akár lázadók voltak, akár az ellentétes oldalon álltak. A katolikusok és a buddhisták minden hónapban közös megemlékezést tartanak ezen a helyen. A közelben látható néhány keresztény sírkő; ezeket a modern korban azonosították be és hordták ebbe a parkba. A legtöbbön kereszt látható, bár némelyik feszületet olyan ravaszul álcázták, hogy első ránézésre a „tíz” vagy az „ezer” japán írásjelére hasonlítanak. Emléket állítottak egy Micsika nevű fiatal lánynak is, aki Sirótól búcsúajándékként állítólag kapott egy temarit (fonott labdát). A labda kínai eredetű, úgy készítik, hogy a magja köré óvatosan selyemdarabokat helyeznek. Szato-szan szerint ez különleges ajándéknak számított, mert a portugálok hozták Makaóról. A legendák szerint Siró és Micsika szerették egymást, és amikor a lány tudomást szerzett a fiú haláláról, elzárkózott a világtól, és nem csinált egyebet, csak temarikat készített.

A park központjában található a Kirisitan Kan (Keresztény Csarnok), ahol a legnépszerűbb kiállítási tárgy az a csatazászló, amely alatt a simabari lázadók vonultak. A vérfoltos, viharvert eredeti lobogót csak különleges alkalmakkor állítják ki, de a másolatát bármikor meg lehet tekinteni – az is érdekes darab. A kor csatazászlói ismertek lehetnek a közönség számára az olyan filmekből, mint Kurosava 1985-ös *Ranja*, amelyben a szamurájok uruk szimbólumait viselik, ez a lobogó azonban egészen más típusú

darab: ezen egy kehely látható és egy ostya, amelyeket angyalok imádnak. A rajzok alatt olvasható a portugál nyelvű felirat, amelynek jelentése: „Imádd a legszentebb szentséget.” Vajon az éhező parasztok számára ez mit jelenthetett? A szavak valószínűleg már idegenségük miatt mágikus színezetet kaptak, de vajon mire gondoltak, amikor a rajzokra néztek? Vajon összekapcsolták Krisztus testét és véréát a rájuk váró sorssal? Kijelenthető, hogy a felkelés során a japán lázadók a Szent Grálért küzdöttek?

A zászló meglehetősen nyugatias és színes. A kehely sárga, az angyalok szárnya zöld és vörösesbarna. A képet Jamada Emoszaku készítette, aki állítólag Nagaszakiban tanulta ki ezt a mesterséget, ahol a jezsuita papok tanították a helybeli művészeket. Az ott megforduló japánok közül néhányan olyan tehetségesek voltak, hogy 1601-re Guerreiro atya megírhatta jelentésében, hogy „manapság a Japánban álló templomokat olyan gazdag és csodálatos oltárképekkel díszítik fel, amelyeket csakis az Európában készületekkel lehet összehasonlítani.” Úgy tartják, Emoszaku pályafutása egy korábbi szakaszában Simabara daimjójának is dolgozott, olajfestményeket készített a számára. Részt vett a lázadásban; ő volt az egyetlen túlélő.

Az egyetlen túlélő? Hogyan lehet valaki *egyetlen* túlélő ott, ahol harminchétezer embert mészárolnak le? Utólag felmerült a gyanú, hogy Emoszaku talán áruló volt, információkkal látta el korábbi urát, esetleg tudatta vele, hol helyezkednek el a lázadók védelmi pozíciói. A későbbi jelentések szerint Emoszaku állítólag Edóban dolgozott, ahol a jelek szerint nagyon szépen boldogult. Ahogy a zászlójára néztem, nem is a felkelésre gondoltam, hanem arra a mély szakadékra, ami a művész és műalkotása között létezhet. Az élet egyik csodája, hogy az inspiráció gyakran a legromlottabb személyiségekben lakozik: még a legelvetemültebb áruló is képes lehet valami ritka szépség megvalósítására.

Túra a szigeten

A Sirajama parkból Szato-szan körbeautóztatott a szigeten, hogy lássam, mi történt a lázadást követő években, amikor a sógunátus közvetlen irányítása alá vonta a körzetet. Első megállónk a rekonstruált Tomioka-kastély volt, ahol megtekintettem annak a férfinak, Szuzuki Sigenarinak (1588–1653) a portréját, akit a felkelést követően neveztek ki kormányzóvá. Sigenari a bátyjával, a zen buddhista szerzetes Sószannal – akinek a nevéhez egy erőteljesen keresztényellenes kiáltvány, a *Ha Kirisitan* megírása fűződik – együtt új templomok és szentélyek felépítésével próbálta új mederbe terelni a szigetlakók vallási szimpátiáját. Egész falvak vettek részt a felkelésben, ezeket büntetésként eltörölték a föld színéről. A korábbi szigetlakók pótlása érdekében a kormányzó bevándorlóbarát politikát folytatott, és az adók felére csökkentését kérte a sógunátustól. Amikor ezt a kérését visszautasították, szeppekut követett el. Ettől helyi hős lett belőle; a szigetlakók mind a mai napig őrzik az emlékét, sőt néhány szentélyt emeltek a tiszteletére. A helyi tanács által róla összeállított jegyzékben felsorolták az érdemeit, egyebek mellett azt, hogy közreműködött a megroppantott közösség revitalizálásában.

– Nagyon hálásak vagyunk neki – mondta Szato-szan.

Ahogy másutt, a szigeteken is kötelezővé tették az emberek számára, hogy regisztrálják magukat a buddhista templomokba, és az évente megrendezett szertartások során tapossák meg a keresztény szentképeket. A lakosságot megfigyelték, az informátorok bőkezű jutalmat kaptak, ennek ellenére a tikos keresztények kis csoportjai továbbra is kitartottak. Ez főként az Oe és a Szakicu nevű falvakban volt jellemző. A Napnyugta út, amelyen az autónk haladt, visszavezetett a múlt Japánjába, abba az országba, ahol fából készült házikók kuporogtak egymás mellett az erdős domboldalakon, ahol öregemberek kapargatták a szikláról a tengeri moszatot. Az agyagos föld nem elég termékeny a rizsnek, de nagyon jól megterem benne a bab, a sa-

láta, a burgonya, a citrusféle gyümölcsök. A környék néhány lapos területéről a földművelés miatt eltűntették a fákat, így a dombok tövében húzódó fasorok szemmel látható határvonalat rajzolnak az emberek világa és a vadon közé. A dombok aljában és az alacsonyabban lévő emelkedőkön sírok helyezkednek el, amelyek a japánok képzeletében egyfajta átjárót képeznek a mi világunk és a másik, láthatatlan, félelmetes és különös lényekkel, szellemekkel teli birodalom között... Ősi hiedelmek és misztikum, mesebeli és valóban kísérteties helyek: ilyen körülmények között formálódott a nép spirituális arculata.

Miután keresztülhaladtunk a falun, amelyet furcsa módon „Ördögkapunak” neveznek, eljutottunk egy apró, meszsziről rogyant kunyhóhoz hasonló szentélyhez. A kis épület mellett egy kiszáradt vízesést találtunk, a közelben egy üres üveg állt – valaki megitta a kaminak hozott ajándék szakét. A látvány elszomorító volt, a japán vidék félreesőbb tájait manapság sújtó népességcsökkenést és fokozatos leromlást juttatta eszembe. A fiatalok elvándorlása és a lakosság elöregedése miatt egyre nehezebb megőrizni a múltból származó tradíciókat. A sintó hit szerint a kamik folyamatos figyelmet igényelnek, mert ha nem foglalkoznak velük, akkor vagy elsorvadnak, vagy odébbállnak. Más szóval: ha nem gondozzuk a környezetünket, megöljük a hely szellemét. A sintóban sok olyan dolog van, amit ilyen módon is fel lehet fogni; nem is igazán értem, mi készítette a helybelieket arra, hogy egy idegen vallás felé forduljanak, és a gonosz művének tartsák őseik, népük hitét.

Azt szokták mondani, hogy az egyik ok, ami miatt a keresztény vallás képes volt megvetni a lábát a szigeteken, éppen az volt, hogy a népesség nagy része a Dzsodó Sinsu (Valódi Tiszta Föld) buddhista szektához tartozott. Amida alakjában a szektának olyan istensége volt, aki a hívőknek megváltást ígért a következő életben. Segítője, Kannon volt az, aki közvetítőként működött az istenek és az emberek világa között. Bizonyos értelemben véve a keresztény hit

el- és befogadását ez a szekta alapozta meg, a misszionáriusok termékeny talajon szórták szét vallásuk magvait.

Vajon Szatónak mi a véleménye erről?

– Egyenlőség – mondta. – Egyenlőség és méltóság. A szegény emberek nem szoktak hozzá ehhez. Ők természetesen vették, hogy alárendelt szerep jutott nekik, hogy az alacsonyan lévők között is ők vannak a legalacsonyabban. Ez volt az oka annak, hogy megtetszett nekik az egyenlőség gondolata, valamint az, hogy a halál után a szegények gazdagok lesznek és jól élnek majd, míg a hatalmasok nem. Azt hiszem, nagyon akartak hinni valami ilyesmi, ezért hittek is. Még a büntetés, még a halállal való fenyegetés sem tántoríthatta el őket ettől. Közben testvérként tudták támogatni egymást, és ez erőt adott nekik.

– És manapság mi a helyzet a szigetlakókkal? – kérdeztem. – Érdeklődnek még a keresztény múlt iránt?

– Nem! – nevetett fel Szato. – Nem igazán. Ők csak a jelennel foglalkoznak, a mindennapi élettel. Kerülik a bajt.

– A bajt?

– Igen. A keresztények bajt okoztak, legalábbis ők így gondolják. Ha nem így lett volna, ugyan miért részesültek olyan bánásmódban és büntetésben, mint a bűnözők?

Eltitkolt titkok

Az Oe nevű faluban egy csodálatos, fehér fallal körülkerített templomot találhatunk, amely még 1933-ban épült a környéket uraló kis dombon. A templom alatt, a domb oldalában található a Rosario Múzeum, amely főként a titkos keresztények életével foglalkozik. A kiállítás anyagából kiderül, hogy a titkos keresztények azért voltak képesek megszervezni magukat, mert már a misszionáriusok kiűzetése előtt működtek önszervező szervezetek, amelyek kompenzálták az elegendő számú pap hiányát. A Luís de Almeida által megszervezett, Könyörület Testvérisége nevű szervezet a betegekben és a rászorulókon segített, a Santa

Maria Testvériség közös imádságokat szervezett. A jezsuiták mellett más katolikus rendek is csoportokat szerveztek, a dominikánusok például létrehozták a Rózsafüzér Testvériséget. Az Áldott Szentség nevű szervezet is fontos tevékenységet folytatott, ez készítette fel a hívőket az áldozásra. Tagjai kulcsfontosságú szerepet játszottak Simabaránál – ez magyarázatot ad az ostyás-kelyhes zászlóra. A hívők, mint valami mantrát, az utolsó lehetőségig ismételték a következő imádságot: „Áldott legyen a Szent Szakramentum Jézusa!”

A papok kis létszáma miatt számos egyházi feladat elvégzése már az üldöztetés kora előtt a világi csoportokra hárult. A világi csoportok tagjai nem minden esetben tették magukévá a tanításokat, így azokat nem tudták híven, pontosan továbbadni. Ennek az lett az eredménye, hogy a titkos keresztény csoportok megalakulásakor a hívők gyakran kénytelenek voltak torz információkra hagyatkozni, mivel papok és a Biblia hiányában senkitől és semmitől sem kérhettek útmutatást. A csoportok tagjai a fontos funkciókat felosztották egymás között: volt, aki a feljegyzésekkel és a közös események megszervezésével foglalkozott; volt, aki a keresztelésért felelt, és volt olyan is, aki az új híveket, a gyermekeket oktatta.

A titkos keresztények számos ravasz trükköt alkalmaztak tevékenységük titokban tartására. A múzeumban egy egész terem szenteltek annak, hogy bemutassák a helyben készült agyagbábokat, amelyek első ránézésre jamabák (hegyi boszorkák) voltak, de valójában Szűz Máriát szimbolizáltak. Egy másik teremben megtekinthettem egy piktoqramokkal leírt titkos üzenetet. A papiroson egy hegy (japánul: „szan”), egy rizsföld („ta”), egy kör („maru”) és egy tető („ja”) volt látható. Ha ezeket a szavakat összeolvassuk, megkapjuk a „Szanta Maruja”, vagy Santa Maria nevet. (Megjegyzendő, hogy a „maru” szó a japánban a kekséget, a gömbölyűséget is kifejezi, ami például az állapotos nőkre is jellemző.) Láttam egy sírkövet is, amelyre a „Namu Amida Bucu” buddhista jelmondatot vésték fel, de

olyan formában, hogy az írásjelek keresztet formáznak. Még ennél is érdekesebb volt egy mágikus edény, amit a szútrák „merítésére” használtak. A törvény szerint a halottakat a buddhista szertartásnak megfelelően kellett eltemetni. Mivel a titkos keresztények úgy hitték, hogy az ilyen szertartás megfosztja őket a mennyekbe való belépés lehetőségétől, valamilyen módon ellensúlyozni kívánták. Megoldásként azt találták ki, hogy megtöltöttek egy edényt szenteltvízzel, és a ceremónia során valaki egy másik helyiségben ülve, orasiót recitálva bele-belemerítgette a rózsafüzérét ebbe a vízbe. Úgy hitték, ilyen módon a halott fölött elhangzó szútrák belemerülnek a vízbe, hatásukat veszítik, így a keresztény lelke eljuthat az Úrhoz.

A korai időszakban az amakuszai keresztények barlangokban, erdőkben tartották az istentiszteleteket; ezeken a helyeken sokszor egy kis földhalom vagy más, vész esetén könnyen eltüntethető holmi töltötte be az oltár szerepét. A jamamba agyagbábok miatt az ilyen összejövetelek nagyon hasonlítottak az Európában akkoriban nagy riadalmat keltő boszorkányszertartásokra. Istentiszteletekre magánházakban is sor került; a múzeumban berendeztek egy szobát, ami gyakorlatilag a Meidzsi-korszak egyik tényleges imahelyiségének másolata. Egyszerű padlásszobáról van szó, amelybe egy csúszófal mögé rejtett létrán lehetett feljutni. A gerendázat alatt három-négy, térden álló hívőnek jutott hely, vagyis ebben a szobában valószínűleg egy család tagjai hajtották végre a szertartásokat, amelyekről azt remélték, hogy meghozza számukra a megváltást.

A titkos keresztények kétszáz éven keresztül gyakorolták ilyen módon a vallásukat. Egymásnak adták tovább az imákat, a szentnek tartott tárgyakat, miközben kettős életet éltek: színleg buddhisták, valójában azonban kirisitanok voltak. Az idő múlásával némi önelégültség vehetett rajtuk erőt; 1805-ben például egy templomban megtartott istentisztelet után a hívők odáig merészkedtek, hogy marhahúst ettek. Ilyet egy buddhista sosem tenne. Valakinek feltűnt a dolog, riasztotta a hatóságokat. A nyomozás során kide-

rült, hogy ennek a bizonyos keresztény közösségnek 5205 tagja van, ami azt jelentette, hogy a környéken élők közül minden második ember a tiltott vallás útján járt. Az eset komoly dilemma elé állította a hatalom birtokosait, mivel a titkos keresztények száműzése vagy kivégzése esetén komoly adóbevételről estek volna el a továbbiakban. A megoldást végül abban találták meg, hogy kijelentették, a csoport tagjai „vallási tévútra sodródtak”, vagyis a hatóságok úgy tettek, mintha a hívők akaraton és tudtukon kívül folytattak volna tiltott tevékenységet. Az eset kirívó volt, hiszen az üldöztetés 250 éve alatt a leleplezett keresztények ritkán úszták meg a büntetést.

A múzeumban tett látogatásunk után Szato-szannal felsétáltunk a dombra, Oe templomához. Az oltár fölötti festmény a Máriát meglátogató Gábrielt ábrázolta. Mindketten európai külsővel rendelkeztek, a festménytől balra azonban egy kimonós, jellegzetesen japán hajviseletű, a karjai közt egy kislányt tartó férfi szobra állt. Ez a férfi Paolo Miki volt, a kisfiú pedig az a tizenkét éves gyerek, akit vele együtt végeztek ki Nagaszakiban. Elbeszélgettünk egy éppen ott tartózkodó apácával. Kihasználta az alkalmat, és megkérdeztem tőle, hány katolikus él a körzetben.

– Egyre kevesebben vagyunk – felelte az apáca. – Azért, mert a híveink időskorúak. Mint én – tette hozzá nevetve. – Itt és Szakicuban nyolcszáz hívő élt, amikor a templom megépült, most viszont már csupán ötszázan vagyunk. A fiatalok elköltöznek innen. Nem akarnak itt élni.

Amikor megtudta, hogy Szakicuba készülünk, felhívta a figyelmünket, hogy mindenképpen látogassuk meg az öbölben álló Santa Maria-szobrot, amely a halászokat védelmezi.

– A halászok mindig keresztet vetnek, valahányszor elhaladnak a szobor előtt – mondta. – Még a buddhisták is.

A turisták számára készült broszúrák ugyan megemlítik a szobrot, Szato-szan azonban még sosem látta közelről,

nem járt azon a helyen, így elég nehezen találtuk meg. Ahogy a híres koppenhágai sellő, a valóságban ez a szobor is kevésbé jelentős, mint a fotókon. A gótikus stílusú templomot viszont azonnal észrevettük. Az öböl szemközti oldaláról szemlélve olyan érzésem támadt, mintha megváltoztatná a tájat, mintha dél-európai hangulatot adna az egész falunak. Ezt a települést egyébként „keresztény falu” néven a száz legérdekesebb japán látnivaló között említik az útikalauzokban. Ennek fényében érdemes elgondolkozni azon, vajon mi lenne a helyzet, ha a katolikus missziók annak idején sikerrel járnak. Ha a spanyolok által a Fülöp-szigeteken épített, grandiózus templomokra gondolunk, akkor biztosra vehetjük, hogy a vallás itt is komoly hatást gyakorolt volna a környezetre.

A templomban egy tatamit találtunk, erre állították fel a székeket. A Kelet és a Nyugat találkozásából fakadó újabb kompromisszum... Megemlítettem ezt a kertet gondozó, idős, hajlott hátú, ráncos arcú férfinak.

- Ha-ha-ha! - csillant fel a szeme. - Ez azért van így, mert a hívők már öregek. Nem bírnak leülni a tatamira. Én vagyok a legfiatalabb. Még genki vagyok, ezért gondozom én a kertet - tette hozzá fogatlan vigyorral.

A templomtól ösvény vezetett a közeli domb tetejére, ahol felszereltek egy elektronikus templomharangot. Félúton felfelé egy kis Konpira-szentélyt láttunk, amit a tengerészek kamijának állítottak fel. A szentély előtt egy idős asszony söprögetett a japánokra oly jellemző szorgalommal. Egészséges arcszíne elárulta, hogy élete nagy részét a szabadban töltötte. Megkérdeztem tőle, hogy a templomi emberek, amikor a harangozni mennek, meg szoktak-e állni a szentélynél.

- Ó, igen, vannak olyanok, akik megállnak - mondta. - Elmondanak egy imát, hogy védelmet kapjanak. Kami, isten, ugyanaz - nevetett. - Valamennyien védelmeznek minket, ha imádkozunk. - A szigetlakók látóköre bizonyos értelemben szűk, más tekintetben azonban irigylésre méltón széles...

A szigeteken tett túránk utolsó állomása az a hely volt, ahol egykor az 1591-ben megalapított amakuszai Collegio állt. A jezsuiták azért költöztek a szemináriumukat a szigetre, mert úgy gondolták, a vészterhes időkben itt nagyobb biztonságban lesznek. Azon a bizonyos helyen most egy kis múzeumot találunk, amelyben olyan európai hangszereket tekinthet meg a látogató, mint a lant és a csembaló. Ezek a hangszerek azt juttatják az ember eszébe, hogy a jezsuiták annak idején nagy szerepet szántak a zenének a térítési műveletekben. Kiállították annak a nyomdagépnek a másolatát is, amelyet Alessandro Valignano hozott magával, amikor 1590-ben, a négy követvel együtt Japánba érkezett. Az a bizonyos gép több mint hét éven át üzemelt, ennyi idő alatt közel harminc különböző könyvet nyomtattak ki rajta, a szótárak és vallási jellegű művek mellett például olyan kulturális kincseket is, mint Ezópus meséinek gyűjteménye.

Az amakuszai nyomdából kikerült munkák közül a legnagyobb jelentőségű minden bizonnyal az 1591-es *Dochirina Kirisitan* volt, amely a portugál katekizmus magyarázatokkal ellátott fordítása alapján íródott. Érdekes módon, a könyv első részében, európai szokás szerint egy tanító kérdegeti a tanítványát, majd hirtelen nézőpontot vált a szöveg, és – a japánok ízlésének sokkal inkább megfelelő módon – a tanítvány vár válaszokat a mesterétől az olyan kérdésekre, mint: „Jézus Krisztus éppen olyan magas volt, mint bármelyik hétköznapi ember a világon, de akkor hogyan képes benne lenni egy kis ostyában?” A könyvben többek között magyarázatot találhatunk Krisztus önfeláldozására, valamint arra is, hogy a kereszt hatalma miként képes elbánni a nyughatatlan lelkekkel. Az ötödik parancsolathoz egy kiegészítést fűztek, amelynek értelmében mégis szabad embert ölni, de csak abban az esetben, ha az uraságnak jó oka van rá, hogy ilyen módon büntesse meg a szolgáját.

A nyomdát 1597-ben biztonsági okokból Nagaszakiba költöztették, ahol egészen 1612-ig működött. Összesen

nagyjából száz könyv készült el rajta, némelyiket kandzsival, némelyiket romadzsival nyomtatták, de akadt olyan is, amit valamelyik európai nyelven adtak ki. A könyvek elsődleges célja az volt, hogy a japánok tanulmányozhassák a teológiát, valamint az, hogy az európaiak megtanulhassák a japán nyelvet. A kiadványok általában 1500 példányban készültek. „A történészek szerint abban a korban a Collegio volt a világ legjelentősebb könyvkiadó vállalkozása” – olvasható a múzeum szórólapján. Meghökkenítő, igaz? Ezen az isten háta mögötti helyen egykor olyan mennyiségben gyártották a könyveket, mint akkoriban a világban sehol másutt!

A köpönyegforgató

A nyomdához kapcsolható személyek közül az egyik Fukanzai Fabian (vagyis: Fabian Fukan; kb. 1565–1621) volt. Egykor prominens kereszténynek, később prominens antikereszténynek számított, így fordulhatott elő, hogy ő volt az első japán, aki a kereszténység védelmében, majd a keresztény hit ellen is írt egy-egy értekezést. Intelligens, tehetséges ember volt, mindkét nézőpont érveit fel tudta sorakoztatni, és vagy a skolasztikus logikát, vagy a keleti okfejtéseket vetette latba. Bár élete első szakaszát homály fedi, bizonyos jelek arra mutatnak, hogy egy kiotói zen rendházban tanult, majd húszéves kora táján csatlakozott a jezsuitákhoz.

Latint és teológiát tanult, sikerült bekerülnie a rend tudósai közé. 1595-ben kiadta a *Heike Monogatari* rövidített, romanizált változatát; természetesen ezt a könyvet is az amakuszai nyomdában készítették el. Ezt tartják a legelső nonhdzsinnak (vitairatnak, amely azt a kérdést feszegeti, mit jelent japánnak lenni), mivel a társadalmi kötelezettségek és viszonyok azon bonyolult hálózatát mutatja be, amely a külföldiek számára korábban felfoghatatlannak bizonyult.

A *Mjotei Mundo* (1605) című munkája valójában keresztény apologetika, amely azért érdekes, mert ez az első ilyen mű, amit Japán írt. A szöveg két keresztény apáca beszélgetésének leírata: egyikük novícia, a másikuk instruktor. A mű a japán istenségek fölé helyezi a Teremtőt; szerzője azt állítja, hogy a buddhista istenek épp olyan jelentéktelenek, mint a halott emberek, a sintó teremtésmítoszt buja szexuális aktusként tálalja. Japánt pedig egy isteni emisszió végtermékének nevezi. Kijelenti, hogy a spirituális testvériség eszméjét hirdető kereszténység nem csupán a világbéke megteremtésének eszköze lehet, hanem elfogadásával a hívő esélyt kap egy majdani élet során bekövetkező megváltásra.

Fabian nem sokkal a könyv megírása után tisztázatlan okok miatt megvált a jezsuitáktól. Egyes jelentések szerint viszonya volt az egyik apácával. Nos, ha így történt, nem ő volt az első, aki elkövette ezt a hibát... Egy későbbi könyvében panaszosan megjegyzi, hogy nem szentelték pappá, vagyis elképzelhető, hogy a csalódottság, a mellőzöttség érzése tántorította el a katolikusok mellől. Később részt vett a Nagaszakiban zajló keresztényellenes kampányban, majd 1620-ban kiadta *Hadaiuszu* („Isten ellen”) című művét, amelyet George Elison fordított le. Ebben a könyvben kigúnyolta a kereszténységet, és nyíltan bírálta a Teremtő ideáját. Kijelentette, hogy csakis egy végtelenül egoista entitásban támadhat fel a vágy egy teljes univerzum megteremtésére. Egyébként is, ha Isten mindenható, akkor miért nem segített a megkínzott, kivégzett keresztényeken? Ha valóban mindentudó, akkor miért nem látta előre az angyalok bukását? És ha valóban olyan kegyes, miért teremtette meg az örökkévaló poklot?

Isten imádói az ő véleménye szerint a nemzet biztonságát veszélyeztetik:

„Az első parancsolat az uralkodó vagy az atya által kiadott utasításokkal való szembeszegülésre biztat olyan esetekben, amikor az engedelmesség egyet jelentene Deus akaratának megtagadásával; arra biztatja a hívőket, hogy

az ilyen helyzetekben akár az életük árán is dacoljanak a világi hatalmakkal. Ezen kijelentések mögött valójában az ország alárendeltségbe vetésének, elfoglalásának szándéka lappang, valamint az, hogy eltöröljék a Megvilágosodott törvényeit, veszítsék érvényüket az uralkodó rendeletei. Hamar, hamar! Verjétek bilincsbe ezt a bandát! ...Az ilyen átkozott tanok terjesztése nem lehet más, csakis az ördög műve!”

A művek híven tükrözték a korszak változó jellegét, mert míg a *Mjotei Mundo* egy olyan időszakban jelent meg, amikor még tolerálták a kereszténységet, a *Hadai-uszu* már olyankor, amikor ez a vallás az állam ellenségének számított. Fabian vitakészsége és tehetsége kikövezte az utat a keresztényellenes irodalom művelői számára; a *Kirisitan Monogatariban* („Keresztény történet”) karakterként bukkan fel: varázslóként mutatják be, a *Nanbandzsi Kohaikiben* („A déli barbárok egyházának felemelkedése és bukása”) pedig ravasz tanító. Az utóbbi, 1639 körül kiadott mű a japán kereszténység történetének szatirikus áttekintése, amelyben a vallást a buddhizmus olyan furcsa válfajaként mutatják be, ahol az emberek körbeülnek, meggyónják bűneiket, majd véresre korbácsolják magukat. Fabian karaktere egy buddhista pappal folytatott vita során képtelen választ adni arra a kérdésre, hogyan válhatott imádat tárgyává egy megfeszített bűnöző: „...mint a vert kutya, nyüsztve elmenekült a felelet megadása előtt.”

Egészen belefeledkeztem az amakuszai nyomda által készített könyvek világába. Amikor kiléptem a múzeumból, mélyen beszívtam a friss tengeri levegőt, és végigpillantottam a parton. Furcsa volt belegondolni, hogy annak idején feketébe öltözött papok járkáltak az egyszerű halászok között, miközben a latin nyelvet és a teológiát bújták. Ez az időtlen, tiszta és mit sem sejtő vidék egykor a Kelet és a Nyugat összecsapásának színtere volt. Kevesen írták le oly jól ezt a végzetes találkozást, mint a katolikus regényíró, Endó Súsaku, aki munkái többségében az európai és

a japán gondolkodásmód jellemzőit és harcát vizsgálja. Híres könyve, a *Némaság* a simabari felkelést követő években játszódik, a jelenetek a Nagaszakitól északra lévő, Szotoménak nevezett régióban zajlanak. Szotome... Én is ebbe az irányba tereltem a gondolataimat.

NÉMASÁG (Szotome)

Álca

A Szotoméban található Karemacu Dzsindzsa érdekes hely: sintó stílusú szentély, amelyet egy keresztény vértanú, San Dzsivan-szama emlékére építettek. Erről a személyről nem tudunk valami sokat. A feltételezések szerint egy Juan nevű portugál pap volt, aki az üldöztetés korában fejtett ki tevékenységet ebben a régióban. Állítólag a Karemacu-dombon rejtőzködött, egy Oen nevű nő hordta neki a táplálékot mindennap. Az egyik tél folyamán, a hóesés miatt a nő nem tudott felmenni hozzá, így a pappal végzett az éhség és a hideg. A környéken élő titkos keresztények sokra tartották, tisztelték; halála után tőlük kapta meg a portugálul „szentet” jelentő „san” titulust.

Szotome ma már gyakorlatilag Nagaszaki (a város) része, igaz, jó negyven percet kell sétálni egy kellemes úton, mire az ember a határához érkezik. A múltban az elszigetelt falvakat csak a tengeren keresztül lehetett megközelíteni; a bujdosó pap valószínűleg szerzett egy csónakot, annak segítségével látogatta meg a part menti közösségeket. A régiót először az 1560-as években érte el a kereszténység, akkoriban még Ómura Szumitada birtoka volt. 1614-re, amikor a kereszténységet betiltották, már létezett egy generáció, amelynek tagjait a születésüktől fogva katolikusnak nevel-

ték, ám az üldöztetés idején a keresztények fele megtagadta hitét, másik fele pedig titkos kereszténnyé vált. Őket szolgálta San Dzsivan, kockára téve ezzel az életét. A legendákban titokzatos módon jár-ke, ami valószínűleg arra utal, hogy értett az álcázáshoz, és többnyire sötétben mozgott.

A pap sírját két nagy fenyőfa jelöli (a „karemacu” jelentése: „vén fenyők”). A hely szentnek számít a régióban élő keresztények számára. A hívők a dombon, a tényleges sírral szemközt álló jókora szikla, az Imakő tövében gyűltek össze. Ez az Imakő a sintóból jól ismert szent köveket (ivakurákat) juttatta eszembe. Talán a falubeliek valójában közelebb voltak pogány gyökereikhez, mint sejtették. Japánban valamikor régen úgy tartották, hogy a szellemek képesek beköltözni a tárgyakba, ezért a sziklákat és a köveket a halhatatlanság nyilvánvaló szimbólumainak tartották. Valami hasonlóról lehet szó ebben az esetben is: a titkos keresztények úgy vélték, hogy San Dzsivan szelleme – ahogy a sintóban a sinbokuk, az istenfák esetében lenni szokott – beköltözött a sírt jelölő fenyőfákba, amelyeket emiatt természetesen szentnek kell tekinteni.

A gyanú elkerülése érdekében a San Dzsivan tiszteletére megtartott összejöveteleket hétköznapi kamibálványozásnak álcázták. Ez kimondottan okos lépés volt, mivel a sintóban kiemelt szerepet kapnak az erdős dombok. Ma, a modern korban a keresztényeknek természetesen már nem kell bujkálniuk, de San Dzsivan sírja előtt a hívek még mindig a régi módon, sintó stílusban róják le tiszteletüket – számukra ebben az esetben ez a természetes. Az 1930-as évekig egy kis szentély (hokora) is állt ezen a helyen, ennél a háborúba induló katonák imádkoztak. Az 1930-as évek végén azután felépítettek egy másik szentélyt, amelyet 2002-ben felújítottak. Ez az építmény különlegesnek számít, ugyanis sintó stílusú ugyan, de nem tartozik hozzá torii. A szentély belsejében az eredeti két fenyőfa néhány darabja mellett egy sír található, amelyen San Dzsivan neve alatt a latinos „pappa confesoru”, vagyis „gyóntató-pap” szó olvasható.

Bastian kunyhója

San Dzsivannak volt egy Bastian (a Sebastian rövidített formája) nevű japán segítőtje, akire leginkább a kalendárium okán emlékeznek, amit azért állított össze, hogy ki lehessen számolni a keresztény ünnepek pontos napját. Ez a számítás nem volt egyszerű, mivel a Japánban használatos holdnaptárban nehezen lehetett meghatározni az európai dátumokat. (A nyugati naptár használatát hivatalosan csak az 1868-as Meidzsi-restaurációt követően vezették be Japánban.) 1618-ig a jezsuiták saját kalendáriumokat nyomtattak maguknak, ezt követően Makaóból kellett beszempészni a naptárakat is. Az utolsó 1634-ben érkezett az országba, ilyen módon Bastian kalendáriumja valóságos kincsnek számított, mivel lehetővé tette a vallásukat titokban gyakorló keresztények számára, hogy kiszámítsák az olyan, nem fix dátumhoz kötött ünnepek pontos napját, mint például a húsvét. Az egyik szotomei múzeumban van néhány példány a Bastian-naptárból. Amikor megvizsgáltam az egyiket, meglepett az egyszerűsége: néhány kis papírlapból állt az egész, amire kézzel írták rá a napokat, a heteket, az ünnepnapokat.

Fiatalkorában Bastian az egyik buddhista templom kapuőre volt, de miután áttért, jezsuita dodzsuku (világi segítőt) lett. A dodzsuku feladata elsősorban az volt, hogy segédkezzen a papok mellett, de önállóan is prédikálhatott, tanácsokat adhatott másoknak. 1604-ben több mint százötven ilyen kikeresztelkedett japán volt az országban. Miután az egyház illegalitásba vonult, létfontosságú szerepet játszottak a papok nélkül maradt közösségek szolgálatában. Bastian példája egyedülállónak mondható: több mint húsz éven át szorgalmasan dolgozott a hit terjesztése érdekében, és gyakorlatilag magára utalva segített fenntartani az izolált keresztény csoportokat.

A Bastiannal kapcsolatos mítoszok közül a legfontosabb talán az, amelyik a kalendárium keletkezését meséli el. A legenda szerint Bastian és Dzsivan titokban érkezett meg

a szotomei tengerpartra. A pap váratlanul bejelentette, hogy haza kell térnie, majd elindult, és végigyalogolt a tenger felszínén. A csalódott Bastian huszonegy napon át böjtölt és imádkozott abban a reményben, hogy mentora visszatér hozzá. Erőfeszítéseiert jutalomként egy látomást kapott, amelyben San Dzsivan kegyesen megmutatta neki a kalendáriumot. Ez nagy jelentőségű dolog volt, mivel a hívek számára lehetővé tette, hogy végrehajtsák az örök megváltás eléréséhez szükséges szertartásokat.

A csodába illő módon átadott kalendáriumot isteni adományként tisztelték, őrzője, a csokata (a feljegyzések vigyázója) a titkos keresztény csoportok vezetőjeként léphetett fel. A japánok mindig is nagy jelentőséget tulajdonítottak a vallásos jellegű kalendáriumoknak, mindig is fontosnak tartották például, hogy a taoisták szerint mely napok „szerencsések” és melyek „szerencse nélküliek”. A titkos keresztények számára is léteztek olyan különleges napok, amikor elvileg nem dolgozhattak. A kalendáriumhoz való kötődésük jelenkori utódaiknál is megfigyelhető: ők nem „titkos kereszténynek”, hanem motocsónak (az eredeti kalendárium népének) vagy furucsónak (a régi kalendárium népének) nevezik magukat.

A Karemacu-szentélytől északra, úgy öt mérföld távolságban található az a kunyhó, ahol Bastian a bujdosás éveiben élt. Ahogy végighaladunk az oda vezető ösvényen, egyre inkább eltávolodunk a civilizációtól, egyre mélyebbre jutunk a bambuszok és a fenyők világába, mígnem megérkezünk a völgy aljára, ahol a mindentől elszigetelt kunyhó áll.

Ezen a helyen eredetileg egy fából készült, zsúpfedeles házikó állt, de ez 1993-ban, egy vihar során megsemmisült. A helyére egy sokkal masszívabb kunyhót építettek. Ez talán nem is hasonlít az eredetire, de az idilli környezet a remeték életéről festett, idealizált képet juttatja az ember eszébe, amelyet Kamo nó Csomei 1212-ben írt *Hodzsokijá*-ból ismerhetett meg. A buddhista remete a magányt kereste, elzárkózott a világtól, ezzel szemben Bastian újra és újra

útra kelt, hogy szolgálatokat tegyen másoknak. Amikor az 1657-ben, Kohriban végrehajtott keresztényüldözés áldozatait összekötözték karral, szalmába bugyolálva a tengerbe vetették, Bastian volt az, aki kihúzta a vízből a holttesteket, ő temette el az áldozatokat keresztényhez illő módon.

Ugyanabban az évben a bujdosó keresztényt elárulta a tábornözből az égre emelkedő füstoszlop. (A történet egy másik verziója szerint egy Júdáshoz hasonló személy árulta el.) Letartóztatták, és több mint két éven át fogságban tartották, kínozták. Végül lefejezték, de a halála előtt még jutott ideje arra, hogy négy jövendölést tegyen. Megjósolta, hogy a hóhérai hét nemzedéken át védelmet élveznek ugyan, de azt követően senki sem mentheti meg őket; megjósolta, hogy a papok eljönnek a fekete hajókkal, és minden héten gyóntatni fognak; hogy eljön még a kor, amikor a keresztények szabadon járhatnak-kelhetnek, és hangosan énekelhetik a zsoltárokat; és megjósolta, hogy a nem keresztények kénytelenek lesznek félrehúzódni előlük az utcákon. Egészében véve arra utalt, hogy a külföldi misszionáriusok hét nemzedékkal később visszatérnek, és kezdetét veszi a tolerancia korszaka. Pontosan így történt. 1853-ban megérkeztek az Egyesült Államokból Perry sorhajókapitány fekete hajói, és húsz évvel később de facto megtörtént a keresztény vallás legalizálása. Minderre Bastian halála után 214 évvel, vagyis éppen hét nemzedékkal később került sor, ha úgy számolunk, hogy egy generációnyi idő harminc év. A jövendölés miatt tehát a szotomei férfiú kiemelkedett a mártírok közül, és bekerült a bibliai jelentőségű próféták közé.

Tény és fikció

Amikor a regényíró Endó Súszakú (1923–1996) Szotoméba érkezett, és végigpillantott a csipkézett tengerparton, az elszigetelt falvakon, úgy érezhette, megtalálta a helyszínt az elméjében formálódó történethez, amelyből legismer-

tebb regénye, az 1966-ban megjelent *Némaság* lett. A történet a simabara felkelés utáni években játszódik, nagyjából San Dzsivan és Bastian korában, vagyis akkor, amikor a hatóság emberei szó szerint vadásztak a keresztényekre. Endó először akkor kezdett foglalkozni ezzel a témával, amikor Nagaszakiba látogatott. Képzletét megragadták az egyik rézből készült fumién látható sötét foltok, a képre rátipró sok ezer láb nyoma – köztük azoké is, akik a kereszténységet megbecstelenítő szertartást követően hazatértek, és titokban tovább gyakorolták vallásukat. Miféle emberek voltak ezek? Milyen érzéseket keltett bennük a saját árulásuk? Endó azon is eltöprengett, ő mit tett volna a helyükben. Tudatában volt saját gyengeségének, és biztosra vette, hogy belőle is titkos keresztény vált volna.

Miközben a kutatómunkát végezte, Endó megismerte Cristóvão Ferreira (1580–1650) különös esetét. A portugál pap huszonkilenc évesen érkezett az országba. Az 1614-es rendeletet követően illegálisba vonult, sanyarú körülmények között élt, csak éjjelente mozdult ki rejtkehelyéről. Kitartásának és munkájának köszönhetően később ő lett a japán jezsuiták vezetője. Nem sokkal később, 1634-ben őrizetbe vették. Hét másik személlyel együtt fejjel lefelé egy trágyaverem fölé lógatták. Hat óra elteltével jelezte, hogy hajlandó megtagadni hitét. Hat társa ezt nem tette meg; egyikük csodával határos módon kilenc napig bírta a kínzást.

A keresztényeket üldöző Csikugo Inoue (kb. 1584–1661) számára Ferreira aposztáziája valódi diadalt jelentett. Mivel korábban ő maga is keresztény volt, pontosan tudta, hogy az egyház vértanúsággal kapcsolatos politikáját kell meggyengítenie, ezt pedig csakis a foglyok fizikai és pszichológiai megtörésével lehet elérni. A mérhetetlen fájdalom okozására alkalmas kínzási módszereket meggyőzéssel, rábeszéléssel kombinálták. Külön figyelmet szenteltek az idegen papok „átfordításának”. A cél minden esetben az volt, hogy kicsikarjanak tőlük egy aláírt vallomást. Ezt követően a hittagadó japán nevet kapott, és együtt kellett

élnie egy asszonnyal, a feleségével. (Gyakran előfordult, hogy ezek a nők korábban bűnözők feleségei voltak.) Ez történt Ferreira esetében is, akit aposztáziáját követően Csúan Szuvanónak hívtak.

Egyes feljegyzések szerint Ferreira később közreműködött más külföldiek kihallgatásában és kínzásában. 1637-ben, három évvel a hittagadása után kiadtak egy keresztényellenes traktátumot, amely a *Hamisságok jegyzéke* címet viselte. A szöveget állítólag „Japán és Makaó legfőbb baterenje, a vallását megváltoztató, a zen útján haladó Cristóvão Ferreira” állította össze. A szöveg szerzője jó néhány csipős, sőt bántó kritikát fogalmaz meg a kereszténységgel szemben, és felsorol egy-két érdekes állítást. Kijelenti például, hogy Isten nem lehet mindenható, mivel nem sikerült segítenie azokon, akiket a hitük miatt végeztek ki. És vajon miért nem teremtette büntelenné Ádámot, Évát és az emberi faj többi egyedét, miért lett büntelen ezzel szemben Szűz Mária? Ami pedig Isten követőit illeti: a tízparancsolat megtiltja a lopást, ám az európaiak elmentek más országokba, és lelki furdalás nélkül elrabolták a földet a korábban ott élőkől. Hát milyenek valójában a keresztények, ha efféle tettekre képesek?

Amikor az aposztázia híre eljutott Nyugatra, komoly szenzációt keltett. Sokan egyszerűen nem hitték el, hogy a vallás egy ilyen nagy tekintélyű képviselője képes volt rá, hogy egyszerűen hátat fordítson a katolicizmusnak, sőt az ellenségévé váljon. Megremegett az egyház sziklaszilárdnak hitt alapja; sokan imádkoztak Ferreiráért, a lelki üdvéért. Önkéntesek léptek elő, akik felajánlották, hogy vállalják helyette a vértanúságot. Makaón Antonio Rubino vizitátor csoportokat szervezett, amelyeket Japánba akart átjuttatni azzal a céllal, hogy meggyőzzék Ferreirát, vonja vissza az aposztáziáját. Ezek a küldetések öngyilkos jellegűek voltak, mivel mindenki tisztában volt azzal, hogy milyen következményekkel jár Japán izolációs politikájának megsértése.

Az első csoport, amelynek maga Rubino is tagja volt, 1642-ben érkezett meg Kjúsú déli részére. Az önkéntesek hamar fogságba estek. A kihallgatásuk hét hónapon át zajlott. Végül a verembe kerültek és meghaltak. A második csoportot Giuseppe Chiara vezette. Ők a következő évben, Kjúsú északi részén kötöttek ki, és ugyanúgy jártak, mint elődeik. A tífzós csapat minden tagja megtagadta a hitét. Ez döbbenetes, hiszen önkéntesek voltak, pontosan tudták, mi vár rájuk. Ferreira mindkét csoport tagjainak valatása során jelen volt – Endó Súsakut éppen ez a részlet ragadta meg a legjobban. Vajon mi zajlott le az európaiak elméjében, miről beszélgettek egymás között?

Endó a regényében ötvözte a valóságot és a fikciót, amikor Cristóvão Ferreira találkozik egy Sebastian Rodrigues nevű, kitalált pappal. Ez a pap portugál, míg az a személy, akiről az író mintázhatta (Giuseppe Chiara) olasz volt. A két karakter párbeszédére azután kerül sor, hogy Rodrigues egy misszionáriustársával, Francisco Garrpével megérkezik Japánba. Úgy tervezi, hogy az elszigetelt keresztényeket fogja szolgálni, és közben kideríti az igazságot egykori tanítójáról, Ferreiráról. Úgy tűnik, a sorsa a vértanúság lesz, erre képezték ki, ennek az igazságában hisz, erre jelentkezett önként. Ám míg Garrpe meghal a másokért végzett szolgálat során, Rodrigues – miután egy Kicsidzsiro nevű kiugrott keresztény a nyomára vezet a hatóságokat, és őrizetbe kerül – megtagadja a hitét. Rodrigues a történet végén japánként él, de a szíve mélyén továbbra is keresztény, és meggyőződése, hogy Jézus az ő helyében ugyanígy cselekedett volna. Ilyen módon a regényt akár a halál és az újjászületés meséjének is lehet tekinteni: egy portugál pap, aki európai meggyőződésekkel és elvekkel érkezik Japánba, Szanemon Okada néven titkos keresztényként születik újjá.

Kelet és Nyugat találkozása

Szotome a szívébe fogadta Endót: 2000-ben – főként a *Némaság* tiszteletére – megépült az Endó Súsza-ku Irodalmi Múzeum. Az épület egy szirtfokon áll, ahonnan bámulatos kilátás nyílik a szárazföldre és a tengerre is. A gyűjteményt kéziratok, személyes tárgyak alkotják, de itt kapott helyet az író asztala és könyvtára is. A falakon filmposzterek láthatók, ezek egyike az 1971-es *Csinmokuhoz (Némaság)* készült. Az adaptáció jelentős sikert ért el, és bár én személy szerint nem vagyok elégedett az angol szinkronnal, a tengerparti jelenetek és a paraszti élet realiztikus bemutatásával foglalkozó részek valóban jól sikerültek.

A múzeumban lehetőség van arra is, hogy a látogatók reflektáljanak Endó írásaira és legfontosabb témájára, a nyugati vallás japán kontextusba helyezésének nehézségeire. Az író szinte egész életében ezzel a kérdéskörrel foglalkozott, ami érthető, mivel tizenkét esztendő korában, gyakorlatilag azért, hogy örömet szerezzen az anyjának, felvette a keresztséget. Az asszony éppen túl volt egy válságon, és akkoriban tért vissza a hazájába (korábban Mandzsúriában élt), bánatában és magányában áttért a nővére hitére. Amikor kikeresztelkedett, a fia csatlakozott hozzá. „Akaratom ellenére kereszteltek meg” – írta Endó a *Kirishitan and Today (A keresztény és a most)* című könyvében. „Nem úgy választottam a kereszténységet, ahogy az ember kiválasztja a szerelmét, hanem úgy fogadtam el, ahogy az ember elfogadja a szülei által számára kiválasztott párt. Diákkoromban gyakran elmondtam ennek a kiválasztott páromnak, hogy el kellene válnunk, de ő nem akarta ezt. Ezért aztán folytatnom kellett ezt a különös házasságot.”

Később azt írta, hogy az európai vallást olyannak érzi saját, japán testén, mint egy szűk öltönyt. Éveken át gyötörte a kétség, a zavarodottság, hite sekélyessége. A háború idején számtalan támadás érte amiatt, hogy az ellenség vallását követi, a háború utáni Franciaországban pedig,

ahol irodalmat hallgatott az egyetemen, az elszigeteltség kínozza. Tuberkulózis és egyéb egészségi problémák miatt két és fél évet töltött kórházban, három komoly operáción esett át, halálközeli élményeket szerzett. Mindez elvezette egy sajátságos hithez: azt vallotta, hogy nem a diadalmas, mindent legyőző Krisztussal találkozott Európában, hanem egy számkivetett Jézussal, aki tele van a szenvedők iránti együttérzéssel.

A *Némaság* fordulópontja akkor következik be, amikor a vádlók képtiprásra akarják kényszeríteni Rodriguest. Egészen addig a pontig Isten hallgat, mintha nem is venne tudomást követői szenvedéseiről. Még az egyébként határozott Rodrigues is eljut oda, hogy kételkedni kezd az Úr létezésében. Eközben tisztában van azzal, hogy csökönységével szenvedést okoz másoknak. Fogva tartói azzal fenyegetik, ha továbbra is kitart, ártatlan parasztokat fognak kivégezni miatta. Mindez elvezeti őt ahhoz, hogy felismerje: a vértanúság utáni vágy szintiszta egoizmus, a valódi önfeláldozás az lenne, ha lemondana erről az ambíciójáról. A döntő pillanat akkor érkezik el, amikor a megtiprandó képen meglátja Jézus arcát, amely mintha így szólna hozzá: „Tiporj! Tiporj meg! Én mindenkinél jobban ismerem a taposás fájdalmát. Tiporj meg! Az e világra való születésemet kellett volna megtaposni!”

A szentkép megtaposásával a főszereplő, a saját egója által vezérelt európai megteszi az első lépést az átalakulás útján. Ez a tett elvezeti őt ahhoz, hogy felülbírálja korábbi nézeteit: „A mi Urunk nem hallgatott – jelenti ki végül. – Csendben volt ugyan, de az életem, egészen eddig a napig, az én saját életem beszélt őhelyette!” A felismerés megmutatja, mennyit változott azóta, hogy az országba érkezett. Megérti, hogy a csend mit jelent a japánok számára. „Mi, japánok úgy gondoljuk, hallgatással jobban ki tudjuk fejteni az érzéseinket” – mondta egyszer Lafcadio Hearn, és hasonló kijelentéseket már magam is hallottam.

A könyv végére kirajzolódik egy ismerős mintázat: egy idegen, aki azért érkezett, hogy megváltoztassa Japánt,

végül megváltozik Japán hatására. Az úton, amelynek során papból titkos kereszténnyé lett, Rodrigues magához öleli a katolicizmus japán verzióját, amelynek középpontjában egy materiális Jézus helyezkedik el. Endó az 1973-as *A Life of Jesus (Jézus egy élete)* című könyvében jobban kifejti ezt a témát, leírja például, hogy „a japánok hajlamosak arra, hogy isteneiket és buddháikat inkább egy melegszívű anyában, semmint egy szigorú apában keressék”. A megállapítás helyességét támasztja alá például az is, hogy a sintóban Amateraszu istennő a központi alak; az is, hogy a buddhizmusban nagyon népszerű a feminizált Kannon, valamint az is, hogy a titkos keresztények oly lelkesen adoptálták Szűz Mária alakját. „Mivel japán vagyok, és mivel nagyon erős szálak fűznek anyámhoz, ez a *magna mater* archetípus aktiválódik bennem, valahányszor Krisztusra gondolok” – írta *Novels I Have Loved (Regények, melyeket szerettem)* című esszéjében. A törődés, a megbocsátás, az állandó jelenlét – Endónál Isten Fia azokkal a tulajdonságokkal rendelkezik, amelyeket a japánok oly sokra tartanak az anyák esetében.

Az egyik pszichológus, Doi Takeo szerint az a tény, hogy a japánok túlságosan is függnek az anyjuktól, azt eredményezheti, hogy képtelenek lesznek valóban felnőtté válni. Nagy sikerű, *Anatomy of Dependence (A függőség anatómiája)*, 1971) című könyvében felderíti a következményeket. Alapvetése segít magyarázatot adni a kultúra legmeghökentőbb részleteire: a féltékenységre, a kritika iránti érzékenységre, a felelősségtől való menekülésre, a „cukiságkultuszra”, még az Amerikától való függőségre is. „A japán nép a tizenkét évesek népe” – jegyezte meg egyszer MacArthur tábornok eléggé rosszindulatúan. Talán a maga nyers módján felismerte azt, amit Doi körülírt. Ha Sigmund Freudnak igaza volt abban, hogy a vallásokból ismert istenségek eltúlzott apafigurák, akkor Doinak is igaza lehet a japánok vallásosságának feminin orientációját illetően.

Endó az ideái formálása során vélhetőleg figyelembe vette Eric Fromm megállapítását, mely szerint jelentős kü-

lönbség van az anya-vallás (amelyben az istenségek szereplők és megbocsátók), valamint az apa-vallás (ahol Isten féltelmes, ítélkező és hajlamos a büntetések kiszabására) között. A regényíró szerint a japánok inkább az e világi élet felé orientálódnak, mintsem a túlvilági felé. A *Némaságban* a következőket mondhatja Ferreirával: „A japánok nem képesek úgy gondolni Istenre, mint az embertől teljesen különvált valamire... A japánok nem képesek elképzelni egy olyan létezési formát, amely felülemelkedik az embereken.” A kultúra politeisztikus hajlama Endó számára azt jelentette, hogy ennek a népnek a vallásos beállítottsága nem volt kedvező táptalaj az európai hitrendszer számára: „Ez az ország egy mocsár... Egy olyan szörnyű mocsár, amelyet elképzelni sem lehet. Amikor elültetünk egy palántát ebbe a talajba, a gyökerek rothadásnak indulnak, a levelek elsárgulnak, leszáradnak. És mi a kereszténység palántáját ültettük el ebben a mocsárban.”

A japánok egyik jellemzője a több igazság együttes elfogadásának képessége. Elég rápillantanunk az ország történelmére: az animizmusra és az ősök imádatára ráakódtak a buddhizmus, a taoizmus, a konfucianizmus rétegei, és létrejött egy sokszínű, szinkretikus keverék, amelyben összehibáztak az egymásnak egyébként ellentmondó hitrendszerek. Ez teljes mértékben illeszkedik a racionalista tradíció rideg dualitásaihoz. „Igen vagy nem” – a japánok így látják a Nyugaton szokásos, kikényszerített választásokat. Ők inkább a „talán” állapotát szeretik; a Nyugat fekete-fehér határozottságával szemben inkább a kontrasztok elmosását kedvelik. Ez a felfogásmód vezethet el olyan jelenségekhez, mint a keresztény esküvők, amelyeknél egyik fél sem érdeklődik a vallás iránt. Ha az istenek egyformán valóságosak, akkor az ember nyugodtan eldöntheti, hogy neki milyen típusú esküvő tetszik.

Eljutottam oda, hogy a titkos keresztényekben is felfedeztem ezt a típusú hozzáállást.

Kapcsolódás

Az 1960-as években, amikor Endó regénye megjelent, sokan dicsérték a próza erejét, sodrását. A könyv nagyon hamar sikeressé vált, de természetesen akadtak olyanok – főként a katolikusok között –, akiknek nem igazán nyerte el a tetszését. A Kelet és a Nyugat összebékíthetlensége ellentétben állt az univerzalizmus eszméjével, az aposztáziával szimpatizáló narratíva pedig sokakat feldühített. Ennek az lett az eredménye, hogy legalább két egyházmegegyében feketelistára tették a könyvet, és amikor Endó neve felkerült a Nobel-díj jelöltjeinek listájára, akadtak japán katolikusok, akik tiltakozásba kezdtek. 1999-ben bemocskolták a regény tiszteletére Szotoméban felállított emlékkövet, amelyen a szövegből kiemelt, ebben a szituációban nagyon is találónak tűnő idézet szerepel: „Az emberiség oly szárnalmas, Uram, az óceán meg oly kék!”

Az is vitatottá vált, hogy Endó kimondottan ragaszkodik-e a maternális Jézus-képhez. Egy másik regényíró, Siba Rjótaró megjegyezte: „Endó teológiája Tiszta Föld-tanítás. Lehetőség van arra, hogy az ő Istene helyére Amidát állítsuk.” A buddhista istenségeket már régóta felruházzák feminin tulajdonságokkal. A Valódi Tiszta Föld szekta 13. században élt alapítója, Sinran a következőt írta: „Ahogy az anya védelmezi gyermekét mélységes szeretettel, úgy ezer Njorai emlékszik az élőkre, mélységes szeretettel és együttérzéssel.” Úgy tűnt tehát, hogy Endó hazai köntösbe öltöztette az idegen vallást. Ezt ő maga sem tagadta: „Az utóiratban jeleztem, hogy Rodrigues utolsó szavaiban felfedezhető volt a protestantizmus, de az igazat megvallva, úgy érzem, ezekben a szavakban inkább a katolicizmus és a Tiszta Föld-buddhizmus egyfajta összebékülése van jelen.” Miként a hazájára, úgy a szerző érzéseire is a szinkretizmus volt jellemző.

Az egyik személy, akire a regény óriási hatást gyakorolt, az amerikai filmrendező, Martin Scorsese volt, aki már hosszú ideje dédelgeti egy filmadaptáció elkészítésének

tervét. (Az 1990-es években személyesen Endótól kért erre engedélyt.) 2009-ben tanulmányútra indult, és ellátogatott Szotoméba. Két-három órát töltött a múzeumban, kutatókat végzett, beszélgetett az emberekkel. Kijelentette, hogy ez a filmterv nagyon közel áll a szívéhez, egészen más módon tekint rá, mint a stúdiók által támogatott projektekre. De vajon mi vonzza a gengszterfilmjeiről ismert New York-i rendezőt egy 17. századi japán történethez?

Scorsese katolikus nevelést kapott, fiatalkorában szemináriumba járt, és sokáig azt fontolgatta, hogy a papi hivatást választja. Végül mégis a film mellett döntött: „Rájöttem, hogy nekem a filmek segítségével kell elvégezniem katolikus küldetésemet.” Endóhoz hasonlóan ő is kétségektől, hitgyengeségtől szenvedett: „Elvetélt katolikus vagyok... De római katolikusnak születtem, és ezen nem lehet változtatni.” Az ok, ami a *Némaság* történetéhez vonzotta, felfedezhető 1988-as, *Jézus utolsó megkísértése* című filmjében, amelyben Willem Dafoe játszotta a főszerepet. A Nikosz Kazantzakis könyvén alapuló film emberi lényként, nem pedig isteni csodatévőként mutatja be Jézust; a kék szemű megmentő helyett egy nyüzött és piszkos alakot látunk. Ez az unortodox szemléletmód is sok vitára adott okot, az álomjelenet pedig, amelyben Jézus összeházasodik Márai Magdolnával, bizonyos körökben hangos felháborodást váltott ki. Az érzelmek annyira felkorbácsolódtak, hogy az Egyesült Államokban még tüntetésre és zavargásra is sor került a film miatt. Franciaországban mozikat tetek tönkre, kettőt felgyújtottak. Scorsese gyóntatópapja egyszer megjegyezte, hogy a rendező filmjeiben „túlságosan sok nagypéntek van, és túlságosan kevés húsvétvasárnap”. Scorsese erre azt felelte, hogy ő inkább a megkínzott Jézust, nem pedig a Messiást akarta bemutatni. Endó véleménye nagyjából ugyanez volt.

Természetesen az amerikai rendező nem csupán vallási okok miatt vonzódott a történethez. „Számos olyan probléma felvetődik benne, amely kapcsolatban áll az idegen kultúrák érkezésével és azzal, hogy az idegenek úgy gon-

dolják, rákényszeríthetik a saját gondolkodásmódjukat egy másik, olyan kultúrára, amiről gyakorlatilag semmit sem tudnak” – mondta az AP riporterének. Az iraki fias-kót követően az emberben feltámad a vágy, hogy összevesse a 17. századi Róma, valamint a 21. századi Új Róma ténykedését, rávilágítson az azonosságokra. Ha a nyugati katolicizmus helyére a nyugati demokráciát tesszük, nyilvánvalóvá válik a folyamatok hasonlósága és az is, hogy az idealizmus mindkét esetben katasztrófához vezetett. Érdekes módon ezt a témát Graham Greene is kedvelte, akihez sokszor hasonlították Endót.

William Johnston jezsuita pap, a *Némaság* angol fordítója nem csupán a barátja volt Endónak, de ő adta fel neki az utolsó kenetet.

– Vajon mi volt az, ami a regényírónak nem tetszett a nyugati kereszténységben? – kérdeztem tőle egy alkalommal.

– A túlzott világosság. A logika uralma – hangzott a válasz.

Megjegyeztem, hogy a regényben szubtextuális szinten felfedezhető az üzenet: „Japán egyedi”.

– Igen, Endó erősen nacionalista volt – felelte Johnston atya. – Ehhez kétség sem férhet.

A fiatal Endó tehát eltüntethetetlen különbségeket fedezett fel hazája és a Nyugat között, utolsó éveiben azonban már sokkal nagyvonalúbban kezelte ezt a kérdést. Ez derül ki utolsó, 1993-as, *Deep River (Mély folyó)* című regényéből is, amelyben a vallások egyezőségeit próbálta felderíteni. (Engem valamennyi műve közül ez szólít meg leginkább.)

A regény címe a Gangeszra utal. A könyvben öt különböző történet forr össze egyetlen áradattá. A középpontjában Micuko és Ocu kapcsolata áll. Ők ketten korábban egy főiskolára jártak, majd hosszú évek múltán Benáreszben találkoznak ismét. A nő elveszett lélek, cinikus és üres, a férfi renegát pap, aki nincs valami jóban a katolikus egyházzal. A férfi spirituális útja során jut el a Gangesz partjára, ahol segít a szegényeknek valóra váltani azt az álmukat,

hogy elhamvasztott testük maradványait a folyó vigye tovább. Bár még mindig katolikus, Ocu az ázsiaiakra jellemző módon fogja fel Istent: „Az Úr nem is annyira egy entitás, inkább egy erő” – mondja, majd Mahatma Gandhi szavait idézi: „Hinduként bensőmből fakadóan hiszem, hogy minden vallásban fellelhető bizonyos mértékű igazság. Minden vallás ugyanattól az Istentől ered, de egyik vallás sem tökéletes, mert mindegyiket tökéletlen emberi lények továbbították... Számos eltérő vallás létezik, de ezek csupán különböző ösvények, amelyek ugyanoda vezetnek... Ugyan mit számít az, hogy melyik ösvényen haladunk, ha egyszer mindegyik ugyanahhoz a célhoz visz minket?”

A történet Ocu halálával és a cinikus Micuko újjászületésével ér véget, szinte úgy, mintha a nő a férfi reinkarnálódó szellemének köszönhetné ezt a transzformációt. Egy látomásos pillanatban Micuko a Gangeszba pillantva egy „mély folyót” lát, amely a teljes emberiségen keresztülfut. Ez a nézőpont az Endó által nagyra becsült Carl Jungnak köszönheti létezését. A regény egy spirituális igazolással zárul, ami nagyon finoman az ázsiai és a nyugati koncepciók között lebeg. „Micuko nem tudta, kinek címezte azt a gondosan megszerkesztett fohászt – olvashatjuk a könyvben –, talán a Hagymának [játékos szó, amit Ocu használt Isten megnevezésére], vagy talán valami nagynak és örökévalónak, amelyet nem lehet lekorlátozni a Hagymára.”

Szerettem volna megismerni Johnston véleményét a regényről, amely éppen az általa korábban, miszticizmus (vagy ahogy ő szereti mondani: mély meditáció) segítségével kutatott témákat érinti. Vajon Endó az élete vége táján túllépett a kereszténység határain, hogy minél inkább elfogadhassa a pluralizmust?

- Igen, azt hiszem – felelte Johnston. – Ezt az egyik, általa írt cikkben is elismerte. [*Futacu no Mondai – Két téma*] Ne felejtse el, hogy a második vatikáni zsinat egyfajta „rejtett erőről” beszél, amelyet különböző emberek különböző módokon érzékelhetnek. A regényben Ocu ki-

jelenti, hogy Istennek számos arca van. Endó ebben a felfogásban írt. A *Némaság* segít nekünk felismerni ezt.

„A *Némaság* segít...” Endó a könyv címével talán nemcsak Isten hallgatására utalt, hanem arra is, hogy a végső igazság szavakkal kifejezhetetlen. Ez olyan elképzelés, amelynek igazságát több vallás is elismeri, de talán a kínai bölcs, Lao-ce fogalmazta meg a legjobban: „Az, aki tudja, nem mondja, az pedig, aki mondja, nem tudja.” Valahol mélyen, legbelül a Keletben és a Nyugatban is létezik egy mag, és ezek a magok bizonyosan találkoznak a szavakkal ki nem fejezhető világban. A miszticizmusban rejlik az eggyé válás valódi lehetősége.

Egy hegy, számos ösvény

2010-ben, egy kellemes őszi napon Endó *Mély folyó* című könyve jutott eszembe, amikor hirtelen azon kaptam magam, hogy a Karemacu Dzsindzsa előtt állok, és egy szokatlan szertartásra várok. Elöttem, a ligetben katolikusok, titkos keresztények és buddhisták gyűltek össze a sintó stílusú szentélynél, hogy mint már oly régóta minden november 3-án, ebben az évben is végrehajtsák a ceremóniát. Először 1999-ben találkoztak így; az esemény eredeti célja az volt, hogy megbékélést teremtsen a csoportok között, amelyek a Meidzsi-korszak óta nem voltak túlságosan jó viszonyban egymással. A tizenegyedik évben, vagyis 2010-ben a program egy szabadtéri istentisztelettel kezdődött, majd a jelenlévők közösen elmondták a „régie keresztények” (úgy gondolom, az eseménysor pusztá léte értelmetlenné tette a „titkos” jelző használatát) egyik imádságát.

A tisztáson felállított széksorok mindegyike megtelt, és sokan állni kényszerültek, sőt olyanok is voltak, akik felkapaszkodtak a közeli sziklákra. A szentély előtt egy kis kórus állt, valamivel arrébb pedig nyolc pap várakozott. A tömegből kiríttak az apácák és a fehér kalapot, fátylat

viselő nők. A fák között amatőr fotósok szaladgáltak, megpróbálták felkapaszkodni egy földsánkra, hogy még jobb felvételeket készíthessenek. A spontaneitás és a környezet valahogy meghitté tette a hangulatot. A szabadtéri vallási eseményeknek amúgy is van egy különleges aurájuk: az ember úgy érezheti, közvetlen kapcsolatba kerül az élő kozmosszal. Azt szokták mondani, az erdők az emberi faj legősibb templomai... Talán hiba volt, hogy erről megfeledkeztünk.

Engem személy szerint a titkos keresztények orasiói (imái) érdekelték, amelyeket Murakami Sigenori mondott el. Az esemény valóban nagy jelentőségű volt, hiszen egy olyan ember állt előttünk, akinek felmenői annak idején pontosan ezen a helyen gyűltek össze, természetesen titokban, hogy elmondják az imákat, amelyeket még San Dzsivan és Bastian tanított nekik. Murakami a szentély felé fordult, és ahogy hallgattam, olyan érzésem támadt, mintha egy ember személyes, privát fohászána váltam volna fültanújává. A magányos alak furcsa kontrasztot alkotott a mögöttem álló papok csoportjával: ő egy olyan titkos tradíciót képviselt, amelyet csekély létszámú, összetartó csoportok őriztek meg, a többiek pedig egy világszerre komoly kapcsolatokkal rendelkező egyházat szolgáltak.

Ahogy Murakami sorra elmondta az imáit, időnként belenézett a könyvébe, amelyet már valamikor a modern korban nyomtattak. Az Edo-korszakban az imák szájhagyomány útján terjedtek, mivel így csökkent a lelepleződés veszélye. A gyerekeknek memorizálniuk kellett a szöveget, legfőképpen a legidősebb fiúnak, akinek mindenképpen tovább kellett vinnie a családi tradíciókat. Amikor a modern kor tudósai tanulmányozni kezdték ezeket az imákat, úgy látták, hogy a japán nyelvűek meghökkentő pontossággal őrződtek meg, ám a latin és portugál nyelvűek eléggé eltorzultak. Az „Ave Maria gratia plena” részből „Abe Marija hasijabena” lett, a „Benedictus fructus” pedig „Benekencu óná”-ra változott. Megdöbbenő volt, hogy amikor az imák jelentéséről kérdezték őket, a hívők beval-

lották, fogalmuk sincs, miről szólnak. Lehet ennél bármi abszurdabb?

Persze ez tulajdonképpen nem számított. Végül is, a Mindenható éppúgy értheti ezt a kuszaságot, mint a latin és a portugál nyelvű imákat, elvégre ő az Isten. Valódi jelentősége inkább annak van, hogy a fohászokodó őszinte szívvel sorolja a szavakat. Párhuzamot is könnyű találni erre a jelenségre: ahogy a titkos keresztények nem értették az orasiót, úgy a hétköznapi japánok se igazán értik a buddhista szútrák szövegét. Arról sem feledkezhetünk meg, hogy a latin nyelvű szövegek éppen érthetlenségük miatt érződnek misztikusnak a katolikus miséken.

Felmerült az az elképzelés is, hogy a titkos keresztények recitációi valamilyen módon kapcsolatban állnak a sintó kotodama (szómágia) tradícióval, amely szerint a szavak ereje a hangzásukban rejlik. Más ősi kultúráknál is megfigyelhetjük ezt a jelenséget: sok helyen hittek abban, hogy a szavak kimondásának valós, közvetlen eredménye lehet, éppen ezért voltak olyanok, amelyek tabunak minősültek, és voltak olyanok is, amelyeket varázslatok végrehajtásánál, esetleg átkok esetében használtak. Az európaiak hasonlóképpen használják például az „abrakadabra” szót: mágikus jelentőséget tulajdonítanak neki, pedig fogalmuk sincs eredetéről, jelentéséről. A titkos keresztények számára az értelmetlen szövegű imáknak van ilyen különleges spirituális rezonanciája, úgy érezhetik, mintha egy különleges nyelvet használnának a mindent értő Istennel folytatott kommunikációban.

A szertartást követően elbeszélgettem az egyik buddhista pappal, aki arról mesélt, hogy elődei közreműködtek a régió titkos keresztényeinek megvédésében. Valóban? Nekem korábban az volt a benyomásom, hogy a buddhista papok szívesen együttműködtek a hatóságokkal annak érdekében, hogy eltíporják riválisaikat!

– Egyesek talán ezt tették, de az itteni papok ismerték a keresztényeket, és sajnálták őket. Érthető, hiszen szegény, keményen dolgozó emberek voltak. Senkinek sem ártot-

tak, megfizették a templomnak, amit kellett. A papnak igazolnia kellett, hogy nem keresztények. Természetesen gyanakodott, de nem akarta bajba keverni őket, inkább védelmezni próbálta azokat a szerencsétleneket. Maga is tudja: a buddhistáknak együtt érzőn kell viselkedniük.

Amikor csatlakozott hozzánk az esemény egyik szervezője, megkérdeztem, Szotoméban hány titkos keresztény gyakorolja még mindig a vallását.

- Ezt nehéz megmondani – felelte az illető. – Két típusuk létezik: aki vállalja, és aki még mindig nem. Azok, akik vállalják, boldogok, hogy beszélhetnek a vallásukról, a vallásuk gyakorlásáról. Vendégeket hívnak a szertartásaikra. Olyanok, mint például Murakami, aki ma felolvasta az orasiót. De vannak olyanok is, akiknek ez nem tetszik. Ők privát módon szeretnék gyakorolni a vallásukat, nem akarják, hogy bárki megzavarja őket, ezért aztán még mindig úgy tesznek, mintha nem kakurék volnának. Sokan közülük már idősek, nem akarják megváltoztatni a szokásaikat. Lehet, hogy odahaza titokban imádkoznak, az orasiót recitálják, de az is lehet, hogy nem – mondta mosolyogva. – Honnan tudhatnánk?

Van valaki, aki esetleg tudhatta. Dorothea Filius a Tokiói Egyetem munkatársaként dolgozik, és sok időt szánt a jelenkori vallásgyakorlók tanulmányozására. Őt is megdöbbsentette a titkolózás mértéke. A kívülállókat még mindig sokan ellenségnek tekintik. A házasságok a hívők zárt köreiben belül kötődnek. Feszületeket sehol sem látni, az imákat titokban mondják el, a szertartások során látszólag a buddhista Kannonhoz vagy a sintó jama no kamijához (hegyi szelleméhez) fohászkodnak. A szent tárgyakat még mindig elrejtik, mert úgy gondolják, elvesztik erejüket, ha idegenek látják őket. Olyan az egész, mint egy ezoterikus kultusz, amelyben a megváltás csak a kiválasztott keveseknek jut ki, mivel a vallás gyakorlását titokban kell tartani. A misztérium létfontosságú a számukra. Ezeknek az embereknek a „titkosság” éppen olyan fontos az identitásukhoz, mint az, hogy keresztények.

Annak, hogy részt vettem a Karemacu-eseményen, az volt a fő oka, hogy hallani akartam az orasió recitálását, de a figyelmem az egyik személyre, a rendezvényt irányító papra terelődött, aki a nyilvánosság elé kiállva mesélte el saját élete történetét. A Gotó-szigetek egyikén született. Emlékezett rá, hogy gyermekkorában a nagyanyja imákat recitált – olyan imákat, amiket ő nem is értett. A családjá titokban megtartotta a karácsonyokat; a nagybátyja olyan meséket mondott neki, amelyek Izraelben és Egyiptomban játszódnak. Feltámadt benne a kíváncsiság, még többet akart tudni erről a dologról. Csupán tízéves volt, amikor rájött, hogy más hívők más napokon ünnepelnek, mint a szülei. Ekkor értette meg, hogy a családjá egy különleges vallás útján jár. Később, amikor már papnövendékként latinul kezdett tanulni, végre megismerte a nagyanyjától megtanult Ave Maria-imádság jelentését, a szavak szabályos formáját.

A nyilvános vallomás elsődleges célja egyértelműen a titkos keresztények megszólítása volt. Ezt érthető, helyes dolognak tartottam, de az már nem annyira tetszett, hogy a pap újra és újra megemlítette, milyen boldog, hogy sikerült rálelnie „az igaz hitre”. Előadását azzal fejezte be, hogy kijelentette: Szotome az ő spirituális hazája, mert a családjá erről a helyről származik, itt élt, mielőtt úgy kétszáz évvel ezelőtt Gotóra költözött. Már olvastam arról, hogy a szigetek hajdan menedékként szolgáltak a titkos keresztények számára, és az egyik barátom, Christal Whelan egy évet töltött ott a jelenkori vallásgyakorlók szokásainak tanulmányozásával. Korábban éppen a tengerparti Szotoméban támadt fel bennem a vágy, hogy vállalkozzak a szigetekre tett túrára, és most, ahogy elhallgattam a papot abban a gyönyörű, őszi napsütésben, hirtelen hoztam egy döntést. Bár eredetileg azt terveztem, hogy északra megyek, inkább megváltoztattam az irányt, hogy kövessem a történelem áramlását. Már biztos voltam benne: Gotóra kell mennem.

MENEDÉK (Gotó-szigetek)

Nagaszakitól nyugatra, körülbelül hatvan mérföldre, a Kelet-kínai-tengerben található egy száznegyven tagból álló szigetcsoport. Ezen szigetek közül tizennyolc lakott, az itt élő emberek száma hatvanezer körül lehet. Okinavát leszámítva ez Japán felségterületének legnyugatibb része.

Úgy tűnik, mintha a titkos keresztényeket kiszorították volna Japán legszélére, aminek a következménye az lett, hogy a szigetek különleges rekorddal dicsekedhetnek: országos viszonylatban 15%-kal Gotóban a legmagasabb a keresztények aránya. (Gyakorlatilag valamennyien katolikusok.) Ha utazgatunk egy kicsit a szigetek között, meg-hökkentően sok, nem kevesebb mint ötven templomot találhatunk.

A területen öt nagy sziget található, ezekről kapta a nevét. (Gotó: „öt sziget”.) A legnagyobb a Fukue, ide Nagaszakiból szárnyas hajón alig másfél óra alatt el lehet jutni. Útközben azt számolgattam, hogy az Edo-korszakban vajon mennyi ideig tarthatott ez az utazás. Ezek a szigetek kevésbé védettek, mint az Amakusza körzetében található, így a kisebb hajóknak nagy gondot jelenthettek az erős áramlások és szelek. (Később választ kaptam erre a kérdésre: annak idején tíz-tizenkét órát vett igénybe a dolog.)

Manapság a zárt kabinban, ahová se víz, se szél nem juthat be, az utazónak csupán a hajó hajtóművének zsibbasztó mormogása okozhat gondot.

A kikötőben kellett találkoznom Macubara-szannal, aki korábban felajánlotta, hogy körbevezet a szigeten. Úgy hallottam, egy ilyen túrára elég három óra, de többet szántam rá, nem akartam kapkodni. Hamarosan kiderült, hogy helyesen döntöttem, mivel az első állomásunk egy olyan hegyfok, egy olyan környezet volt, ahol az ember szívesen elidőzik. A Dozaki-templomnál voltunk. A csinos, vörös téglás épület egy kellemes sétány végében áll, olyan helyen, ahonnan remek kilátás nyílik a tengerre és a környező mezőkre. Ez volt az első templom, ami a katolicizmus visszatérte után, a Meidzsi-korszakban a szigeteken épült.

Ahogy körbenéztem, elgondolkodtam, vajon milyen lehetett az a közösség, amelyet a templom kiszolgált. Csupán néhány lakóépületet láttam, emberi tevékenységre utaló jelet alig. A hullámok kitartó morajlását csak egy-egy madár rikoltása szakította meg. Persze talán éppen azért választották ki annak idején ezt a helyet a templom számára, mert végtelenül békés.

– Az emberek csónakkal jártak templomba – magyarázta Macubara. – Ezért is néz a tenger felé.

Az ember hajlamos elfelejteni, milyen fontos volt akkoriban Japánban a tengeri közlekedés. Sok helyen alig léteztek szárazföldi utak. A tengeri útvonalak kihasználása tette lehetővé azt is, hogy ide érkezzenek az emberek és a kultúrák, amelyekből azután kialakulhatott a japán nép, a japán kultúra.

Gotón a katolicizmust itt, a part mellett élesztették fel azután, hogy 1873 után tolerálni kezdték a kereszténységet. Az első jelentős esemény egy szabadtéri istentisztelet volt. A harang kondulását, a kagylókürtök megfúvását követően megérkeztek az emberek. Milyen csodálatos lehetett számukra, hogy évszázadokon át tartó bujdosást és titkolózást követően végre nyíltan és szabadon össze-

gyülhettek! A templomot 1879-ben építették; előtte ma is ott áll annak az embernek, Maruman atyának a szobra, aki a műveletet levezényelte. Mellette Pelu atya szobra található. Ő volt az, aki később újjáépíttette a templomot. A harmadik szobor Gotói Johannest ábrázolja, a Nagaszakiban megfeszített huszonhat vértanú egyikét. Kísérőm rámutatott erre a harmadik szoborra, és megkérdezte, észreveszek-e rajta valamit. Egy kicsit elkalandoztak a gondolataim, nem is igazán értettem a kérdést.

– Nézze meg a lábait! – mondta kísérőm. – Nem gondolja, hogy túl vastagok? Túl erősek?

Igaza volt: a szobor lábai tényleg furcsának tündek.

– Azért ilyenek, mert paraszti sorból származott. Csatlakozott a keresztényekhez, de Gotón nőtt fel. A gotói parasztoknak nagyon keményen kell dolgozniuk, mert erre felé nem túl termékeny a föld. Nagyon nehéz előteremteni azt, ami az élethez kell. A gyerekek már kiskorukban a mezőkön vagy a tengeren dolgoznak. Hosszú-hosszú órákon át... Keményen. Látja?

A szobrok közelében néhány Dzsizó-kő hevert – ilyen halmokat Japán bármely részén láthatunk, mégis furcsa volt, hogy a templom előtt is ott vannak. Macubara elmagyarázta, hogy ezeknek a köveknek a másik oldalán régi és kopott, szemmel alig kivehető keresztény jelképeket találhatunk: keresztet, Jézus és Mária képmását, hasonlókat. Annak idején a titkos keresztények használtak ilyen tárgyakat a szertartásaik során; az istentiszteletek végén egyszerűen megfordították a köveket, és már el is tüntették az áruklódó nyomokat, vagyis Dzsizó rövid időre Jézussá változott, majd ismét Dzsizó lett belőle...

Az 1970-es évektől, miután a közelben, a hívek számára jobban megközelíthető helyen felépült egy másik templom, a Dozaki-templomba egyre kevesebben járnak. Ötletként felmerült, hogy esetleg eladják az épületet, de a hívők végül lebeszéltek erről a hatóságokat. Nagaszakiban véletlenül találkoztam azzal a pappal, aki annak idején megvédte a templomot. Akkoriban Gotón szolgált; ő volt az,

aki kitartóan könyörgött a püspöknek, hogy inkább múzeumként hasznosítsák az épületet. Az egyetlen gondot az jelentette a számára, hogy nem rendelkezett semmivel, amit kiállíthatott volna. Megkérte a híveket, nézzenek szét a padlásaikon, hátha találnak érdekes vallási tárgyakat. Hétfégenként maga is körbejárta a falvakat, ilyen holmit keresve. Apránként sikerült összeállítania a kétszáz kiállítási tárgyból álló kollekción.

– Manapság ezt már nem lehetne megcsinálni – mondta. – Az emberek ismerik a tárgyak értékét. Tokióból is, máshonnan is gyűjtők járnak ide... Üzletté vált a dolog. Régebben ez sem így volt. Az emberek boldogan nekem ajándékozták a tárgyakat, pusztán azért, mert azt akarták, hogy valamilyen módon megőrződjön a családjuk történelme. De most, ha találnak valamit a házukban, legyen az akár egy teljesen hétköznapi tárgy, rögtön pénzt akarnak érte. Tisztában vannak azzal, hogy az ilyesminek van piaca.

A gyűjtemény nagy része a 16. és 17. századból származó tárgyakból áll: rózsafüzérek, medálok, kardmarkolatok, gyertyatartók, harangok és csengők, kereszt motívummal ellátott edények. Az egyik kis táblácskán olyan szöveg olvasható, ami más múzeumokban ritkán: őszintén tudatják a látogatókkal, hogy a kiállított fumiék másolatok. (A huszonkilenc ismert, bizonyítottan eredeti fumié a tokiói Nemzeti Múzeumban látható; tíz fából, a többi fémből készült.) Jó néhány Maria Kannon-képet és -szobrot is kiállítottak. Ahogy végigpillantottam a gyűjteményen, eszembe jutott valami, amit még Kentaro Mijazaki, a téma egyik jeles szakértője mondott arról, hogy a titkos keresztényekkel foglalkozó múzeumokban számos hamis tárgy is található. Akkor megkérdeztem tőle, hogyan lehet megkülönböztetni egymástól egy Kannont és egy Maria Kannont. Azt felelte, sehogy. A szobrok között valójában csak a hívek elméjében létezik különbség. Ez sok esetben gondot jelent, mert a Kannon-szobrokból sok van, csekély az értékük, míg a Maria Kannon-szobrok valóságos kincsnek számítanak. A modern időkben sokszor előfordult már,

hogy közönséges, hétköznapi szobrokról állították, titkos keresztényektől származnak. Kereszteket véstek a buddhista szobrokba, hamisítványokat készítettek, és ezzel tulajdonképpen új értelmet adtak a „hamis bálvány” kifejezésnek.

A kiállított tárgyak közül a legérdekesebb talán a tükör, aminek a hátoldalán egy Máriát és Jézust ábrázoló dombormű látható. Szemből nézve hétköznapi használati tárgynak tűnik, de ha megfordítjuk, máris a titkos keresztények egyik kegytárgya van előttünk. Ez a tükör is éppen olyan, mint egykori használói: két arca van. A tükrök egyébként komoly szimbolikus és spirituális jelentőséggel bírnak, mivel lehetővé teszik számunkra azt, hogy más szögből tekintsünk magunkra, kívülről, a maga valójában szemléljük azt a személyt, akire azt mondjuk: „én”. Érdekes módon a tükrök a sintó szentélyekben mindig középre kerülnek, és állítólag Amateraszu lelkét szimbolizálják, de szerintem inkább arról van szó, hogy a bennünk lakozó istenség létezésére próbálják felhívni a figyelmet. Ha mélyen a tükörbe nézünk – ahogy kétségtelenül a titkos keresztények is megtették –, felfedezhetünk magunkban valami örökkévaló entitást.

Születés, halál, feltámadás

A múzeumi látogatást követően leültem egy kicsit Macubara-szannal, hogy együtt összerakjuk a sziget történetét. Mivel közel van Ómurához, ahol az európaiak törekvései szép eredményt hoztak, a kereszténység ide is viszonylag korán megérkezett. 1566-ban misszionáriusok jöttek. Egyikük Luís de Almeida volt, a másikkal a segítőtje, Lorenzo, a vak bívajjátékos, aki fontos szerepet játszott a térítőmunkában. A buddhistákkal négyszáz ember előtt lefolytatott vitát követően a daimjó a teremtő Isten igéjét hirdető keresztények mellé állt. Nem sokkal később megbetegedett. A buddhisták természetesen azonnal kijelen-

tették, hogy az idegenek hitének hamissága ártott meg neki. Japán és más országok történelmében is felbukkan-
nak olyan esetek, amikor egy istenség sikerességét akár
egyetlen ember is befolyásolhatja. Soha ne felejtsük el: a
nemzetek sorsa cérnaszálon függ.

Ebben az esetben azonban némi csavar következett be a
történetben, mivel Almeida némileg értett az orvosláshoz,
és sikerült meggyógyítania a daimjót. Az orvos-pap sikere
ismét felszította a vallása iránti érdeklődést: körülbelül
kétezer japán keresztelkedett ki, vagyis a kereszténységnek
ezen a helyen is sikerült megvetnie a lábát. A daimjó fia és
felesége is áttért. A buddhista lobbi továbbra is erős ma-
radt, és megpróbált nyomást gyakorolni a daimjóra annak
érdekében, hogy száműzze a fiát, amennyiben az nem haj-
landó hátat fordítani a kereszténységnek. Az ifjú kikeresz-
telkedett konok ember volt, kijelentette, inkább elbujdosik,
de nem tagadja meg hitét. Később, amikor az apja örökébe
lépett, mindenki azt hitte, elérkezett a keresztények kor-
szaka, ám az országos szintű politika még ezeken a távoli
szigeteken is kifejtette hatását. Hidejosi 1587-es rendeletét
követően a gotói templomokat lerombolták, tíz évvel ké-
sőbb pedig sor került Johannes kivégzésére.

A 17. században lezajlott üldöztetés a jelek szerint eltün-
tette Gotóról a kereszténységet, amely egészen furcsa mó-
don támadt fel ismét. A gotói daimjó számára nem volt
elég a jövedelme, felismerte a tényt, hogy fejlesztéseket kell
eszközölnie. Igen ám, de ehhez nem volt elegendő embere.
Szerencsére a szomszédjának, Ómura urának még a kel-
leténél is több alattvalója volt, így aztán megszületett a
megállapodás: a nem túl termékeny talajjal rendelkező
Sztoméból átküldtek egy csapatnyi parasztot. 1722-ben
összesen hetvenen jöttek, de az 1790-es évek végén a szá-
razföld belsejéből megérkezett egy nagyobb csoport, há-
romezernél is több ember. Valamennyien titkos kereszt-
ények voltak.

A lakosság méretében bekövetkezett ilyen nagyságú
változás felveti annak lehetőségét, hogy az ómurai daimjó

pontosan tudta, mit tesz. Amíg a falusiak megfizették az adókat, addig szemet hunyhatott a vallásuk felett, ugyanakkor tisztában volt vele, ha a sógunátus tudomást szerez erről, annak komoly következményei lehetnek. Így végül kihasználta a helyzetet, és exportált egy potenciális problémát. Megkérdeztem Macubarától, jónak vagy rossznak tartja ezt a lépést.

– Tabun – felelte. Vagyis „talán”.

Ennél világosabb választ akartam kapni, viszont a Japánban töltött hosszú évek alatt hozzászóltam a válaszok homályosságához, erőltetett tapintatosságához, és megtanultam, hogy a japán emberekre nem jellemző a véleményük határozott kifejtése, ezért inkább nem erőltettem a dolgot.

A szotomei migránsok valószínűleg jobb életre vágytak. Parancsba kapták, hogy menjenek nyugatra, így hát hajóra szálltak, és átjutottak a számukra új világba, amelyet a lehetőségek földjének tartottak. A dolgok azonban nem alakultak túl jól: a helybeliek kiközösítették az újonnan érkezetteket, és ahol lehetett, a sor végére állították őket. Így történhetett meg, hogy a migránsok prosperitás helyett csak kopár, izolált földdarabokat kaptak. Az integrálódást megnehezítette az is, hogy meg akarták őrizni a titkukat, ezért végül eljutottak oda, hogy csak egymással érintkeztek, sőt egymás közül választottak párt maguknak. Mindennek az eredménye egy szegregálódott életmód lett. A régiek által megvetett újak keményen küzdöttek, elviselték a megpróbáltatásokat, és jobb híján abban reménykedtek, ha most nem is, akkor majd a következő világban jobb élet vár rájuk.

Gyakorlat, nem elmélet

Vallási értelemben véve a titkos keresztények élete sivár volt. Többségük nem tudott írni-olvasni, nem voltak mellettük papok, nem volt se Bibliájuk, se kapcsolatuk a szer-

vezett egyházzal. Dokumentumok híján nehéz pontosan meghatározni, hogyan gyakorolták vallásukat, de van valami, ami világos: sokuknak csupán homályos elképzelésük volt a vallásról, amit a szüleiktől örökölték – azoktól az emberektől, akik korábban rövid, hét-tíz napig tartó oktatásban részesültek. A jezsuiták „a szélesség fontosabb a mélységnél” politikájának köszönhetően voltak olyan kikeresztelkedett japánok, akik alig-alig értettek valamit új vallásuk komplexitásából. 1614-ben 3061, 1579-ben 5652 keresztényre jutott egy pap. A hivatásos egyházi személyek túlterhelődtek. Organtino atyával kapcsolatban feljegyezték, hogy 1589-ben, egyetlen év alatt 3500 gyónást – vagyis naponta kb. tízet – hallgatott végig amellet, hogy elvégezte a többi munkáját, és közben még utazott is.

A papok csekély létszáma, mint már megfigyelhettük, azt jelentette, hogy a hívők egyedül gyakorolták a vallást. A testvéri szövetségek és imacsoportok megalapítása pozitív fordulatként értékelhető, viszont instrukciók híján valójában nem érthették meg a kereszténység elveit, sok esetben azonosították a vallás elemeit a régi japán hitvilág bizonyos részleteivel. Mielőtt Gotóra mentem, meghallgattam a Tenri Egyetem munkatársának, Ikuo Higasibabának az előadását. A professzor elmagyarázta, hogy a titkos keresztények által örökölt katolicizmus sosem volt ortodox, minden esetben átszűrődött a jellegzetes japán lelkületen. A bűnt azonosították a sintóban „cumi”-nak nevezett „szennyeződéssel”, amelynek eltüntetése érdekében megtisztításra van szükség. A rózsafüzérekre és a feszületekre úgy tekintettek, mint az omamorikra (talizmánokra). A korbácsolást a spirituális erényszerzés egyik formájának tartották, a misét pedig önálló műveletnek hitték, ami független a doktrínáktól. A helyzetet jól jellemzi az az eset, amelyről Luís Fróis számolt be. Történt, hogy az egyik áttért imádkozás közben buddhista füzért tartott a kezében, pedig a rózsafüzér ott hevert mellette. Amikor megkérdezték tőle, miért teszi ezt, így felelt: „Padre, én nagyon bűnös ember voltam, és imádkoztam a keresztény gyöngyökkel

is, arra kérve az Urat, hogy könyörüljön a lelkemnek. A misén aztán azt hallottam, hogy az Úr nagyon szigorúan ítélkezik. Mivel az én bűnöm oly nagy, talán meg sem érdemelem Deus könyörületét, ezért most Amida Buddhához is imádkozom, hogy legalább a Tiszta Földre bejussak, ha már a mennyek országába nem eresztenek be.”

Papok híján a titkos keresztények a katolicizmus hét szakramentuma közül csupán egyben részesülhettek: a keresztelkedésben. A trenti zsinat (1545–1563) külön kihangsúlyozta, hogy a megváltás biztosítása érdekében a keresztelést papok hiányában olyan képzett, világi személynek kell végeznie, aki pontosan ismeri a szertartás folyamatát. Mivel a keresztelés volt az egyetlen szakramentumuk, a titkos keresztények nagy jelentőséget tulajdonítottak neki, és a műveletet végző személy minden esetben kivételes tiszteletnek örvendett. A keresztelés egyébként nagyon könnyen adaptálódott Japánban, ugyanis a sintóban is használtak szenteltvizet a megtisztításhoz, az ezoterikus buddhizmusban pedig egy vízhez köthető szertartás során jutottak át a legmagasabb tudati szintre, a kandzsóba.

A gyanú elkerülése érdekében a titkos keresztények csak kis létszámban gyűltek össze. A csoportokat többnyire férfiak alkották, tisztségviselők kizárólag férfiak lehetek. A szertartásokat általában három részre osztották. Először megtörtént az áldozatok bemutatása, sor került a találkozó céljának pontos meghatározására. Ezután következtek az imák és az alkalomhoz illő szertartások, végül pedig sor került a közös étkezésre. Aki ismeri a sintó rituálét, annak feltűnhetett a jellegzetes három részre tagoltság: a szentélyekben hasonló módon végzik a ceremóniákat. A naorai, vagyis a közös étkezés egyrészt a csoport tagjai közötti viszony megerősítését szolgálja, másrészt azt szimbolizálja, hogy a hívők megosztják élelmüket a kamival. Ily módon egyszerre spirituális és közösségi esemény, mivel az étkezésben részt vevők vertikálisan kapcsolatot létesítenek a magasabb szintű szellemmel, horizontálisan pedig a saját társaikkal.

A titkos keresztények gyakorlatának középpontjában a memorizált imák recitálása állt. A miatyánk és az üdvöz-légység volt a két alapimádság, emellett elmondták az üdvöz-légység latin nyelvű verzióját, az Ave Mariát. Volt egy ima, aminek különösen nagy jelentőséget tulajdonítottak: a Koncsirisan, vagyis a Bűnbánat ima. Érthető, hogy ez volt számukra a legfontosabb, mivel a pusztá létezésükkel meg-szegték az egyház tanításait: minden évben megtiporták a szentképeket, hivatalosan buddhista gyülekezetek tagjai voltak és a buddhista vallást követték, halottaikat budd-hista szertartás szerint temették el, vagyis sok olyan dolgot cselekedtek, ami miatt büntudatuk lehetett. Büntudatuk, amitől az imádság segítségével akartak megszabadulni.

A bűnbánattal foglalkozó részt belefoglalták a *Dovhirina Kirisitanba*, és Luís Cerqueira is foglalkozott a kérdéssel 1603-ban megjelentett *Koncsirisan no Rjaku (Rövid értekezés a tökéletes bűnbánat tárgyában)* című munká-jában. Ebből a műből egyébként csupán néhány példány keringett a titkos keresztények között, az útmutatás lényege szájhagyomány útján öröklődött. A központi tétele az volt, hogy Isten, aki könyörületes, megbocsát mindazoknak, akik megfelelő módon tanúsítanak bűnbánatot. Nem volt elég egyszerűen elmondani a Bűnbánat imát, az embernek magába kellett szállnia, át kellett éreznie a bűnt, amit elkövetett. Az ima helyettesíthette a gyónást, amely nélkül – a misszionáriusok tanításai szerint – elképzelhetetlen a megváltás. Ily módon az imádság a titkos keresztények elengedhetetlenül fontos eszköze volt olyan helyzetekben, amikor nem fordulhattak paphoz bocsánatért könyörögve: a Bűnbánat ima segítségével megbocsáthattak maguknak.

Szinkretizmus

Ahogy másutt, a titkos keresztények a Gotó-szigeteken is elszigetelt közösségekben éltek, és nem vagy alig tartották a kapcsolatot más, hasonló csoportokkal. Az autonómia

azt jelentette, hogy a falubeliek önfenntartó egységként, a kívülállóktól függetlenül cselekedhettek. Így megerősödhetett a szolidaritás, és kikerülhetővé vált a Tokugava-el-lenőrzési mechanizmus, amelynek ekkor már szerves részét képezte a goningumik (öt háztartás) kollektív felelősségének rendszere. Emellett a központi felügyeletől mentes, izolált csoportok kifejleszthették saját, idioszinkretikus szokásaikat. Még az egymás melletti falvak szokásai között is lehettek különbségek, a regionális csoportoké pedig jelentősen eltérhettek egymástól. Voltak olyan csoportok, amelyek viszonylag hűek maradtak az eredeti tanításokhoz, de ahogy már láttuk, mások integrálták a japán elemeket.

A szinkretizmus már abban a korai szakaszban megjelent, amikor a katolicizmust legjobban ismerők vértanúkká lettek, míg a túlélők inkább a kompromisszumok irányába hajlottak. Érdeemes megjegyezni, hogy a tanult keresztények többsége – a samurájok, a nemesek – megvált vallásától, míg azok, akik illegalitásba vonultak, jobbára írástudatlan parasztok, kézművesek voltak. Ennek az lett a következménye, hogy a titkos keresztény közösségek japánosították vallásukat, vagyis mintha az európaiak instrukciói nélkül automatikusan visszatértek volna a számukra alaphelyzetet jelentő állapothoz. A korai években kényszerből felvett buddhista és sintó álarc teljes mértékben integrálódott a vallásba. Ahelyett, hogy továbbra is alárendelt szerepet játszott volna, Amida felemelkedett Deus szintjére.

Az európai vallás honosításának egyik módja az öröklési princípium adoptálásával történt. A legidősebb fiú örökölte az apja minden címét, hivatalát. Ilyen módon biztosítottá vált a folytonosság, és az ősök is megkapták a nekik kijáró tiszteletet. A szinkretizmus megjelenik az otthonok megtisztítását célzó ceremóniákban, a tabunapok kijelölésében, valamint abban, hogy kenyér és bor helyett szasimit és szakét használtak. A mártírokra úgy tekintettek, mint túlvilági erőkkel rendelkező kamikra; Bastiant

különösen tisztelték. Gotón a halottakra rátették „Bastian kimonójának” darabkáját, egy szövetdarabot, hogy ez által biztosítsák számukra a túlvilágra való biztos átjutást. A koporsóra egy szál kaméliát helyeztek, arra utalva, hogy a kalendárium legendás összeállítója egy alkalommal egy ilyen fába karcolt bele a körmével egy keresztet.

A titkos keresztényeknek csupán egyetlen olyan szövege létezik, amely túlélte az Edo-korszakot. A furcsa dokumentum a *Tencsi Hadzsimari no Koto* (*A Mennyek és a Föld kezdete*) címet viseli. A füzetke mindössze harmincoldalas, első ránézésre olyan, mintha bibliai történeteken alapuló népmeséket gyűjtöttek volna össze benne. Teremtés. Bűnbeesés. Özönvíz. Jézus csodákkal kísért születése, vezeklése, elárultatása, megfeszítése. A történetek tele vannak olyan japán elemekkel, amelyek hihetőbbé tehetik őket a hallgatóság számára. Ez is egy újabb bámulatos példa arra, hogyan evolválódnak a mesék, hogyan jutnak el más területekre, hogyan veszik át a helyi kultúra sajátosságait. A közel-keleti mítoszok európai színezetet kapva kerültek a Távols-Keletre, ahol átszűrődtek a helyi szellemiségen. Noé özönvize itt cunamiként jelenik meg. Szűz Mária tizenkét esztendőös lány a Fülöp-szigetéről. A három királyok Törökországból, Mexikóból és Franciaországból jöttek.

Whelan szerint a műnek több szerzője lehet, a szövegek Szotoméból kerültek át Gotóra, feltehetően vándor mesélők segítségével, tehát amellet, hogy vallási instrukciókat tartalmaztak, a nép szórakoztatását is szolgálták. (A vándor mesélőknek több esetben komoly szerep jutott, általuk vált ismertté például Heike története is.) A legmeghökentőbb részletek talán épp a közvetítés módja miatt épültek be a történetekbe. A keresztre feszítést két férfi, Ponsa és Piroto hajtotta végre. Éva nem almát evett (az alma akkor még ismeretlen volt Japánban), hanem egy macan nevű gyümölcsöt. A többi változtatás is összhangban van a jellegzetes japán gondolkodásmóddal: a Szentháromság például Deusból, a fiából és Máriából áll. (Ez a részlet is arra utal, hogy a japánok hajlamosak a szentek szintjére emelni

az anya alakját.)

Bizonyos részletekről a 8. századból származó mítoszgyűjtemény, a *Kodzsziki*, Japán legrégebbi krónikája jut az ember eszébe. Az egyik epizódban Deus csodálatos ajándékot ad az embereknek: rizst. Egy másik történetből kiderül, hogy az Ave Maria-imádságot az Abe folyó partján írták. A japán tradíció hatását a víz vitalizáló természetének kihangsúlyozásában is észre lehet venni. Külön jelentőséget kap Jézus első, születése utáni fürdője: Mária ezzel a fürdővízzel gyógyít meg egy beteg gyermeket. A keresztelés során Jézus negyvenezer folyóba juttat a vízből, hogy az egész emberi fajnak jusson belőle. A víz itt nem csupán szimbólum, hanem a jóindulatú és kegyes Isten ajándéka, vagyis ez a részlet idomul a sintó hitrendszeréhez, amelyben nagy szerepet játszik az életet fenntartó és mindent megtisztító víz iránti tisztelet.

A buddhizmus is jelentős szerepet kap a szövegben, sőt időnként úgy tűnik, mintha a kereszténységgel azonosulna. „Ami pedig azt illeti, akit Buddhaként imádtok, őt bizony Deusnak hívják, s ő a Mennyegek Ura” – olvasható az egyik történetben. A megkeresztelkedettek ígéretet kapnak arra, hogy beléphetnek a paradicsomba, ahol furcsa módon garantált a számukra, hogy buddhákká válhatnak. Mindez a misszió korai időszakát idézi fel, amikor a papokról azt tartották, hogy a buddhizmus egy különleges válfajáról prédikálnak. Még 1648-ban is tartotta magát ez a nézet, amikor is az egyik szerzetes egy keresztényellenes könyvben azt állította, hogy Jézus egyszerűen félreértette a Buddha üzenetét. Ez nem is olyan égbekiáltó ostobaság: éppen a minap hallottam egy podcastot, amelyben a néhai Alan Watts arról beszélt, hogy Jézus egy megvilágosodott lény volt, és üzenetének esszenciája az együttérzés és a megváltás, vagyis lényegében hasonló ahhoz, amit a Buddha hirdetett. Még az is lehetséges, hogy a titkos keresztények a maguk sajátos módján egészen véletlenül belebotlottak valami mélyebb igazságba!

Végkorszak

A Dozaki-templomban tett látogatásunk után a Fukue-szigetre utaztam. Ha az idővonalon akarnám elhelyezni magam, akkor azt mondhatnám, eljutottam a Tokugavaságúnátus végéhez, abba a korba, amikor egy rezsinváltást követően az ország belépett egy császárközpontú rendszerbe. A változás azonban nem hozott semmi jót a gotói titkos keresztények számára: számukra nem virradt fel egy új kor hajnala, ők az ismét felerősödő üldöztetés közepén találták magukat, mivel a nacionalista kormány úgy döntött, megmutatja az erejét, megmutatja, hogy képes szembeszegülni a Nyugattal.

- Látja itt ezt a helyet? - Macubara egy szőnyegre mutatott. A Roja nő Szako-templomban voltunk; a szőnyeg úgy 16-18 négyzetméteres lehetett. - Itt volt az, amit mi tömegnyomornak nevezünk. Közel kétszáz embert, köztük gyerekeket... ennyi embert zsúfoltak össze itt, ezen a helyen, nyolc hónapon át. El tudja képzelni? Annyi helyük sem volt, hogy lefeküdjenek, leüljenek. Több mint negyvenen meghaltak. A nevüket ott láthatja - mutatott rá egy emléktáblára, amelyen a névsor alá az egyik áldozat, egy tizenkét éves kislány utolsó szavait jegyezték fel: „Anyám, apám, Isten veletek! Én most elmegyek a paradicsomba.”

Kompra szálltunk, és átmentünk Felső-Gotó legnagyobb szigetére, Nakadorira. Először átautóztunk az északi oldalra, arra a részre, ahol a gotói repülőtér is található. Egy katolikus, bizonyos Domingo Mori Macudzsiro 1867-ben ezen a helyen, a saját otthonában, egy francia pap közreműködésével iskolát alapított. A kikeresztelkedett japán autodidakta módon tanult, de ismerte a hollandok tanítási módszereit; az üldöztetés során otthona a titkos keresztények egyik menedéke volt. A ház helyén ma az a templom áll, amit 1919-ben építettek a hívők a saját két kezük munkájával. Bájos épület, de sajnos csak havonta egyszer tartanak benne misét. Mint az ország más részein, itt is tapasztalható az elöregedés. A fiatalok még az 1950-es években

elköltöztek innen; az itt maradók közössége lassanként kihal. Azt szokták mondani, hogy azokat, akik havonta visszajárnak és részt vesznek a misén, az a tény motiválja, hogy a felmenőik rengeteg energiát és időt szántak a templom megépítésére.

A Kasiragadzsimára lesújtó üldöztetés egy olyan csapás része volt, amelyet egész Gotón érezni lehetett. A hatóságok 1873-ban eljutottak például a kirisitanok egyik barlangjához, ahol egy kisebb csoport húzta meg magát. A barlang a parányi Vakamacu-sziget déli szirtjénél található; a helyet csak a tenger felől lehet megközelíteni. A bejárata előtt ma a megfeszített Krisztus 1967-ben felállított szobra látható. A turisták számára készülő brosúrákban rendszeresen felhasználják az itt készült képeket: szikrázó, kék tenger, sziklás part és egy magányos, fehérbe öltözött alak...

Macubara azt mondta, ismer egy halászt, aki biztos hajlandó lesz elvinni minket arra a helyre. Megörültem, hogy a saját szememmel is láthatom azt a szigetet, azt a szobrot, amit fotón már oly sokszor megcsodáltam. Örömöm még nagyobb lett, amikor Macubara elárulta, hogy a hajó tulajdonosa egy titkos keresztény családból származik.

Egy darabig nyugodt vizeken hajóztunk, ezért kihasználtam az alkalmat, és feltettem kapitányunknak néhány, a családjára vonatkozó kérdést. Azt felelte, emlékszik arra, ahogy a nagyszülei imákat recitáltak, de sosem tartotta fontosnak a dolgot. A szülei örökölték pár holmit, például egy apró agyagfigurát is, ami elvileg Jézust ábrázolja.

– De engem ez nem igazán érdekel! – mondta nevetve.
– Rossz keresztény vagyok.

Viszont jó tengerész volt, mert olyan közel vitt minket a szigethez, hogy amikor kinéztem a hajóból, láttam magunk alatt a vészjósító sziklákat...

Viszonylag gyorsan megkerültük a szirtet, és kint találtuk magunkat a hevesen hullámzó nyílt vízen. Ahogy felnéztem, láttam a sziklák tetején álló Krisztust, és eltűnődtem, vajon hogy fogunk itt partra szállni. A kapitány

vészesen közel vitte a hajót a sziklás parthoz, majd úgy kormányozta, hogy az orr-részre erősített autógumik nekinyomódtak az egyik párkányszerű kőnek. Erre a párkányra kellett kiugranunk.

A tenger felől nem lehet látni a barlang bejáratát. Valami szűk kis helyre számítottam, de kiderült, hogy megdöbbentően tágas: úgy ötven méter mély és öt méter széles lehetett. Bár odakint szikrázott a nap, bent félhomály uralkodott. Ez volt hát az a hely, ahol a Meidzsi-korszak elején a titkos keresztények egy kis csoportja élt...

Macubara szerint a csoport tagjai természetesen kimozdultak a barlangból, bejárták a környéket, és ha veszélyt éreztek, elrejtöztek. A barlangban talált kövek némelyike akkora volt, hogy rájuk lehetett feküdni. Ki is próbáltam az egyiket, de vágta a hátamat, miközben a közeledő dagály gurgulázó hullámokkal csapkodta a partot. Megállapítottam magamban, hogy egy ilyen helyen nem lehet kellemes az éjszaka. A barlang egyik falán keskeny, oltárszerű kőpolcot találtam, aminek a közelében egy természetes kürtő helyezkedett el. Ez, ez a kürtő okozta a bujdosók vesztét: a Kjúsúból érkező hivatalos személyek az ezen keresztül távozó füstöt fedezték fel. Katonákat küldtek a barlanghoz, letartóztatták, börtönbe küldték, majd kivégezték a titkos keresztényeket.

Visszafelé menet megkérdeztem a kapitánytól, tud-e valamit a barlangban lévő jelekről. Nevetve azt felelte, sosem járt odabent. Megdöbbenett az érdeklődés ilyen mértékű hiánya. Talán azért nem foglalkozott a barlanggal, mert helybeliként természetes volt számára a létezése, de az is lehetséges, hogy egyszerűen elutasította a szülei vallását. Elmesélte, hogy a közeli templomból egy csoport minden hónapban összegyűlik a barlang előtt, és megemlékeznek az elhunytakról.

A titkos keresztényeknek ez a csoportja tehát egy távoli szigetcsoporton, egy barlangban talált magának menedéket, de az állam sasszemű és könyörtelen képviselőiben oly erősek voltak a keresztényekkel szembeni ellenséges érzé-

sek, hogy még ezen az isten háta mögötti, lakatlan partszakaszon, az ország legnyugatibb csücskében is felkutatták őket.

Múlt és jelen

Ezután Macubarával átmentünk a Kiri-templomhoz. A fehér épület büszkén áll a szorosra néző kis domb tetején – mintha egy jóindulatú őrszem lenne, aki figyelemmel kíséri az alatta zajló hullámozást. Abban reménykedtünk, hogy sikerül beszélünk a helyi közösség papjával, de ő éppen nem tartózkodott a templomban. Találkoztunk viszont egy idős apácával, aki éppen a pap házát takarította. Ez az apáca vállalta, hogy körbevezet minket a templomban, aminek szerény berendezése csalódást okozott nekem. A pompás külső és környezet egyáltalán nem állt összhangban a végtelenül egyszerű belsővel. Még csak egy festett üvegablakot sem találtunk, a falak kopárak voltak. Az apáca rájöhett, mit érzünk, mert szabadkozni kezdett:

– Az emberek mindig azt mondják, gyönyörű innen a kilátás, de a templomról sosem nyilatkoznak ilyen elismerően – jegyezte meg szomorkás mosollyal. Azt is elmesélte, hogy reggelente nagyjából húsz ember vesz részt a misén, a vasárnapi istentiszteletre pedig úgy ötvenen járnak. Amikor megtudta, hogy a titkos keresztények iránt érdeklődünk, rámutatott a szoros túlsó oldalán álló, kisebb házcsoporra. – Látják azokat a házakat odaát? Az emberek, akik azokban laknak, „titkosak”. Mi „különválasztott keresztényeknek” nevezzük őket. Nem hajlandóak eljárni a templomba, azt mondják, nem akarnak változtatni a bevett gyakorlataikon. Ez túlságosan bajos lenne a számukra. A saját szüleik hitét szeretnék megőrizni. Úgy kétszáz éve érkeztek Gotóra, és akkoriban nem bántak velük valami jól. Kívülállóak maradtak. Az emberek lenézték őket. Sokuk olyan nevet visel, amiben benne van a „le” kandzsija. Simoda. Simomura. Jamasita. Hasonlók... Az önök által is

meglátogatott barlangban a csoport vezetőjét Jonoszuke Jamasitanak hívják.

Megkérdeztem tőle, milyen a kapcsolat a „különválasztott keresztények” és a templom között, ha már ilyen közel vannak egymáshoz. Egyáltalán: kapcsolatban állnak?

– Igen. Közöltük velük, hogy rossz úton járnak, és vissza kellene térniük ahhoz az egyházhoz, amitől az őseik elindultak. Ők például nem szoktak gyónni. Mondtuk nekik, csatlakozniuk kellene hozzánk, a helyes úton kellene haladniuk, de meg se hallgatnak minket. Tudja, mi a legérdekesebb? Az, hogy a haláluk előtt a papot hívják, hogy adja fel nekik az utolsó kenetet. Azt állítják, ők beérik ennyivel.

Kíváncsi lettem, az apáca mit gondol minderről.

– A döntés az övék – felelte, majd hozzátette: – De szerintem tévednek.

Ezután megkértem Macubara-szant, kísérjen el a faluba. Abban a reményben indultunk el, hogy sikerül elbeszélgetnünk néhány emberrel. Tudtam, hogy a falubeliek bizalmatlanok lennének a kívülállókkal, de abban reménykedtem, egy helybeli jelenléte esetleg megnyugtatja őket. Találtunk egy idősebb nőt, aki egy parányi kertben a zöldségeit gondozgatta, ám hiába kérdeztük, csak kitérő válaszokat kaptunk, bár ezek kedvesek voltak. Macubara a „régii kalendáriumokról” kérdezgette, ám az asszony olyan kézmozdulatot tett, mintha azt próbálná jelezni, semmit sem tud róluk. Korábban figyelmeztettek, hogy ezek az emberek nem szeretnek a vallásukról beszélni. Ez, mondjuk, érthető. Azt szokták mondani, a titkos keresztények ma már nem az Üldözetés, hanem a csapatostul érkező újságírók és kutatók elől rejtőznek el.

Úgy tűnik, eddig egyetlen személynek sikerült áttörnie a tartózkodás falát. Christal Whelan egy teljes évet töltött Alsó-Gotóban, Narusima szigetén. Ott-tartózkodásának egy figyelemre méltó film lett az eredménye, amelynek a címe: *Otaija*. (A titkos keresztények nevezik így a karácsonyt.) A szigeten egykor erős titkos keresztény közösség létezett, ezek az emberek tették ki a lakosság többségét, de

az 1950-es években lezajlott migráció és modernizáció miatt a fiatalabb nemzedékek már nem folytatták a hagyományokat. 1992-ben megszűnt a keresztelés, aminek az lett az eredménye, hogy ma már jobbra csak idős emberek őrzik vallásukat. 1996-ban, amikor Whelan a filmjét készítette, a vallás az utolsókat rúgta. A dokumentumfilmben szereplő két vezető személyiség közül az egyik már akkor kilencvenkilenc, a másik pedig kilencvenkét esztendő volt.

A filmből kiderül, ez a két férfi (akiket papoknak neveztek) külön tartotta a karácsonyt, mert a tradícióik különbözősége miatt egyikük szerint december 23-án, a másikuk szerint pedig december 24-én van az ünnep. Ez a részlet is azokra a hit- és hitgyakorlásbéli különbségekre utal, amely a falvakban vagy a kis szigeteken élő titkos keresztények között létezhetnek. Az idősebb pap egyedül hajtotta végre a szertartásokat, mivel nem voltak társai. A másik pap úgy döntött, szakít a tradícióval, és inkább elhagyja a falut, hogy másokkal együtt ünnepelhesse a karácsonyt. Az istentiszteletek során orasió imákat recitáltak, és ostya megbor helyett rizst és szakét használtak. A precizitás, amivel a két pap megterített magának, egészen meglepő a kilencvenedik évüket rég betöltött emberektől. Az is figyelemre méltó, hogy mindketten fejből recitálták az imádságokat – ez a személyes képességeiken túl talán arra utal, hogy fiatalkorukban komoly okításokon estek át.

Whelan a filmje készítése közben szembesült a ténnyel, hogy a titkos keresztények nem igazán ismerik az olyan ortodox keresztény hiedelmeket, mint például Jézus története, és igazság szerint nem is érdeklődnek ilyen dolgok iránt. Számukra valójában csak a családi tradíció megőrzése számított. Endó „mocsara” átalakította a vallást valami nagyon japán dologgá, valami olyasmivé, amiben a forma sokkal fontosabb a tartalomnál, amiben az ősök iránti tisztelet többet nyom a latban a hitnél. Furcsa módon, miközben Whelan dokumentumfilmjét néztem, elsősorban az étkezési szokások okoztak számomra meglepetést. Az úrvacsora stílusát mímelve a szertartási rizst a tenyerük-

ből ették, nem pálcikával fogyasztották el. Ez olyasvalami, ami döbbenetesen idegen a japánoktól, a tenyér és az ujjak lenyalogatása pedig egyértelműen a „déli barbárok” szokásait idézte. A japánok képesek arra, hogy a saját stílusuk alkalmazásával az olyan hétköznapi cselekvéseket, mint például az evés, kellemes rituálékká változtassák. Ez a jellegzetesség a kultúra minden területén megmutatkozik: a japánokkal kapcsolatban az embernek gyakran támad olyan érzése, hogy az esztétika sokkal jobban számít, mint az etika.

Mielőtt elhagytam a Kiri-templomot, Macubarával együtt megtekintettük az épület előtt álló szobrokat. Ezek három titkos keresztényt ábrázoltak, akik izgatottan Nagaszaki felé mutattak, vagyis abba az irányba, ahonnan 1865-ben a keresztény templomról és a katolikus papról szóló hírek érkeztek. Közel kétszázhatvan év várakozás és elszigeteltség után ez hihetetlennek tűnhetett. Korábban már jártam Gotón, hogy megismerjem az Edo-korszakban bekövetkezett visszahúzódást, most azonban még többet akartam tudni a Meidzsi-korszak elején lejátszódott történelmi jelentőségű folyamatról, amely az üldöztetéstől a tolerációig tartott. Hogyan zajlott le és miért? Nagaszakiban van egy kerület, amit Urakaminak neveztek. Egykor ez volt a titkos keresztények erődítménye, valamikor nagyon fontos események zajlottak le ezen a helyen. Oda indultam, mert szerettem volna az 1865-ös, valóban jelentős incidensekre fókuszálni, de biztos voltam benne, hogy közben lesz lehetőségem megérteni, mi történt a katolikusokkal Nagaszakiban az üldöztetés évei során. Végül is ez a város volt a kulcsa azoknak a folyamatoknak, amelyek a kereszténység 1570-es megjelenése óta zajlottak le.

REVELÁCIÓ (Urakami)

A hollandok Dedzsimában

Nagaszakiban egykor oly jelentős katolikus erő koncentráldott, hogy „Kis Rómának” nevezték. Jóval azután, hogy az üldöztetés elérte csúcspontját, a város még mindig kemény dió volt a hatóságok számára. Az 1614-es rendeletet követő években a templomokat lebontották, sintó szentélyeket és buddhista templomokat építettek a helyükön. Ez a folyamat pontosan az ellentéte volt annak a keresztényesítésnek, amelyet a misszionáriusok folytatta a pogányok által lakott helyeken. A még befejezetlen San Francisco-templomot börtönné alakították át, a San Juan Bautista-templomot lerombolták, a Honrei-dzsi nevet viselő nicsiren templomot építették fel a helyén. 1640-ben ugyanazon a telken, ahol korábban egy katolikus templom állt, felépítették a Suntoku-dzsi nevű zen templomot, amelynek kútjából állítólag máig hallani a vértanúhalált halt keresztények sikoltozását.

A város legjelentősebb szentélye, a Szuva Dzsindzsa is ebben a korszakban épült. Az 1620-as években alapították, de csak 1641-ben került a jelenlegi helyszínére, egy kis domb tetejére, ahonnan pazar kilátás nyílik a környékre. A szentélyhez hosszú, kétszáz fokból álló kőlépcsőn lehet feljutni, de a panoráma és az odafent található különlegesség-

gek megérik a fáradságot. Az egyik különlegesség a francia tengerésztiszt, Pierre Loti mellszobra. Loti volt az, aki 1887-ban megírta a *Madame Chrysanthème* című művet, amely a *Pillangókisasszony* elődje lehetett. Azt beszélik, hogy az egyik lerombolt keresztény templomból elhoztak ide egy feszületet, amit az egyik kami szellemtesteként (gósintai) használtak fel. Ha ez igaz, akkor a sintó ismét bebizonyította, milyen remekül képes magába építeni a tőle eredetileg idegen elemeket.

Az egyik pappal folytatott beszélgetés során megtudtam, hogy a szentély építését annak idején sokan ellenezték, amikor pedig elkészült, csak nehezen tudta elnyerni a lakosság szimpátiáját és elismerését. Ennek egyik módja egy olyan népszerű rituálé volt, amelynek során egy kami által megszállt pap, mint egykoron a sámánok, forró vízbe meríti a kezét. (Manapság a papok a saját kezük helyett bambuszbotot használnak.) A környéken lakók számára kötelezővé tették, hogy bejelentkezzenek a szentélybe. Az 1630-as évektől fogva évente megrendezésre került egy őszi fesztivál, a Kuncsi Macuri, amelynek során lehetőség nyílt az ilyen szertartásoktól távol maradni szándékozó titkos keresztények lebuktatására. Az ünnepséget minden évben október 7. és 9. között rendezik; az évszázadok során olyan népszerűvé vált, hogy ma már a „három nagy japán fesztivál” közé sorolják. Ezen a rendezvényen még a hollandok is részt vehettek, kivételesen megengedték nekik, hogy elhagyják a mesterséges szigetet, Dedzsimát.

A legyező alakú szigetet 1636-ban, egy hegyfok átvágásával hozták létre, kimondottan a portugálok számára. A portugálok kiutasítását követően, 1641-ben a hollandok költöztek be erre a helyre. A következő több mint két évszázad során ők maradtak az egyetlen nyugatiak, akik számára engedélyezték a Japánnal folytatott kereskedelmet. (A kínaiak is Nagaszakiból kereskedtek.) A tizenkét-húsz európai (a hollandok időnként más nemzetiségű embereket, például németeket is alkalmaztak) számára eléggé különös lehetett az élet azon a kis szigeten. Indonéz és afrikai

szolgák, japán hivatalnokok, örök és ágyasok vették körül őket. A település összesen három utcából állt, ebben a három utcában úgy negyven házat építettek fel, ezekben éltek a kis közösség tagjai. A sziget leghosszabb oldala 300, a legrövidebb csupán 75 méter, vagyis nagyjából harmadakora, mint a Tokyo Dome baseballstadion alapterülete. Nehéz elképzelni, milyen érzés lehetett ott élni és dolgozni, bár David Mitchell 2010-es regénye (*The Thousand Autums of Jacob de Zoet - Jacob de Zoet ezer ősze*) talán segíthet ebben.

Dedzsimát csupán egy vékony vízsáv választotta el a szárazföldtől. A mesterséges árok fölött híd ívelt át, amelynek mindkét végében örök posztoltak. Az első években jelentős volt a megtermelt profit, akkoriban évente átlagosan hét hajó futott be. (Ezt a számot később kettőben korlátozták.) A fő exportcikkek közé az ezüst, a réz, a kámfor, a porcelán és a lakkáruk tartoztak, az országba ázsiai szöveteket, nyersselymet, európai könyveket és tudományos felszereléseket hoztak be. Az importból származó tételek a 18. században jelentősen stimulálták a több szempontból is fontosnak tartott holland nyelv megtanulását.

Amikor először látogattam Nagaszakiba, az egyik barátommal akartam találkozni, amikor a villamosom megállt egy Dedzsima nevű megállónál. Ahogy kinéztem az ablakon, néhány nyugati stílusú épületet láttam, meg egy kapuszerűséget, amin az emberek csak díjfizetés ellenében juthattak át. Feltámadt bennem a kíváncsiság, ezért a következő megállónál leszálltam, és visszasétáltam. Fokozatosan eltávolodtam a bőmbőlő forgalomtól, és bejutottam az izolált Japánon belül a környezetétől elzárkózó európai városnegyed rekonstruált szeletéhez. A földterületet a Meidzsi-korban vették vissza a japánok, és azonnal hozzáolvasztották a városhoz, de az újjáépített utca láttán bárki fogalmat alkothat arról, hogy egy megelőző korban milyen is volt ez a parányi, bezárkózó világ. A lakóházak és raktarak némelyike részletes beszámolót tartalmaz a hajdan itt zajló tevékenységekről.

Az utca egyik végében egy hatalmas mérleg áll – a kereskedelemmel foglalkozó szigeten erre bizonnyára óriási szükség volt –, a másik oldalon pedig egy konyhakert található, ahol európai hüvelyeseket termesztenek, pontosan úgy, mint a múltban. Egy farm is van a közelben, ahol olyan egzotikus állatokat tartanak, mint a sertés, a kecske, a szarvasmarha. A helyszűke ellenére az „állomásmester” (így nevezték a kereskedelmi telep vezetőjét) háza meghökkentően tágas, például négy baldachinos ágy és egy szabályos méretű biliárdasztal is található benne. A hajdani japánok számára ez a sziget a csodák földje lehetett, gyakran megfordultak itt a művészek, akik nagy előszere-ttel rajzolgatták és festegették a különös öltözéket viselő európaiakat és afrikai rabszolgáikat. Az idegenvezetőmtől megtudtam, hogy már elkészültek a teljes rekonstrukció tervei, mindent az eredeti formájában akarnak megjeleníteni.

Az európaiak nemcsak annak köszönhették privilegi-zált pozíciójukat, hogy a simabarai felkelés során katolikus-ellenesnek bizonyultak, hanem annak is, hogy hajlandók voltak megszakítani a kapcsolataikat a kereszténységgel. Dedzsimán nem volt engedélyezett a Biblia olvasása, itt nem lehetett istentiszteletet tartani. Az itt élőknek hagyni-uk kellett, hogy a japán hatóságok rendre átkutassák a szigetet. Elsősorban keresztény irodalmat és lőfegyvereket kerestek – a Tokugavák mindkettőt egyformán veszélyes-nek tartották. Mivel teljesítették a japánok által szabott fel-tételeket, cserébe kereskedelmi monopóliumot kaptak. A hollandoktól azt is elvárták, hogy valódi vazallusként minden évben utazzanak el Edóba, és róják le tiszteletüket a sógun előtt. Úgy kellett táncolniuk, ahogy az ország ura fűtyült. (A feljegyzések szerint legalább egy alkalommal a szó legszorosabb értelmében táncoltak a sógunnak.)

A hollandoktól megkövetelték, hogy minden évben hajtsák végre a „képen állás” rituáléját, amiről Európában olyan sokat lehetett hallani akkoriban. Kevesen kaptak fel-mentést ez alól; egyikük egy Jonathan Swift nevű egyházi

személy volt, aki fő művében írt is erről a szertartásról (*Gulliver utazásai*; 1726). A regény főszereplője, Gulliver számos fantasztikus helyen járt, ezek közül Japán az egyetlen, amely valóban létezik. Egy hajótörést követően sodródik a szigetország partjára, majd Edóba viszik, hogy találkozzon a „császárral”. (Másokhoz hasonlóan Swift is félreértelmezte a japán uralmi struktúrát.) Az audiencia során Gulliver hollandnak adja ki magát, így eljuthat Dedzsimára, majd visszatérhet Európába.

„S ekkor a legalázatosabban arra kértem őcsászári felségét, adja ki a parancsot, melynek értelmében biztonságban visszajuthatunk Nangaszakba [Nagaszakiba]. Kérésemet egy másikkal egészítettem ki pártfogóm, Luggnagg királya nevében, könyörögvén, hogy őcsászári felsége mentsen fel engem a hazámbéliek által kötelezően végrehajtandó ceremónia alól, amelynek során a feszületre kell tiporniuk. Amikor ezen utóbbi kérésemet tolmácsolták a császárnak, kissé meglepődött, és elmondta, hogy úgy gondolja, én vagyok az első a hazámbéliek közül, aki ezt egyáltalán szóba hozta. Ezt követően kételkedni kezdett abban, hogy valóban hollandus lennék, és gyanakodni kezdett arra, hogy keresztény vagyok.”

Kétségtelen, Swiftnek nem igazán tetszett, hogy a hollandok a cél érdekében bármire képesek. A regényben Gulliver – tulajdonképpen azért, mert a császár jó barátságban áll pártfogójával, Luggnagg királyával – eljut „Nangaszakba”, onnan pedig sikerül felszállnia egy Amszterdamba induló hajóra. Bár faggatni kezdik, részt vett-e a képtaposásban, ravaszul kitér a válaszadás elől, csupán annyit mond, hogy minden tekintetben kielégítette a császár kívánalmait. Végül is úgy hagyja el Japánt, hogy a tisztessége nem mocskolódik be. A szerencsétlen hollandok ezt nem mondhatják el magukról...

Swift regénye elröpít minket az izoláció korába, az 1644 után következő évtizedekbe, amikor az utolsó ismert misz-

szionáriust is kivégezték. A hatóságok elérték céljukat, megtisztították az országot, ennek ellenére éberek maradtak, sőt kissé paranoiásaknak bizonyultak. 1680-ban, amikor Tokugava Cunejosi hatalomra jutott, bántónak találta aényt, hogy a neve és a „kirisitan” szó leírása során az egyik karakter ugyanaz volt. Elrendelte a vallás elnevezésének új írásmódját. A „kirisitan” szót továbbra is úgy ejtették ki, mint addig, de az új írásmód szerint a kifejezés a következőt jelentette: „vágd a kart, míg vérzik”. Ez kiválóan jellemzi a gyűlöletet, amivel a keresztény vallást akkoriiban kezelték. Az országba érkező hajókat módszeresen átkutatták, nem hoztak-e magukkal tiltott irodalmat, vagyis a japán hatóságok úgy dolgoztak, mint később a szovjet komisszárok, akik a nyugati dekadenciát akarták távol tartani hazájuktól. 1695-ben egy kínai dzsunkán találtak egy huszonnyolc kötetből álló enciklopédiát, amelyben szerepelt Ricci atya (1552–1610), a kínai keresztény misszió egyik alapítójának neve. A japánok nemcsak azt a kötetet kobozták el, amiben a nevet és a hozzá tartozó szócikket találták, hanem az egész dzsunkát karanténba helyezték. Ez azt jelentette, hogy a legénység tagjai nem szállhattak partra élelemért. El lehet képzelni, mennyire megriadtak és összezavarodtak szerencsétlen hajósok, akik valószínűleg még azt sem tudták, mi fán terem a kereszténység!

1708-ban egy olasz misszionárius, Giovanni Battista Sidotti (1667–1714) hajóra szállt a Fülöp-szigeteken, és Kjúsuba vitette magát. Elképzelni is nehéz, mit forgathattott a fejében, hogyan akart bármit is elérni. Pillanatok alatt őrizetbe vették, és az edói kirisitan börtönbe vitték, ahol akkor már – mivel elfogytak a keresztények – köztörvényes bűnözőket tartottak fogva. A misszionáriust vallatóra fogták; a japánok valószínűleg azt akarták megtudni, milyen idegen hatalom parancsára vállalkozott erre az öngyilkos küldetésre. A feljegyzések szerint Sidotti ellenállt, nem roppant össze, sőt sikerült áttérítenie a rá gondot viselő idősebb házaspárt. A büntetése az lett, hogy egy gödörbe hajították. Éveken keresztül ezen a helyen kellett marad-

nia, méghozzá úgy, hogy éppen csak annyi ételmet kapott, hogy ne vesszen éhen. A halálát követően a kirisitan börtönt átalakították a köztörvényes bűnözők számára. 1792-ben zárták be, vagyis akkor, amikor megszüntették a vallási ügyek köztörvényes hivatalát. Az ok egyszerű volt: nem maradt több keresztény az országban. Pontosabban: a hatóságok úgy gondolták, hogy nem maradt.

Színvallás

1831-ben a párizsi Külföldi Missziók Társasága kapott megbízást arra, hogy elterjessze a katolicizmust Japánban és Koreában. A 16. században a portugálok bizonyultak dominánsnak, a 19. században a franciákon volt a sor. Olyan lendülettel vágtak bele a munkába, hogy az egyik misszionárius 1844-ben elutazott a névlegesen független Okinavára, hogy megtanulja a japán nyelvet. 1855-ben „Bölcs” Girard atya csatlakozott hozzá, aki becenevét meghazudtolva rögtön a távol-keleti határvidékre utazott, amint Perry sorhajókapitány maroknyi „fekete hajója” sikeresen felfeszítette Japán zárt kapuit. 1857-ben a Harris-egyezmény lehetővé tette az amerikaiak számára, hogy Japán területén gyakorolhassák a saját vallásukat. Figyelembe véve az országra jellemző keresztényellenességet, ez az egyezmény valójában a nyugati hatalom erődemonstrációja volt. Mások is szerettek volna elérni ilyen eredményeket. 1859-ben a franciák hasonló egyezményt kötöttek a japánokkal. A tárgyalások során „Bölcs” Girard atya volt a tolmács. Ez olyan volt, mintha visszatért volna Rodrigues kora és maga a pap-tolmács is.

Az 1850-es évek végére már több, külön egyezmény alapján működő kikötő létezett Japán területén. A külföldi enklávékban természetesen keresztény papok is ténykedtek. Kápolnát először Hakodatéban építettek, még 1860-ban. Egy évvel később Jokohama kapott egy templomot. 1864 végére Nagaszakiban is állt egy templom – ez volt az

első, ami a 17. század elejét jellemző áttérítési hullámot követően megépült ebben a városban. Az Oura-domb oldalában állt, aminek a tetejére a skót kereskedő, Thomas Glover egy évvel korábban csodálatos kúriát építtetett magának. Az Oura Tensudo (Mennybéli Úr Csarnoka) nevet viselő templom faszerkezetes, ólomüveg ablakos épület volt. Az építését Bernard Petitjean (1828–1884) atya felügyelte, aki négy évvel korábban érkezett Japánba. A Nisizaki-domb felé nézett (ezen a helyen feszítették keresztre a huszonhat vértanút); 1865-ben formálisan is a mártírok emlékének szentelték.

Egy hónappal később Petitjeannak feltűnt, hogy csapatnyi japán őgyeleg a templom közelében. Ez szokatlan dolog volt, mivel a kereszténységre való áttérés még mindig főbenjáró bűnnek számított. Az európai vallásra vonatkozó tiltás azon kevés rendelkezés egyike volt, amelyen nem változtattak a Tokugava-periodus során; úgy ragaszkodtak hozzá, mintha ez képezné az alapot, amelyre a hermetikus állam felépült. A keresztényellenes politika egyesítette a társadalom különböző rétegeit, és mint később, a Szovjetunióban a kapitalizmus fenyegetését, az autoriter rezsim drákói intézkedéseinek igazolására használták.

Petitjean tehát furcsának találta, hogy japánok lézengenek a templom körül. Bement az épületbe, és meglepetten látta, hogy az a néhány ember követi őt. Ezután olyasmí történt, amire tényleg nem számított. Élményéről másnap írt levelében számolt be az egyik barátjának:

„Tegnap, délután negyed egy táján úgy tizenöt japán férfit és nőt láttam a kapunk előtt. Ahogy kinyitottam a templomot, és elindultam az oltár irányába, ez a csoport követett engem. Egy 40-50 év körüli nő közel lépett hozzám, a mellkasomra tette a kezét, és megszólított: »Nekünk mindőnknek is olyan szívünk van, mint neked.« »Valóban? – kérdeztem. – Hát honnan jöttetek?« »Urakamiból – felelte. – Urakamiban mindenkinek olyan szíve van, mint neked.« Ezután pedig feltett egy kérdést: »Hol

van Santa Maria szobra?« Santa Maria! A szent név hallatán már tudni véltem, kik ezek az emberek. Ők lehetnek a régi japán keresztények leszármazottai!”

Urakami a várostól északra, egy mérföld távolságban húzódó völgy volt, amelyben néhány apró falucska állt. A területet annak idején Arima Harunobu a jezsuitáknak adományozta, miután a portugál fegyverek segítségével sikerült legyőznie egyik riválisát. A misszionáriusok egy kis kórházat építettek a völgyben a leprások számára. Akkor még úgy gondolták, szorgalmas és odaadó munkával több eredményt lehet elérni, mint politikával. 1588-ban Hidejosi visszavette a területet, ahogy Nagaszakit is, és az egész régiót a központi kormány fennhatósága alá helyezte. 1614-ben, amikor megkezdődött a kereszténység üldözése, a városban lakókra teljes szigorával lecsapott a törvény, de a távolabbi helyeken – például Urakamiban – élők elkerülhették a hatóságok figyelmét. Így ez a völgy is biztonságos menedék lehetett a hívők számára, főként az 1638-as simabara-i felkelést követően. Ezeknek az ide menekült keresztényeknek a leszármazottai voltak azok, akik kétszáz évvel később felkeresték Petitjean atyát.

A következő hetek folyamán a francia papnak tudomására jutott a tény, hogy az Urakami-völgyben ezernél is több keresztény hívő él, és a környező dombokon még legalább annyian vannak. A veszélyeket figyelembe véve a pap is, a japán keresztények is óvatosan közeledtek egymás felé. A titkos keresztények feszültek voltak, nem szívesen fedték fel magukat, és szerették volna ellenőrizni a külföldi pap megbízhatóságát, szerettek volna minél többet megtudni róla. Vajon a „római királyság nagy vezetőjének alattvalója”? Cölibátusban él? Egy fekete hajón érkezett? Csak akkor tudták elhinni, hogy Bastian proféciai végre valóra váltak, miután kérdéseikre kielégítő válaszokat kaptak. (Ahogy Gotón és Sztomében, a titkos keresztények ebben a régióban is megőrizték a vértanú emlékét.)

Amikor eljutottak hozzá a hírek, IX. Pius pápa „a Kelet csodájának” nevezte a titkos keresztények létezését. Az egyház hosszú történelme során még egyszer sem fordult elő, hogy a hitet szájhagyomány útján örökítették át tanulatlan parasztok újabb és újabb nemzedékeire, még hozzá úgy, hogy egyetlen pap, egyetlen Biblia sem állt rendelkezésre. A kezdeti izgalmat követően Petitjean és munkatársai elbizonytalanodtak: nem tudták eldönteni, hogy a náluk jelentkező falusiak valóban katolikusok-e. Az egyháznak szigorú szabályai voltak erre vonatkozóan; 1715-ben Kelemen pápa például kijelentette, hogy a kínai rítusok nem elfogadhatók az Egyházhoz tartozók számára. Ez a deklaráció a másutt folytatott, helyi jellegű gyakorlatra is vonatkozott. A titkos keresztények számos japán szokást integráltak. A keresztelésen kívül nem végeztek szertartásokat, nélkülözték a szakramentumokat, nem rendelkeztek megfelelő, hiteles szövegekkel, és akadt néhány nagyon furcsa dolog, amiben hittek, nagyon különös praktika, amit végeztek.

Egy hónappal az első kapcsolatfelvétel után Petitjean találkozott az Urakami környékén élő titkos keresztények közül egy olyan személlyel, aki keresztelőkét szokott végezni; ettől a személytől megkapta a *Tencsi Hadzsimari no Koto* egy példányát. A szöveget a 19. század elején, emlékezetből írták le. Petitjean megállapította, hogy az anyag a Biblia viszonylag pontos összefoglalásának látszik; az adott körülmények között talán nem is lehetett volna jobb verziót készíteni. Ez a szöveg valószínűleg eltért a gotói változattól, bár ezt már sosem fogjuk megtudni: az íromány 1874-ben megsemmisült egy tűzben, ironikus módon éppen azután, hogy Jokohamába küldték megőrzésre.

Templomlátogatás

Aki érdeklődik a korszak történelme iránt, mindenképpen ellátogat az Oura-templomba, ahol sor került a hivatalos és protokatolikusok első találkozására. Az országban ez az

egyetlen olyan nyugati stílusú épület, amelyet nemzeti kincsékként kezelnek. Nagaszaki legfontosabb látványosságai közé tartozik. Az eredeti templom 1879-ben átépítésre és kibővítésre került. A második világháború során súlyos sérüléseket szenvedett, de újjáépítették. Fehér falai és pálmafái határozottan dél-európai hangulatot kölcsönöznek neki, amelyet a környezete, a csodálatos domboldal is erősít. Már jó ideje a turizmus rendelkezésére bocsájtották, a vallási események egy közeli épületben kerülnek megrendezésre. Ahogy felfelé tartunk kölépcsőjén, félúton egy domborművet láthatunk, amely Petitjeant ábrázolja. Csuhát visel, Bibliát tart a kezében, mindkét karját a magasba emeli, és a Madonna-szobor előtt térdelő japánok fölé tornyosul. Az egyik nő kérdően a pap felé fordul, a többiek elragadtatva nézik a szobrot. Ők nem Jézust, Máriát akarták látni.

A szobor a templom belsejében áll. Meghökkenítően színes darab: Mária zöld köntöst és piros alsószoknyát visel, ami eléggé hasonlít a kimonókra. A ruházat aranszínű mintájához tökéletesen illeszkedik a koronaszzerű fejdísz. A kis Jézust az ölében tartja, a melléhez szorítja. Komoly arccal tekint le az alatta állókra, szépsége királynőhöz méltó – az isteni szintre emelt Anya tökéletes szimbóluma. Mint a természet, ő is csodálatos módon adott életet. Nyugati stílusú köntöst visel; ő a modern Földistennő, aki a teremtés misztériumáról beszél.

A templom mellett egy kis múzeum áll, amelyben titkos keresztényektől származó tárgyakat állítottak ki. 1875-től ebben az épületben működött Petitjean atya iskolája. A faborítású falak között csupán néhány, egyszerű tárgynak jutott hely: egy Maria Kannon; egy korbács; néhány spanyol medál; egy Bastian-kalendárium, amelyben bejelölték, mely napokon nem lehet húst fogyasztani; a titkos keresztények számára oly fontos ima, a Kincsirizsan ki nyomtatott változatának egy példánya. Az egyik vitrinen kis táblát találtam, amelyen elmagyarázták a hívők által a hitük védelmében alkalmazott négy stratégiát:

1. A letartóztatás elkerülése érdekében Nagaszakiból átszöktek Gotóra vagy más távoli helyre.

2. Ahogy Urakamiban és Imamurában, mindenki buddhistának vallotta magát, saját hitük átadására pedig létrehoztak egy szervezetet, amelyben olyan személyek játszottak kulcsfontosságú szerepet, mint a csoukata (a titkos tanítások védelmezője), a mizukata (a kereszteléseket végző tisztségviselő) és a kurikata (a kalendárium kezelője).

3. Vallásuk gyakorlása során olyan képeket és szobrokat használtak, mint a Maria Kannon és a „szekrényistenek”, amelyek buddhista vagy sintó kegytárgyaknak tüntek.

4. Kezdetben nem voltak képesek végrehajtani a képtípírást, de fokozatosan rábírták magukat. Az ilyen eseményeket követően imádkoztak (Kincsiriszán) és bűnbánatot gyakoroltak.

Ezek a stratégiák használhatónak és hasznosnak bizonyultak. De vajon előfordult, hogy a hatóságok is szemet hunytak néhány dolog fölött? Valószínűnek tűnik, hogy igen. Békén hagyták a titkos keresztényeket, amíg azok helyesen viselkedtek, fizették az adót. Hiszen végső soron tanulatlan parasztok voltak, nem sok veszélyt jelenthettek az államra. A figyelem időnként mégis a keresztényekre terelődött – ez vezetett a hívők által kuzurénak, összeomlásnak nevezett üldöztetés egy-egy fázisához. Az első kuzure, ami lesújtott Urakamira, 1790 és 1795 között tartott, a másodikra 1842-ben került sor. Letartóztattak néhány személyt, de senkit sem végeztek ki. A harmadik kör 1859-ben következett, ennek során tíz embert kínoztak halálra. A negyedik bizonyult a legkeményebbnek, ez a Petitjeannel való találkozást követő években zajlott le, amikor egy új kormány került hatalomra, és az ország éppen a nyugatosítás szélén állt. Az időzítés több szempontból is szerencsétlennek bizonyult.

A negyedik üldöztetés

Ahogy Nagaszakiban elterjedtek a francia pappal kapcsolatos hírek, a régióban élő titkos keresztények közül sokan úgy döntöttek, felfedik létezésüket. Az egyik ilyen csoport Gotórol, a másik Ómurából érkezett. Az Oura-templom körül zajló tevékenység felkeltette a hatóságok figyelmét, a hatalom birtokosai megijedtek és intézkedéseket hoztak. Petitjean és társai álruhát öltve, a sötétség leple alatt ténykedtek tovább – éppen úgy, ahogy a kétszáznegyven évvel korábban élt papok tették. Mivel szerették volna visszavezetni a falusiakat az egyházhoz, különböző utasításokat adtak nekik. Ez egyértelműen a külföldi hatalmak ténykedésére vonatkozó egyezmények megsértése volt, de mivel Japán éppen politikai krízishelyzetben vergődött, a nyugatiak elkezdték mutogatni az erejüket.

1867-ben tizenöt francia pap érkezett Japánba. Ők különböztek portugál elődjeiktől, kevesebb volt bennük az alkalmazkodókészség, sokkal szigorúbban vették a doktrinális tisztaságot. Nem csupán azt várták el a falusiaktól, hogy hagyjanak fel szinkretikus gyakorlataikkal (például Maria Kannon imádatával), de egyenesen arra biztatták őket, hogy bojkottálják a buddhista temetéseket. A hívők, a papok vezetésével, felépítettek négy kis kápolnát – ez radikális lépés volt a részükről, ugyanis magánházak helyett ezeken a helyeken tartották meg szertartásaikat. A papok és a keresztények szándéka az volt, hogy nyomást gyakorolnak a hatóságokra, az elfogadás irányába kényszerítik őket. Mint utóbb kiderült, hatalmasat tévedtek, és ennek a tévedésnek végzetes következményei lettek.

Az egyik földműves levelet írt a falu előljárójának, és közölte, hogy a továbbiakban elutasítja a buddhista temetéseket. A levél eljutott Nagaszakiba, ahonnan katonákat küldtek Urakamiba. Házkutatásokat tartottak, hatvan-négy személyt őrizetbe vettek, a négy kápolnát lerombolták. Az egyik francia pap, aki épp a környéken járt, a hegyek közé menekült. További vizsgálatok következtek.

Letartóztattak száz embert, akik nem voltak hajlandók inni az egyik buddhista pap által megáldott vízből. A hatóságok kiterjesztették a vizsgálat körét, más körzetekben is razziákat tartottak. A Gotó-szigeteken, mint már láttuk, komoly méreteket öltött az üldözés, a közeli Ómurában pedig százötven keresztényt vettek őrizetbe. Őket olyan embertelen körülmények között tartották fogva, hogy hatvanan életüket veszítették.

Amikor ezek a hírek eljutottak a nyugati hatalmakhoz, természetesen felháborodást váltottak ki. Franciaország már korábban is jelét adta, hogy a nem katolikus országokban hajlandó fellépni a katolikusok védelmezőjeként. A sógunátus hajlott a kompromisszumra (az 1857-es képtiprást egyszerűen nem tartották meg), de nem volt elég erős ahhoz, hogy ellenálljon az idegenellenes lobbi nyomásának. Nyilvánvaló volt, hogy a sógunátus a nagyhatalmakkal való bármiféle egyezkedéssel a gyengeség vádját vonta volna magára. A kor jelszava a „Szonno dzsoi” volt: „Tisztelet a császárnak, ki a barbárokkal!”

A sógunátus 1867-es bukása utat nyitott egy császárközpontú kormány előtt, amelynek ideológiai alapját a sintóista patriotizmus képezte. Az ország nem lépett át egy új, nyitottabb szellemiségű korba, ehelyett felszítódott a keresztényellenesség: mindenütt táblákat helyeztek el, amelyeken arra figyelmeztették az embereket, hogy fel kell lépniük a „förtelmes vallással” szemben. Ahogy a régebit, az új rezsimit is aggasztotta annak lehetősége, hogy a japán keresztények amolyan ötödik hadoszlopként működnek. 1869-ben a franciák külügyminisztere katonai (haditengerészeti) beavatkozással fenyegetőzött, amennyiben folytatódik a katolikusok üldözése. „Az önök fenyegetése is azt bizonyítja, hogy igenis van okunk félni a kereszténységtől, mert amint valami nézeteltérés támad, rögtön a hadihajók kerülnek szóba” – felelte a japán külügyminiszter.

Az új rendszer egyik legbefolyásosabb alakja, Junicsiro Kido azonnali fellépést sürgetett Urakami lakói ellen, és

nyíltan a lázító és bajt keverő idegen papokat tette felelősé a kialakult helyzetért, akik törvénysértésre tanították és biztatták az ország békés lakóit. 1870 januárjában tömeges deportálásra került sor: 3460 falubelit száműztek az ország különböző tartományaiba. Az érkezőkkel mindenütt más módon bántak a hatóságok. A buddhista és a sintó papokat arra kényszerítették, hogy térítsék meg a keresztényeket. Azokat, akik ennek a nyomásnak is ellenálltak, büntetéssel fenyegették. A száműzöttek fejadagját minimálisra csökkentették, nem kaptak téli kimonót, és számos más módon megnehezítették számukra az életet. Egy esetben az embereket meztelenre vetkőztették, és beterelték egy jeges tóba. A száműzöttek ötöde belepusztult a kegyetlen bánásmódba.

Ez volt az a pont, amikor Urakami lakói akaratuk ellenére a nemzetközi politika fókuszpontjába kerültek. Az új kormány igazságtalannak minősítette a nagyhatalmakkal korábban megkötött egyezményeket, de valahányszor szóba hozta, hogy változtatni kellene bizonyos pontokon, a nyugatiaktól azt a választ kapta, hogy amíg üldözik a keresztényeket, addig Japánt aligha lehet civilizált vagy egyenrangú országnak tekinteni. A kormányzat részben az ügy kezelése miatt indította el világ körüli útjára az Ivakura-missziót (1871–1873). Hatalmas és költséges vállalkozás volt, a címzetes nagykövetet négy másik diplomata kísérte el, akik közül hárman a kormány miniszterei voltak. A csoportot negyvennyolc tisztségviselő és hatvan diák alkotta. Elsődleges feladatuk az volt, hogy gyűjtsenek információkat a Nyugatról. Mindenki tudta, hogy kétszázhatvan év izolációt követően lesznek meglepetések.

A meglepetések egyike az volt, hogy a kereszténység technológiailag fejlett társadalmakat tudott létrehozni. A misszió tagjai számára a nyugatiak vallása mesének tűnt; ugyan mi más lehetne, ha a legszentebb könyvükben égből érkező hangokról lehet olvasni? Ugyan milyen az a vallás, amelynek középpontjában egy kivégzett bűnöző áll?

„Európában és Amerikában szinte mindenütt látni képeket a halott elítéltről. A testét vér borítja. Éppen leemelik a keresztről... Az ilyen képek és szobrocskák ott függnek még a magánházakban is. Az embernek olyan érzése támad, mintha temetőben vagy vesztőhelyen járna. Ha ez nem kísérteties, akkor ugyan mi? Ehhez képest a nyugatiak azt furcsállják, hogy Keleten nincsenek ilyen képek és szobrok.”

Ahogy a küldöttség Amerikán keresztülhaladva eljutott Európába, szembesülnie kellett azzal, hogy az ott élő emberek – főként a katolikus országok lakói – hevesen ellenzik azt, ahogy Japán bánik a keresztényekkel. Belgiumban még egy japánellenes tüntetésre is sor került. A japán kormányzat megértette, hogy a keresztények üldözése hátráltatja céljai elérésében, ezért csendben stratégiát váltott. 1873-ban leszedték a kereszténység gyakorlását tiltó táblákat, majd szabadon bocsátották a száműzetésbe kényszerített parasztokat. Ezzel a kormány de facto elismerte, hogy tolerálni fogja a nyugati vallást. Ugyanabban az évben Japán átvette a Gergely-naptár használatát, amely Krisztus születésétől, nem pedig a császár trónra kerülésétől kezdődően számolja az időt. A kormányzat úgy döntött, ha Japán nem képes legyőzni a Nyugatot, akkor csatlakozik hozzá. Ha úgy vesszük, a titkos keresztények segítettek abban, hogy az ország végre átlépjen az új kor kapuján.

Elutasítók

A következő években kiderült, hogy ötven-hatvanezer keresztény gyakorolja a vallását az országban. A katolikusok boldogok voltak: ez a szám bizonyította a hit erejét, ráadásul az egyház ennyi új, harcra kész katonát kapott. Mindenki azt várta, hogy a hívők, akiket több mint kétszáz éven keresztül elváltak a vallásuktól, szintén örvendeni fognak.

A folyamat 1866-ban kezdődött, amikor Urakami három lakója a kockázatok ellenére meghallgatta Petitjean atya miséjét. Öt évvel később, amikor a japán hatóságok hajóra terelték a száműzötteket, Petitjean fiatalokat csempészett Sanghajba, ahol papot neveltek belőlük. 1892-re az egyház bejelentette, hogy a titkos keresztények fele katolikus lett. Ez a szám is okot adott az elégedettségre, de... Miért csak a fele? Húsz év telt el a toleráció kezdete óta. Mi lehet az oka, hogy a titkos keresztények nem csatlakoznak a katolikus egyházhoz? Hiszen ez volt a céljuk, ezért örökítették gyermekeikre a vallást!

A helyzet nem volt ilyen egyszerű. Először is, a negyedik üldöztetés azt bizonyította, igenis szükség van a titkolózásra. Ha az elődöknél bevált a rejtőzködés politikája, akkor nincs ok, ami miatt ezen változtatni kellene. Egyébként is, az egyházhoz való csatlakozás a titkos keresztények számára egyet jelentett annak beismerésével és elfogadásával, hogy amit addig gyakoroltak, amit addig tettek, az rossz, hibás. És ha rossz, amit eddig gyakoroltak, akkor az azt jelenti, hogy rossz volt az is, amire a szüleik tanították őket, valamint az is, amire a szüleiket tanították előzőleg a saját szüleik. Vagyis az egyházhoz való csatlakozás a japán hívők számára azt jelentette, hogy elfogadják: valamennyi felmenőjük elkárhozott.

Az elutasítók között voltak olyan tisztségviselők is, akik egyszerűen nem akarták elveszíteni pozíciójukat. Úgy gondolták, túl sok mindent tettek azért, hogy ott legyenek, ahová eljutottak, ezt nem adhatják fel ilyen könnyen. Mivel befolyásos személyek voltak, döntésükkel hatást gyakoroltak saját gyülekezetük tagjaira, akiknek választaniuk kellett: olyan ember keresztelje meg őket, akit ismernek, vagy olyan, akit nem. A csoportokon belül létező szolidaritás és a korábbi nemzedékekhez való hűség is szerepet játszott a döntések meghozatalában, és az egyház viselkedése sem azt segítette elő, hogy a titkos keresztények csatlakozzanak a katolikusokhoz. Például ragaszkodott a kamidanák (sintó szellempolcok) és a bucudanok

(buddhista oltárok) megsemmisítéséhez. A misszionáriusok közül néhányan egyenesen eretneknek nevezték azokat, akik nem voltak hajlandóak a változtatásra. „Kár értük – mondta az egyik misszionárius –, hiszen már oly közel jártak a mennyekhez, és most mégis pokolra kerülnek...”

Végül körülbelül harmincezer „régí hívő” tagadta meg, hogy folytatja a rájuk örökített vallási gyakorlatot. Az 1880-as években világhossá vált a szakadás léte és természete, valamint az is, hogy amit a titkos keresztények gyakorolnak, az valójában nem a katolicizmus eltorzult formája, hanem egy saját, külön vallás. A katolikusok számára ők Hanare Kirisitanok, „levált keresztények” voltak. Endó Súsaku mesélt egy esetről, amikor egy falu titkos keresztényei találkoztak egy francia pappal. „Maguk megreformálódtak, mi viszont eredetiek vagyunk” – mondta az egyik öregember. A francia erre azt felelte, hogy ő ugyanazt vallja, amit annak idején a baterenek, akik megtérítettek az öregember őseit, mire azt a választ kapta, hogy még csak nem is hasonlít a régi misszionáriusokra. A pap ekkor elsietett, de kisvártatva visszatért, még hozzá a 17. századi misszionáriusok által viselt öltözékben. Ez sem változtatott sokat a helyzeten. A falubeliek ragaszkodtak ahhoz, hogy továbbra is az őseik által rájuk örökített vallási úton járjanak, miközben a modern katolikusok megváltoztak. A keresztények útjai szétváltak, a hívők más irányba haladtak tovább.

Kiindulópont

A száműzetésből való visszatértük után Urakami katolikusai elhatározták, hogy építenek egy templomot, amely méltó a közösségükhöz. Egy olyan helyet választottak ki, ami aligha lehetett volna szimbolikusabb: a telken korábban az elöljárói hivatal állt, az a hely, ahol rákényszerítették őket az ikonok megtiprására. A földdarab, ami egykor

átkozott volt számukra, áldásossá válhatott előttük. Az építkezés 1895-ben kezdődött meg, de az anyagi fedezet hiánya miatt jobbra önkéntesek dolgoztak rajta, így a templom csak 1914-ben nyithatta meg kapuit. A harangtornyot még később, 1925-ben fejezték be. Sokak szerint ez a román stílusú templom a legszebb Kelet-Ázsiában. A titkos keresztények völgye, Urakami, a japán katolicizmus mintájává vált.

1945-ben a térség ismét magára vonta a világ figyelmét. Augusztus 9-én a „Fatman” nevet viselő atombomba – amely nagyobb volt a hirosimainál – gyakorlatilag megsemmisítette a körzetet. Szétrobbantak az épületek, megolvadt az üveg, az emberek megsültek, és ahogy a magasba emelkedett a gombafelhő, nyilvánvalóvá vált, hogy az epicentrum 1,2 mérföldes körzetében minden elpusztult. A halottak száma körülbelül hetvenezer volt, és nagyjából ugyanennyien kaptak különböző mértékű sugárzást. Azon a helyen, ahol egykor emberek éltek, lélegeztek, már csak kövekre égett szellemalakok maradtak. A kimonók mintája beleperzselődött a nők húsába...

Nem Nagaszaki volt az elsődleges célpont, hanem Kokura, ahol egy komoly fegyverraktár állt, de a bombázók a felhők miatt kénytelenek voltak megváltoztatni eredeti tervüket. A másodlagos célpont meghatározásában a katedrális ikertornyai is segítettek a navigátoroknak. A bomba a levegőben, a Mitsubishi Acélművek és az Urakami Szerelvénygyár között robbant fel, vagyis alig öt-száz méterre a katedrálistól, amelyben két pap éppen misét tartott a harmincfős gyülekezetnek. Az épület, ahogy az egész közösség, megsemmisült. Urakamiban korábban tizenkétezer katolikus élt; a bomba háromnegyed részüket megölte. A Truman-kormány egyetlen villanással több keresztényt gyilkolt meg, mint a japán hatóságok az üldöztes egész története során.

Hogyan lehet egyenlőségjelet tenni egy bomba ledobása és a tömeggyilkosság közé? Ezelős kérdés, amire lehetetlen választ adni anélkül, hogy érzéketlennek tűnénk.

Mindenesetre valamennyi felelősségteljes polgárnak el kellene gondolkodnia ezen, hiszen olyan korban élünk, amikor a nyugati demokrácia nevében bombák hullanak a közel-keleti országok lakóira. Megbüntetjük az embereket az Abu Ghraiban elkövetett kínzásokért, de a bombázásokban elpusztult, ártatlan embereket járulékos veszteségnek nevezzük...

Azért utaztam Urakamiba, hogy felkutassam a titkos keresztényeket, de mindenütt a bomba hatásaival találkoztam. A katedrális egyik fala túlélte a robbanást. A maradványok ma abban a kis parkban állnak komor mementóként, amelyet az egykori epicentrumban létesítettek. A park mellett kis patak folyik, amelynek medrét egykor eltorlaszolták az égett holttestek – azoknak az embereknek a tetemei, akik csak azért mentek oda, hogy pár korty vizet igyanak. Ahogy ott álltam, hirtelen belém hasított a felismerés. Az élet, mint mindig, ezúttal is ment tovább. Körülöttem virágzó, modern város élte mindennapjait. Embereket láttam, akik a kutyájukat sétáltatták, vagy a turisták kíváncsiságával járkáltak. A hely nyugtalanító hangulatát talán W. H. Auden ragadta meg a legjobban *Musée des Beaux Arts* című versében, amelyben leírta, hogy a halál akkor is lesújt, amikor az emberek a hétköznapi teendőiket végzik.

A park sarkához érve egy néptelen mellékutcán haladtam tovább, és felfedeztem egy szimpla táblát, ami egy alacsony töltés oldalában állt. Ez a tábla jelöli azt a helyet, ahol a bombatámadás egyetlen túlélője tartózkodott, egy hétéves kislány, aki egyedül játszott éppen, amikor megszólaltak a légvédelmi szirénák. Ahogy elindult a töltés oldalában tátongó nyílás felé, hogy elbújjon, a robbanás ereje hátra taszította, és belökte a töltés belsejébe – így menekült meg attól, hogy azonnal szénné égjen. Ilyen az élet, ilyen kiszámíthatatlan. És ilyen a halál is... Az egykori kislány, ma már idős hölgy, a nyilvánosságot kerülve, inkognitóban él Japán egy másik részén. Vajon miféle képek jelennek meg előtte, amikor az éjszaka közepén felriad álmából?

A környéket az újjáépített katedrális uralja. A városi tanács meg akarta hagyni a romokat, de a helybeli katolikusok mindenképpen új templomot akartak, méghozzá a régi helyén. Ez az épület is az emberi lélek erejét bizonyítja, és azt, hogy még a legborzalmasabb körülmények között is képesek vagyunk talpon maradni. Az eredeti épület maradványait is megőrizték, a katedrálisban pedig kiállították a test nélkül maradt szobrok fejét. A katedrális könyvesboltjában egy segítőkész apáca elmesélte nekem, hogy annak idején azért érkezett Nagaszakiba, hogy segítsen a hibakusákon (a bombatámadás túlélőin). Bámulatos gesztus volt a részéről. A nővér csillogó szemmel felajánlotta, hogy bemutat a támadás egyik túlélőjének. Bevezetett a templomba, és rámutatott a Hibaku Maria néven ismert szoborra. Hamuszürke arc, a fekete szemgödrök... Mintha az apokaliptikus pillanat kísérteties mementója jelent volna meg előttem.

A katedrális közelében állt a Njokodó, dr. Nagai Takasi (1908–1951) egykori otthona. A doktor már a bomba ledobása előtt leukémiás volt; a betegséget az ő esetében a munkája során elszenvedett sugárfertőzés váltotta ki. „A testem jobb oldalát ért sérülés és az atombomba által okozott akut betegség már csak hozzáadódott a krónikus sugárbetegséghez, amiben amúgy is szenvedtem” – írta. Mindezek ellenére fáradhatatlanul dolgozott, hogy enyhítsen mások szenvedésén. Végtelen szeretettel írt Urakamiról, az ottani életről; könyveiben (*A Bell at Nagasaki – Egy harang Nagaszakiban*, 1946; *Leaving These Children Behind – A gyermekeket hátrahagyva*, 1948) beszámolt a környék lakóiról is. „Urakami lakói úgy szeretik a többi embert, mint önmagukat, és ez valóban áldás azok számára, akik távolra szakadtak otthonuktól, akik már belefáradtak a háború megpróbáltatásaiba. Ez az oka annak, hogy Njokodónak, Remetelaknak nevezem ezt a házat, és ez az oka annak is, hogy állandóan hálaimákat mormolok...”

Dr. Nagai háza pontosan azon a helyen van, ahol az Edo-korszakban a csokata, a titkos keresztények vezetőjé-

nek otthona állt. Az orvos az egykori vezető családjába nősült be, miután Nagaszakiban elvégezte az egyetemet. A család tizenhét generáción keresztül irányította az Urakamiban élő keresztények tevékenységét; a fiúk tisztességgel vették át apjuktól a feladatot. A sorban a hetedik Josizo Maogemon volt, akit alig egyetlen évtizeddel Petitjean érkezése előtt, 1856-ban végeztek ki. A család a Meidzsi-korszak elején áttért a katolikus hitre; Josizo unokája volt az, akit dr. Nagai feleségül vett.

A Njokodó történetéből is kiderül, hogy a tolerációs időszak kezdete után mi történt az Urakamiban élő titkos keresztényekkel. Azokat, akik továbbra is az őseik által rájuk örökített módon gyakorolták a vallást, megtizedelte az atombomba – valahol azt olvastam, hogy a legutolsó, még hívó leszármazottjuk 1994-ben halt meg. Így ért véget egy figyelemre méltó történet. Az újságcikkek szerint annak, aki titkos kereszténnyel akar találkozni, a prefektúra északi részére kell utaznia, egy kis szigetre, a hiradói partok mellett található Ikcukira, de még a téma egyik szakértőjétől is azt hallottam, nem szabad sokat remélnem:

– Azok ott már inkább múzeumi kiállítási tárgyak, semmint valódi vallásgyakorlók.

Ennek ellenére izgatottan vártam az indulást, és abban a reményben vágtam neki az útnak, hogy sikerül kiderítenem, az országnak ebben a szegletében mi lett abból mára, ami évszázadokkal korábban Kjúsú másik felén kezdődött el. Úgy terveztem, ez lesz utazásom utolsó szakasza. Eltűnődtem: vajon revelációval ér majd véget?

UTOLSÓ KENET (Hirado)

A protestáns kapcsolat

Hiradóba nem jut el sok külföldi. Kár. A Kjúsú északnyugati sarkában található sziget talán tényleg félreesik egy kicsit, de rengeteg látványossággal bír, és több szempontból is érdekes. Itt van rögtön a fizikai aspektus. A huszonezer lakosú, meghitt és különleges karakterű, legnagyobb város a domb tetején álló, esti kivilágításával tündérmesébe illő kastély által uralt kis öböl mellett épült ki. A hely történelmi viszonylatból is érdekes, mivel a kontinens közelsége miatt az idők kezdete óta fontos szerepet játszott a kapcsolatok létesítésében. A 12. században Eiszei itt tért vissza, miután Kínában hosszú időn át a zent tanulmányozta, és itt ültette el az első teacserjét Japánban. 1550-ben a japánok, az érkező portugáloknak köszönhetően, itt ismerkedtek meg először a kenyérrel, majd valamivel később a dohánnyal. 1613-ban az angolokkal együtt ide érkezett meg a sör.

Történelmi szempontból Hirado leginkább arról ismeretes, hogy itt létesültek a holland és angol „telepek” (kereskedelmi állomások). Ez a tény ismét William Adamset (1564–1620) juttatja az ember eszébe, azt a személyt, akiről James Clavell a *Sógun* főszereplőjét mintázta. A Japánban Miura andzsin (a miurai kormányos) néven ismert férfiú

nem csupán az első, az országba érkező angol volt, de az első fehér ember, akiből számuráj lett. Kentben született, nem túl módos családból származott. 1600-ban érkezett Japánba egy olyan viharvert holland hajó kormányosaként, amely akkor már húsz hónapot töltött a tengeren. A legénység eredeti száz tagjából csupán huszonhatan maradtak életben, közülük nyolcan már a halál mezsgyéjét tapodták. A helyzet rosszról még szörnyűbbé vált, mert a bungói (a hajó ezen a helyen kötött ki) jezsuiták arra biztatták a daimjót, végeztesse ki a protestáns idegeneket, akik minden bizonnyal kalóznak. Nem így történt: a hajósokat az oszakai kastély börtönébe zárták. Adamset itt hallgatta ki az ország akkori „erős embere”, Tokugava Iejaszu:

„A király elé kerülvén barátsággal tekintett rám, és úgy tűnt, mintha kedvére való volnék. Számos jelet mutatott, némelyiket értettem, némelyiket nem. Végül előkerítettek valakit, aki beszélt a portugálok nyelvét. Rajta keresztül a király megkérdezte tőlem, mily földről származom, és milyen okból érkeztem az ő országába, mely oly távol esik az enyémtől. Megmondtam neki hazánk nevét, és elmondtam, hogy mi már régóta járunk Kelet-Indiába, és barátságban akarunk lenni minden néppel és urasággal, s kereskedni kívánunk velük, mivel a mi hazánkban vannak olyan dolgok, amelyek ezeken a földeken nincsenek... Ezt követően megkérdezte tőlem, hadban áll-e az országunk. Azt feleltem, hogy igen, hadban állunk a spanyolokkal és a portugálokkal, de az összes többi nemzettel békében élünk.”

Ilyen érdekes, igazán nem mindennapi kezdet után Adamsnek sikerült keresztüljutnia a számára ismeretlen szokások labirintusán, és elérte, hogy Iejaszu bizalmas tanácsadója legyen. Hajókat épített urának, ezeknek ő lett a kapitánya. Az első években vágyott arra, hogy hazatérjen angol feleségéhez és gyermekeihez, de később, amikor erre

esélye nyílt, inkább nem élt a lehetőséggel. Közben bigámista lett, mivel feleségül vett egy japán nőt is. Edo közelében, a Miura-félszigeten, Hemiben kapott egy birtokot és egy kilencven házból álló falut. Megkapta a „hatamoto” címet, ami azt jelentette, hogy a sógun közvetlen hűbérese lett, bejárása volt az udvarba. Japán felesége mellett Hiradóban – ahol gyakran megfordult, hogy az angol telepnek dolgozzon – volt egy szeretője és egy gyermeke. Hiradóban, ötvenöt esztendőskorában halt meg.

A nyers és zárkózott Adamsszel nem lehetett valami könnyen kijönni. Honfitársait az is zavarta, hogy a jelek szerint inkább a hollandokhoz és a japánokhoz húzott, nem az angolokhoz. Az ő szemükben Adams már helybelivé vált: miután szamuráj lett, japán ruhákban járt, két kardot hordott magával, és a naplójában a japán kalendáriumot használta. Nagyra tartotta a japánokat („végtelenül udvariasak”), ugyanakkor azt hangoztatta róluk, hogy „vallásukban nagyon babonásak”. Bár ragaszkodott protestáns hitéhez, rendszeresen eljárta a birtoka melletti buddhista templomba, és utazásaira mindig magával vitt egy kis, bronzból készült Buddha-szobrot. Tulajdonképpen ő is titkos keresztény volt.

Japánban töltött első éveim során, amikor még a kulturális sokk hullámvasútján ültem, úgy tekintettem Adamsre mint szenpaira (elődre), akinek sokkal extrémebb helyzetekben is sikerült boldogulnia, mint amilyenekben én találtam magam. Ez volt az oka annak, hogy mindenképpen el akartam jutni az emlékművéhez. Annak idején a város fölötti angol temetőben helyezték végső nyugalomra, de az Edo-korszakban lerombolták a keresztény síremlékeket, így ma már nem lehet pontosan tudni, hol a nyughelye. 1954-ben, egy domb oldalában, egy parkban három emlékművet állítottak fel. Az egyikén annak a tizennyolc angol tengerésznek a neve olvasható, akik Hiradóban haltak meg. A másodikon az áll, hogy ezen a helyen található Miura Andzsín sírja; a harmadikra angol nyelvű sírfeliratot véstek fel, amelyen William Adams és felesége, Mary

Hyn neve szerepel. Mintha halálát követően a honosított szamuráj hirtelen visszaváltozott volna nős angollá...

Adams élete mindenképpen különleges volt. Tizenkét évesen elvesztette apját, és egy londoni hajóácshez került inasnak. Fiatalemberként már Francis Drake flottájának egyik kisegítő hajóján szolgált kapitányként, vagyis részt vett a spanyol Armada szétverésében. Később elindult, hogy felkutassa a legendás Északnyugati átjárót. Már harmincnégy esztendő volt, amikor elszegődött a Távolszakra induló öt holland hajó egyikére. Japánban fontos szerepet játszott az ország „keresztény évszázadában”: a jezsuiták ellen konspirált. Csakúgy, mint a hollandok, ő is el akart különülni a katolikusoktól, de csak nehezen tudta meggyőzni a japánokat arról, hogy ő más. Az sem segített rajta, hogy egy I. Jakabtól származó levél alján, az aláírás alá „a Hit védelmezője” megjelölés került, ezt a kifejezést ugyanis a jezsuiták is használták.

Amikor a misszionáriusok látták, hogy Adamsnek sikerült elnyernie Ijeszsu jóindulatát, azonnal változtattak a hozzáállásukon: annak érdekében, hogy megszabaduljanak tőle, színlelt barátsággal felajánlották az angolnak, hogy biztonságban visszajuttatják Európába. Még az áttérítésére is kísérletet tettek, de végül – ez igazán megalázó lehetett a számukra – arra kérték, képviselje az érdekeiket: „Korábbi ellenségeim elgondolkodtak, és ezúttal arra próbálnak rávenni, hogy ajándékozzam meg őket a barátságommal” – jegyezte fel Adams nem minden elégedettség nélkül. Nagylelkűen úgy döntött, „kenyérrel dobja meg azt, aki követ vetett rá”, és segít a jezsuitáknak. Közben azonban továbbra is folyamatosan arról győzködte Ijeszcut, hogy a portugálok gyarmatosítani akarják az országot.

1613-ban Adams közreműködött az angol kereskedelmi telep kialakításában. A létesítmény az öbölben, a sokkal nagyobb méretű holland telep közelében helyezkedett el. Ez a felállás kedvező volt, amikor a két nemzet együttműködött egymással, viszont kellemetlennek bizonyult, amikor megromlott a viszonyuk. Végigsétáltam a part

mellett, hogy megnézzem az angol állomás helyén lévő emléktáblát, azután átmentem arra a helyre, ahol épp a mesésép holland épület rekonstrukciója zajlott. Ez az objektum a kikötő torkolatában, a rakodópart mellett állt, így annak idején csónakokkal szállíthatták partra a valamivel távolabb horgonyzó óceánjárók rakományát. Az angolok kevésbé bizonyultak sikeresnek, mint a hollandok. Ennek részben az inkompetencia, részben pedig a kicsapongó, élvhajász életvitelük volt az oka. John Saris kapitány például, aki létrehozta a kereskedelmi állomást, az erotika megszállottja volt, gyűjtötte az ilyen témájú képeket, tárgyakat. Egy alkalommal, amikor néhány előkelő japán hölgyet vezetett körbe a kabinjában, váratlan esemény történt: „...a vendégek megálltak a Vénuszt és Cupidót ábrázoló festmény előtt, majd leborultak és imádkozni kezdtek, még hozzá nagy odaadással, mivel azt hitték, hogy Szűz Máriát és a kis Jézust látják. Később aztán suttogva bevallották nekem, hogy mindannyian keresztények.” Nem csoda, hogy a hölgyek suttogva tettek vallomást, mert a kereszténység akkor már tiltottnak számított Japánban.

Felmerülhet a kérdés: vajon az angol kereskedők mit gondoltak a kivégzésekről? Mi volt a véleményük, mit éreztek? A jelek szerint valamiféle bajtársias érzés keveredett bennük a félelemmel. Annak valószínűleg örültek, hogy a japánok a katolikusok ellen fordultak, de közben bizonyára aggódtak is, hogy a baj hulláma előbb-utóbb őket is elsodorja. Amikor 1615-ben, az oszakai kastély el este után megjelent a kapujuk előtt egy segítséget kérő ferences szerzetes, a telep akkori vezetője, Richard Cocks néhány ezüstöt adott neki, hogy eljuthasson Nagaszakiba. „Nem örvendek a történéseknek” – írta a templomok lerombolásakor, de rögtön azt is megjegyezte, elégedettséget érez, mivel többé nem kell elviselnie a jezsuitákat, akik miatt „az ember már végig se mehetett úgy az utcán, hogy ne kiáltott volna rá valamelyik: »Lutheránus!« vagy »Herejos!« (eretnek)”.

Az angolok 1623-ban távoztak az országból, a hollandok azonban még akkor is folytatták a kereskedelmi tevékenységet, amikor a Tokugavák az izoláció irányába tolták Japánt. Akkoriban már nem érték be azzal, hogy kitoloncolják a külföldi katolikusokat: 1639-ben a sógunátus elrendelte, hogy a félvér gyerekeknek és az anyjuknak is el kell hagyniuk az országot. A hollandokat bízták meg, hogy szállítsák el az érintett személyeket a saját, batáviai (jávai) bázisukra. A hiradói kis történelmi múzeumban megtekinthető annak a négy levélnek az egyike, amelyet a száműzötteknek valahogy sikerült visszacsempésztetniük a rokonaikhoz, barátaikhoz. Miután Dedzsimából is kispörték a portugálokat, a Tokugavák valamilyen indokot kerestek arra, hogy sarokba szorítsák az ott élő és ténykedő hollandokat, mivel mindenképpen szerették volna rátenni a kezüket a jövedelmező kereskedelemre. Az ingatlanok lefoglalására végül az volt az ürügy, hogy a hollandok által Hiradóban létrehozott két új épület kapuja fölött ott szerepelt az építés éve. Mivel ezek az évszámok a keresztény időszámításra és naptárra utaltak, feltűntetésükkel a hollandok gyakorlatilag megszegték a vallás betiltására vonatkozó, szigorú törvényt. Az objektumok a japánok kezére kerültek, és ezzel megszűnt Hirado és a külföld közötti kapcsolat. Eltűntek a kereskedelmi állomások, eltűntek az alkalmazottak; nem maradt más, csak a titkos keresztények néhány elszigetelt csoportja.

De vajon ezek a keresztények hogyan kerültek a városba?

A katolikus kapcsolat

Miután leróttam tiszteletemet Williams Adams emlékműve előtt, átmentem az öböl túlsó oldalára, hogy az ottani kastélymúzeumban találkozzam Tomojuki Urabéval. A 18. századból származó, a háború után újjáépített kastélyból csodás kilátás nyílik a tengerre. Tiszta napokon állítólag még a Korea felé vezető út egyik szimbolikus állo-

másának számító szigetet, Ikit is látni lehet innen. A kastély alatti részen a holland telep elegáns, nyugati stílusú épületei még mindig úgy kiemelkednek a környezetükből, mint négyszáz évvel ezelőtt.

– Híradóban a kereszténység Francisco Xavierrel együtt jelent meg – mondta Urabe-szan. – Xavier háromszor járt itt. Először 1550 júniusában, hogy átvegye a portugál hajó által hozott postát. Néhány hónappal később, amikor Mijakóba [Kiotóba] tartott, ismét megjelent a városban. A daimjó, Macura Takanoba jó kapcsolatot akart fenntartani a portugálokkal, ezért Xavier engedélyt kapott a prédikálásra. Húsz nap alatt nagyobb sikert ért el, mint Kagosimában egy teljes év alatt. Mijakóban végül nem nyílt módja arra, hogy találkozzon az uralkodóval, ezért visszatért ide, immár harmadszor, hogy magához vegye az ajándékokat és köntösöket, amelyekre a Jamagucsi daimjójával folytatandó tárgyalása során lehetett szüksége.

Hirado kiválóan szolgálta a misszionáriust; a kapcsolatnak az 1931-ben megépített Francisco Xavier Emlékmúzeum állít emléket. A gótikus toronnyal rendelkező épület kiemelkedik a város templomnegyedének házai közül. 2006-ban, a Xavier 500. születésnapjára rendezett megemlékezésre Makaóból a saját motorcsónakján átutazott a hajdani misszionárius egyik leszármazottja is. Ez volt a legkisebb jármű, ami a történelem folyamán megtette az utat Dél-Kína és Japán között. Feljegyezték, hogy Xavier nem bírta a hajózást, állandóan tengeribetegség kínozza. Vajon mit mondott volna távoli rokona tetteről?

– 1555-re Híradóban körülbelül ötszáz keresztény élt – folytatta Urabe. – Takanoba földet adott nekik, hogy kialakíthassák saját temetőjüket. Feszületet állított a keresztényeknek. Kétségtelen, ezzel az volt a szándéka, hogy puskákat, ágyúkat és más fegyvereket szerezzen. Még azt is kijelentette, hogy ki fog keresztelkedni, ám ehelyett két rokonát vette rá ennek a lépésnek a megtételére.

A két áttért rokon által uralt területeken a misszionáriusok nyugodtan ténykedhettek. 1555-ben az egyik portu-

gál pap, Gaga atya káprázatos temetési szertartásokkal hívta fel magára a figyelmet. Japán kifejezések helyett kölcsönszavakat használt a keresztény koncepciók kifejezésére, amivel arra ösztönzött néhány hívőt, hogy hagyjanak fel a vallás gyakorlásával. Ezek az emberek csak ekkor döbbenek rá, hogy a kereszténység valójában nem a buddhizmus egyik ága. Mindezek ellenére 1558-ban, Ikcuki szigeten sor került az első tömeges kikeresztelkedésre, 1561-ban pedig Takusima szigetének teljes lakossága áttért és megkeresztelkedett. Ez volt az ország első, teljes mértékben katolikusok által lakott települése.

Az ellentétek azonban hamar megmutatkoztak. Az egyik misszionáriust, Gaspar Vilelát kiutasították az országból, mert „túlságosan heves szenvedéllyel és elszántsággal” végezte térítőmunkáját. Urabe szerint ez a diplomatikus megfogalmazás azt jelenti, hogy Vilela buddhista idoloikat égetett el. Ezután a portugál és a hiradói kereskedők vettek össze az árak miatt; az elmérgesedő vitának mindkét oldalon voltak halálos áldozatai. A daimjó megpróbálta visszaszerezni a portugálok jóindulatát, ezért engedélyt adott a Gyermekét Váró Miasszonyunk templomának megépítésére. Később ez a hely lett a misszió regionális bázisa. A templomban a gyermeknek latin nyelvű imádságokat és énekeket tanítottak; ezek némelyike szájhagyomány útján öröklődött a ma is ott élő titkos keresztényekre.

– Mivel a papok nehezen boldogultak egy nem keresztény urasággal – mesélte Urabe –, azt javasolták, hogy a portugál hajók inkább a keresztény Ómura nagyúr kikötőjébe fussanak be, ne Hiradóba. Takanoba dühös lett, és bosszúból megtámadta a portugálok egyik hajóját. Attól fogva nagyon keményen bántak a keresztényekkel. Takanoba fia, Macura Sigenobu még ellenségesebb volt velük szemben, mert dühítette a mód, ahogy a misszionáriusok az apjával bántak.

Ebben a tartományban viszonylag hamar elkezdődött a keresztények üldözése. 1592-ben Sigenobu elrendelte a misszionáriusok kitiltását Hiradóból, emellett egyre na-

gyobb nyomást gyakorolt a japán áttértekre. 1597-ben, azt követően, hogy Hidejosi keresztre feszítette a huszonhat vértanút, Sigenobu még szigorúbb intézkedéseket hozott. Két évvel később sorsfordító eseményre került sor: a tartomány legtekintélyesebb keresztényeit, a Koteda család tagjait Nagaszakiba száműzték, ugyanis nem voltak hajlandók részt venni a korábbi daimjó buddhista temetési szertartásán. A családdal együtt összesen hatszáz japán keresztény távozott, vagyis gyakorlatilag kiszakadt a vallási közösség szíve. Akik helyben maradtak, titokban folytatták tovább a hit gyakorlását.

1620-ban Cristóvão Ferreira az életét kockára téve beszökött a tartományba, és meggyóntatott ezerháromszáz hívőt. Ennek és hasonló cselekedeteinek köszönhetően később őt nevezték ki a Japánban ténykedő misszió vezetőjének. Makaóból közben titokban újabb misszionáriusok érkeztek. Egyikük egy olasz volt, bizonyos Camillo Constanzo. Ő először még 1605-ben érkezett Japánba, de 1614-ben kiutasították, ekkor ment vissza Makaóra. Hét évvel később, miután ismét visszatért, elfogták és halálra ítélték. A tabirai tengerparton, Hirado felé fordítva halt máglyahalált. Százak gyűltek össze a borzalmas eseményre. Azt beszélték, míg tudatánál volt, végig a *Laudate Dominumot* énekelte, és még azután is Jézus nevét ismételte, hogy a testét beborították a lángok és a fekete füstgomoly. (A kivégzés helyén ma emlékmű áll, amely szintén a Hirado-fok felé néz.)

Ezekben az években is voltak japánok, akik mártírhalált haltak. A hatóságok – ahogy az a hasonló üldöztetések során lenni szokott – felkutatták a „mozgalom” vezetőit és családtagjaikat, és megpróbálták engedelmességre kényszeríteni a tömeget. Mivel korábban már kiderült, hogy a vértanúktól származó relikviák milyen hatást gyakorolnak a hívekre, a hatóság emberei gondoskodtak róla, hogy a kivégzettek után ne maradjon hátra semmi. Egyes jelentések szerint előfordult, hogy embereket löktek a mélybe bizonyos sziklákról, és az is megesett, hogy összekötötték pár gyereket, majd a tengerbe hajították őket. Bizonyára

előfordultak szörnyűségek, de összességében kijelenthető: az üldöztetés inkább sporadikus volt, mint módszeres.

- 1639-ben - mondta Urabe - Hiradóban lezajlott egy olyan esemény, ami meghatározta a keresztények jövőjét. Mondo Ukibasi, a daimjó egyik hűbérese elárulta a klánt, és informálta a sógunátust, hogy Hirado keresztény. Ez nagy megdöbbenést okozott. A daimjó, hogy bebizonyítsa a sógun iránti hűségét, elindított egy kivégzэшullámot. A folyamat közel hét éven át tartott, 1645-ben ért véget. Ezt követően a daimjó már nyugodt szívvel jelenthette a sógunnak, hogy kipucolta innen a keresztényeket.

Ezt követően Hiradóban is ugyanaz történt, mint az ország többi részén. Ahogy másutt, itt is bevezettek egy sor ellenőrzést, a polgároknak itt is regisztrálniuk kellett valamelyik buddhista templomban. Felállították a Vallási Vádak Hivatalát; Nagaszakiból szentképeket hozattak, hogy sor kerülhessen a fumiére. Látszólag mindenki betartotta a törvényeket, minden konform módon zajlott, ám a felszín alatt - a japánokra jellemző módon - sokkal több volt, mint amit a szem látott.

Múzeumi darab

Az utóbbi években megnőtt az érdeklődés az egyik kis japán sziget, Ikicuki iránt. A hosszúsága öt, a szélessége (a legszélesebb részén) két mérföld, és itt él a titkos keresztények utolsó nagy közössége. A sziget 7300 lakója közül körülbelül ezren gyakorolják az őseik számára még tiltott vallást, és pusztán ezzel sikerült magukra vonniuk a külvilág figyelmét.

„Japán kriptokeresztényei” - írta a *Time* magazin. „Az egykor tiltott kereszténység tovább él egy régi központjában” - közölte a *New York Times*. „Japán titkos keresztényei a kihalással néznek szembe” - zengte a *Reuters*. „A ma élő titkos keresztényeket nagyobb veszély fenyegeti, mint valaha” - jelentették be az ausztrál közhíradóban. A kon-

szenzus – ez egészen világos – az lett, hogy hamarosan Ikcuki szigetéről is eltűnnek a titkos keresztények.

Hiradóból a szigetre egy közel 400 méter hosszú függőhídon lehet átjutni; a híd 1991-es átadása előtt csak hajóval lehetett megközelíteni. Elmesélték nekem, hogy a katolikusok és a titkos keresztények közötti viszony egykor olyan rossz volt, hogy sokszor nem vitték át egymást a túlsó oldalra, nem voltak hajlandóak együtt utazni. Manapság autóval röpké húsz perc alatt át lehet jutni a szigetre. Én is ezt tettem: kocsit béreltem, és áthajtottam a hídon. Amint átértem, az első dolog, amit megpillantottam, a sziget múzeuma volt. Az intézmény kurátora, az egyébként etnológusként dolgozó Nakazono Sigeo az a személy, akivel a téma iránt érdeklődőknek muszáj találkozniuk: a szigeten élő titkos keresztények ugyan nyitottabbak, mint gotói vagy szotoméi társaik, de szükségük van valamilyen védelemre a külvilágból érkezőkkel szemben. A pajzs szerepét a tudós tölti be. Figyelembe véve szoros időbeosztását, kifejezetten szerencsésnek tartom magam, hogy személyesen vezetett körül a múzeumban.

– A titkos keresztényeket két csoportba lehet sorolni – mondta. – A déli csoporthoz a Szotoméban, Gotón és Urakamiban élők tartoznak. Az ő hitéletük Bastian kalendáriumán és az éves szertartások megrendezésén alapult. Itt és Hiradóban ugyanezt az alapot a „szekrényistenek”, japánul nandogamik vagy gozenszamáak alkották. Ezek a szekrényistenek valójában szentnek tartott tárgyak, szentképek, szertartási kellékek, relikviák. Ezen a helyen a szekrényistenek imádata számít általánosnak.

A múzeum második szintjén voltunk (az elsőt a szigetre korábban jellemző bálnavadász iparral kapcsolatos kiállítás foglalta el), és éppen egy nando, egy kis kamraszerűség másolata előtt álltunk. A kiállításon bemutatták, hogy a titkos keresztények milyen módon alakították át az ilyen helyiségeket szentéllé. A hátsó falra egy képet akasztottak, amely egy japán nőt ábrázolt. A hölgy szétnyitott kimonóban ült, egy gyermeket tartott a melléhez: a Madon-

na jól álcázott ábrázolása. A kép alatt, egy láda tetejére néhány szekrényistent állítottak: egy szenteltvízzel megtöltött kerámiavázát, egy kötélkorbácsot és egy Maria Kannon-szobrot. A padlón egy hétköznapi, dísztelen párná jelölte azt a helyet, ahol a hívők térdeltek.

A kamra mellett egy kis helyiséget láthattam, ezt úgy rendezték be, hogy hasonlítson azokra, amelyekben az istentiszteletek zajlottak. A fapadlóra gyékényszőnyeget terítettek, ezen különböző jeleket helyeztek el; a jelek mutatták, hogy hol ültek a mise levezénylői és résztvevői. (Ne felejtsük el: ez itt Japán, ahol nagyon szigorúan veszik a társadalmi hierarchiát.) A falra szerelt hangszóróból orásió imák szóltak. Tagita Kojo professzor az 1920-as években tanulmányozta ezeket az imádságokat; neki azt mondták, a szövegeket szándékosan eltorzították, hogy a kívülről számára semmit ne jelentsenek. Később azonban a professzor rájött, hogy a titkos keresztények valójában egyfajta pindzsin latint használnak, amelyben a „Deo gratis, Amen” például „bija garassza, ammeizus”-nak hangzott.

– Szotome, Urakami, Hirado... Valamennyi régiónak sajátos szervezete volt – folytatta Nakazono. – Tokióban van egy kutató, ő arra a kérdésre keres választ, hogy a régiókban tapasztalható eltérések kapcsolatba hozhatók-e a jezsuiták, a ferencesek és a dominikánusok közötti különbségekkel. Itt, Ikcukiban a titkos keresztényeknek hét körzetük volt, ezek mindegyike több szempontból különbözött egymástól. Mindegyiknél megfigyelhető azonban, hogy a cumotónak nevezett összejöveteleket tartották a legfontosabbnak. Voltak olyan körzetek, ahol a cumotókat mindig ugyanabban a házban rendezték meg, másutt viszont folyamatosan változtatták a helyszíneket. A legfontosabb szertartás a keresztelezés volt. Ezen a képen azt láthatja, ahogy a titkos keresztények a lakatlan Nakae-szigeten vizet gyűjtenek a keresztelezési szertartáshoz.

A fotón négy, kék kimonóba öltözött férfi térdelt áhítatosan egy szikla oldalán látható repedés előtt. Körülöttük gyertyák égtek, a közelben kisebb tartályok álltak.

– Összegyűjtötték a szikla repedésén keresztül kijutó vizet. Ezt szentnek tartották, mert 1622-ben és 1624-ben a szigeten több keresztény is vértanúhalált halt, később sokakat itt végeztek ki. A keresztelővizet San Juan-szamának nevezik, mivel a szigeten kivégzettek közül két személyt Juannak vagy Johannesnek hívtak. Persze az is lehetséges, hogy Keresztelő Szent Jánosra utalnak vissza a névvel... Ez a víz nagyon különleges volt a titkos keresztények számára. Ilyen kerámiaedényekbe töltötték – mutatott rá néhány vázaszerű tárgyra, amelyekből kiállt a szertartások során a víz szétfröcskölésére használt botok vége. – Manapság már műanyag edényeket használnak, azok nehezebben törnek – mosolyodott el a professzor. – Itt pedig egy keresztelést láthat.

A képen egy hétköznapi nappali szobát láttam, amit telezsúfoltak bútorokkal és dekorációs anyagokkal. Egy kék kimonóba öltözött férfi előtt három gyermek térdelt. A férfi a kerámiavázából kiemelt pálcáról vizet hintett a gyermekek homlokára. A hangulat meghökkenően nyugodt volt. A gyerekek hétköznapi ruhát viseltek, a szoba kissé elhanyagoltnak tűnt, csak a szakésüvegek utaltak arra, hogy itt valamilyen különleges esemény zajlik. Veszély esetén a szertartást pillanatok alatt szimpla ünnepségnek lehetett álcázni. (A valódi ünneplés valószínűleg egész éjszaka folytatódott, így a szakésüvegek nem csupán dekorációs célokat szolgáltak.)

A szekrényistenségek nagy része természetét tekintve szimbolikus, a misszió korai szakaszában használt, a java-részt analfabéta parasztok esetében elengedhetetlenül szükséges vizuális segédeszközök fontosságát igazolják. A medálokat, a szobrokat, a festményeket nagy mennyiségben hozták Európából. 1561-ben Luís de Almedia feljegyezte, hogy az egyik portugál hajó hatalmas kegytárgyszállítmányt pakolt ki Ikcukinál. A titkos keresztényeket ezek a tárgyak szent áhítattal töltötték el, később pedig, a doktrínák és a templomi szertartások hiányában kompenzációt nyújtottak számukra. Ők ezekre az eszközökre nem

úgy tekintettek, mint Isten jelképeire, sokkal inkább úgy, mint valódi istenekre. Mintha már nem is számított volna, mit szimbolizálnak, önmagukban véve is szentek voltak, valahogy úgy, mint a sintó szentélyek gosintaija (szent teste), amely a kami szellemének ad otthont.

A múzeumban a következő állomásunk a festménykollekción volt. A képek első ránézésre olyanok voltak, mintha gyerekek készítették volna őket. A jezsuiták nemcsak kész műalkotásokat hoztak át Európából, de felállítottak egy festőiskolát a helyi művészek számára. Az idők folyamán az eredeti képek többsége elveszett, megsérült, megsemmisült, a helyükre szánt festményeket lelkes amatőrök készítették emlékezetből vagy a saját fantáziájukra hagyatkozva. Szándékosan tették-e vagy sem, de tény, hogy időnként a képekről nehéz megállapítani, hogy keresztény témákkal foglalkoznak. Az egyik József és Mária látható japános arccal és külsővel, egy másikon pedig a kis Jézus, aki leginkább egy majmocskára hasonlít. Van olyan kép is, amelyen Szent Sebestyént festették meg a 17. század jellegzetes portugál öltözkéiben. Keresztelő Szent János hajviselete olyan, mint a samurájoké. A Szentháromságról készült egyik érdekes képen egy Darumára hasonlító, démonikus Isten lebeg a Jézust és Máriát szimbolizáló ázsiai emberpár fölött.

– Felismeri ezt? – kérdezte Nakazono, és rámutatott egy ostorra. – Ezt nem úgy használták, mint a katolikusok az önkorbácsolás során, hanem a megtisztulás érdekében, valahogy így... – Azzal olyan széles mozdulatot tett, amelyet a papok szoktak, amikor megáldják a gyülekezetük tagjait.

A mozdulatról és az ostorról Francisco Xavier kagosimai esete jutott eszembe, amikor arra kérték, mutasson a hívőknek valamilyen gyógyító technikát. (A japánok, mint már említettem, szerették, ha egy vallásból valamiféle e világi hasznot is lehet húzni.) Xavier azt javasolta nekik, hogy szelíden csapkodják meg a beteg testét azon a helyen, ahol a probléma jelentkezett. A titkos keresztények azután átvették ezt a római katolikus technikát, de ők már nem

gyógyítani akartak vele, hanem megtisztítani az embereket, az otthonaikat. A fonott kötélből készült ostor a japán tradícióban spirituális eszközzé vált.

A következő tárlóban aprócska papírkereszteket állítottak ki. Ezeknek a szekrényisteneknek volt egy óriási előnyük: veszély esetén le lehetett nyelni őket. Számos használati módjuk létezett: voltak, akik talizmánként csúszatták a kimonójuk ujjába, és voltak, akik a halottaik ruházata alá dugták, hogy megvédjék a holttesteket a buddhista temetések előtt. Sok esetben bambuszbotokra tűzték őket, amiket azután leszúrtak a megművelt földelken, így „biztosítva” a jó termést. Nekem személy szerint az okozott meglepetést, hogy a megtisztulási szertartások során is szükség volt rájuk: az ostor (vagy korbács) meglengetése után papírkeresztekkel zárták le az érintett területeket. Aki ismeri a wicca szertartásokat, ráismerhet erre a technikára, ugyanis a boszorkányok is fontosnak tartották, hogy valamilyen módon zárják szent köreiket. A titkos keresztények tehát valamiféle mágiát alkalmaztak. A földművesek és a halászok közel vannak a természeti erők világához, így bizonyos mértékig érthető, hogy viszatértek a vallás pogány gyökereihez.

– Ezek az ofudák Hirado környékének jellegzetességei – mondta Nakazono, rámutatva néhány fadarabra. – Jóláshoz használták őket. Egy készlet tizenhat darabból állt, ezek közül tizenöt a Kálvária egy-egy stációját jelképezte, a tizenhatodikra az „Ámen” szót írták rá. A falapocskákat három csoportba osztották, amellyel a rózsafüzér három részét jelképezték: a bánatot, az örömet, a dicsőséget. A közösségek képviselői minden hónap első vasárnapján összegyűltek, kihúztak egy ofudalapocskát, ami megjósolta a közvetlen, szűkebb környezetükre váró jövőt.

Ez a szertartás az omidzsuki szerencselapocskák kihúzására emlékeztetett, arra a műveletre, amit a sintó szentélyeknél szoktak végrehajtani. Aki már élt Japánban, tisztában van azzal, hogy az ország lakói számára milyen fontos a jóvendőmondás. Ezeket a műveleteket egészen az

ősidőkig vissza lehet vezetni, amikor még teknőspáncélt és szarvasagancsot használtak hasonló célokra. A titkos keresztények a jelek szerint beépítették szertartásaik közé ezt a tradíciót.

Mielőtt elhagytam volna a múzeumot, megkérdeztem Nakazonót, mit tud a jelenkori titkos keresztények ténykedéseiről. Elmondta, hogy a szertartások többségére az újévi időszak táján kerül sor. A karácsonyt a téli napforduló előtt ünneplik meg a maguk sajátos módján. Újévkor az a szokás, hogy ellátogatnak a cumoto-találkozóhelyre. Az ezt követő néhány napban a tisztségviselők körbejárják és sorra megtisztítják a házakat, ily módon felkészítve azokat a soron következő esztendőre. Január 16-án nyilvános szertartást rendeznek a vértanúk vesztőhelyén. A Dandzsi-kunak nevezett szertartás során orasió imákat mondanak a halottak tiszteletére. Azt is megkérdeztem, manapság milyen a titkos keresztények helyzete.

– Most már minden egészen más, mint régen volt – mondta a professzor. – A hívők ma már tudják, hogy egy kihalófélben lévő tradíciót követnek. Szeretnék megőrizni hagyományaikat, és nem csupán azért, hogy fenntartsák a szüleik vallását. Sajnos ennek ellenére egyre csökken a titkos keresztények száma. Az elmúlt néhány évben két újabb csoportjuk feloszlott. Tizenöt évvel ezelőtt még huszonegy keresztény csoport létezett, ma már csupán négy.

A professzor behívott az irodájába, ahol megmutatta az *Aszahi Simbun*ban megjelent cikket, melyben a szigeten élő egyik titkos keresztény, Macujama Ajuzo megállapítása is olvasható: „Ezt a régi kereszténységet az őseink hagyták ránk örökségként, és örökké folytatni akartuk. Ám a helyzet elszomorító. Őseink tradíciója kihalófélben van.” Mivel nincsenek fiatal hívők, akik átvehetnék a stafétabotot az idősebbektől, úgy tűnik, ez a vallás előbb-utóbb a veszélyeztetett fajok sorsára jut. Kirk Sandvig, aki alaposan kivizsgálta a jelenkori helyzetet, úgy számolt, hogy a vallásnak összességében száznál is kevesebb gyakorlója él, többségük már elmúlt hatvanéves. Megállapította, a hívők

beletörődtek abba, hogy hamarosan el fog tűnni a világból a tradíciójuk; elfogadták a tényt, hogy nemsokára ők maguk is múzeumi kiállítási tárgyakká válnak.

Napnyugat felé

A múzeumi látogatást követően ebédelni mentem az egyik szuszibüfébe, ahol beszélgetésbe elegyedtem az idős tulajdonossal. A hely kellemes volt, remek kilátás nyílt belőle a tengerre; a tulajdonos barátságos embernek bizonyult, kapható volt egy kis csevegésre. Elmesélte nekem, hogy a második világháború előtt egy titkos keresztény családban nőtt fel, és hétvégenként ő is csatlakozott egy kis csoport-hoz, hogy memorizálja az orasiót.

- Szörnyű volt, hogy meg kellett tanulni az imádságokat. Semmi értelme nem volt az egésznek. Katakana (fonetikus leírás) alapján kellett megtanulnom a szavakat. Némelyiknek tényleg nem volt semmi jelentése. A szöveget nem tagolták, nem lehetett tudni, mikor tartunk szünetet, mikor hagyjuk abba. Amikor hazamentem, az egészet leírtam, bár ezt elvileg nem lett volna szabad megtenni. És szeizában (térdelve, a sarkon ülve) kellett végigcsinálni az egészet. Jaj, hogy nekem mennyire fáj a lábam! Állandóan begörccsölt. Télen meg az a nagy hideg...! Aztán, amikor tizenkilenc éves lettem, elköltöztem hazulról, és Imarin, profi pacsinkójátékosként kerestem a megélhetésre valót. Azután megismerkedtem egy hosztesszel, és munkát kaptam egy night clubban. Harminc évet töltöttem el azon a helyen. Már ötvenöt éves voltam, amikor hazajöttem. Akkor indítottam be ezt a büfét. Most hetvenhat vagyok, de még mindig egészségesnek mondhatom magam! – fejezte be nevetve.

Észrevettem, hogy a falon, a dedikált szumófotók között ott van a Hét Szerencsés Isten képe, meg még néhány szerencsehozó tárgy, ami a helyi szentélyből származhatott. Megkérdeztem az idős úriembert, a sintó követői közé tartozik-e.

– Nem. A zen úton haladok. Többé-kevésbé – felelte. – De engem ez nem érdekel különösebben. Minden évben pénzt adok nekik, és ők fognak eltemetni, amire már nem kell sokat várni. De már megfordult a fejemben, hogy áttérek a katolikus vallásra. Az olcsóbb, mert a keresztények nem kérnek pénzt a kaimjóért (posztumusz névért). Szívesebben költöm nőkre a pénzem. És italtra. Mert én így jutok el a paradicsomba – nevetett ismét.

A hedonista büfétulajdonos jól példázta, hogy a modernizáció a 20. században milyen módon roppantotta meg a tradicionális életmódot. Az imák memorizálása nem sokat jelentett ennek az embernek; ez a dolog a múltja részét képezte, amitől boldogan megszabadult. Miközben más útra terelte a saját sorsát, akaratlanul is veszteséget okozott a titkos keresztényeknek, hiszen mivel ő volt a családjában az elsőszülött fiú, neki kellett volna továbbvinnie, később pedig továbbadnia a családi tradíciókat. Vagyis azzal, hogy ez az ember elhagyta a vallását, a közel négyszáz éves múlttal rendelkező hagyomány elvesztett egy teljes családot.

Ebéd után elautóztam a vértanúk emlékművéhez. Útközben elhaladtam Kannon bódhiszattva tizenöt méter magas, legalább százötven tonna súlyú szobra mellett. A monstrum valahogy túlságosan nagy a sziget méretéhez képest, ám kitartóan, bár szenvtelenül figyel a tengert és az életüket nap mint nap kockára tévő halászokat. A helyen, ahová igyekeztem, csupán egy kereszt volt, amelyet Gaspar Nisi emlékére állítottak fel. Az egykori szamuráj annak az embernek a nevét vette fel, aki megkeresztelte őt. Azután, hogy 1599-ben száműzték a Koteda családot, ő lett a szigeten élő keresztények vezetője. Tíz évvel azután, hogy a közösség élére állt, őrizetbe vették és halálra ítélték. Hiába kérte, hogy fessítsék keresztre, a szigeten nem ismerték ezt a kivégzési módot, így végül lefejezték. Kivégzése helyszínén sokáig egy hatalmas feszület állt. Halála után a testét pengék tesztelgetésére használták, vagyis darabokra vagdosták. A feleségét és a legidősebb fiát is kivé-

gezték, ugyanazon a dombon temették el őket, ahol az ő maradványait.

Az egykori kivégzőhelyen ma egy nagyobb méretű kereszt áll. Az 1992-ben felállított emlékmű Hirado irányába néz. A közelben dolgozó kőműves rámutatott a ragyogó, kék tengerben álló Nakae-szigetre.

– A paradicsomhoz legközelebbi sziget – mondta. (Később megtudtam, hogy ezzel az egyik vértanúhalált halt földműves utolsó szavait idézte fel: „A mennyország nagyon közel van ide.”) Mivel az volt az a sziget, ahonnan a titkos keresztények a szent vizet hozták maguknak, elvileg nem sokan látogathatták meg. Kíváncsi lettem, vajon a kőműves a kivételezett kevesek közé tartozik-e, vagyis járt-e már ott. – Persze – felelte, mintha ez magától értetődő dolog lenne. – De nincs ott semmi, csak sziklák.

Holt lelkek és sziklák... Ezekről Japánban – ahogy sok más helyen – azt feltételezik, hogy kapcsolatban állnak egymással. Stonehenge, a piramisok, Jézus sírja – a sziklák a lélek halhatatlanságáról beszélnek, ráadásul szent szigetükön a titkos keresztények létrehoztak maguknak egy halhatatlan emlékművet is.

Gaspar Nisi feszületétől nem messze egy másik, szintén a mártírok miatt fontos helyet találhatunk. Ez Szenninzuka, amely körülbelül annyit jelent, hogy „Ezer ember dombja”. (Az „ezer” nem feltétlenül ezret jelent, bizonyos esetekben annyit tesz, hogy „sok”.) Meglepően láttam, hogy a helyet egy torii jelöli. Az uralkodói sírdombokat gyakran a sintó szimbólummal jelölték meg, de az egészen meglepő és talán egyedülálló, hogy egy keresztény temetkezési helyen is szerepel a jel. A halom egyébként az 1645-ös tömegmészárlás áldozatainak állít emléket. Korábban csak a vezetőket végezték ki, ám a hiradói daimjó parancsot adott a hétköznapi hívők elleni támadásra, ugyanis ilyen módon akarta bizonyítani a Tokugava sógunátus iránti hűségét. Egyszer s mindenkorra le akart számolni a keresztényekkel, az általa végső megoldásnak tartott művelet végrehajtására és ellenőrzésére Ikcukira küldte egyik fontos hűbé-

resét. Ez a személy azt az utasítást kapta, hogy szüntesse meg a szigeten a kereszténységet. A parancsot olyan híven hajtotta végre, hogy a tenger partját állítólag vörösre festette a rengeteg kiontott vér. A titkos keresztények azóta is minden évben megadják a nekik járó tiszteletet az áldozatoknak, és nagylelkű, vallások közötti gesztus, hogy az ünnepek idején a helyi szentélyükben a sintó papok is imádkoznak a halottak lelkéért.

Később ellátogattam a Jamada-templomba. Érdekes épület, a falait pillangószárny alakú mintákkal dekorálták. 1912-ben épült, és azt tartják róla, hogy a szigeten élő katolikusok és titkos keresztények ritka együttműködésének egyik példája. Az egyik pap korábban lelkes lepkész volt; a pillangószárnyakat színes körökben helyezték fel a kék falra. Az összehatás elképesztő, de a látványt még bámulatosabbá teszik a finom mívű fafaragások és a vörös szőnyegek. (A templomban a padsorok mellé fűthető szőnyegeket terítettek le azok számára, akik inkább a japán szokásoknak megfelelően kívánnak helyet foglalni.) Az otthonosan barátságos atmoszféra éles kontrasztot alkot az egyszerű berendezéssel. Ahogy az épületen kívül is körbenéztem, azon kaptam magam, hogy egy kis sziklakertben gyönyörködöm, amelyben egy Madonnát ábrázoló szobor és néhány más alak áll. A régió számos templomában megtalálható a lourdes-i grottó másolata, amelyet bizonyos helyeken szőnyeggel egészítettek ki. Eltűnődtem, vajon ennek van-e valamilyen köze a Japánban oly népszerű cukiságkultuszhoz. Töprengésemet egy apáca szakította félbe. Elmondtam neki, hogy a titkos keresztények iránt érdeklődöm, mire ő szinte gondolkodás nélkül és határozottan kifejtette a véleményét:

– Nem jelenthetjük ki, hogy rosszak. Egy meglehetősen új vallás képviselői, valahogy úgy, mint egynémelyik buddhista szekta tagjai. Tiszteletben kell tartanunk őket. A rádióban nemrég valaki azt mondta, hogy olyanok ők, mint az okinavai ragu, amibe mindent beledobálnak. Ők is minden elérhető és használható részletet bevetettek: egy

kis buddhizmus, egy kamidana, az Ūr és a jama no kami (hegyi szellem) imádata. Nekem egyáltalán nem tetszett ez a vicc, és nem tetszik Mijazaki professzor gondolkodásmódja sem. Ő azt mondta, a titkos keresztények azért féltek feladni a vallásukat, mert úgy gondolták, Isten megbüntetné őket a helytelen választás miatt. De ez nem igaz. Ők azért ragaszkodtak a hitükhöz, mert tisztelték az őseiket.

Tudja, a háború óta megváltoztak a dolgok. Most már békések a kapcsolataink. Az 1970-es években számos titkos keresztény csatlakozott hozzánk, de azokkal sincs bajunk, akik ezt nem tették meg. Ma már nem erőltetjük, hogy álljanak közénk, de ha együtt akarnak imádkozni velünk, természetesen megtesszük. Időnként eljönnek hozzánk szenteltvízért, ha nem tudnak sajátot szerezni. A kórházi részlegünkben vannak titkos keresztény házakból származó gyerekek. Odaát sok ilyen hívő él – mondta a közeli falura mutatva. – De egyre kevesebben vannak. Mint valamennyien. Tudja, fiatalkoromban százhetven gyermek járt az általános iskolába. Most csupán ötvennégy.

Az egyik barátom titkos keresztény volt. Fenntartott egy különleges helyiséget a szobaistenségek számára. Emeleti helyiség volt. Abban senki sem alhatott. Az illető fia azonban levitte a szobaistenségeket a földszintre, a tokonamához, olyan helyre, ahol mindenki láthatja őket. Más helyeken nem tennének ilyet. Tudja, amikor a pápa Japánba jött, a barátom elment, hogy lássa őt. Azt mondta, az ősei miatt teszi. Ám amikor a hajója balesetet szenvedett, és ő csúnyán összeégett, haldoklott, meg se fordult a fejében, hogy katolikussá váljon. Ugyanúgy az orasió imákat mondta, mint annakelőtte. Talán így is a mennybe jutott. Voltak azonban olyan titkos keresztények is, akik haldoklás közben papot hívtak és megkeresztelkedtek. Szóval, nem lehet általánosítani.

Az apáca ezután megkérdezte tőlem, merre jártam még. Elmondtam neki, a régió mely nevezetességeit tekintettem meg. Amikor kiejtettem Sotome nevét, Endó Súsakura tereledött a szó.

- Tudta, hogy itt, a közelben forgatták le a *Némaság* japán filmváltozatát? - kérdezte. - Egyszer át kellett jönnöm a szigetre, és a kompon találkoztam a főszereplőnővel. Nem, még mindig nem láttam a filmet, mivel Nagaszaki püspöke azt mondta, ez nem volna helyénvaló. A könyvet sem olvastam, és ha kíváncsi a véleményemre, hát én azt mondom, jobb lenne, ha Endó meg se írta volna.

Rövid hallgatást követően hirtelen megkérdezte:

- Szeretné megnézni a helyet, ahol úgy hét-nyolc hónapon keresztül az oszakai szeminárium működött? Amikor Hidejosi kitiltotta a keresztényeket, ők áthozták ide a szemináriumot. - Közölte, hogy hozza a kocsiját, majd kövessem az enyémmel. Félelmetes sebességgel száguldott végig a szűk utcákon. Egy darabig képes voltam tartani az iramot, de hamarosan eltűnt előlem. Volt valami szürreális abban, ahogy ez a körülbelül hatvanesztendős apáca a kanyargós utcákon száguldozott. Szürreális és vígjátékba illő... Végül utolértem, mivel bevárt az út mellett. Kiszálltunk a kocsikból, végigsétáltunk egy keskeny utcácskán, és eljutottunk egy udvarra, ahol kis épület állt.

- Ez itt a titkos keresztények egyik találkozóhelye. A szeminárium odaát volt - mondta egy erdős részre mutatva. - A környékbeli házakban titkos keresztények laknak. Talán ezért is hozták éppen ide a szemináriumot. A hely távolinak számított, keresztények vették körül... Egyébként az itteniek nem szoktak hangosan énekelni és imádkozni, viszont a szomszéd faluban lakók igen. Ugye milyen érdekesek ezek az apró különbségek?

Mielőtt továbbmentem, elmagyarázta, hogyan juthatok el a Kosiro-dombhoz, a vértanúk egy másik kegyhelyéhez. A legenda szerint Hiradóból egy samurájt küldtek át ide, hogy kutasson fel egy keresztény szökevényt, de az üldözés során a harcos megvakult. Ismeretlen idegenek segítettek neki. Amikor rájött, hogy ezek az emberek keresztények, ő is áttért, és a keresztségben Pablo lett a neve. Később valamilyen csoda folytán visszanyerte a látását. Még később letartóztatták és kivégezték. San Paburo-szama sírja a tit-

kos keresztények kegyhelye lett. Az egyszerű, kriptaszerű emlékmű egy kis tisztáson áll. Azt beszélük, aki ott fát vág, megbetegszik.

A falubeli, akitől útmutatást kértem, közölte, hogy mindenképpen le kell húznom a cipőmet, mielőtt arra a tisztásra lépek, mivel azt a helyet a mártír vére szentté tette. A tisztáson olyan szakéáldozatokat találtam, amilyeneket a sintó szentélyek mellett lehet látni. Egy kis, dzsizóznak látszó torii-t láttam, és ott volt a népszerű Daikokuten istenség egy szobra is. Olyan ügyesen alakították ki az álcát, hogy semmi olyasmit nem találtam, aminek köze lehetett volna a kereszténységhez. Az Edo-korszakban ez természetesen elengedhetetlenül szükséges volt, ám furcsának tűnt, hogy még ma is folytatják a titkolózást. Ezt csupán azzal tudtam magyarázni, hogy a japánok ragaszkodnak a hagyományokhoz, nem szívesen változtatnak a szokásaikon, legfeljebb akkor térnek el a jól bevált dolgoktól, ha nagyon muszáj.

Paburo-szamatól autóval nagyon hamar átjutottam a sziget túlsó végébe, azokhoz az érdekes formájú sziklákhöz, amelyek a *Némaság* adaptációjában is szerepet kaptak. A sziklákon túl, a sziget északi csücskénél egy kis világítótorony áll. A tetején kilátót alakítottak ki, innen végig lehet tekinteni a tengeren, az ívelő vonalú öblökön. A délutáni napsütésben Hirado szigetei olyan gyönyörűek voltak, akár egy festmény. A távoli Iki-szigetet éppen csak látni lehetett a horizont peremén. A jelenet költői hangulattá tovább fokozta az egyik közeli sziklára felvett haiku:

*Vándormadarak
kóbor költővel jönnek
mártír-szigetre.*

Visszafelé a sziget kevésbé lakott oldalán autóztam végig. Az egyik oldalon zöld mezők sorakoztak, a másikon a sziklás tengerpart húzódott. Késő délután a Napnyugta sétány néven ismert, a nyugati tengerhez vezető út szinte minden pontjáról csodálatos látvány nyílik a tájra. Csupán

néhány házat látni a közelben; a hely elhagyatottságára utalnak a kósza tehenekre figyelmeztető út menti táblák. (Ilyesmit Japánban ezen a szigeten láttam először.) Az útról letérve, egy keskenyebb útszakaszon továbbhaladva csakhamar egy zsákutca végében találjuk magunkat. Erről a pontról gyalogösvény vezet át egy ligeten, amelynek túlsó oldaláról meredek kőlépcsőn lehet lejutni a tengerhez. Egy táblán a „Dandzsiku” nevet fedeztem fel.

1645-ben a sziget belsejében tomboló üldöztetés elől menekülve egy család ezen a partszakaszon talált menedéket. Elvileg valamelyik közeli szigetre, talán Gotóra szerettek volna átjutni, de ezt már nem tudták megtenni, ugyanis a daimjó hajós járőrei meglátták az egyik gyermeket, aki elkészült a szüleitől. A család valamennyi tagját kivégezték. A titkos keresztények azóta minden januárban megemlékeznek róluk. Halászok járnak erre a helyre, hogy jó fogásért és nyugodt tengerért imádkozzanak. Nem feledik a múltat, és tartják magukat a szokásokhoz: sosem csónakkal vagy hajóval érkeznek, mindig csak gyalog.

Maga a rejtekhely egy bambuszligetben található. A lépcsőtől kikövezett ösvény vezet el a tisztásra, ahol csupán egy szimpla tábla tudatja a látogatóval, hogy történelmi jelentőségű helyen jár. A közelben néhány apróbb kőből kis oltárt építettek, ez előtt pici szakéscsészék heverték. Láttam egy vázát is, amibe vadvirágokat helyeztek, és valaki hozott egy babát a gyermek számára. Békés hely; miközben a nap lassan beereszkedett a látóhatár mögé, jó darabig elüldögéltem az egyik kővön, a múlton töprengve. Az aranyszínű napsugarak leözönlöttek a magasból, hogy megcsókolják a csillámló tenger hullámain, de a távoli szigetek eközben már beleolvadtak a karmazsinszínű alkonykődbe. Miközben a sötét felhők hasa narancsvörösre perzselődött, a tenger andalító zúgásának nyugalalmát csak a madarak csicsergése zavarta meg. Idilli környezet volt, nehezemre esett elhinni, hogy akadtak emberek, akik épp ezen a helyen gyilkolták meg társaikat egy szimpla hitbéli nézetkülönbség miatt...

Örökség

Sigecugu Kavakami „nyíltan titkos”. Anyai nagyapja kereszteléseket végzett a Hirado szigetén található, Nesikó nevű faluban. Még emlékszik a gyermekkorában hallott, vértanúkról és távoli országokról szóló történetekre. Bár az anyja buddhista férfihöz ment feleségül, Kavakami kicsi korában sok időt töltött a nagyszüleinél. Elmondása szerint a vallásos összejövetelekre az egyik hátsó szobában került sor, ahol az emberek rejtélyes szavakat kántáltak. A házban a kamidanán és a bucudanon kívül volt egy keresztmotívumos medál, egy korbács meg egy készlet ofudalapocska. Újévkor Kavakami mindig húzhatott egy lapocskát, amit azután a homlokához kellett szoritania, miközben hangosan kimondta a keresztény istenség kódnevét: „Atoszama!

Kavakami ma a hiradói regionális tanács tagja, Nesikó képviselője, és szeretné promotálni faluja történelmét. Elmondta nekem, hogy Nesikóba már a misszió legelső éveiben megérkezett a kereszténység; a faluban fészületet állítottak, hogy így fejezzék ki, a közösség melyik vallás útján halad. A külföldiek nagyon mély hatást gyakoroltak a település lakóira.

– A misszionáriusok sokkal sikeresebbek voltak, mint a korabeli egyház – mondta. – Tisztelnünk kellene őket. Nem sok forrás állt a rendelkezésükre, de az elszántságuk és az odaadásuk elképesztő volt. Az emberek látták, milyen keményen dolgoznak, és talán éppen ezért meg is hallgatták üzenetüket. Amikor először megjelentek, furcsa, különleges képességekkel és titkos tudással rendelkező lények voltak. Az emberek „indiaiaknak” nevezték őket. Mindenkihez szeretettel szóltak, mindenkit egyenrangúként kezeltek. El tudja képzelni, ez mit jelentett? A falusiak úgy érezhették, végre friss levegőhöz jutnak.

Az elszigetelt, önellátó Nesikóban életben maradtak a titkos keresztények, akik kivétel nélkül földművesek vagy halászok voltak. A hívók titkos szervezetet működtettek,

amely segített a rászorulókon. A majdan megkötötendő házasságról már a gyerekek kicsi korában döntés született. Gyakori volt, hogy unokatestvérek házasodtak össze. Ez a szokás is erősítette a titkolózást, azt a bezárkózási folyamatot, amelynek még most, a modern korban sincs vége.

– Nesikó más, mint Ikcuki – mondta Kavakami. – Régen együtt dolgoztunk, de Ikcuki nyílttá vált, miközben a kakurék titokban tartották vallásukat. Tudja, ez amolyan „biztonsági zár” volt. Ha kívülállók meglátták a szertartásokat vagy a vallási tárgyakat, azok szennyezetté váltak. A mi tradícióink különböznek Ikcukiétől. Például „szekrényistenség” helyett mi azt mondjuk: „a kereszt kamija”.

A Nesikóban található regionális keresztény múzeumban találkoztunk; Kavakami innen vitt el egy túrara a faluba. A településen jelenleg ötszáznegyvenen élnek, vagyis harmadannyian, mint az 1950-es években bekövetkezett gazdasági robbanás előtt, amikor is a fiatalok az olyan nagyvárosokba költöztek, mint például Oszaka. A lakosság nagy része időskorú. A falu büszkesége a tengerpart, amelyet a környezetvédelmi minisztérium az ország nyolcvannyalc legjobb partszakasza közé sorolt. A jó ég tudja, hogy jutottak erre a döntésre. A jól védett part egy részét fehér homok borítja, és kellemes helynek tűnik, de nincs benne semmi különös, semmi megkapó szépség. Gyanítom, a cím elnyerésében szokatlan történelme játszott nagy szerepet. 1635-ben hetven keresztényt végeztek ki ezen a helyen, minden bizonnyal a falu lakóinak szeme láttára. Korábban, 1563 táján itt hajtották végre az első kivégzések egyikét: egy kikeresztelkedett buddhista papot fosztottak meg az életétől, mert nem volt hajlandó végrehajtani egy bizonyos szertartást. A kivégzés helyét egy szikla jelöli; ez a Mennybemenetel sziklája, amelyet a falu legszentebb pontjának tartanak.

A parton Szűz Mária szobra áll.

– A titkos keresztények mélységesen szerették Máriát, mivel úgy érezték, meg fogja bocsátani valamennyi bűnüket – mondta Kavakami.

A szobor közelében az 1630-as években, a titkos keresztények által alapított, álcának szánt Hama Hacsiman-szentély található. Ironikus módon a szentély egyik kőlámpását a körzet köztisztviselője adományozta a közösségnek, vagyis éppen az a személy, akinek a feladata a keresztények üldözése volt. Az üldöztetés korában a hívők a szentély mögötti kövek között bújtak meg. Ahogy körbepillantottam az öblön, eszembe ötlött, hogy a napfürdőzés ezen a helyen (annak ellenére, hogy Japán legjobb nyolcvannyolc partszakasza közé tartozik) több, mint bizarr.

A szent sziklától egy szent fához sétáltunk. A hagyomány szerint a közeli rozsföldön egy anya bujkált a gyermekével, őket ez alatt a fa alatt végezték ki; a fa gyökerei magukba szívták a kiömlő vért. Ha levágjuk a fa egy ágát, állítólag vérezni fog. A közelben egyébként már minden fát kivágtak, ezt az egyet azonban tiszteletből meghagyták.

Kavakami félrehúzta a fa tövéből a fűszálakat, és megmutatta nekem azt a Dzsizó-szobrot, amit az a földműves hagyott itt, aki véletlenül kárt tett a fában, miközben a földjén akarta felperzselni a tarlót. Az illető lánya az eseményt követően nem sokkal rákos lett. A férfi megjegyti, hogy a betegséget a fa átka váltotta ki, ezért gyorsan felajánlott egy buddhista szobrot. (Érdeemes megfigyelni, hogy ebben az esetben hogyan keverednek a különböző vallások hiedelmei, hogyan fedik át egymást a szokások.)

Kavakami ezt követően az Usivaki-erdőbe vitt, amihez szintén kapcsolódik egy legenda. Az üldöztetés korában Nesikóba érkezett egy férfi. A daimjó embere volt, de inkognitóban jött; munkát vállalt egy négygyermekes családnál, később feleségül vette az egyik lányt. Miután befogadták, a család tagjai úgy érezték, már elmondhatják neki, hogy ők bizony keresztények. Másnap reggel a család mind a hat tagját letartóztatták. Miután nem voltak hajlandóak elárulni a többi keresztény nevét, a tengerpartra vitték és kivégezték őket. A testüket az erdőben temették el. Sírjuk az Edo-korszakban szent helyé vált. Kavakami elmondta, régebben az volt a szokás, hogy újév napján a

keresztények – azt állítva, hogy a közeli sintó szentélyt látogatják meg – kijártak ide, és lerótták tiszteletüket.

Egy kis tisztásra jutottunk, és megálltunk a síremlék előtt. Körülöttünk varjak károgtak vészjósón.

– Már a mi korunkban történt – mesélte Kavakami –, hogy idejött valami munkás, azzal a szándékkal, hogy kicsit megritkítja ezt az erdőt. Alighogy munkához látott, valamiféle áramütés érte. Gyorsan le kellett állnia. Azt mondta, villám csapott belé. Nem értette a dolgot, de jobbnak látta, ha nem folytatja a munkát. Azóta egyetlen fát sem vágtak ki a közelben.

Vagyis, mint a szent sziklának, a szent fáknek is régóta létező kapcsolatuk van a holtak szellemével. Mintha a gyökereiken át magukba szívták volna a hajdanvolt emberek esszenciáját; mintha az ég irányába nyújtózva élő hidat alkotnának a mi világunk és a másik között... Igazság szerint nem csodálom, hogy elődeink szentnek tartották őket.

A faluban tett látogatásom során (ahogy korábban Ikcukin is) ismételten bebizonyosodott előttem, hogy a titkos keresztények számára nagy fontossággal bírtak és bírnak mind a mai napig a vértanúkkal kapcsolatba hozható helyek. Templomok és szakramentumok híján ezek a fák, sziklák, partszakaszok a vallás fontos elemeivé váltak, kézzelfoghatóbbá tették a hitet, és megeremtették az emberek számára az érzetet, hogy közös örökséggel rendelkeznek. Az áldozatok emlékének ápolása megerősítette a közösségeket, és bebizonyította a hívők számára, hogy őseik nem hiába haltak meg. Ami ennél is fontosabb: a vértanú szelleme valahogy úgy funkcionált, mint a sintó kamik vagy – buddhista fogalmakat használva – mint az itteni és a következő világ közötti kapcsolatot képviselő bódhiszattvák. Ezeknek a falvagnak a lakói évszázadok óta tisztelik mártírjaikat, méghozzá többnyire titokban, vigyázva, nehogy magukra vonják a hatóságok figyelmét. Ez mindenképpen fontos és komoly eredmény.

Ahogy visszatértünk a múzeumhoz, Kavakami beinvitált. A szó a titkos keresztények és a katolicizmus kapcsos-

latára terelődött. Kavakami elmondta, hogy a Meidzsi-korban a faluba érkezett egy katolikus pap, aki megpróbálta áttéríteni a helyi lakosokat. Az emberek elutasították őt, mivel nem akartak megválni háromezred évszázad tradíciójától. „Mi vagyunk a valódi keresztények – gondolták. – Mi vagyunk azok, akiket üldöztek, akiket kínoztak, akik életben maradtak. Miért adnánk fel éppen most?”

Ahogy Kavakami elmesélte nekem ezt a történetet, világossá vált előttem, hogy a titkos keresztények miért ragaszkodnak a hitükhöz és a szokásaikhoz a modern korban:

- 1.) Helyesnek tartják őseik tradícióinak megőrzését.
- 2.) Nem akarják feladni hitük buddhista és sintó aspektusait.
- 3.) Félnek, hogy az őseikkel való szakítás bűn.

Ahogy másutt, a titkos keresztények Nesikóban is jobbra idős emberek, és itt is folyamatosan csökken a számuk. Megkérdeztem Kavakamitól, ő hogyan látja a jövőt.

– Szomorú. Az itteni szervezetnek már 1992-ben fel kellett oszlania – mondta. – Kétszáz család találkozott egy fórumon, és végül feloszlatták a szervezetet. Már nem volt elég ember ahhoz, hogy végrehajtsák a szertartásokat. Tisztségviselőnek lenni... Ez rengeteg munkával jár, az ilyen személyeknek nagyon sok mindent kell memorizálniuk. Egy keresztelőnek, amilyen a nagyapám is volt, a szertartások előtt voltak bizonyos feladatai. Például meg kellett tisztálkodnia, még hozzá hideg vízben. Nem ehetett húst, nem létesíthetett szexuális kapcsolatot. Még a saját gyermekét sem ölelhette meg, ez is tabunak számított. El tudja ezt képzelni? Újévkor pedig a tisztségviselőknek körbe kellett járniuk, hogy megtisztítsanak harminc vagy még több házat. Minden házban negyven percet töltöttek el. Ez túl sok volt. Túl megterhelő. Többé már nem akadt olyan ember, aki el tudta volna végezni a feladatot. A legtöbben úgy gondolták, vagy rendesen megcsinálják a dol-

gokat, úgy, ahogy az őseiktől tanulták, vagy inkább sehogy. Így aztán feloszlattuk a szervezetet. Aki akarta, folytathatta a hit gyakorlását. Egyedül, a maga módján.

Kavakami most azon dolgozik, hogy az UNESCO hivatalosan kijelentse: a Nagaszaki környékén található keresztény templomokkal és kegyhelyekkel együtt Nesikó is a világörökség része. A folyamodványt hivatalosan 2013-ban adták be; Kavakami mindent megtesz annak érdekében, hogy a titkos keresztények ne szoruljanak háttérbe a katolikus egyházzal szemben, amikor azt kell majd eldönteni, mely történelmi jelentőségű épületekre és helyekre terjedjen ki a védettség. Kavakami emellett szemináriumokat szervez; 2008-ban például sikerült létrehoznia a titkos keresztények csúcstalálkozóját, amelyen háromszáz személy vett részt. Nesikóban ő a Vértanúk Fesztiváljának főszervezője. Ezzel a rendezvénnyel a titkos keresztények ügyére kívánja felhívni a figyelmet, és közben pénzt próbál gyűjteni annak a kis, 16. századi templomnak a régészeti feltárásához, amely egykor a tengerpart fölé magasodó dombon állt. Erőfeszítéseinek köszönhetően a titkos keresztények talán eljutnak arra a pontra, hogy többen meg- és elismerjék őket. Ironikus módon ez éppen egy olyan korban történhet meg, amelyben a vallásuk lassanként kicsúszik a létezés dimenziójából.

A titkos keresztények hanyatlását vizsgálva, Stephen Turnbull az Ikcukival kapcsolatos tanulmányában a folyamatnak három fő okát határozta meg. Ezek közül a legfontosabb talán a társadalmi mobilitás és a kommunikáció modern formáinak megjelenése. A vallás, amely képes volt megőrizni magát az üldöztetés korában, szomorú módon épp a nyíltság korszakában kezdett hervadni, mivel a modern életstílusok összeegyeztethetetlenek a korábbi korok zárt közösségeiben kifejlesztett praktikákkal. A hívők zárt körén belül előre leszervezett házasságok megfosztották a fiatalokat a választás szabadságától. Az iskolák ma már nem egy-egy közösség lakhelyén belül működnek, így a gyerekeket elkerülhetetlenül éri külső hatá-

sok, megismernek más, a szüleikétől eltérő ideálokat. A fiúgyermek nem hajlandók feláldozni a szabadidejüket valami olyasmire, amit nem is értenek, a nők pedig nem hajlandók elvégezni azokat a hosszadalmas előkészületeket, amelyeket a férfiak által dominált rituálék megkövetelnek tőlük. A hajdan büszke tradíció fölött eljárt az idő.

Kulturális gyökerek

Mire tanított meg az utazás, amit a történelem 460 esztendején keresztülhaladva tettem? Egy dolog mindenképpen világossá vált számomra: a titkos keresztények nem voltak se olyan titkosak, se annyira keresztények, ahogy az elnevezés sugallja. A hit az Üldöztetés hosszú évei alatt számos változáson ment keresztül, és emiatt oly távol került az eredeti formájától, hogy gyakran felismerhetetlenné vált. Ezt fel- és elismerve a kortárs hívők közül néhányan egyszerűen „titkos”-nak (kakure) nevezik magukat, az eredeti elnevezésből egyszerűen elhagyják a második tagot, a „keresztény” szót. Érdekes módon amikor a csoportok feloszlanak, a tagok nem feltétlenül a katolicizmushoz fordulnak, gyakoribb, hogy buddhista templomokhoz csatlakoznak, vagy a sintó felé fordulnak. „A kakure kirisanra úgy kell tekinteni, mint a japán népi vallás egyik megjelenési formájára” – írta Mijazaki professzor. A hívők paradox módon eljutottak oda, hogy adoptálják azokat a jellemzőket, amelyek elvetésével az elődeik az életüket kockáztatták!

A változások felerősítik Endó „mocsarának” hatásait. Alkotóelemeit le lehet írni úgy, mint politeista, szinkretikus és e világi; ki lehet jelenteni róla, hogy az ősök iránti tiszteletben gyökerezik, és a rituálét sokkal inkább előtérbe helyezi, mint a doktrínát. Ennek köszönhetően különbözik a kereszténységhez hasonló monoteista dogmáktól. Ez segít magyarázatot adni a Japánnal kapcsolatos egyik legnagyobb rejtélyre, nevezetesen: hogyan lehetséges az, hogy százötven éven át tartó erős nyugatosítás ellenére a

keresztények aránya a lakosságon belül alig éri el az egy százalékot? Ez a szám meglehetősen alacsony, főként ha figyelembe vesszük, hogy a nyugati egyházak mennyi pénzzel és hány személy munkájával támogatták a keresztény vallás térhódítását. „Vannak a világon olyan országok, amelyek ellenállóbbak a kereszténységgel szemben, amelyek lakóit nehezebb megtéríteni, mint a többieket. Ami Japánban tapasztalható, az még az iszlám országokban megfigyelhető rezisztenciánál is erőteljesebb” – mondta 2007-ben Lawrence Spalink, a Reformált Keresztény Világmissziók művelési igazgatója, aki azt is megjegyezte, hogy Irakban több tagja van a keresztény egyháznak, mint Japánban.

Ám annak ellenére, hogy Japán ellenállt a kereszténységnek, a nyugati és a keresztény módszerek mindenképpen hatottak rá. Az országban például szokás megünnepelni a karácsonyt; az esküvők hetven százaléka keresztény stílusban zajlik le; az ország oktatási intézményei közül sokat keresztények működtetnek. Ezt vajon hogy lehet megmagyarázni? Úgy tűnik, hogy a kereszténység ugyan rendelkezik bizonyos vonzerővel, mégis mélyen gyökerező konfliktus van a keresztény hit elfogadása és gyakorlása, valamint egy különös dolog között, amit talán „japánosságnak” nevezhetnénk. Ezt az érzést ábrázolja Endó a *Deep River (Mély folyó)* című regényében, amikor Micukó így szól a barátjához, Ocuhoz: „Különös ember vagy. Japán vagy, igaz? Megborzongok, ha arra gondolok, hogy te japán létedre az európai keresztény zagyvaságban hiszel.” A reakció talán extrém, de nem atipikus, mivel alapvető különbség van a két világnézet között: a keresztények az igazságot keresik, a japánok viszont az igazságokat. Ezek után fölöttébb érdekes, hogy a japán nyelvben nem különböztetik meg az egyes számot a többes számtól.

Ahogy utam a végéhez közeledett, lehetőségem nyílt arra, hogy elbeszélgessek egy japán nővel, aki elmondta nekem, lefekvés előtt minden este imádkozik kamiszamához. A „kamiszama” szó istent jelent. A nyugatiakra jel-

lemző módon feltámadt bennem a kényszer, hogy pontosítsam a dolgot, ezért megkérdeztem a hölgytől, melyik istenhez fohászkodik.

- A mennybéli kamiszamához - felelte olyan hangon, mintha ez magától értetődő dolog lenne.

- De melyik mennyben van ez a bizonyos kamiszama? - kérdeztem ekkor.

A hölgy csak a kérésemre volt hajlandó elgondolkodni a válaszon. Kiderült, az ő kamiszamája egy olyan névtelen entitás, amely magában foglalja Jézust, valamennyi buddhát és a sintó kamik sokaságát. Az ő kamiszamája egy a mindenben, minden az egyben; se nem egyes számú, se nem többes számú.

„Isten álarcainak” egységességéről Joseph Campbell értekezett, aki a Bill Moyersszel készített interjú során kifejtette: „Ilyen értelemben minden isten, minden vallás, minden mitológia igaz. Igaz, mint az emberi és kozmikus rejtély metaforája.” A japánok már régen rájöttek, hogy minden, ami isteni, számos álcát viselhet, és ennek megfelelően kifejlődött bennük valamiféle természetes hajlam a szinkretizmusra. Ezt példázza a hiradói titkos keresztények esete, akik nem csupán saját isteneiket tartották meg, de megőrizték a kamidanát (kamipolcot) és a bucudant (a buddhista oltárt) is, és továbbra is tisztelik a házi szellemeket. Azzal, hogy elfogadtak egy kombinált hitrendszert, elfogadtak egy új típusú kultúrát is.

A régi időkben a világnézetet az olyan szokások és praktikák alakították, amelyek összességét azóta sintónak nevezzük. Arra a következtetésre jutottam, hogy ebben van a japán kultúra megértésének kulcsa. Nem a zenben, ahogy D. T. Szuzuki állította, hanem a sintóban. Ez egyik titkos keresztény nő, akivel a kutatásai során Christal Whelan készített interjút Gotón, jól illusztrálja ezt az állítást. Ezt a hölgyet az egyik katolikus pap át kívánta téríteni, ezért bibliaórákat adott neki. „Milyen különös könyv - mondta a hölgy. - Semmit sem értek belőle.” Ezzel szemben a sintó, amely a földművesek életének szezonális körforgásából fa-

kad, tökéletesen érthető, értelmes és világos volt a számá-
ra. A sintó ráadásul valamilyen közösségi kontinuitást is
kínált, mivel már a hölgy elődeinek elődei is ezt gyako-
rolták.

Utazásom véget ért, de ahogy T. S. Eliot annak idején
megjegyezte: „A befejezés az, ahonnan elindulunk.” Egy új
utazás sejlett fel előttem, és reméltem, hogy ennek során
eljutok az ország titkos szentélyeibe és a közepükön álló,
kör alakú tükörhöz. A titkos keresztények varázstükrében
elrejtették a keresztre feszítés titkos képét; a sintó tükkrében
Amateraszu lelke található. Az isteni erők két képe ez, az
egyik univerzális, a másik partikuláris. Az egyik egy te-
remtő Istenről beszél, a másik egy ősi istenségről. Az egyik
transzcendentális, a másik animista. Látszólag nem sok
közös van bennük, és ott húzódik közöttük az az áthidal-
hatatlan szakadék, amely létének következményeként
pusztultak el a vértanúk, ami miatt annak idején, az Edo-
korszakban sor került az üldöztetésre. A titkos kereszté-
nyek azért voltak zseniálisak, mert össze tudták békíteni a
kettőt. Őket ugyan elnyelik a történelem hullámai, de
örökségük érdemes arra, hogy ne vesszen feledésbe.

JEGYZETEK

Mint minden ilyen és hasonló jellegű munkánál, ezúttal is erőteljesen támaszkodtam más szerzőkre, akiknek emiatt is hálával tartozom. Közülük elsősorban George Elisont (*Deus Destroyed: The Image of Christianity in Early Modern Japan*) és Michael Coopert (*They Came to Japan*) szeretném kiemelni. Értékes információkhoz jutottam hozzá a bibliográfiában feltüntetett könyvekből és cikkekből is. Szeretném külön hálámat kifejezni Francesco Brittonak az általa működtetett honlapért, amelyen rengeteg hiteles és érdekes anyagot találtam a kiristian-periódusra vonatkozóan:

<http://pweb.cc.sophia.ac.jp/britto/xavier/>

Első fejezet

Az ebben és a következő két fejezetben található információkhoz Georg Schurhammer monumentális munkája (*Francesco Xavier: His Life, His Times (1506–1552)*, vol. III. and vol. IV.) szolgáltatott jelentős anyagot.

A *Tratadóból* származó részek vizsgálatánál Robin Gill 2005-ös fordítását (*Zűrzavar*) használtam.

Második fejezet

„Időnként alig bírom visszatartani a könnyeimet”, írta Xavier. Robin Gill fordítása alapján, 169.

„Amint ezek a portugálok megérkeztek...” – Michael Cooper fordítása alapján, 1965, 64.

Harmadik fejezet

„Ovari királya úgy harminchét esztendős lehet. Magas, vékony, a szakálla ritkás...”: Michael Cooper fordítása alapján, 1965, 93.

„Azt mondd, hogy a lélek marad...”: Michael Cooper fordítása alapján, 1965., 379.

„A falakon belül számos gyönyörű és előkelő ház áll...”: Michael Cooper fordítása alapján, 1965, 134.

„Így hát megismétlem, nagyon fontos, hogy mindenki...”: Michael Cooper fordítása alapján, 1965, 102.

„Egyetlen hajszál sem maradt...”: Michael Cooper fordítása alapján, 1965, 163.

Negyedik fejezet

A fejezet megírásához szükséges információk Ikuo Higasibától, George Elisontól, valamint a *Cambridge - History of Japan* című munka Hidejosi keresztényellenes intézkedéseivel foglalkozó részéből származnak. Valignano politikáját illetően Robin Giltől kaptam rengeteg adatot. Hálás vagyok még Christopher Spilzmannnek, aki a kutatásaim során vendégül látott.

„Egyetlen tisztességes embernek sem fogom megengedni, hogy kereszténnyé váljon...” – Diego Yuuki fordítása, 23.

„Taiko a Dzsuraku-kastélypalotában fogadta...” Michael Cooper fordítása alapján, 1974, 117.

„...ebben a tekintetben nem csupán a többi keleti népet...” Michael Cooper fordítása, 1965, 4.

„Nekik csupán egyetlen nyelvük van...” Michael Cooper fordítása alapján, 1965, 171.

Ötödik fejezet

Ennek a fejezetnek a megírásához jelentős mennyiségű információt kaptam Diego Yuuki *The Twenty-Six Martyrs of Nagasaki* című munkájából. Ebből a könyvből származik a következő részlet: „A keresztet lefektették a földre, az elítélt testét...” (Michael Cooper, 1965, 157.)

Hatodik fejezet

Hálával tartozom Ikuo Higasibabának az ötletekért, amelyeket ehhez és a következő fejezethez adott. Érdemes elolvasni a könyvét (*Christianity in Early Modern Japan: Kirisitan Belief and Practice*). A Cudzszival kapcsolatos információ forrása a „Society of Jesus” weboldala; a többi ómurai vértanúval kapcsolatos adatok Giles Milontól származnak (303-305).

A Luís Fróis-idézetre („A bálvány fölött egy kakas ült...”) Stephen Turnbull *The Samurai Sourcebook* (London: Arms and Armour Press, 1998) című könyvében találtam rá.

„Éveken át kirisitanok voltunk, de rájöttünk, hogy a kirisitan vallás gonosz vallás...” Ikuo Higasibaba fordítása alapján, 146.

Az Endó Súsaku-idézet („Rég megfogalmazódott bennem a gondolat...”) a *Haha naru mono – Anyák* című könyvből származik. Az angol fordítást Van C. Gessel készítette; az írás a *Columbia Anthology of Modern Japanese Literature* című kiadványban jelent meg.

„Azok, akik megismerhették az Igazságot...”: Maszaharu Aneszaki fordítása alapján; lásd a *Writings on Martyrdom in Kirishitan Literature* című kiadványt.

„Nincs még egy olyan nemzet, amely kevésbé fél a haláltól”: Michael Cooper fordítása alapján, 1965, 42.

„A keresztény propagandisták Ázsiában sehol mást...” – George Sansom, 1950.

Hetedik fejezet

A fejezethez a következő forrásokból gyűjtöttem anyagot:

– Ivan Morris: *The Nobility of Failure*, 1988 (Az Amakusza Siróról szóló fejezet);

– George Ellison: *Deus Destroyed*;

– a Minami Simabara város által megjelentetett *Historical Heritage of Minami Shimabara* című kiadvány.

– „Ha nem pusztítottuk és semmisítettük volna meg őket...” – Geoffrey C. Gunn *The Duarte Correa Manuscript and the Shimabara Rebellion* című tanulmánya a *Crossroads: A Journal of Nagasaki History and Culture* című kiadványban. (Szerk.: Lane Earns és Brian Burke-Gaffney.)

Nyolcadik fejezet

A Fukan Fabiannal kapcsolatos információk forrása: George Elison művei, valamint Ikuko Midzunoe *The Battle of the Books: Christian and Anti-Christian Tracts in the Early Seventeenth Century* című írása Francis Britto *All About Francis Xavier*-weboldaláról.

Guerreiro atya jelentése („...manapság a Japánban álló templomokat...”): Alexander Curvelo Nagasaki: *An European Artistic City in Early Modern Japan* (*Bulletin of Portugese-Japanese Studies*, 2001)

„Az első parancsolat az uralkodó vagy az atya...”: George Elison fordítása alapján, 283.

Kilencedik fejezet

A Cristóvão Ferreirára vonatkozó információk forrása Hubert Cieslik cikke: *The Case of Christovao Ferreira*, amely a *Monumenta Nipponica* 1974 tavaszi számában jelent meg.

„Akaratom ellenére kereszteltek meg...” Endó a *Kirishitan and Today* című kötetben. Szerkesztő: Peter Milward. *The Mutual Encounter of East and West, 1492–1992*, 187–197.

Endó Súszaaku *Némaság* című könyvének részletei William Johnston, a *Deep River* című könyv részletei pedig Van C. Gessel angol nyelvű fordításai alapján fordítottak magyar nyelvre.

A Scorsese-idézetek forrása: Internet Movie Database weboldal.

Tizedik fejezet

A fejezet megírásakor felhasznált forrásanyagok:

– Christal Whelan: *Loss of the Signified Among the Kakure Kirishitan*;

– Christal Whelan: *Religion Concealed: The Kakure Kirishitan on Narushima*.

A „Padre, én nagyon bűnös ember voltam...” idézet forrása: Ikuo Higasibaba előadásának anyaga.

Tizenegyedik fejezet

A Petitjean-idézet („Tegnap, délután negyed egy táján..”) forrása az atya által Girard atyának írt levél, amely megtalálható a *Guide to Pilgrimage Sites and Churches in Nagasaki* című kiadványban; *Nagasaki Bunkensha*, 2005, 21.

Az Ivakura-misszió jelentéséből származó idézet („Európában és Amerikában szinte mindenütt látni képeket...”): Robin Gill, 2005, 40.

Tizenkettedik fejezet

A fejezet megírása során számos információt szereztem Stephen Turnbull könyvéből (*The Kakure Kirishitan of Japan: A Study of their Development, Beliefs and Rituals to the Present Day*). Tomojuki Urabe a hiradói keresztények történelmével foglalkozó, egyelőre még publikálatlan tanulmányát is felhasználtam. A William Adamsre és az angol kereskedelmi telepre vonatkozó információ Giles Milton *Samurai William* című könyvéből származik.

A William Adams-idézet („A király elé kerülve barátsággal tekintett rám...”) a feleségéhez írt leveléből származik, amely megtalálható a [http://en.wikipedia.org/wiki/William_Adams_\(sailor\)](http://en.wikipedia.org/wiki/William_Adams_(sailor)) oldalon.

A John Saris-idézet („...a vendégek megálltak a Vénuszt és Cupidót ábrázoló festmény előtt...”) a *The Voyage of Captain John Saris to Japan, 1613* című könyv Ernest Satow által megszerkesztett, online verziójából származik.

A Lawrence Spalink-idézet („Vannak a világon olyan országok, amelyek ellenállóbbak a kereszténységgel szemben...”) Michael Hoffman *Veil* című cikkéből származik, amely a *Japan Times* 2007 decemberi számában jelent meg.

BIBLIOGRÁFIA

Boxer, Charles: *The Christian Century in Japan: 1549–1650*. Berkeley: University of California Press, 1951.

Cary, Otis: *A History of Christianity in Japan*. London: Curzon Press, 1996.

Cieslik, Hubert S. J.: *The Case of Christovao Ferreira*. *Monumenta Nipponica*, vol. 29, no. 1 (1974 tavasz).

Cooper, Michael szerkesztésében: *They Came to Japan: An Anthology of European Reports on Japan, 1543–1640*. *Michigan Classics in Japanese Studies*, Nr 15. Ann Arbor: Center for Japanese Studies, University of Michigan, 1995.

Cooper, Michael szerkesztésében: *They Came to Japan: An Anthology of European Reports on Japan, 1543–1640*. Berkeley: University of California Press, 1965.

Elison, George: *Deus Destroyed: The Image of Christianity in Early Modern Japan*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1973.

Endó, Súsaku: *Deep River*. Angol fordítás: Van C. Gessel. New York: New Directions, 1996.

Endó, Súsaku: *Kirishitan and Today*. A Milward által szerkesztett *The Mutual Encounter of East and West, 1492–1992* című összeállításban: 187–97.

Endó, Suszaku: *Némaság*. Szent István Társulat, 1987. Ford.: Lukács László. Cartaphilus, 2013. Ford.: Galamb Zoltán.

Gill, Robin és Luis Frois: *Topsy-turvy 1585*. Key Biscayne, Fl.: Paraverse Press, 2005.

Harrington, Ann M.: *Japan's Hidden Christians*. Chicago: Loyola Press, 1992.

Higasibaba, Ikuo: *Christianity in Early Modern Japan: Kirishitan Belief and Practice*. Leiden: E. J. Brill, 2001.

McClain, James L. szerkesztésében: *The Cambridge History of Japan, vol. IV*. J. W. Hall közreműködésével. Cambridge: Cambridge University Press, 1991.

Milward, Peter szerkesztésében: *The Mutual Encounter of East and West, 1492–1992*. Tokió: The Renaissance Institute, 1992.

Milton, Giles: *Samurai William: The Adventurer Who Unlocked Japan*. London: Sceptre, 2003.

Mijazaki Kentaro: *Hidden Christians in Contemporary Nagasaki*. Angol fordítás: Brian Burke-Gaffney. *Crossroads: A Journal of Nagasaki History and Culture*. Nagasaki: Crossroads, 1993.

Mijazaki Kentaro: *The Kakure Kirishitan Tradition*. A Mark Mullins által szerkesztett *Handbook of Christianity* című kötetben. Leiden: E. J. Brill, 2003.

Moran, J. F.: *The Japanese and the Jesuits*. London: Routledge, 1993.

Nosco, Peter: *Secrecy and the Transmission of Tradition*. *Japanese Journal of Religious Studies*, vol. 20, no. 1 (1993).

Sansom, George: *A History of Japan*. 3 vols. Stanford, CA: Stanford University Press, 1958–63.

Sansom, George: *The Western World and Japan*. New York: Alfred A. Knopf, 1950.

Schurhammer Georg, S. J.: *Francis Xavier: His Life, His Times (1506–1552)*, vol. III and vol. IV. Rome: Jesuit Historical Institute”, 1982.

Turnbull, Stephen: *The Kakure Kirishitan of Japan: A Study of Their Development, Beliefs and Rituals to the Present Day*. Richmond, UK: Japan Library, 1998.

Turnbull, Stephen szerkesztésében: *Japan's Hidden Christians. Key Papers on Japan*. 2 vols. London: Routledge, 2000.

Whelan, Christal: *The Beginnings of Heaven and Earth: The Sacred Book of Japan's Hidden Christians*. Nanzan Library of Asian Religion and Culture. Hawaii: University of Hawaii Press, 1996.

Whelan, Christal: *Loss of the Signified Among the Kakure Kirishitan*. *Japanese Religions*, vol. 19, no. 1 és 2 (1994): 82–105.

Whelan, Christal: *Religion Concealed: The Kakure Kirishitan on Narushima*. *Monumenta Nipponica*, vol. 47 (1992): 1–25.

Yuuki, Diego: *The Twenty-Six Martyrs of Nagasaki*. Tokió: Enderle Books, 1998.

KÖNYVKIADÓNK TOVÁBBI AJÁNLATA:

Látogasson el honlapunkra is:

www.ipck.hu

Könyveink kedvezményesen megvásárolhatók
a Könyvtündér Internetes Könyvruházban:

www.facebook.com/konyvtunder

ISBN 978-963-635-600-2

ISSN 0865-2929

Kiadja az I. P. C. Könyvek Kft.

www.ipck.hu

Felelős kiadó az I. P. C. Könyvek Kft. igazgatója

A kötet kiadásában közreműködött a Nouvion Trade S. A.

Felelős szerkesztő: Varga Monika

Tipográfia és tördelés: Patkó-Husztai Hajnalka

Nyomtatta és kötötte a Kinizsi Nyomda Kft., Debrecen -

Felelős vezető: Bördős János igazgató

Kizárólagos terjesztő: Tóthágas Plusz Könyvkereskedő Kft.

1047 Budapest, Perényi Zsigmond u. 15-17.

Telefon: (1) 370-9264 Fax: (1) 399-0638

www.tothagasplusz.hu